

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

NAILJE R. MALJA-IMAMI

KONVERGENCIJA I DIVERGENCIJA
PADEŽNIH SISTEMA
U BALKANSKOM JEZIČKOM AREALU

Doktorska disertacija

Beograd

2012.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

NAILJE R. MALJA-IMAMI

KONVERGENCIJA I DIVERGENCIJA
PADEŽNIH SISTEMA
U BALKANSKOM JEZIČKOM AREALU

Doktorska disertacija

Beograd
2012.

Mentor:

Red. prof. dr Vesna Polovina

Članovi komisije:

Vanr. prof. dr Žarko Bošnjaković

Prof. as. dr Dhimitri Bello

ZAHVALNICA

Za izradu doktorske disertacije naročitu zahvalnost dugujem profesorki dr Vesni Polovini koja me je korisnim savetima uputila na odabir ove teme i koja me je svojim savetima usmeravala i hrabrila da istrajem u radu.

Zahvalnost takođe dugujem i profesoru dr Žarku Bošnjakoviću na svesrdnoj pomoći u pronalaženju literature i u savetima za izradu rada.

Profesoru iz Albaniji dr Dhimitriju Bellu izražavam zahvalnost zbog pokazanog interesovanja za izradu ove doktorske teze.

Veliku zahvalnosti dugujem profesorkama dr Julijani Vučo, dr Jeleni Filipović i dr Jelini Rajić, koje su mi tokom doktorskih studija davale dragocene savete koji su mi pomogli pri radu na različitim temama tokom doktorskih studija.

Profesoru iz Rusije dr Andreju N. Soboljevu posebno sam zahvalna što je našao vremena da razgovara sa mnom o radnoj verziji ove doktorske teze i da mi nekoliko vrlo korisnih saveta.

KONVERGENCIJA I DIVERGENCIJA PADEŽNIH SISTEMA U BALKANSKOM JEZIČKOM AREALU

REZIME

Gramatičke strukture balkanskih jezičkog areala rezultat su dugog istorijskog razvoja koji su imali od indoevropske jezičke osnove. Nezavisno od razlika koje su nastajale kao posledica nezavisne evolucije tih jezika, sačuvane su i mnoge zajedničke karakteristike u njihovim gramatičkim strukturama. To se objašnjava ne samo zajedničkim nasleđem, nego i sličnim putevima jezičkog razvoja kroz koje su prolazili tokom vekova.

Cilj rada nam je bio utvrđivanje metodoloških postavki kojima se strukturalna konvergencija i divergencija ispoljavaju u padežnim sistemima standardnih balkanskih jezika (albanskog, bugarskog, grčkog, makedonskog, rumunskog i srpskog) s posebnom morfološkom i sintaksičko-semantičkom kontrastivnom analizom padežne korelacije albanskog i srpskog jezika, poredeći s drugim jezicima koji pripadaju balkanskom jezičkom arealu.

U radu smo pristupili istorijskoj analizi konvergenije i divergenije balkanizama padežnih sistema u balkanskom jezičkom arealu: razvoj sinkretizma, upotreba predloga, pojava određenosti imenskih reči, postpoziciranje određenog člana, upotreba prepozitivnog člana i udvajanje objekta. Analizom smo nastojali da utvrdimo konvergenije i divergenije balkanskih jezika, a ujedno pristupili smo i analizi divergenije između albanskog i srpskog jezika.

Posebnu važnost pridali smo posebnu važnost kontrastivnoj analizi albanskog i srpskog jezika, imajući u vidu da se između padežnih sistema ova dva susedna jezika razvijao proces divergenije i zbog toga što albanski jezik pokazuje neuporedivo više sličnosti s drugim

balkanskim jezicima, s kojima deli izvestan broj karakterističnih podudarnosti koje ne deli srpski jezik.

U balkanskom jezičkom arealu, konvergencijom su najviše obuhvaćeni albanski, rumunski, bugarski i makedonski jezik, a u nešto manjoj meri grčki jezik. U novije vreme albanski jezik pokazuje jasnu tendenciju ka daljoj redukciji padeža s pet na četiri, jer već u visokom stepenu sinkretizam objedinjuje genitiv, dativ i ablativ.

U odnosu na ostale balkanske jezike, bugarski i makedonski koji su analitičko-sintetički, i albanski, grčki i rumunski sintetičko-analitički jezici, srpski i hrvatski jezik, koji su sintetički jezici, vekovima su najmanje bili podložni sinkretizmu. U slovenskim jezicima se u daljoj prošlosti genitiv sinkretistički srastao sa ablativom, dok u savremenom srpskom i hrvatskom ka sinkretizma teže akuzativ i lokativ. Pojedini periferni jugoistočni srpski dijalekti, kao i crnogorski govori, zahvaćeni su sinkretizmom pod uticajem susednih jezika.

Među južnoslovenskim jezicima u balkanskom arealu vekovima traje konvergencija između srpskog i hrvatskog, a može se reći i divergencija niskog stepena u nekim gramatičkim oblicima, dok u odnosu na bugarski i makedonski jezik, srpski i hrvatski imaju divergenciju visokog stepena u padežnim sistemima: sedam padeža jednine i množine naspram jednog opšteg padeža (casus generalis) u bugarskom i makedonskom jeziku.

Nasuprot južnoslovenskim jezicima, između grčkog, rumunskog i albanskog jezika, vekovima se pojačavala konvergencija padežnih sistema. Razvoj analitizmu u albanskom, grčkom, bugarskom i rumunskom jeziku ostvaren je kroz jednake međuetape, od kojih su najznačajnije sinkretizam genitiva i dativa i brisanje razlike između mirovanja i pravca kretanja – pojave koje prethode analitičkom izražavanju istih sintaksičkih odnosa. Tada je počeo da se formira padežni sistem „novobalkanskog tipa“ (nominativ, genitiv-dativ, akuzativ):

grčki:	(1) nominativ, (2) genitiv, (3) akuzativ, (4) vokativ
rumunski:	(1) nominativ-akuzativ, (2) genitiv-dativ, (3) vokativ
albanski:	(1) nominativ, (2) genitiv, (3) dativ, (4) akuzativ, (5) ablativ

Pored izrazite unifikacije genitiva i dativa, u neslovenski balkanskim jezicima nastale su i druge važne pojave: upotreba kratkih dativnih, u grčkom jeziku genitivnih, oblika ličnih i povratnih zamenica u službi prisvojnih zamenica.

U važnu pojavu ubraja se i padežno nerazgraničavanje kategorija mirovanja i pravca kretanja uspostavlja se već u ranoj epohi istorije svakog balkanskog jezika kod neosporno sintetičkog uređenja imeničkog sistema. U grčkom jeziku to je jedna sveobuhvatnija manifestacija zakonomernosti – razdvajanje dativa, koji osim što izražava funkcije indoevropskog dativa, dodaje još i instrumentalne i lokativne odnose, što dovodi do dvosmislenosti i nejasnoća i stoga do težnje da se to izbegne.

Evolucija albanskog padežnog sistema i dalje traje i može se reći da albanski jezik već danas ima četiri padeža u neodređenom vidu, dok u određenom vidu tri padeža, jer ne postoji ablativ za određeni vid, odnosno iščezao je nastavak za određeni vid množine *-shit* (*maleshit*), a s tim je, kako ističe Fatmir Agalliu, nestao i ovaj padež u određenom vidu.

Pored konvergencije u padežnim sistemima, u direktnoj vezi s reduciranjem deklinacija u balkanskom arealu jeste širenje upotrebe predloga i umnožavanje njihovih funkcija. Smatra se da u svim jezicima, naročito u onima koji teže analitizmu, predlozi teže da određuju sve oblike odnosa, koje je izražavala imenička fleksija. Taj proces u balkanskoj jezičkoj zajednici, kako je označio Zbigniew Gołąb, uticao je nastajanju „izosintagmatskih konstrukcija s najkarakterističnijim gramatikalizovanim predlozima, koji su postali eksponenti najapstraktnijih i opštih odnosa, tako što su se u najvećoj meri desemantizovali“. Izosintagmatske konstrukcije nastaju kao rezultat uporednog razvoja semantičkog spektra odgovarajućih predloga u balkanskim jezicima.

Pojava određenog člana u dva južnoslovenska jezika, bugarskom i makedonskom jeziku, iako tog člana nema ni u jednom drugom slovenskom jeziku, može se objasniti unutrašnjim razvojem tih jezika uz pomoć određenih pokaznih zamenica, ali i pod uticajem susednih jezika, albanskog i rumunskog, kod kojih je postpozitivni određeni član razvio već ranije.

U jezicima koji imaju član, kao što je albanski jezik, sve se više ograničavala mogućnost imenice da bude upotrebljena u neodređenom vidu bez predloga, kojoj ne prethodi determinator. Takva upotreba razlikuje se od jezika do jezika. Ograničena upotreba je kod onih jezika koji osim odredbenog člana imaju i neodređeni član, kao što je slučaj s albanskim i rumunskim jezikom, a naročito kod onih jezika, koji osim odredbenog člana, nemaju član za neodređeni vid jednine, kao što je slučaj s bugarskim i makedonskim jezikom.

Udvajanje objekta je pojava klitičkog oblika zamenice u glagolskoj frazi koja se slaže po rodu, broju i padežu ili funkciji padeža s direktnim ili indirektnim objektom. Razlike u balkanskim jezicima o udvajanju objekta uglavnom se izražavaju u različitom stepenu primene tog sintaksičkog obrta. U albanskom jeziku, zapadnim i jugozapadnim bugarskim govorima, a naročito u makedonskoj književnoj normi, ono je najšire rasprostranjeno, dok u grčkom i bugarskom ova pojava prisutna je u narodnom govoru, odnosno, dijalektima. Udvajanje objekta na albanskom i makedonskom razlikuje se samo u nekim detaljima.

Prema Buchholzu i Fiedleru, klitičko udvostručavanje albanskih direktnih i indirektnih objekata može da bude neobavezno ukoliko je red reči kanonski (SVO/subjekat, glagol, objekat), posebno ako postoji leksički akcenat na tom objektu. Takvo izostavljanje nije moguće za indirektne objekte.

Za razliku od albanskog sistema, koji je tokom 20. veka smanjenjem broja padeža (sa 7 na 5), i time jače izrazio tendenciju *konvergencije* s padežnim sistemima rumunskog i grčkog jezika, srpski padežni sistem, kao i hrvatski, petrificiranjem svojih padežnih sistema (7 padeža) još jače su izrazili *divergenciju*, izuzimajući formalni sinkretizam, izjednačavanja množine imenioca u instrumentalu, dativu i lokativu muškog, srednjeg i ženskog roda.

Albanski jezik pokazuje neuporedivo više sličnosti s drugim balkanskim jezicima, sa kojima deli izvestan broj karakterističnih podudarnosti koje su gotovo u potpunosti nepoznati srpskom jeziku (udvajanje objekta, prepozitivni i postpozitivni član), pa je stoga upravo u tom kontekstu kontrastivno poređenje padežnih sistema ta dva jezika, „najsintetičnija jezika na Balkanu“, ukazala na njihove morfosintasičke sličnosti i razlike.

Ključne reči: balkanski jezički areal, konvergencija, divergencija, kontrastivna analiza, sinkretizam, kratki oblici ličnih zamenica, upotreba predloga, određenost, postpozitivni član, prepozitivni član, udvajanje objekta.

Naučna oblast: Nauka o jeziku

Uža naučna oblast: Balkanologija

UDK:

CONVERGENCE AND DIVERGENCE OF THE CASES SYSTEMS OF THE BALKAN LANGUAGE AREA

Summary

Grammar structures of Balkan language area/ sprachbund are result of long historical development from the Indo-European language foundation. Independently from the differences that developed as a consequence of the independent evolution of these languages, common characteristics are preserved in their grammar structures. This may be explained not only through common heritage, but also through common paths of language development that these languages have undergone throughout centuries.

Goal of the thesis was to determine methodological basis through which the structural convergence and divergence are present in the cases systems of standard Balkan languages (Albanian, Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, and Serbian) with special morphological and syntax-semantic contrastive analysis of case correlation of Albanian and Serbian language and comparison with other languages of Balkan language area.

In the thesis the historical analysis of convergence and divergence of Balkan languages case system was performed: development of syncretism, use of prepositions, appearance of definite forms of the noun words, post positioning of the finite article, use of pre positioned article, and doubling of the object. With the analysis the goal was set to determine the convergence and divergence of the Balkan languages and to analyze the divergence between Albanian and Serbian language.

Special attention was given to contrastive analysis of Albanian and Serbian language given that the case system of these two neighboring languages has gone through process of divergence and because Albanian language demonstrates far more similarities with other Balkan languages where certain characteristic similarities appear that are not present in Serbian language.

In the Balkan language area, convergence is present most in Albanian, Romanian, Bulgarian, and Macedonian language, and to less extent in Greek language. Lately Albanian language demonstrates a clear tendency toward further reduction of the case system from five to four and this is also due to the fact that syncretism unifies genitive, dative, and ablative to a large extent already.

Compared to other Balkan languages, Bulgarian and Macedonian which are analytic-synthetic, and Albanian, Greek, and Rumanian which are synthetic-analytic, Serbian and Croatian language which are synthetic, have been less exposed to syncretism throughout centuries. In Slavic languages in the past genitive syncretised with ablative while in modern Serbian and Croatian language tendency for syncretism have accusative and locative cases. Some peripheral Southeast Serbian language dialects and Montenegrin speeches are influenced by syncretism due to neighboring languages.

In the group of South Slavic languages of the Balkan linguistic area convergence between Serbian and Croatian has been taking place for centuries, as well as divergence to a small extent in some grammar forms, while compared to Bulgarian and Macedonian, Serbian and Croatian language possess divergence to a large extent in case systems: seven cases of singular and plural form compared to one generic case (*casus generalis*) in Bulgarian and Macedonian language.

In contrast to South Slavic languages, the convergence of case systems of Greek, Romanian, and Albanian has been intensifying for centuries. Development of analyticity in Albanian, Greek, Bulgarian, and Romanian has been achieved through equal intermediate phases, out of which the most important one is syncretism of genitive and dative and removal of differences between rest and motion - events preceding analytical expression of the same syntax relations. It was then that a case system of "New Balkan type" (nominative, genitive-dative, accusative) was beginning to be formed:

Greek: (1) nominative, (2) genitive, (3) accusative, (4) vocative

Romanian: (1) nominative- accusative, (2) genitive-dative, (3) vocative

Albanian: (1) nominative, (2) genitive. (3) dative, (4) accusative , (5) ablative

In addition to exceptional unification of the genitive and dative, in non-Slavic Balkan languages emerged other important phenomenon, the use of short dative forms, and in Greek the use of short genitive forms, of personal and reflexive pronouns having a function of possessive pronouns.

An important phenomenon is considered to be also the non-differentiating categories of rest and direction established at an early historical phase of each Balkan language as undeniably synthetic organization of the noun system. In Greek, this is represented as a comprehensive manifestation of regularities - the separation of dative, which apart from expressing the Indo-European dative function also introduces the instrumental and locative relationships, which leads to ambiguity and vagueness, and consequently to the tendency to avoid this.

Evolution of the Albanian case system is still underway and it can be said that at present the Albanian language has four cases in indefinite and three cases in definite aspect, because there is no ablative for definite aspect, that is, the ending for the definite aspect of plural form has disappeared *-shit (maleshit)*, and thus as Fatmir Agalliu points out, this case in definite aspect also disappeared.

In addition to the convergence in case systems, directly related to the reduction of the declination in the Balkan language area is the proliferation of the use of prepositions and duplication of their functions. It is believed that in all languages, especially those that tend towards analyticity, the prepositions tend to determine all forms of relationships which used to be expressed by noun inflection. This process in the Balkan language community, as marked by Zbigniew Golab, influenced the emerging of "iso-syntagmatic constructions with most characteristic grammaticalized prepositions, which have become exponents of the most abstract and general relations, by becoming to a large extent non-semantic". Iso-syntagmatic constructions emerge as result of parallel development of the semantic range of relevant prepositions in the Balkan languages.

Appearance of definite article in two South Slavic languages, namely Bulgarian and Macedonian, regardless that the definite article is not present in any other Slavic language, may be explained through the internal development processes supported by the definite demonstrative pronouns but also under the influence of neighboring languages such as

Albanian and Romanian where the post-positive definite article has developed earlier.

Languages that have article, such is the case with Albanian language, have gradually more limited possibilities for nouns to be used in indefinite form without the prepositions not presided by determinator. This use is different from one language to another. Limited use is found in languages that apart from determinate article have indefinite article as is the case with Albanian and Rumanian, and especially in languages that beside the determinate article do not have article for the indefinite singular aspect as is the case with Bulgarian and Macedonian.

Doubling of object is the appearance of clitical form of pronoun in the verbal phrase that concords in gender, number, and case or function of the case with the direct or indirect object. Differences in Balkan languages in doubling of object are mostly represented in the different level of application of this syntax shift. In Albanian language, western and southwestern Bulgarian speeches, and especially in Macedonian literal norm, it is widespread, while in Greek and Bulgarian this phenomena is present in the popular speech, namely in dialects. Doubling of object in Albanian and Macedonian language is different only in some particularities.

According to Buchholz and Fiedler, clitical duplication of Albanian direct and indirect objects may be free if the word order is canonical (SVO), especially if there the object holds lexical stress. This omission is not possible for indirect objects.

In comparison to Albanian language that during the 20th century through decreasing the number of cases (from 7 to 5) has even more demonstrated tendency to *convergence* with case systems of Rumanian and Greek language, Serbian case system, as well as the Croatian through petrification of their case system (7 cases) demonstrated even more the *divergence*, not including the formal syncretism, assimilation of plural form of the denominator in instrumental, dative, and locative of male, female, and neuter gender.

Albanian language demonstrates far more similarities with other Balkan languages with witch certain number of characteristic correspondence that is almost entirely not present in Serbian language (object doubling, pre-positive, and post-positive article), therefore in this

context the contrastive comparison of these two languages, “the most synthetic languages” in the Balkan, has demonstrated their morphosyntax similarities and differences.

Key words: Balkan language area, convergence, divergence, contrastive analysis, syncretism, short from of personal pronouns, use of prepositions, definite form, post- positive article, pre-positive article, object doubling.

Linguistics
Balkan studies

Sadržaj

1. Uvod	1-3
2. Ciljevi rada	4
3. Metodski pristup	5-6
4. Dosadašnja proučavanja balkanskog jezičkog areala	7-9
5. Funkcije padeža	11-14
6. Istorijski razvoj padežnih sistema indoevropskih jezika	15-19
7. Padežni sistemi u balkanskom arealu	20-26
Jezici	
Analitizam	
8. Sinkretizam	27
Genitiv/dativ	28-41
Akuzativ/dativ/genitiv	42-44
Lokativ/akuzativ/dativ	44-48
Ablativ/dativ/genitiv	48-52
9. Udvajanje objekta	53-66
Gramatikalizacija	
Oblici ličnih zamenica 1. i 2. lica	
Analitizam udvajanja objekata	
Neodređeni objekat	
10. Prisvojne i povratne zamenice u balkanskom arealu	60-70
11. Predložko-padežne konstrukcije	71-82
Pojava predloga	
Gramatikalizacija	
Funkcije predloga	
Značenja predloga	
Kombinovanje predloga	
12. Određeni i neodređeni vid	83-92
Funkcija određenog i neodređenog člana	

Upotreba određenog i neodređenog člana	
Gamatikalizacija određenog i neodređenog člana	
13. Postpozicininiranje određenog člana	93-100
Poreklo postpozitivnog člana	
Postpozitivni član u albanskom i rumunskom jeziku	
14. Prepozitivni član	101-106
Poreklo prepozitivnog člana	
Upotreba prepozitivnog člana	
Prepozitivni član prideva	
Genitiv bez člana	
15. Kontrastivna paralela albanskog i srpskog padežnog sistema	107
Evolucija albanskog padežnog sistema	107-110
Evolucija srpskog padežnog sistema	111-114
Albanski padežni sistem	115-131
Glavne karakteristike	
Deklinacije	
Padeži	
Srpski padežni sistem	132-138
Glavne karakteristike	
Deklinacije	
Padeži	
16. Kontrastivna analiza albanskih i srpskih padežnih oblika	139
17. Nominativ	140-155
18. Genitiv na albanskom jeziku	156-170
19. Dativ na albanskom jeziku	171-183
20. Akuzativ na albanskom	184-210
21. Ablativ	211-228
22. Zaključak	229-234
23. Literatura	235-242

I DEO

1. UVOD

1.1 Gramatičke strukture balkanskih jezika rezultat su dugog istorijskog razvoja koji su ovi jezici prošli od indoevropske jezičke osnove. Nezavisno od razlika koje su nastajale kao posledica unutrašnje evolucije balkanskih jezika, sačuvane su i mnoge zajedničke karakteristike u njihovim gramatičkim strukturama. To se objašnjava ne samo zajedničkim nasleđem, nego i sličnim putevima jezičkog razvoja kroz koje su prolazili tokom vekova. (Kroz istorijski razvoj, u gramatičkim strukturama svakog jezika u balkanskom arealu mogu se pratiti dve glavne pojave: (a) opšteg karaktera, i (b) balkanskog karaktera. Dok se pojave prve grupe objašnjavaju kao pojava opšte tendencije, objašnjenje pojave balkanizama je veoma složeno, a mogu se objasniti poznatom činjenicom da je svaki jezik tokom svog istorijskog razvoja imao pored jezičkih zakona opšteg karaktera i zakone unutrašnjeg karaktera. Osim toga ovi jezici su vršili uticaj jedan na drugog.

1.2 Što se tiče činilaca koji su usloveli razvoj pojava opšteg karaktera u gramatičkim strukturama jezika balkanskog areala, pomenućemo dve pojave kojese odnose na balkanizme:

- (a) njihov razvoj u gramatičkim strukturama balkanskog jezičkog areala,
- (b) njihov oblik u današnjim gramatičkim strukturama tih jezika.

1.3 Objašnjenje gramatičkih pojava s balkanskim karakterom je posebno važno da bi se razumeo istorijski razvoj gramatičkih struktura balkanskih jezika. Ovde nije reč o tome samo da se objasni izvor tih balkanizama, nego i njihova uloga u razvoju gramatičkih struktura. U prvom redu, treba da se ima u vidu, kada je reč o širenju jedne gramatičke kategorije iz jednog jezika u drugi ili u nekoliko jezika, da se jedna takva pojava mogla desiti u uslovima bilingvizma ili intenzivnih kontakata tih jezika. U starim vremenima, proces širenja

balkanizama s gramatičkim karakterom, razvijao se preko govornog jezika, i to često u okolnostima seobe i mešanja stanovništva.

1.4 Prateći razvoj gramatičkih struktura jezika u balkanskom arealu u odnosu na druge indoevropske jezike, primećuje se da su se uporedo sa razvojem nekih zajedničkih pojava, koje imaju i drugi indoevropski jezici, razvile i neke pojave vezane samo za balkanske jezike (balkanski jezički savez), među kojima su, (a) postepena redukcija padeža, uporedo sa stalnim rastom uloge predloga, a u bugarskom i makedonskom jeziku padeže su zamenile predložko-padežne konstrukcije, osim u književnom srpskom jeziku, (b) intenziviranje procesa sinkretizma, spajanje genitiva i dativa, kao i lokativa s dativom ili akuzativom, (c) stvaranje binarne sintetičke deklinacije imenica, u određenom i neodređenom vidu, u jezicima kod kojih određeni član prati imenicu iza(postpozicioniranje), kao što je slučaj s albanskim i rumunskim jezikom, (d) gubitak infinitiva i njegova zamena sa konjunktivom, pojava koja je uočena samo u balkanskim jezicima, za razliku od romanskih i slovenskih jezika, (e) albanski i rumunski imaju tipične zajedničke pojave u glagolskom sistemu (upotreba prošlog participa iza neličnih glagola u funkciji infinitiva), (f) analitičko formiranje futura uz pomoćni glagol *hteti* i dr.

1.5 Značajna je i podudarnost u pogledu tvorbe brojeva od 11 do 19 između južnoslovenskih i drugih slovenskih jezika kao i letonskog, sa rumunskim i albanskim jezikom, u kojima se, kako navodi August Kovačec, svode na strukturu: „naziv za jedinicu + prijedlog ‘na’ + deset, npr. bug. *edinádest* “jedanaest”, mak. *edinaeset*, rum. *unsprezece*, alb. *njëmbëdhjetë*, itd. “U bug. i mak. razaznaje se prijedlog *-na-* ‘na’, a njemu na rumunskom odgovara prijedlog *-spre-* (<lat. super) i u alb. *-mbë-* za *mbi* ‘na’ [...] Novogrčki se sastav jasno razlikuje od ovog balkanskog tipa koji je očigledno nastao po slavenskom uzoru” (Kovačec, 1988: 40-41).

1.6 Međutim, Bardhyl Demiraj formiranje brojeva od 11 do 19 u albanskom jeziku dovodi u vezu sa njegovim praistorijskim podudarenjem sa različitim jezičkim indoevropskim grupama, naročito sa starogrčkim, jermenskim i tokarskim (A) jezikom. Vremenom, albanski zajedno sa južnoslovenskim jezicima uticali su na širenje ovog autohtonog balkanizma. (1997: 100-109).

1.7 Zuzana Topolinjska napominje da se u svim slovenskim komparativnim gramatikama, kada se raspravlja o razvojnim karakteristikama južnoslovenskih jezika, navode inventari fonoloških, prozodijskih, gramatičkih i leksičkih osobina koje su označene kao balkanizmi. Pri tome se ističe da su se te osobine razvile pod uticajem susednih ne-slovenskih balkanskih jezika, što znači da je reč o promenama indukovanim kontaktom. Takvi inventari ne navode se u romanskim komparativnim gramatikama gde se odgovarajuće osobine – sa izuzetkom rezultata turskog uticaja, najčešće leksičke prevedenice i/ili direktne pozajmljenice – tretiraju kao nasleđene regionalne karakteristike tzv. balkanskog vulgarnog latinskog.

1.8 Topolinjska dovodi u pitanje to što su u istorijskim gramatikama grčkog i/ili albanskog jezika, ekvivalenti slovenskih balkanizama predstavljeni kao (a) nasleđeni ili (b) razvijeni na osnovu nekih lokalnih/nasleđenih tendencija, ili (c) – ukoliko su pozajmljeni od balkanskih suseda – tretiraju se na isti način kao i pozajmljenice iz keltskog, nemačkog i drugih jezika. “Čini se da je broj i težina zajedničkih balkanskih karakteristika u slovenskim sistemima i jedino u slovenskim sistemima prešao tu granicu, gde promena u količini prerasta u promenu u kvalitetu. U tom smislu, možemo reći da je upravo ta slovenska komponenta – nastanjenje Slovena u centralnom delu Poluostrva – ubrzala procese lingvističkog mešanja u balkanskoj višejezičnoj zajednici i njeno pretvaranje u tipični jezički savez.” (2010: 33-34)

1.9 Vezano za gramatičke oblike, poznata je činjenica da su međusobni uticaji jezika na značajne pojave u oblasti sintakse mogući i uglavnom su se dešavali u uslovima kada su jezici u kontaktu imali slična pravila u sintaksičkom izražavanju. Gustav Weigand je 1925. u časopisu *Balkan-Archiv* (Band I, Leipzig 1925, str. VIII), prema Beluliju (Beluli, 2006: 54-67) o balkanskoj vezi albanskog, rumunskog i bugarskog jezika zaključio sledeće: “Između albanskog, rumunskog i bugarskog jezika uočavamo više zajedničkih karakteristika, koje daju tim jezicima posebno obeležje, koje ja nazivam balkansko. Zbog toga, kad god govorim o balkanskim jezicima, imam u vidu prvo ta tri jezika [...] Stoga, ako neko postavi pitanje: Je li rumunski jezik romanski jezik? Onda, najprecizniji odgovor je: Rumunski jezik je balkansko romanski jezik, kao što je bugarski jezik bugarsko slovenski jezik, dok albanski je balkanski jezik.”

1.10 S druge strane, postavlja se pitanje zašto nije bilo jačeg gramatičkog međuuticaja između dva vekovna susedna jezika, kao što je slučaj između albanskog i srpskog jezika. Između ta dva susedna padežna sistema razvijao se proces divergencije, pri čemu, kako ističe Vanja Stanišić, albanski jezik „pokazuje neuporedivo više sličnosti s drugim balkanskim jezicima, s kojima deli izvestan broj karakterističnih podudarnosti gotovo u potpunosti nepoznatih srpskohrvatskom“. Ujedno je reč o „dva najsintetičnija jezika na Balkanu“, albanskom i srpskom. (1989: 357)

1.11 Idriz Ajeti ističe da je zajednički vekovni suživot naroda na Balkanskom poluostrvu, preplitanje kultura, prožimanje jezika, prelamanje kultura antičkih naroda sa autentičnim kulturama današnjih naroda, stvorilo i oblikovalo zajednička obeležja, među kojima može da se govori o karakterističnom tipu balkanske kulture, o balkanskoj jezičkoj vezi. „Ono što karakteriše balkansku jezičku unifikaciju, jeste takozvani analitizam. Taj analitizam mogao je da nastane samo na jednom ograničenom prostoru, upravo zbog širokih i mnogostranih interferencija. Bilo je onih koji su govorili da je analitizam ogledalo i dokaz primitivnog mišljenja, ali istina je, takođe, da je sklonost ka analitizmu posebnost indoevropskih jezika, čime bivaju odbačene tvrdnje o primitivizmu ljudi koji govore tim jezicima.“ (2005: 426)

2. CILJEVI RADA

Cilj ovoga rada je utvrđivanje strukturalne konvergencije i divergencije koje se ispoljavaju u padežnim sistemima balkanskih jezika (albanskog, bugarskog, grčkog, makedonskog, rumunskog i srpskog), s posebnim osvrtom na korelacije između albanskog i srpskog jezika.

Očekivani rezultati istraživanja konvergencije i divergencije padežnih sistema mogu biti relevantni za objašnjenje procesa gramatikalizacije u balkanskom jezičkom savezu.

Pod gramatikalizacijom podrazumevamo objašnjenje koje je dao Džoun L. Bajbi [Joan L. Bybee]: „Neki istraživači gramatičkih promena definišu gramatikalizaciju kao reanalizu – to jest, kao novu konstituentnu organizaciju i novu kategorizaciju. Paradoks u proučavanjima gramatikalizacije jeste to što je sam proces gradualan, ali su promene nakon njega u gramatičkoj strukturi velike. S obzirom na to da je u većini teorija prihvaćeno da postoje jasne granice između strukturnih kategorija, teško je objasniti kako se one postepeno menjaju. Ako ipak prihvatimo čvrst dokaz da se jezici neprestano menjaju i da se gramatikalizacija odvija postepeno, moramo priznati da ni sinhronijske kategorije nisu strogo odvojene...” (2010: 96).

Pored toga izvršili smo kontrastivnu morfosintaksičku analizu albanskog i srpskog padežnog sistema, koji se smatraju za dva „najsintetična jezika“ u balkanskom jezičkom arealu.

3. METODOLOŠKI PRISTUP

3.1 U radu smo koristili interpretativno-komparativnu metodu u analizi konvergencije i divergencije balkanizama u padežnim sistemima u balkanskom jezičkom arealu: razvoj sinkretizma, upotreba predloga, pojava određenosti, postpoziciranje određenog člana, upotreba prepozitivnog člana i udvajanje objekta. Analizom smo nastojali da utvrdimo stepen konvergencije i divergencije pomenutih standardnih balkanskih jezika, a ujedno i stepen divergencije između albanskog i srpskog jezika, dva balkanska jezika s najvećim brojem padeža.

3.2 Takođe, imajući u vidu problemski potencijal predmeta analize, težili smo da analizom komparativno pratimo pojave sinkretizma u standardnim jezicima balkanskog areala čiji su sadašnji oblici rezultat viševjekovne evolucije. Primere iz dijalekata u balkanskom arealu navodili smo samo u pojedinačnim slučajevima.

3.3 Sinkretizam Matthew Baerman definiše kao kombinovanje različite funkcije u jedan oblik, što Jakobson naziva „neutralizacija padeža“. Za Nicolasa Catasso: „Ideja da dva ili više različitih morfoloških padeža mogu da budu podvrgnuti sinkretizmu, što predstavlja široku karakteristiku u dijahronom razvoju velikog broja jezika, generalno potiče od pretpostavke da mora da postoji nekakav osnovni afinitet (ili semantički ili morfosintaksički) između funkcija koje mogu da se izraze na isti način.“ (Catasso, 2011: 71)

3.4 Kontrastivnom metodom posebno smo analizirali padežnu korelaciju albanskog i srpskog jezika na odabranom uzorku preuzetom iz gramatičke literature oba jezika, a jednim delom i na primerima savremene jezičke upotrebe u albanskom i srpskom jeziku.

3.5 Najviše primera vezanih za jezike balkanskog areala, preuzeto je od Shabana Demiraja *Gramatikë historike e gjuhës shqipe* /Istorijska gramatika albanskog jezika/ (1986), Petje Asenove *Balkanska lingvistika : Osnovni problem na balkanskij jezikov sajuz* (2002), a kada je reč o kontrastivno analizi albanskih i srpskih padeža znatan broj primera i značenja preuzeli smo od Ivane Antić „Sintaksa i semantika padeža“ (Antić, 2005: 123-236). Ovaj poslednji rad značajno nam je pomogao i u pojmovnom i terminološkom preciziranju

padežnih značenja i funkcija, pri isticanju razlika i sličnosti između albanskih i srpskih padeža.

II DEO

4. DOSADAŠNJA PROUČAVANJA BALKANSKOG JEZIČKOG AREALA

4.1 Među prvima koji je uočio zajedničke crte balkanskih jezika bio je Jernej Kopitar, koji je u studiji *Albanische, walachische und bulgarische Sprache* (Wien, 1829) doveo u vezu albanski, rumunski i bugarski jezik. Međutim, studija Franza Mikloshicha *Die slavischen Elemente im Rumunischen* (1861) prva je ukazala na zajedničke gramatičke crte pojedinih balkanskih jezika:

- a) formiranje budućeg vremena s glaglom “hteti” u srpskom, bugarskom, rumunskom, grčkom i albanskom jeziku,
- b) zamena infinitiva konjunktivom u bugarskom, grčkom, albanskom, rumunskom i delimično u srpskom jeziku,
- c) upotreba istog padežnog oblika genitiva i dativa u bugarskom, rumunskom i albanskom jeziku,
- d) upotreba postpozitivnog člana u bugarskom, rumunskom i albanskom jeziku,
- e) korišćenje muklog glasa u bugarskom, rumunskom i albanskom jeziku,
- f) udvajanje objekta pomoću nenaglašenog skraćenog oblika lične zamenice u bugarskom, rumunskom, grčkom i albanskom jeziku,
- g) formiranje brojeva 11-19 uz pomoć umetnutog predloga između osnovnog broja i broja deset u rumunskom, albanskom i slovenskim jezicima (Demiraj, 2004: 10).

4.2 Krajem 19. veka i u prvoj polovini 20. veka usledili su mnogi naučni članci o balkanskim jezicima. Vidan doprinos u otkrivanju zajedničkih crta i međuuticaja balkanskih jezika dali su Holger Pedersen, Norbert Jokl, Gustav Weigand, A. F. Seliščev, Henrik Barić, Petar Skok i Shaban Demiraj ističe da je posebnu pažnju privukao članak ruskog lingviste A. F. Seliščeva “*Des traits linguistiques communs aux langues balkaniques: un balkanisme ancien en bulgare*” (1925), u kome korene nekim osobenostima balkanskih jezika nalazi u

paleolingvističkim supstratima iz predgrčkog, predlatinskog i predslovenskog perioda. Takođe je ukazao i na uticaj slovenskog jezika na balkanske narode. (Demiraj, 2004: 12)

4.3 August Kovačec navodi da je o pitanjima konvergencije u razvoju različitih jezika važan doprinos dao N. S. Trubeckoj na prvom kongresu lingvista u Hagu 1928. godine, zalaganjem da u okviru *jezičkih saveza* (fr. *alliances linguistiques*, nem. *Sprachbünde*), “gdje jezici koji ih sačinjavaju posjeduju značajne sličnosti u sintaksičkoj strukturi, u morfologiji ili u fonologiji”, i gde “jezike jedne porodice povezuje srodnost (fr. *parenté*) koja se očitava u pravilnim materijalnim (fonetskim) podudarnostima između gramatičke, te osnovne leksičke građe dotičnih jezika, ali među tim jezicima ne mora biti podudarnosti u 'strukturi', u tipologiji”. Kovačec ističe da se “strukturalne (tipološke) sličnosti i genetsko srodstvo međusobno ne isključuju” u *jezičkom savezu* i da se termin odnosi na “dva ili više geografski susjedna jezika koji su u genetskom pogledu među sobom manje ili više *udaljeni*” (1988: 22).

4.4 Osnivačem balkanske lingvistike smatra se danski lingvista Kristian Sandfeld, koji je sa radom *Linguistique balkanique : Problèmes et résultats* (Paris, 1930) usmerio pažnju na proučavanje konvergencije i divergencije balkanskih jezika. U toj studiji obuhvatio je leksičke i semantičke veze: (1) grčkog i albanskog i grčkog i bugarskog jezika, (2) albanskog i arumunskog, albanskog i bugarskog jezika, (3) albanskog i rumunskog jezika, (4) slovenskih jezika i rumunskog i slovenskog i albanskog, (5) turskog i balkanskih jezika. (1930: 102-162) Kr. Sandfeld je u članku “Balkanski jezici”, koji je dopunio Petar Skok, naveo sledeće jezike: grčki, albanski, srpskohrvatski, bugarski /tada makedonski nije bio priznat jezik/, rumunski, arumunski /”koji se nalazi usred stanovništva koje govori neki drugi jezik/ i turski. (Sandfeld – Skok, 1936: 260-267)

4.5 Upravo je Kr. Sandfeldova studija podstakla da pojedini lingvisti usmere pažnju na morfosintaksička ukrštanja jezika u balkanskom arealu. To je navelo rumunskog lingvistu Alexandra Rosettija da 1958. godine upotrebi termin “Balkanska jezička zajednica (savez)”, koji se u naučnim krugovima često pominjao pod nemačkim izrazom *Balkansprachbund*.

4.6 Bez obzira na osporavanje nekih lingvista o postojanju balkanske jezičke zajednice, među njima Aleksandra Graura, stalno je rastao broj onih koji su se posvetili proučavanju jezičkih pojava u balkanskom arealu i nastojali da preciznije definišu pojam

“balkanskog jezičkog saveza”. Kako nas informiše Bojan Popov, Vladimir Georgiev je predložio 1976. godine na Kolokvijumu o problemima balkanske lingvistike definiciju da jezički savez čine “susedni jezici koji na raznim nivoima svoje strukture imaju niz zajedničkih crta koje nisu nasleđene u svakome od njih iz starijeg perioda, već su se pojavile kao rezultat njihovih međusobnih veza”. Na istom kolokvijumu, Ivan Duridanov je, oslanjajući se na H. W. Schallera, predložio definiciju: “Dva ili više susednih jezika čine jezički savez kada se odlikuju najmanje dvema zajedničkim tipološkim crtama morfološko-sintaksičke vrste ili dvama zajedničkim gramatičkim modelima, koji se objašnjavaju kao posledica konvergentnog razvoja” (Popov 1984: 22-23).

4.7 Dosad najsvеobuhvatniju diferencijaciju balkanizama, kako navodi Popov, dao je H. W. Schaller (*Die Balkansprachen*, 1975), razdvajajući zajedničke crte u četiri jezičke sfere: (a) u glasovnoj “bugarski” i rumunski vokalski tip sa *ă*, (b) u morfosintaksičkoj zajedništvo genitiva i dativa, postpozitivni i prepozitivni član s “kopulativnom” funkcijom, analitičku komparaciju, tvorbu brojeva 11-19, zamenu infinitiva i analitički futur, (c) u sintaksičkoj udvajanje objekta i upotreba kratkih oblika ličnih zamenica u funkciji prisvojnih, i (d) kao sekundarni balkanizam, demonstrativna partikula vezana sa zameničkim enklitikama u južnoslovenskim i novogrčkom jeziku. (Popov 1984: 26-27)

4.8 Krajem šezdesetih u 20. veku nove generacije lingvista sve se više fokusiraju na istraživanju konvergentnih jezičkih pojava među balkanskim jezicima. Tome su doprineli i kongresi Međunarodnog udruženja za jugoistočne evropske studije (AIESEE): prvi u Sofiji (1966), drugi u Atini (1970), treći u Bukureštu (1974), četvrti u Ankari (1979), peti u Beogradu (1984), šesti u Sofiji (1989), sedmi u Solunu (1994), osmi u Bukureštu (1999) i deseti u Tirani (2004), dok je 2010. održan i Međunarodni kongres *Balkanizmi danas* u Beču u organizaciji Međunarodne slavističke komisije (Komisije za Balkansku lingvistiku), pod pokroviteljstvom Austrijske akademije nauka i Univerziteta u Beču.

4.9 Pored mnoštva članaka hronološkog proučavanja balkanskog jezičkog areala, počela su se pojavljivati i monografske studije o toj temi:

H. W. Schaller, *Die Balkansprachen. Ein Einführung in die Balkanphilologie* (Heidelberg, 1975),

- Gennadij Cyhun, *Tipologiĉeskie problem balkanoslavjanskogo jezykovoga areala* (Minsk, 1981),
- Vladimir I. Georgiev, *Introduction to the History of the Indo-European Languages* (Sofia, 1981),
- Shaban Demiraj, *Gramatikë historike e gjuhës shqipe* (Tiranë, 1986) i *Gjuhësi ballkanike* (Tiranë, 2004),
- Irena Sawicka, *The Balkan Sprachbund in the light of phonetic features* (Warszawa, 1997),
- Klaus Steinke – Arton Vraciu, Arton (1999). *Introducere în lingvistica balcanică* (Iași, 1999),
- Comparative Syntax of Balkan Languages*. Edited by Maria Luísa Rivera & Angella Rali (Oxford, 2001)
- Asenova, Petja (2002), *Balkanska lingvistika : Osnovni problem na balkanskij jezikov sajuz* (V. T’rnovo, 2002),
- Olga Tomić, *Balkan Sprachbund Morphosyntactic Features* (Dordrecht, 2006),
- Clitic Doubling in the Balkan Languages*. Edited by Dalina Kallulli and Liliane Tasmowski (Amsterdam : Philadelphia, 2008)

4.9 U novije vreme, Andrej N. Soboljev istakao je potrebu za nauĉnom definicijom balkanizma kao integralnog indikatora balkanske lingvistiĉke zajednice, što primorava da se obrati paŹnja i na jeziĉke jedinice i operacije koje su suprotne balkanizmima, što znaĉi da “u toku balkanskog jeziĉkog kontakta ne prelaze granice polaznog jezika, pozajmljuju se i kalkiraju se sa maksimalnom teškoćom, tj. imaju svojevrsan *antidonacijski karakter*”. (2011: 185)

4.10 Danas postoje izvesne razlike u nabranju jezika Balkanske jeziĉke zajednice. Olga Mišeski Tomić u pet grupa jezika i dijalekata ubraja: (1) grĉki, (2) albanski, (3) balkanski romanski (rumunski, arumunski i meglenoromanski), (4) balkanski slovenski (bugarski, makedonski i jugoistoĉni srpski dijalekti) i (5) balkanske Romane (“Balkan Romani”), pod kojima podrazumeva vlaške dijalekte u balkanskom arealu (2006: 24), dok Zuzana Topolinjska u ĉetiri grupe ubraja sledeće jezike i dijalekte: (1) novogrĉki, albanski, (2) (dako)rumunski i romanske dijalekte juŹno od Dunava (arumunski i meglenorumunski),

(3) bugarski, makedonski i jugoistočne srpske dijalekte, kao i (4) jedan broj turskih i romskih dijalekata. (2010: 33)

5. SINKRETIZAM

5.1 Herman Jacobson ističe da zapadni indoevropski jezici, koji pripadaju *kentum grupi*, ne samo da se razlikuju od istočnih indoevropskih jezika, *satem grupe*, po oblicima palatala koji su sačuvani kao guturali, a u istočnim su promijenjeni u spirante, već i po tome što su od osam indoevropskih padeža sačuvali, uglavnom, nominativ, vokativ, dativ, genitiv i akuzativ, dok su lokativ, ablativ i instrumental sačuvani u istočnim indoevropskim jezicima. (Çabej 1986: 95)

5.2 Hrvatski lingvista Milivoj Šrepić je 1890. definisao da sinkretizam padeža nastaje kad dva padežna oblika zamene svoje funkcije, pa se zatim neko vreme uporedo upotrebljavaju oba oblika za istu funkciju, dok najzad jedan oblik ne nadvlada. "Tako taj oblik imade pored svoje sfere još i prividnu sferu svoga izumrlog druga. Ovdje mogu nastati dva slučaja: Oblik jednog padeža, povjerivši svoju funkciju drugome padežnome obliku, sasvim izumre; n. p. u latinskom instrumentalu, kojemu se tragovi nahode samo u nekim adverbima, ili dva padeža ujedine funkcije, te kod jednih riječi nadjača jedan oblik, a kod drugih drugi, n. p. u grčkome dativ i lokativ [...] Uzroci sinkretizma su razni: sinkretizam može nastati, ako se padeži u spoljašnjem obliku izjednače, n. p. u latinskom gen. i lokativ, u grč. je samo jedan primjer: dativ i lokativ; a još je običnije, da se funkcije dvaju padeža izjednače, n. p. u grčkom dativ i instrumental, kad instrumental znači lice, koje vrši radnju. Tako je u slavenskim jezicima genitiv sinkretističan, srastao od genetiva i ablativa, kao i grčki genitiv." (1890: 3)

5.3 Erem Çabej napominje da se u indoevropskim jezicima u kome su iščezli neki padeži, to dogodilo u vrlo ranom periodu. U starogrčkom, hetitskom i staroindijskom jeziku, srednji rod nominativa, akuzativa i vokativa imaju iste oblike. Takođe, veliki broj imenica muškog roda u vokativu i u nominativu imaju isti oblik. Ta pojava, izjednačenje padeža, kada se jedan padež stapa, odnosno preuzima oblik drugog padeža, naziva se sinkretizam. Zanimljivo je, da je taj termin nastao po nazivu grčkog ostrva Krit, odnosno po obliku

njegovog naziva Kreta, u spoju s grčkim prefiksom “sin” /zajedno, skupa/: sin+Kreta+izam, jer su se na tom ostrvu “stopili” različiti narodi koji su na njemu živeli. (Çabej 1986: 96)

5.1 Sinkretizam genitiva/dativa u balkanskom arealu

5.1.1 Mnogi lingvisti posebnu pažnju su posvetili upravo sinkretizmu padeža u balkanskom jezičkom arealu. Balkansko jednačenje genitiva-dativa dokazuje da se u procesu bilingvizma pojačavaju opšte tendencije u unutrašnjem, samostalnom razvoju pojedinačnih jezika u balkanskom arealu. Petja Asenova ističe da uzajamni uticaji jezika su mnogo složeniji procesi od direktnog uticaja ili neposrednog preuzimanja tuđih elemenata i modela. Kao neposredna posledica unifikacije genitiva i dativa javlja se druga važna osobina balkanskih jezika - upotreba oblika dativa (*u grčkom genitiva*) ličnih i povratnih zamenica u službi prisvojnih zamenica. (2002 : 84).

5.1.2 Nicolas Catasso (2011: 73) navodi da ova pojava u suštini pokazuje tri tendencije: dok se za rumunski i albanski dativ može reći da je apsorbovao genitiv ili, kako napominje Emanuele Banfi (1985), nasleđeni nastavak za dativ koristi se za izražavanje genitiva. Suprotno važi za grčki, gde se genitiv koristi da iskazuje dativ (kao genitiv odvajanja). U bugarskom, umesto toga, genitiv-dativ se izražava kroz tzv. *na* fraze, odnosno uz upotrebu predloga *na*.

Za nastanak ovog fenomena, Catasso navodi tri hipoteze o poreklu sinkretizma genitiv-dativa: (1) hipoteza da je romanskog porekla i da se sukcesivno širila na balkanskom arealu preko rumanskog, jer je isti oblik za genitiv i dativ potvrđen za imenice ženskog roda u jednini 1. deklinacije u klasičnom latinskom (*rosae* /ruža/ - GEN/DAT'). O tome svedoče i brojni natpisi nađeni u vulgarnom latinskom u Dalmaciji i u podunavskom regionu (npr., sa *filius regi* vs. *filius regis*); (2) hipoteza da je ova pojava možda nastala u bugarskom i makedonskom,¹⁵ jeziku bez padeža, koja se izražava pomoću tzv. *na* fraze; (3) hipoteza da se poreklo spajanja dativa i genitiva može naći u grčkom „negde u prvim vekovima naše ere“,

kako ističe Sandfeld (1930: 186), kao sredstvo za pojednostavljenje sistema fleksijskih oblika.

5.1.3 Spajanje dativa i genitiva u rumunskom jeziku možda predstavlja fazu kristalizacije ili, kako zaključuju neki lingvisti, „fazu u zastarelosti“ latinskog sistema padeža. Štaviše, latinski dativ se često koristio da izrazi pripadnost, bez obzira na pojednostavljenje sistema fleksijskih oblika, naročito pri označavanju neotuđive posesivnosti (imena, članovi porodice, delovi tela, itd.), što izgleda da sugerise da je dativnost značajno povezana s ovom vrstom semantičkog odnosa, na primer: *Mihi est pecunia. Mihi est filius.* /Meni je novac. Meni je sin./

5.1.4 Prema Cattasu, postoji potpuna istovetnost između izražavanja dativa i genitiva u nominalnim izrazima. U rumunskom *ajutor poplativei* ima dva značenja, jedno u kome *poplativei* dativ – *ajutor* zahteva dativski objekat, a objekat u genitivu i bliže određuje imenicu). Analiza sintaksičkog ponašanja genitiva i dativa u slučaju pojedinačnog jezika pokazuje da ova korespondencija nije potpuna.

Tabela 1: Analiza sintaksičkog ponašanja genitiva i dativa:

	GENITIV	DATIV
Rumuski	<i>casa <u>bătrânul-ui</u></i>	<i>are spus acesta <u>bătrânul-ui</u></i>
Albanski	<i>shtëpia <u>e plak-ut</u></i>	<i>ia tha <u>plak-ut</u></i>
Bugarski	<i>kăštata <u>na starikăt</u></i>	<i>(mu) reče <u>na starikăt</u></i>
Grčki	<i>to spiti <u>tu anthrop-u</u></i> /kuća čoveka/	<i>tou spiti <u>tou anthropou/ston anthropo</u></i> /reče čoveku/

5.1.5 Petja Asenova napominje da se kao neposredna posledica unifikacije genitiva i dativa javlja upotreba kratkih oblika dativa (u grčkom jeziku genitiva) ličnih i povratnih zamenica u službi prisvojnih zamenica. Već u klasičnom starogrčkom jedan od načina za izražavanje pripadnosti bila je lična zamenica u genitivu: *ὁ πατήρ μου* (σου, ἡμών, ὑμών) ili *μου* (σου, ἡμών, ὑμών) *ὁ πατήρ*. U novogrčkom jeziku, u prisvojnoj funkciji obično se koriste u jednini oblici genitiva, a u množini, oblici akuzativa ličnih zamenica: *η μητέρα μου* /moja

majka/, o *πατέρας σου* /tvoj otac/, η *κόρη του* /njegova ćerka/, το *βραχιόλι της* /njena narukvica/, η *πατρίδα μας* /naša otadžbina/, το *κόμμα σας* /naša partija/, itd. U istoriji grčkog jezika dativ se zamenjuje kako genitivom, tako i akuzativom. Oblik *τους* za sva tri roda u množini nastao je verovatno od genitiva jednine *του* i nastavkom -ς za množinu. (2002: 84)

5.1.6 Kod sinkretizma genitiva i dativa u bugarskom i rumunskom formalni tumač funkcija oba padeža postao je dativ:

- u rumunskoj sintaksi, *Lumina stinsului amor, ne urmărește încă.* /Svetlost ugasle ljubavi još uvek nas prati./; *Dă orizon nemărginit singurății mării.* /Pruža se beskrajni horizont morske pustoši./;

- u bugarskoj sintaksi ovo spajanje uočava se kod izražavanja starih odnosa dativa i genitiva jednim istim predlogom - *na*: *Ludoriite na sina mu go bjaha nakarali da si razvali navicite.* /Ludosti njegovog sina naterale su da promeni svoje navike./ *Znajt li koj e toja - zagovori gordo i tŕžestveno Kiro na drugarite si.* /Znate li ko je ovaj – poče Kiro da govori ponosno i svečano svojim drugovima./;

- u grčkoj sintaksi genitiv je prihvatio i funkcije dativa: *Τα βιβλία της Ελένης.* /Knjige Helene/; *Γυναίκα, της ψυχής μου ζένη.* /Žena - strana mojoj duši./;

- u albanskoj sintaksi oblici ovog padeža se ne razlikuju: *Dhimovica bënte ç' bënte dhe i thoshte Kolit.* /Dimova čini šta čini i kaže Koliju./; *kishte dhënë shpirt me emrin e Minait në gojë.* /izdahnula je s Mininim imenom na ustima./ (2002: 81).

5.1.7 Istorijski gledano, kako navodi Shaban Demiraj, u albanskom jeziku nastavci u jednini povezuju se sa starim nastavkom za dativ, dok u množini završetak -e (danas ve), sa starim nastavkom za genitiv (1972: 65). Spajanje genitiva i dativa u albanskom jeziku izvršeno je mnogo pre početka pismenog perioda. Nastavak za genitiv jednine u ranoj fazi indoevropskih jezika bio je -s (u nekim slučajevima -es, -os), dok je nastavak za dativ bio diftong, koji je vremenom prerastao u jedan dugi vokal. Po svemu sudeći, širenje nastavka dativa jednine u genitiv potvrđeno je u ono vreme kada je genitiv izgubio svoj nastavak. Prema tome, širenje očuvanog nastavka dativa i u genitiv omogućena je i zbog potrebe da se formalno razlikuju ova dva padeža od nominativa i akuzativa u neodređenom vidu, koji su takođe ostali bez padežnih nastavaka (Demiraj, 1986: 257).

Za razliku od Shabana Demiraja, Selman Riza ističe da je dativ u jednini “koincidirao fonetski” sa odgovarajućim genitivom“, što je uticalo u kasnijem razvoju albanskog jezika na morfemsko spajanje dativa jednine s genitivom (bez člana), a zatim je i genitiv množine (bez člana) počeo da se koristi kao dativ; sve je to uticalo da i nastavak *-sh* dativa-ablativa u množini počne da se upotrebljava samo za ablativ. (Riza, 1965: 28).

5.1.8 Inače, tendencija ka stapanju genitiva i dativa u jedan padež otvoreno je pitanje u albanskoj gramatici. Funkcija genitiva je jasna: to je padež pripadnosti. Lice ili predmet čiji je vlasnik određen, individualizovan, ima funkciju određivanja imenice. Po obliku, genitiv se razlikuje od dativa samo po prepozitivnom članu, koji je, po mišljenju Fatmira Agalliu, jedno spoljno analitičko sredstvo. Po njemu, pravilnije bi bilo da se govori o dativu koji ispunjava i funkcije genitiva kada dobije prepozitivni član, dakle, o dativu s poimeničenim oblikom koji funkcioniše kao genitiv. Otprilike kao u rumunskom jeziku, s tom razlikom što se prepozitivni član pojavljuje samo kada odredbena imenica nema prepozitivni član ili kada između njega i imenice u genitivu-dativu ulazi neka druga reč (1980: 163).

5.1.9 Agalliu navodi da je Ogist Dozon 1879. godine prepozitivni član genitiva označio kao atributivnu zamenicu. U tom smeru razmišljao je i Kostaq Cipo, koji govori o jednoj atributivnoj zamenici ispred neatributivnog genitiva. Selman Riza je, prepozitivni član¹ genitiva doveo u vezu s nekadašnjom pokaznom zamenicom koja je prethodila genitivu bez člana. “Sada da bismo razumeli nastajanje novog genitiva u albanskom jeziku, u kome je pokazni član dobio sasvim novo značenje: *značenje jednog pomoćnog sredstva za deklinaciju imenica u genitivu*, dovoljno je da pođemo od onih izraza koji su više-manje reliktni kako u starim tako i u savremenim albanskim tekstovima, u kojima je taj pokazni član sačuvao svoje demonstrativno izvorno značenje, ali ne i u punom značenju, na primer:

a) *Në dyqanet e privatëve. /U prodavnicama privatnika.../ (e = pokazni član je kao sastavni deo imenice u kasnijem genitivu).*

b) *...gjithçka shitet më shtrenjtë se në tē shtetit. /...sve se prodaje skuplje nego u državnim./ (tē = pokazni član kao zamenica dopunjuje imenicu u starom genitivu).” (1965: 22-23)*

¹ Selman Riza je na albanskom prepozitivni član u tom radu nazivao *dëftorth* /pokazni član/.

5.1.10 Nikolas Catasso ukazuje da u albanskom jeziku genitivska konstrukcija podrazumeva slaganje između posesora i posesuma, na potpuno isti način kao u velikom broju Bantu i u Hindi-urdu jezika. On navodi da Giuseppine Turano insistira da u albanskom element koji prethodi genitivskoj frazi, kome se generalno dodeljuje kontroverzni status „člana“, ispoljava isti rod i broj kao i glavna imenica, kako se obično navodi u balkanskim lingvistikama. On u suštini ima morfološki identitet fleksije padeža koji se dodaje imenici i označava posesora:

- a. *libri i studentit* /studentova knjiga/
- b. *çanta e studentit* /studentova torba/
- c. *libri studentit* /knjiga studentova/

5.1.11 U suštini, ovaj „genitivski član“, čije prisustvo nije obavezno, slaže se u broju i rodu s prethodnom imenicom (kao AL element u rumunskom, uprkos jasnim razlikama u njihovoj sintaksičkoj distribuciji). Ovaj aspekt je značajan iz dva razloga: u prvom redu, zbog toga što rumunski jezik sadrži asimetriju između imenice koja mu prethodi i genitivske fraze po tome što „član“ iskazuje jači odnos prema prvom pomenutom nego prema drugom pomenutom članu sintagme – što nije slučaj u drugim jezicima balkanskog areala i nije tako široko rasprostranjeno gledajući iz tipološke perspektive. Ipak, činjenica da je ova pojava prisutna u jezicima kao što je Hindi-Urdu pokazuje da njegovo poreklo može da bude indoevropsko. Drugo, ovaj kontroverzni element je isti onaj koji se javlja u AP, što ukazuje da se funkcija poput demonstrativne može pripisati ovom 'članu'. Posmatrajući primere koje navodi Turano (2005: 169), Catasso zaključuje da je jednostavno pretpostaviti da je korelacija između elementa u AP i elementa u GenP (ako pretpostavimo da strukturno pripada Genitivu Paciensu) definitivno prisutna:

- a. *libri i tij* /njegova knjiga/
- b. *libri i studentit* /studentova knjiga/
- c. *libri i kuq* /crvena knjiga/

Ova tri primera otkrivaju da član *i* ima posebnu funkciju: da bliže odredi imenicu koja sledi, ograničavajući njen semantički domen („knjiga“, preciznije „**njegova knjiga**“ < ona knjiga koja pripada njemu; isto se dešava i u drugim padežima). Genitivska fraza u

albanskom jeziku može takođe da bude uvedena pomoću drugih elemenata (obično pomoću *të* i *së*, čija pojava u albanskom jeziku se predvidljivo ne ograničava na GenP). Kao što vidimo u Tabeli 2, ima morfološki izjednačene GD Abl u singularu neodređenog vida i oba brja određenog vida. Razlika je samo u pluralu neodređenog vida, gde su jednaki GD, a različit Abl. deklinacija imenice muškog roda *mal*:

Tabela 2: Deklinacija imenice muškog roda u albanskom jeziku

	Neodređeni singular	Neodređeni plural	određeni singular	određeni plural
Nominativ	<i>një mal</i> (planina)	<i>male</i> (planine)	<i>mali</i> (planina)	<i>malet</i> (planine)
Akuzativ	<i>një mal</i>	<i>Male</i>	<i>Malin</i>	<i>malet</i>
Genitiv	<i>i/e/të/së një mal_i</i>	<i>i/e/të/së maleve</i>	<i>i/e/të/së mal_{it}</i>	<i>i/e/të/së maleve</i>
Dativ	<i>një mal_i</i>	<i>Maleve</i>	<i>Mal_{it}</i>	<i>maleve</i>
Ablativ	<i>një mal_i</i>	<i>Malesh</i>	<i>Mal_{it}</i>	<i>maleve</i>

5.1.12 S obzirom na paradigmu nominalne fleksije na albanskom jeziku, ne možemo a da ne primetimo da je markiranje morfološke imenice u genitivu i dativu isto, mada, sintaksička strategija izražavanja ova dva padeža je različita, a to je verovatno i razlog zašto su razdvojeni u normativnim gramatikama. Catasso konstatuje da se genitiv i dativ, osim po svojim morfološkim nastavcima, ne podudaraju savršeno u albanskom jeziku:

a)	<i>Ia dhashë librin Marisë.</i> /Dao sam knjigu Mariji./
b)	<i>Libri është i Marisë.</i> /Knjiga je Marijina./

Pozivajući se na Spensera (2007: 221), Catasso ukazuje da je element *i* prisutan u genitivskoj konstrukciji kao morfologizirana klitika ili kao slabo povezani afiks koji omogućuje da se NP upotrebljava atributivno. Činjenica da značajan strukturni paralelizam postoji između genitivske i pridevske fraze u albanskom jeziku, međutim, ne izgleda uverljivo ako uzmemo u obzir da sa čisto teorijskog stanovišta one vrše istu funkciju.

Grčki jezik ispoljava sinkretizam tipa Dat > Gen, pošto je taj jezik izgubio morfološki dativski padež starog grčkog, koga je apsorbovao genitiv. Dativsko značenje danas se izražava pomoću predloga : „se“ „u“ „kod“, „na“.

a)	<i>Edosa ta vivlia sto Yorgho. /Dao sam knjige Jorgu./</i>
b)	<i>Eghrapsa sti Maria. /Pisao sam Mariji./</i>

Ova konstrukcija, koja se često definiše kao „perifrastičan dativ“, uglavnom se formira pomoću *se* + akuzativ, ali se javlja i sa nizom drugih predloga (npr. *apo* „iz“ i *me* „sa“), u zavisnosti od glagola. Što se tiče sinkretizma „dativ/genitiv“ u drugim balkanskim jezicima, stvarni status *se* u grčkom nije razrešen, odnosno da li će se smatrati kao elemenat koji dodeljuje padež ili kao „refleks dativske morfologije“. (Catasso, 2011: 83-85).

5.1.13 Asenova, pak, ističe da se u grčkom jeziku genitiv, kao zamena za dativ koji je dugo bio vezan za indirektni objekat, javlja u periodu grčkog naddijalekatskog varijeteta koine. Najranija svedočanstva su iz 1. veka p. n. e. kod ličnih zamenica, npr. *δώσω σου* /daću ti/ (46. god. p. n. e.). Konačan izlazak iz žive upotrebe oblika dativa, što se odražava i u pisanim tekstovima, povezuje se sa srednjovekovnim periodom (6-7. vek). To vreme nadživeli su neki leksički klišeji (*δόξα τῷ θεῷ* /hvala Bogu/), koji su do danas sačuvani.

Sinkretizam dativa i genitiva u grčkom Asenova objašnjava bliskošću predstave o atributivnosti i posesivnosti – da se nešto nekome dodeli, isto je kao da se učini njegovim. Navodi O. Merlierovu analizu fraza *πήραν μου τα πρόβατα* - *μου πήραν τα πρόβατα* /uzeli su mi ovce/, *πέανξ μου το παιδί* - *μου πέανέ το παιδί* /umrlo mi je dete/, za koje kaže da zamenica s istom osnovom izražava indirektan objekat i posedovanje, dok za frazu *μου κρίβει την αλήθεια* /od mene krije istinu/, da u genitivskoj dopuni nema ni traga posesivnosti. (2002: 82)

5.1.14 Asenova navodi da je unifikacija dativa i genitiva generalizovana pojava u opšterumunskom, koja nalazi mesto još u vulgarnom latinskom, tako da njegova pojava u rumunskom od 16. veka ne postavlja probleme. „Dominacija dativa nad genitivom manifestuje se i u upotrebi predloga *a*, *ad* u dakorumunskom i arumunskom prilikom iskazivanja genitivnih odnosa, na primer: dakorum. *a lupului* /vuku/, *a nopților* /noćima/;

arum. *a luplui, nopților*. S druge strane dok je predlog *de* specijalizovan u ostalim romanskim jezicima za izražavanje genitiva, u rumunskom jeziku njegove konstrukcije nisu ekvivalentne genitivu, osim ako izražavaju posesivnost: drum. *din mijloc de casă* /od sredine kuće/, *la margine de codru* /na obodima šume/; arum. *ușa di călivă* /vrata kolibe/. Dativ za izražavanje posesivnih odnosa, neobičan za romanske jezičke tendencije, objašnjava se kontaktima sa slovenskim jezicima u kojima je prisvojni dativ bio utvrđena konstrukcija, upo. starobugarski *vqsy\ x rabx* = lat. *omnibus servus*, u prevodu s grčkog *πάντων δούλος* /rob svima/. (2002: 82-83)

5.1.15 U istoriji grčkog i bugarskog jezika, po bugarskom lingvistu Mirčevu, kako navodi Asenova, među najranija svedočanstva sinkretizma dativa i genitiva ubrajaju se slučajevi vezani za lične zamenice, a već u starobugarskom periodu oblici dativa ličnih zamenica označavali su pripadnost. Dvostruka upotreba lične zamenice u genitivu (posesivne i atributivne) u grčkom i starobugarskom dvostruko zamenjujući dativ tipa *otvr 'zi oči rabou tvoemu*, gde oblik dativa u službi indirektnog objekta ima istovremeno i posesivno značenje, doprinosi sinkretizmu genitiva i dativa.

Dvostruka upotreba lične zamenice u genitivu (posesivne i atributivne) u grčkom i starobugarskom, dvostruko zamenjujući dativ tipa *otvr 'zi oči rabou tvoemu*, gde oblik dativa u službi indirektnog objekta, koji ima istovremeno i posesivno značenje, doprinosi sinkretizmu genitiva i dativa.

5.1.16 Prihvaćeno je mišljenje da su padežni nastavci genitiva u jednini prvobitno pripadali dativu i da su kasnije prešli u genitiv, a u množini se desila suprotna stvar, padežni nastavak genitiva prešao je u dativ. Razlog mešanja ova dva padeža je nejasan, jer po funkciji i po padežnim nastavcima trebalo bi da se razlikuju jedan od drugog. Ova pojava je prisutna i kod drugih balkanskih i nebalkanskih jezika, u prvom redu u rumunskom jeziku, gde se odvijao isti proces, odnosno, oblik dativa u jednini prešao je u množinu oblika genitiva. Isto tako i u novogrčkom jeziku oblik genitiva je u jednini i u množini prešao u dativ. (Asenova, 2002: 83)

5.1.17 U albanskom jeziku kako navodi Shaban Demiraj, postoji mogućnost da je izjednačenje genitiva i dativa dobijeno u isto vreme u oba broja. Dakle, proces izjednačenja padeža genitiva i dativa je posledica dva faktora:

(a) fonetski faktor (redukcija i gubitak padežnog nastavka koji je bio manje čuvan/zaštićen), i

(b) analoški faktor (prostiranje nastavka jednog padeža i na drugi).

Tokom svoje istorijske evolucije albanski jezik je sačuvao formalnu razliku genitiva i dativa, za razliku od druga dva najfrekventnija padeža – nominativa i akuzativa. S druge strane, imajući u vidu da genitiv i dativ imaju svoje polje upotrebe u rečenici, nakon izjednačenja ova dva padeža, ranije ili kasnije, u upotrebi osećala se potreba da treba da se razlikuju sa formalne strane. Ta pojava nailazi na podršku, makar i posredno, u činjenici da se i u jezicima koji su izgubili sistem deklinacije, funkcije i karakteristike ova dva padeža formalno se razlikuju pomoću posebnih predloga, koji se javljaju ispred imenica, koji se koriste u funkciji odredbe, zapravo u funkciji nepravog objekta, kao što se na primer desilo sa romanskim jezicima na zapadu, u engleskom, itd.

5.1.18 Formalnu razliku genitiva od dativa čini prepozitivni član genitiva, koji je njegov sastavni deo, i podudara se u rodu, broju i padežu sa imenicom koju određuje. Na primer: *mali i Dajtit* /planina Dajt/, *fusha e Dajtit* /polje Dajt/, *malit të Dajtit, fushës së Dajtit*. Ovo usklađivanje „prepozitivnog člana“ genitiva sa imenicom, što se istorijski može objasniti, kada se ima u vidu da je ovaj „prepozitivni član“ dobijen od mehaničkog ponavljanja prepozitivnog člana imenice kojoj prethodi. Ali sintaksičko usklađivanje „prednjeg člana“ genitiva sa imenicom kojoj prethodi i posle njegovog kristalisanja kao sastavni deo ovog padeža, vremenom, je nestalo kao nepotrebno. U čuvanju ovog sintaksičkog usklađivanja „prepozitivnog člana“ genitiva uticalo je možda i čuvanje istog tipa usklađivanja „prepozitivnog člana“ kod prideva sa članom, koji se usklađuju sa imenicom u rodu, padežu i broju, i uglavnom se iskazuju pomoću raznih oblika njihovog „prepozitivnog člana“. (Demiraj 1986: 258).

5.1.19 Jedina razlika između genitiva i dativa u albanskom jeziku je prepozitivni član koji stoji ispred imenice u genitivu. Takođe treba imati u vidu da u ranijem periodu razvoja albanskog jezika, imenica je imala dva gramatička pokazatelja: padežni nastavak i oblik prepozitivnog člana. Međutim i dalje ostaje nejasno zašto albanski jezik da bi razlikovao genitiv je upotrebio to mehaničko ponavljanje prepozitivnog člana prethodne imenice, a ne korišćenje nekog drugog gramatičkog sredstva, na primer gramatikalizaciju nekog predloga

kao kod mnogih drugih jezika. Pretpostavlja se da je taj proces počeo u vreme kada je već bila razvijena opozicija deklinacija određenog i neodređenog vida, ali je ova druga imala dosta redukovane gramatičke pokazatelje.

S druge strane, genitiv nije mogao da se razlikuje pomoću gramatikalizacije nekog predloga. Osnovna funkcija ovog padeža mogla je da omogući upotrebu nekog predloga posle gubitka deklinacije, onako kako se desilo u zapadnoromanskim jezicima, engleskom, bugarskom, makedonskom i drugim jezicima. Dok se u jezicima koji su sačuvali imensku deklinaciju, upotreba genitiva s predlogom susreće samo u onim slučajevima kada on ne vrši funkciju odredbe, na primer u slovenskim jezicima, nemačkom i u drugim jezicima.

5.1.20 Podudaranje padeža genitiva i dativa u rumunskom jeziku, ima nekoliko sličnih karakteristika kao i u albanskom. Međutim postoji jedna značajna razlika između ova dva jezika. U rumunskom jeziku imenice muškog i srednjeg roda u neodređenom vida, u jednini i množini, imaju zajednički oblik u svim padežima, tako da se genitiv i dativ kod ovih imenica razlikuju samo uz pomoć determinatora koji se stavlja ispred, uglavnom, prema padežnim oblicima neodređenog člana.

Imenice ženskog roda u deklinaciji neodređenog vida razlikuju oblik genitiva i dativa, od one u nominativu i akuzativu samo u jednini.

5.1.21 U rumunskom jeziku deklinacija imenica određenog vida genitiva i dativa razlikuju se od onih u nominativu i akuzativu, u jednini i množini. Imenice muškog i srednjeg roda u genitivu i dativu jednine imaju oblik postpozitivnog člana *-lui*, koji potiče od pokazne zamenice iz latinskog *il -lui* dativa jednine, dok imenice ženskog roda imaju oblik člana *-ei*, koji potiče od dativa jednine pokazne zamenice ženskog roda u latinskom *ill-aei*. U množini sve imenice, bez razlike u rodu, u genitivu i dativu imaju *-lor*, koji potiče od genitiva množine pokazne zamenice latinskog *il-lor-um*. (Demiraj, 2004: 73)

5.1.22 Genitiv u rumunskom jeziku se razlikuje od dativa po prepozitivnom članu *al* (*a, ai, ale*). Za razliku od albanskog jezika, dodavanje prepozitivnog člana genitiva u rumunskom dešava se samo kada se javlja posle imenice u neodređenom vidu. Na primer: rum. *o casă a vecinului*; alb. *një shtëpi e fqinjit* /kuća jednog suseda/; rum. *casa vecinului*; alb. *shtëpia e fqinjit* /susedova kuća/. Pretpostavlja se da prepozitivni član genitiva u rumunskom nije mnogo star, i da je nastao između 12-14. veka. Može se tvrditi da je pojava

prepozitivnog člana u genitivu u rumunskom jeziku nastala posle izjednačavanja ovog padeža s dativom, kao posledica a ne uzrok. Formalno izjednačavanje genitiva i dativa počelo je već u periodu dunavskog latinskog.

5.1.23 Nicolas Catasso poziva se na konstataciju rumunskog lingviste Cornilescu: „Ispravno je reći za rumunski jezik da predstavlja homonimiju padeža genitiv/dativ, koja je nasleđena iz latinskog [...]. Uprkos objektivnoj neizvesnosti o poreklu te pojave, neki strukturni aspekti su neosporni u vezi sa izražavanjem genitiva i dativa u rumunskom jeziku. Čak i kod fleksijskih imenica, genitiv – i samo genitiv – zahteva prisustvo nominalne fraze sa „genitivnim članom“ ili „posesivnim članom“ AL, koji je obavezni sastavni deo GenP ako je navedena NP neodređena (bez obzira na određenost/neodređenost genitiva):

a. un caiet al Mariei

b. un caiet Mariei

Catasso smatra da ovi primeri, koji ne mogu da se tumače kao dativ, potvrđuju Cornilescovo zapažanje da se dativ i genitiv ne podudaraju međusobno savršeno sa sintaksičke tačke gledišta, mada je neosporno da element koji se dodaje genitivu (šta god da je u pitanju) ne utiče na oblik ova dva padeža, koji se uvek izražavaju na isti način. „Status *al* je izuzetno teško identifikovati: njegova predložka funkcija (pretpostavljamo iz njegovog oblika, slično predlozima u drugim romanskim jezicima, i iz očiglednog paralelizma između rumunskog *Casa este vecinului* (*kuća je komšijina*) može se lako osporiti kroz primere kao što su *Trei studente de ale Mariei* /Dve Marijine studentkinje/, gde se predlog *de*, koji se jasno odnosi na genitiv, i element koji se dodaje *al* javljaju zajedno.

5.1.24 Što se tiče bugarskog i makedonskog, pretpostavlja se da je ovaj sistem deklinacija iščezao u 12-14. veku. Ovde nije reč o izjednačenju sintetičkih padežnih oblika genitiva i dativa, već o prostiranju ustaljenog oblika nominativa kada mu prethode predlozi „na” u funkciji genitiva i dativa. Na primer, na bugarskom: *knigata na učenikot* “libri i nxënësit” /učenikova knjiga/ i *(mu) reče na učenikot* “i tha nxënësit” /reče učeniku/.

Upotreba predloga *na* da bi se izkazalo značenje dativa u bugarskom nije stara. Predlog *na* ispred imenice u dativu nigde se ne pojavljuje u dokumentima srednjobugarskog (12-14. veka). Prema tome, sadašnji oblik dativa sa predlogom *na*, kako se čini, nije se pojavio pre 15. veka, već kasnije. (Catasso, 2011 : 74-80)

5.1.25 Podudaranje između dativa i genitiva u balkanskim jezicima oduvek je zaokupljalo pažnju raznih lingvista, koji su nastojali da objasne nastanak i rasprostiranje ove sinkretičke pojave. Među glavnim hipotezama koje su se do danas postavljale o ovom pitanju, bile su one koje vide nastanak te pojave pod uticajem starog balkanskog supstrata, ili pod uticajem grčkog ili latinskog jezika, ili kao pojava koja, makar, u nekoliko balkanskih jezika, treba da se razmotri kao unutrašnji nezavisni razvoj.

5.1.26 Glavni predstavnik hipoteze o uticaju supstrata bio je Franz Mikloshich. Među nasleđenim pojavama od supstrata, ubraja i označavanje genitiva i dativa preko istog oblika u bugarskom, rumunskom, grčkom i albanskom jeziku. On je verovao da je taj element iz prošlosti blizak s današnjim albanskim jezikom. Ova hipoteza niti može sa sigurnošću da se odbaci, niti da se prihvati. Shaban Demiraj napominje da se ne može s jednom nepoznanicom rešiti jedna druga nepoznanica. Mi ne znamo da li je ilirski, trački, proto-bugarski ili neki drugi supstrat imao izjednačenje padežnih oblika genitiva i dativa. Protobugarski supstrat u tom slučaju može da se izuzme, ako se uzima u obzir da u bugarskom jeziku ta pojava ne može biti ranija nego što je u drugim balkanskim jezicima. (Demiraj, 2004: 75-76)

5.1.27 Što se tiče hipoteze, prema kojoj nastanak ove pojave u balkanskim jezicima treba tražiti u grčkom jeziku, nju je indirektno prvi izneo Kr. Sandfelds. Nakon što je obrazložio da se prisustvo zajedničkog padežnog oblika za genitiv-dativ u grčkom potvrđuje već u 1. veku naše ere, stavlja u prvi plan sličnu pojavu i u drugim balkanskim jezicima i malo više se zadržava na konstrukcijama u bugarskom, priznajući da se u starom bugarskom nalaze mnogi primeri upotrebe dativa umesto genitiva. Vezano za ovo konstatuje: “Ovo ne smeta da se pretpostavi jedna veza između ovih jezika na toj tački.” Ali, nakon što uvažava mišljenje M. Roque i P. Skok i dr. u vezi sa širenjem ove pojave i u vulgarnom latinskom, zaključuje: “dakle, postoje mogućnosti, da imamo posla s dve homogene struje, koje su doprinele uniformaciji, koju su predstavili balkanski jezici u tome”. (Sandfeld, 1930: 185)

Međutim, ako imamo u vidu opšti stav Sandfelda o velikom uticaju grčkog na druge balkanske jezike, onda se može potvrditi da je prema njegovom mišljenju, jedna od dve struje, koje su uticale na širenje pojave u balkanskim jezicima, bila grčka struja. Ali u tom slučaju on je grčki uticaj izgleda pretpostavio samo za bugarski i albanski. Pretpostavka o

uticaju grčkog na izjednačenja oblika genitiva i dativa u balkanskim jezicima nije naišlo na podršku, međutim ne treba svakako odbaciti tvrdnje za bugarski i makedonski.

5.1.28 Kada je reč o albanskom jeziku, Shaban Demiraj (2004: 77) smatra da se grčki uticaj teško može argumentovati, ali treba da se ima u vidu da je ova pojava u albanskom jeziku relativno veoma stara, možda i starija nego u grčkom. Nekoliko drugih lingvista poreklo ove pojave u balkanskim jezicima, ili u nekima od njih, tražili su u vulgarnom latinskom. Kr. Sandfeld je prihvatio hipotezu da je u širenju ove pojave u balkanskim jezicima, osim grčkog, imao uticaja i latinski jezik.

Hipoteza o latinskom uticaju na onu pojavu i na njeno širenje u balkanskim jezicima, zasnivala se:

- a) na ranije dokumentovanim pojavama,
- b) na uticaju koji je ovaj jezik imao na balkanske jezike tokom viševjekovnog rimskog vladanja na Balkanu. Tvrdnja da je latinski jezik uticao na fleksije u albanskom jeziku, kako je istakao Holger Pedersen “ravna je nuli”. (2003: 125) S obzirom na to da se ova pojava relativno kasno javila u bugarskom jeziku, takođe se isključuje direktan uticaj latinskog jezika. Kada je reč o rumunskom jeziku, u tom slučaju može se govoriti da je fleksiju nasledio iz latinskog jezika.

5.4.29 Demiraj ističe činjenicu da se ta pojava javlja u svim balkanskim jezicima, u kojima postoje i druge zajedničke gramatičke karakteristike, mada je ona prisutna i u vanbalkanskim jezicima. Međutim, ovde odlučujuće je zajednička pojava u balkanskom jezičkom savezu, koja je tokom svog istorijskog jezičkog razvoja u balkanskim jezicima razvila nekoliko zajedničkih osobina, među kojima i formalno izjednačenje genitiva i dativa. Kada je u pitanju nastanak ove pojave u raznim balkanskim jezicima, izgleda da odgovor za to treba tražiti u paralelnom razvoju tih jezika. Drugim rečima, ranija pojava u grčkom, albanskom i rumunskom jeziku bila je nezavisan razvoj u svakom od tih jezika. Ta paralelna evolucija uslovljena je ranijom tendencijom ta tri jezika ka uprošćavanju deklinacija imenica i zamenica. Takođe, i u bugarskom i makedonskom jeziku može se pretpostaviti nezavisan razvoj te pojave, iako ne treba odbaciti mogućnost uticaja od strane susednih jezika, rumunskog i grčkog. (Demiraj, 2004: 77-78).

Tabela 2: Rečenični primeri sinkretizma genitiva i dativa u albanskom, arumunskom, bugarskom, rumunskom, makedonskom i grčkom jeziku, u odnosu na srpski jezik.

Jezik	Dativ	Genitiv
Srpski	<i>Dao sam knjigu Mariji.</i>	<i>To je knjiga Marije Petrović.</i>
Albanian	<i>Librin ia dhashë Marisë.</i>	<i>Libri është i Marisë.</i>
Aromanian	<i>Vivlia lju dedu ali Marii.</i>	<i>Vivlia easti ali Marii.</i>
Bulgarian	Дадох книгата на Марија [dadoh knjigata na Marija]	Книгата е на Марија [knigata e na Marija]
Romanian	<i>I-am dat cartea Mariei.</i> <i>I-am dat cartea lui Marian.</i>	<i>Este cartea Mariei.</i> <i>Este cartea lui Marian.</i>
Macedonian	Ќ ја дадов книгата на Марија . [ì ja dadov knjigata na Marija]	Книгата е на Марија . [knigata e na Marija]
Greek	Έδωσα το βιβλίο στην Μαρία . [édhosa to vivlío stin María] ili Έδωσα το βιβλίο της Μαρίας . [édhosa to vivlío tis Marías]	Είναι το βιβλίο της Μαρίας . [íne to vivlío tis Marías]
	Της το έδωσα [tis to édhosa] 'I gave it to her.'	Είναι το βιβλίο της . [íne to vivlío tis] 'It is her book.'

Preuzeto sa interneta: http://en.wikipedia.org/wiki/Balkan_sprachbund (15.08.2012)

5.2 Sinkretizacija genitiva/dativa u albanskom jeziku

5.2.1 Prepozitivni član genitiva, ističe Agalliu, ima i posebnu sintaksičku funkciju, pošto se vezuje s prvom rečju atributivne sintagme i pojavljuje se samo kada odredbena reč je imenica u određenom ili neodređenom vidu, ali kada joj prethodi neka odredbena reč: *druri* i *lisit*, *druri* i *këtij (një) lisi*. Inače, determinator se može pojaviti i bez prepozitivnog člana: *dru lisi*, ali samo pod uslovom da odredbena reč bude u neodređenom vidu. Dakle, nominativu i akuzativu dodaje se još jedan par genitiv-dativ, unutar kojeg je i ablativ.

5.2.2 Ako se uzimaju u obzir značenjske razlike između određenog i neodređenog vida, oslanjajući se i na formalne razlike, iz tog trećeg „padeža“ bi se izdvojio izvorni genitiv-dativ od onoga što se naziva ablativ (od strane albanskih lingvista) ili genitiv, kada je u funkciji atributa (od strane stranih lingvista). Genitiv i dativ u svojim osnovnim značenjima kao padeži označavaju ono kome ili čemu nešto pripada. Ono što smo mi izdvojili kao karakteristiku albanskog jezika jeste da imenica u genitivu i dativu nikada se ne upotrebljava bez člana ili bez odredbene reči. Reč je o jednoj karakteristici jezika koji imaju član, kada je reč o funkcijama vlasnika i adresata, ovih padeža. Ovde nije reč o upotrebi s predlozima, kada se padeži ukrštavaju po značenjima. (Agalliu 1980: 161)

5.2.3 Kada je reč o genitivu, koji se koristi uglavnom u funkciji determinatora drugog imenskog člana, on se razlikuje od dativa. Formalno genitiv i dativ u jednini i množini imaju iste padežne nastavke, koji su u početku pripadali samo jednom padežu. Prvobitno padežni nastavci genitiva i dativa jednine pripadali su dativu a kasnije su prešli i na genitiv, dok je u množini bila sasvim suprotna situacija, odnosno padežni nastavak genitiva je prešao i na dativ. Razlog međusobnog mešanja ova dva padeža je nejasan, jer su oni po funkciji i po padežnim nastavcima, po svemu sudeći, bili sasvim različiti jedan od drugog. Ta pojava se javila i kod drugih balkanskih i nebalkanskih jezika. Od balkanskih jezika istu pojavu imao je rumunski jezik, koji je imao isti proces kao i albanski jezik, a to znači, da je u jednini opstao oblik dativa, a u množini oblik genitiva. U novogrčkom jeziku oblik genitiva je u jednini i množini prešao u dativ.² (1930: 186)

² K. Sandfeld o postojanju genitiva-dativa ističe da je to potvrđena činjenica i da se desilo u prvim vekovima naše ere. „S tom razlikom što je u grčkom stari genitiv postao dativ, dok u rumunskom i albanskom jeziku stari

5.2.4 Vrlo je teško objasniti pojavu tog sinkretizma. Pretpostavlja se da razlikovanje genitiva od dativa pomoću prepozitivnog člana datira pre prvih sačuvanih tekstova Đona Buzukua i Leke Matrenge (16. vek). Shaban Demiraj smatra da hipoteza da je prepozitivni član dodat genitivu zbog potrebe da se ovaj padež razlikuje od dativa, jezički potkrepljena. Stvaranje jednog ovakvog gramatičkog indikatora, kao što je “prepozitivni član”, koji je karakterističan za albanski jezik i delimično za rumunski, ne bi bilo potrebno u slučaju da su se padeži genitiv i dativ u ranijem periodu poistovetili u smislu oblika. “Ako se i prepostavi da je dodavanje prepozitivnog člana bila jedna prosta gramatička hiperkarakterizacija (redundancija), opet ostaje nerazjašnjeno pitanje formalnog poistovećenja ova dva padeža.” (Demiraj 1985 : 256)

5.2.5 U tom slučaju moglo se očekivati da će se genitiv, posle dodavanja prepozitivnog člana, vremenom redukovati i na kraju izgubiti svoj padežni nastavak. Iz tog razloga, proističe da je vladajuće mišljenje, da je dodavanje prepozitivnog člana genitivu *posledica*, a ne *uzrok* izjednačenja ovog padeža sa dativom (Demiraj 1985 : 256).

5.2.6 Imajući u vidu činjenicu da se genitiv i dativ, kako u sintaksičkim funkcijama, tako i sa nastavcima, jasno su se razlikovali između sebe, njihovo izjednačenje s nestankom nastavka za genitiv u jednini i dativ u množini ne bi trebalo da se desilo zbog sintaksičkog karaktera, pošto svaki od ovih padeža ima svoju oblast upotrebe i sintaksičke funkcije, jer svaki od ovih padeža trebalo bi da je imao (i ima) svoju oblast upotrebe u sintaksičkim funkcijama, koje se jasno razlikuju između sebe. Nije trebalo da dođe do izjednačavanja ni zbog morfološkog karaktera, jer nastavci ova padeža, nasleđeni iz jedne rane indoevropske faze, jasno su se razlikovali u oba broja, tako da nisu imali razloga da se međusobno mešaju. Dakle, razlog za izjednačenje nastavaka ova dva padeža treba tražiti negde drugde.

5.2.7 Po svemu sudeći, proces formalnog izjednačavanja genitiva i dativa u albanskom jeziku, u daljoj evoluciji desilo se zbog fonetskog karaktera. Kao što se zna, padežni nastavci, pogotovu nakon ustaljenja akcenta obično nad slogom koji nije završni (Demiraj, 2004: 71), nalazeći se u nenaglašenoj poziciji, izazvali su postepene redukcije, koje su u nekoliko slučajeva i uzrokovale njihov poptuni pad. Ovakvu sudbinu su pretrpeli,

dativ je postao genitiv.”

između ostalih, i nastavci za nominativ i akuzativ jednine za imenice muškog roda i srednjeg roda, kao i nastavak za akuzativ jednine imenica muškog i ženskog roda, jer su se sve one sastojale od suglasnika u nezaštićenoj poziciji na kraju.

5.3 Sinkretizam akuzativa/dativa/genitiva/lokativa u balkanskom arealu

5.3.1 U **grčkom jeziku** od 3. do 8. veka na čitavoj jezičkoj teritoriji akuzativ i genitiv konkurišu jedan drugom prilikom zamene dativa. Tokom 9. i 10. veka, kako navodi Petja Asenova, izdvajaju se dve dijalekatske oblasti u tom pogledu – na severu (Trakija zajedno sa Carigradom, nekoliko unutrašnjih govora u Anadolskoj i Pontijskoj visoravni, lokalizovanih između Sinopa i Trapezunda), u kojoj se dativ zamenjuje akuzativom, a u ostalim govorima – genitivom. U 10. veku zamena dativa akuzativom i genitivom može da se smatra završenom.

5.3.2 Za **rumunski jezik** razvoj ka analitizmu može da se istražuje u vezi sa latinskim jezikom. Latinski natpisi u Jugoistočnoj Evropi omogućavaju da se odredi hronologija nekih važnih pojava analitizma u balkanolatinskom. Asenova navodi Mihăescua da je početkom nove ere, odnosno pre nego što je Jugoistočna Evropa pripala Rimskom carstvu, predložko-padežna konstrukcija *ad* + akuzativ već zamenjivala dativ, dok tokom 2. veka umesto kosih padeža javljaju se oblici nominativa, kao i predlog *de* – umesto genitivus partitivus, a *posesivni dativ* – *umesto genitiva*. Balkanolatinski u Dalmaciji pokazuje upotrebu nominativa umesto akuzativa i ablativa i *mešanje dativa i genitiva*.

5.3.3 U starorumunskom, konkurisali su jedan drugome isti načini kako kod izražavanja nepravog objekta kod glagola, tako i kod izražavanja *imeničke dopune*: dativ, predlog *a* + nom.-ak., predlog *a* + dat. Konstrukcija predlog *la* (<*illac* + *ad*) + nom.-ak. upotrebljava se samo za izražavanje indirektnog objekta, a za izražavanje posesivnih odnosa od kraja 16. veka umesto genitiva javlja se predlog *de* + nominativ-akuzativ (Asenova, 2002: 79-80).

5.3.4 U **albanskom jeziku** razvoj ka analitizmu u imeničkom sistemu prati dve osnovne linije: 1) reduciranje i promena tipova deklinacija u jednini i njihovo izjednačenje u množini kroz nastajanje opšte pluralne osnove, koja se suprotstavlja singularnoj; 2)

reduciranje i promena padeža, iščezavanje padežnih nastavaka (Demiraj 1973:64; 1974:42-25).

Oba procesa su jednako stara: počeli su da se razvijaju mnogo pre početka pisanog perioda albanskog jezika. Njihova hronologija ipak može da bude samo relativna, npr. nastavak *-n* za akuzativ u određenom vidu rezultat je fonetskog razvoja, koji svedoči da je gubljenje padežnog nastavka za akuzativ *-m* kod imenica muškog i ženskog roda nastupilo nakon pojave postpozitivnog člana *-t*: *-mt>-nt>-nd>-nn>-n*. (Demiraj 1973:78,85).

5.3.5 Slično je i sa predlogom *kod*, koji se u srpskim govorima upotrebljava za cilj i mesto: *Živim kod prijatelja. – Idem kod prijatelja*. Podudara se sa albanskim jezikom, s predlogom *tek* u albanskom jeziku: *Vajti tek i biri. /Otišao je kod sina./ Mbeti tek i biri. /Ostao je kod sina./*. Ivana Antonić navodi promenu u savremenom srpskom jeziku u kome je genitiv s predlogom *do*, a kada je u pitanju živo biće genitiv s predlogom *kod*, preuzeo značenje slobodnog dativa i dativa s predlogom *k* uz glagol kretanja “sa značenjem adlativnosti (direktivnost + dosezanje lokalizatora-cilja”, pa stoga više ne kaže: *krenuo je lekaru / prijateljima*, nego: *krenuo je kod lekara / prijatelja*, ili *sutra bismo obojica došli k vama*, nego *sutra bismo obojica došli kod vas*. (2005: 191)

5.3.6 Vanja Stanišić ističe da je izjednačenje genitiva i dativa i “gubljenje razlike između kretanja i mirovanja” dovelo do sažimanja svih ciljnih značenja u dativu i akuzativu. “Što se tiče dativa koji se proširio na račun genitiva, u njemu se razvila specifična posesivnost destinativnog (ciljnog) karaktera u vidu enklitičkog oblika lične zamenice. Takav vid destinativa imaju svi balkanski jezici sem albanskog. U njemu postoji jedino prisvojni pridev (paralelu albanskom predstavlja grčki koji nema pravog prisvojnog prideva, nego posesivnost toga tipa izražava prisvojnomo genitivnom enklitikom i naročito višeznačnim pridevom δικός, δική, δικό).” (1989: 362-363)

5.3.7 Po Petji Asenovoj, iščezavanje opozicije kategorija *mirovanja* i *pravca* je opšta karakteristika u razvoju balkanskog analitizma. Nerazgraničavanje kategorija *mirovanja* i *pravca* uspostavlja se već u ranoj eposi istorije svakog balkanskog jezika kod neosporno sintetičkog uređenja imeničkog sistema. U grčkom jeziku to je jedna sveobuhvatnija manifestacija zakonomernosti – razdvajanje dativa, koji osim što izražava funkcije indoevropskog dativa, dodaje još i instrumentalne i lokativne odnose, što dovodi do

dvosmislenosti i nejasnoća i stoga - do težnje da se to izbegne. U grčkom, u periodu jezika koine, lokativna konstrukcija *év* + dativ za izražavanje mesta zamenjena je konstrukcijom *είς* + akuzativ (u klasičnom grčkom sa finalnim značenjem) u skladu sa tendencijom mešanja pravca kretanja sa mestom u okviru nečega. Oko 1. veka nove ere ovaj proces je dosta napredovao. (2002: 87)

5.3.8 Asenova navodi R. Browninga koji ističe da narodni tekstovi iz istog perioda svedoče da upotreba *είς* + akuzativ postaje češća, što je očigledno bilo sasvim svojstveno za govorni jezik. Kao u rumunskom, obrt bez predloga poznat je i novogrčkom, ali susreće se ograničeno, u govoru s frekventnim petricifiranim izrazima, kao *πάω σπíti* /idem kući/, *πάω σχολείο* /idem u školu/, *πάω περίπατο* /idem u šetnju/ (2002: 87).

5.3.9 Paralelne konstrukcije u arumunskom i grčkom imaju različito, samostalno poreklo. Kr. Sandfeld odbacuje ideju o grčkom uticaju na arumunski. Analogni slučajevi koje je on naveo sporadičnog su karaktera u drugim balkanskim dijalektima, ali su možda nastali kao rezultat uticaja balkanskih jezika, u kojima ova pojava ima dosledniji karakter (Sandfeld, 1930: 110-111).

5.3.10 U bugarskom jeziku lokativ i instrumental nestali su relativno rano, na šta je uticala činjenica, kako Georgieva navodi Asenova, „da ovi padeži nisu postojali u govoru lokalnog balkansko-romanskog i grčkog stanovništva. Još najraniji starobugarski spomenici daju nam primere o zameni akuzativa (obično s predlogom *εβ*) posle glagola kretanja lokativom. Tokom srednjobugarskog perioda počinju da se izostavljaju i prilozi za pravac (Asenova, 2002: 80-81,88). Takođe je i u albanskom jeziku lokativ nestao, a njegove funkcije u jednini preuzeli su akuzativ i ablativ, a u množini ablativ. U akuzativu lokativ se iskazuje predlozima: *në mal*, *në fushë*, a u ablativu nastavcima: *malit*, *fushës*. (Malja-Imami, 2009: 92) Kao i drugi balkanski jezici, tako i albanski ne razlikuje kategorije mirovanja i pravca (Cilj kretanja: Idem *u Budvu* (Po shkoj *në Budvë*) i mirovanje: Živim *u Budvu* (Jetoj *në Budvë*).

5.3.11 Milka Ivić ukazuje na to da razvojni put “srpskohrvatskog lokativa”, praćen na određenom jezičkom materijalu, pokazuje “nesumnjivo sužavanje polja upotrebe ovog padeža, tj. završen proces pokreta ka intenzivnijem konsolidovanju, sužavanju specifične semantičke osnovice na kojoj se izgrađuju konkretni značenjski tipovi” (1958: 158).

5.3.12 O sinkretizmu dativa i lokativa u srpskom jeziku Radmilo Marojević konstatuje: “U poređenju s praslovenskim jezikom, srpski padežni sistem je djelimično uprošćen – oblički su se izjednačili dativ i lokativ, pa je novi lokativ (dativ-lokativ) ponovo postao padež koji dolazi i bez predloga. Sinkretizam dativa i lokativa nije potpuno završen – u nekim slučajevima se čuva akcenatska razlika: *pokloniti grâdu* prema *živjeti u grádu* (pri tom je predlog *po* napustio dativ i pridružio se predlozima uz lokativ: *šetati po grádu*). (2008: 42). U hrvatskom jeziku, pak, kako ističe Ivana Gis, dativ i lokativ su dva različita padeža sa sinkretiziranim padežnim nastavcima. “Nekadašnja razlika u naglasku svakoga od njih u suvremenom se jeziku također počela gubiti pa su gotovo sinkretizirani i naglaskom. Ono što ih na razini oblika odvaja jesu stalni prijedlozi koji dolaze s lokativom, što znač i da je on prijedložni izraz, a dativ ih može i ne mora imati, s tim da teži potpunom odbacivanju prijedloga. [...] Konačno, značenje jednog i drugog padeža pokazuje da su oni svakako različiti i to u osnovnoj upotrebi.” (Gis, 2011: 54-55)

5.3.13 Po Predragu Piperu, “razlikovanje dativnih i lokativnih padežnih oblika u savremenom srpskom jeziku gotovo je sasvim izgubljeno (upor. akcenat kao distiktivno obeležje koje mnogi govorni predstavnici srpskog jezika u ovom slučaju ne osećaju i ne upotrebljavaju kao u primerima: dativ *grâdu* : lokativ *grádu*, pa se značenje direktivnosti, svojstveno dativu, ili odsustvo direktivnosti, svojstveno lokativu, iskazuje prevashodno glagolom u konstrukciji sa određenim predloško-padežnim oblikom, npr. *Idu prema gradu*. vs. *Nalaze se u gradu*. (1997: 25).

5.3.14 Po mišljenju Zuzane Topoljinske, oblik sinkretizma lokativa u srpskom jeziku je imenički (ili nominalni) oblik *ex definitione* irelevantan. “Dodajmo da je razlika između direktivnih i lokativnih konstrukcija primarno kodirana u leksičkom značenju predikatskog izraza, pa čak u slučajevima istorijske dvojne rekcije nekih predloga nema gubitka informacije. Smanjuje se ili ukida jedino redundancija na formalnom planu. U ovoj situaciji nije ni čudno da je lokativ prvi kandidat za sinkretizaciju u svim sistemima u kojima ta pojava postoji. Uostalom, lokativ je danas ‘predložki padež’ u svim slovenskim jezicima” (2002: 7).

5.3.15 Jednu od osnovnih karakteristika srpskog padežnog sistema, kao i uopšte slovenskih, čini razlikovanje akuzativa, kao padeža kretanja prema cilju, i lokativa ili

instrumentala, kao padeža mirovanja: *Idem u Beograd. Živim u Beogradu.* To nije slučaj s padežnim sistemom albanskog jezika koji nema lokativ, kojim se označava mesto. Tu funkciju vrši akuzativ s predlozima: *në, mbi, nën, përmbi*, ali pomoću kojih se ne može razlikovati kretanje prema cilju od mirovanja, već se to postiže pomoću glagola: *Shkoj në Beograd. /Idem u Beograd/, Jetoj në Beograd. /Živim u Beogradu./*

5.3.16 Sinkretizam padeža dativa, akuzativa i lokativa za označavanje pravca kretanja u balkanskom jezičkom arealu prisutan je u albanskom, arumunskom, bugarskom, makedonskom, grčkom i rumunskom jeziku:

Tabela 3: Sinkretizam za označavanje pravca kretanja

Srpski	u Grčku	u Grčkoj
Albanski	<i>në Greqi</i>	<i>në Greqi</i>
Bugarski	<i>в Гърция</i>	<i>в Гърция</i>
Grčki	<i>στην Ελλάδα</i>	<i>στην Ελλάδα</i>
Makedonski	<i>Во Грција</i>	<i>Во Грција</i>
Rumunski	<i>în Grecia</i>	<i>în Grecia</i>
Arumunski	<i>tu Gârția; tu Grecu</i>	<i>tu Gârția; tu Grecu</i>

Preuzeto sa interneta: http://en.wikipedia.org/wiki/Balkan_sprachbund (25.08.2012)

5.3.17 U posebnim dijalektima (Crna Gora), ali i u govornom jeziku, što su utvrdili u dijalektološkim istraživanjima Stevanović, Bošković, Pešikan i dr., posle predloga *u* i *na* javlja se samo akuzativ, nezavisno da li je glagol dinamičan ili statičan, npr. *Jesi li krenuo u crkvu?*, ali i *Imaše li dosta svijeta u crkvu?* Radosav Bošković navodi da pojava zamena lokativa akuzativom uz predloge *na* i *u*, u jednini i množini, predstavlja opštu dijalekatsku crtu svih crnogorskih govora, što “može biti jedino posledica prvobitnih sintaksičkih odnosa”. Podseća da ako “prirodu nominalne konstrukcije uz glagole određuje, u stvari, rekcionni momenat kod glagola, jasno nam je da akuzativna konstrukcija koju danas nalazimo uopštenu uz predloge *na*, *u* u svim slučajevima u crnogorskim govorima znači prosto odsustvo glagolskog rekcionnog momenta kao psihološkog kriterija za odražavanje razlike

između nominalne konstrukcije uz glagole koji znače kretanje prema nekoj tački i sl. i nominalne konstrukcije uz glagole koji to ne znače”. (1978: 41)

5.3.18 Norveški slavista Svein Mønnesland ističe da je ta pojava rasprostanjena na jezičkom arealu u Crnoj Gori i u srednjoj i južnoj Dalmaciji (*Idem u Budvu. Živim u Budvu.*). Pita se da li je ta jezička pojava u crnogorskom jeziku nastala pod uticajem romanskog, italijanskog, vlašskog ili albanskog jezika. Ukazuje na to da je razlikovanje pravca kretanja od mesta mirovanja stara indoevropska karakteristika. Takođe, u latinskom jeziku se ta razlika izražavala padežima bez predloga, akuzativom (za kretanje) i ablativom (za mesto): *Romam proficisci.* /Putovati u Rim./, *Romae habitare.* /Boraviti u Rimu./

5.3.19 Mønnesland se pita šta zapravo znači ova pojava za jezički sistem? Po njemu, u strukturnom smislu reč je o gubljenju lokativa, koji je inače jedinstven po tome što se upotrebljava isključivo s predlogom. “Međutim, radi se i o gubljenju jedne gramatičke kategorije, razlikovanja cilja kretanja i mirovanja. To se smatra balkanskom osobinom, jer ni grčki ne razlikuje padež pravca i mesta.” Stoga se postavlja i pitanje da li je ova semantička neutralizacija balkanska crta ostavila trag i u crnogorskom jeziku. (2009: 269-272)

Kao dokaz da romanski uticaj može biti odlučujući, Pavle Ivić nalazi u srpskim govorima u Banatu, uz rumunsku granicu, gde je česta upotreba akuzativa umesto lokativa: *Što si kupio na vašar?* (Ivić 1990).

5.3.20 Mønnesland upoređuje i upotrebu upitnog priloga *gde* za mirovanje i kretanje: *Gde živiš? – Gde ideš?*, u kojima se isti prilog upotrebljava u oba slučaja. Napominjući da se slična pojava javlja i u drugim balkanskim jezicima, podsećajući da je već Kr. Sandfeld (1930: 185) ukazao na to da balkanski jezici ne razlikuju latinsko *ubi* „gde“ i *quo* „kuda“, i da albanski, bugarski i rumunski jezik imaju isti prilog za pravac i mesto, albanski *ku*, bugarski *kade*, rumunski *unde*. Stoga Mønnesland zaključuje: “U slavenskoj perspektivi ova pojava je čudna, jer drugi slavenski jezici dobro čuvaju staru razliku između padeža cilja i mjesta. Ovu pojavu u crnogorskim, jugoistočnim srpskim, i hrvatskim dalmatinskim govorima treba, dakle, tumačiti kao strani uticaj.” (2009: 272)

5.3.21 Ranko Matasović navodi da je hrvatski jezik, poput drugih slovenskih jezika (osim istočnojužnoslavenskih), dobro očuvao praslovenski padežni sistem, “s izuzetkom lokativa koji se gotovo posve stopio s dativom; u množini je sinkretizam padežnih nastavaka

izraženiji, no potpuno stapanje DLI množine razmjerno je novijeg datuma, barem u standardnom jeziku”. Takođe navodi da je veliki broj deklinacijskih klasa u kasnom praslovenskom smanjen, jer su nestale praslovenske osnove na *-ū*, *-ī*, kao i većina konsonantskih osnova), a isto tako iščezla je suprotnost između palatalnih i nepalatalnih osnova (*o*- i *jo*-osnova, *ā*- i *jā*-osnova). “Slični su se procesi odvijali i u drugim slavenskim jezicima, a u istočnojužnoslavenskima (bugarski i makedonski) deklinacija je drastično reducirana pod utjecajem jezika balkanskoga jezičnog saveza.” (2008: 302)

5.3.22 Postavlja se takođe pitanje šta je u crnogorskim govorima dovelo do upotrebe genitiva množine umesto lokativa (*po krëvêtā – po krevêtima*). Radosav Bošković tumači da ta zamena lokativa genitivom množine predstavlja po svom razvitku adaptaciju imeničke deklinacije pridevsko-zameničkoj u pogledu odnosa ovih dvaju oblika. “Jednakost, naime, genitiva i lokativa kod prideva i pridevskih zamenica izazivala je to isto i kod imenica, na taj način što je kod njih uopšten genitiv, kao oblik šire upotrebe u jeziku. I to, bez razlike, u svim crnogorskim govorima: i u onima u kojima to danas još imamo i u onim u kojima danas kod imenica imamo *samo oblik novog lokativa*.” (1978: 42-43)

5.4 Sinkretizacija ablativa/dativa/genitiva u albanskom jeziku

5.4.1 U savremenom albanskom jeziku, genitiv, dativ i ablativ jednine, u neodređenom vidu jednine i množine, a genitiv i dativ i u određenom vidu množine, imaju isti padežni nastavak, iako su nekada imali različite nastavke. Završni nastavak ablativa jednine u prošlosti razlikovao se od genitiva i dativa. Međutim, izjednačenje ta tri padeža u jednini posledica je fonetskih procesa i gramatičke analogije. Kod ovih padeža u jednini ta pojava je uticala da u množini oblici genitiva i dativa po analogiji obuhvate i ablativ određenog vida (Demiraj 1986: 253).

5.4.2 Vanja Stanišić ističe da u albanskom jeziku postoji “oblički sinkretizam triju zavisnih padeža – genitiva, dativa i ablativa”, ali da se sa formalne strane jedino dativ čuva. “On je ovde potpuno samostalan i, štaviše, izuzetno slobodan padežni oblik, što među balkanskim jezicima ima paralelu samo u srpskohrvatskom.” (1989: 360-361)

5.4.3 Ranija nastojanja za izjednačenje ta tri padeža u albanskom padežnom sistemu doveo je u pitanje albanski lingvista Idriz Ajeti sledećim argumentima: “Ova jednakost imeničkih oblika lingvistički ne znači ništa, jer su njihova značenja izdiferencirana. Nijedan padežni oblik ne bi mogao da se upotrebi umesto drugog, iako su morfološki identični” (Ajeti 2005: 319).

5.4.4 Stefan Prifti predložio je 1975. godine da bi ta tri albanska padeža, koji imaju isti oblik nastavaka u jednini i množini (osim ablativa, koji se u neodređenom vidu javlja u dva oblika), trebalo da budu jedan padež: dativu bi trebalo dati “prioritet u morfološkom padežnom diferenciranju fonetskim ujednačavanjem njihovih nastavaka”, a ablativ bi trebalo očuvati samo za promenu ličnih i pokaznih zamenica, i oblik množine s nastavkom -*sh*. (1975: 125)

5.4.5 Po mišljenju Ode Buchholz dativ se od drugih padeža razlikuje po kraćem obliku koji je neophodan za njegovo određivanje. Identifikator dativa u rečenici pojavljuje se kao glagolski afiks u strukturi predikata zajedno s finitnim glagolom formira fonološku reč (1977: 148). Međutim, kraći oblik dativa formira se menjanjem zamenice 3. lica jednine po padežima: nom. *ai* /on/, dat. *atij* /i/, akuz. *atë* /e/, itd. Ovaj kraći oblik može da se koristi i samostalno, na primer: *atij i thashë të vijë* /njemu mu sam rekao da dođe/; *i thashë të vijë* /rekao sam mu da dođe/. Kada je reč o genitivu *i, e atij*, članovi /i i e/, ne predstavljaju kraći oblik, nego članove koji određuju rod imenice u genitivu: za muški rod *i* i ženski *e*.

5.4.6 Po mišljenju Fatmira Agalliua (1980: 168), imenice u albanskom jeziku menjaju se u četiri padeža u neodređenom vidu, a u određenom u tri padeža, jer smatra da ne postoji ablativ određenog vida. To znači da se padežni sistem albanskog jezika dalje redukovao nestajanjem ablativa u određenom vidu množine s nastavkom -*shit* (*maleshit*), a zajedno s njim i ceo ovaj padež u određenom vidu, što se ranije desilo s lokativom koji se danas javlja samo kao dijalekatski oblik. Kolec Topalli takođe smatra da se ablativ “može karakterisati kao gramatički oblik reliktnog karaktera” (2011: 385).

Agalliu ističe da su rekcije s predlozima koncetrisane samo u dva padeža, u dativu i akuzativu. Stoga, se po njegovom mišljenju, može se reći da se promena imenica u savremenom albanskom jeziku vrši u četiri padeža.

Tabela 4: Padežni sistem savremenog albanskog jezika koju zastupa Fatmir Agalliu.

	Jednina neodređeni vid	Jednina određeni vid
Nominativ	(një) lis	lis-i
Genitiv i dativ	(i) një lis-i	(i) lis-it
Akuzativ	(një) lis	lis-in
Ablativ	(një) lis-i	-

	Množina neodređeni vid	Množina određeni vid
Nominativ	lisa	lisa-t
Genitiv i dativ	(i) (disa) lisa-ve	(i) lisa-ve
Akuzativ	lisa	lisa-t
Ablativ	lisa-sh	-

5.4.7 Shaban Demiraj smatra da su na smanjenje broja padeža u albanskom jeziku na pet, kao u drugim indoevropskim jezicima, bitno uticala tri glavna faktora: 1) sve šira pojava i upotreba predloga; 2) korenita promena, odnosno nestajanje završnih akcenata reči; 3) dejstvo analognog izjednačavanja (1975: 25).

5.4.8 Kolec Topalli nedvosmisleno ukazuje na to da albanski jezik ima samo četiri padeža, „koji se razlikuju posebnim nastavcima (nominativ, genitiv-dativ, akuzativ, ablativ“. Međutim, ističe da su ti padeži obuhvaćeni sinkretizmom. „Stoga, ako uzmemo u obzir ovu pojavu, proizlazi da je njihov broj još manji: dva u neodređenom vidu jednine (nominativ-akuzativ ~ genitiv-dativ-ablativ) i tri u određenom vidu množine (nominativ ~ genitiv-dativ-ablativ ~ akuzativ), tri u neodređenom vidu množine (nominativ-akuzativ ~ genitiv-dativ ~ ablativ), i dva u određenom vidu (nominativ-akuzativ ~ genitiv-dativ-ablativ)“. (2011: 121)

6 UDVAJANJE OBJEKTA

6.1 Gramatikalizacija

6.1.1 Na udvajanje (reduplikaciju) objekta kao opšteg balkansko jezičko obeležje prvi je skrenuo pažnju Franz Miklošich. Zapazio je da je balkanskim jezicima zajedničko javljanje klitičkog oblika zamenice u glagolskoj frazi koji se slažu u rodu, broju, padežu i funkciji sa imenicom u padeža direktnom ili indirektnom objektu, kao u makedonskom i albanskom:

Na momčeto mu ja davam knjigata.

Djalit ia jap librin. /Dečaku dajem mu knjigu./

Na albanskom jeziku *ia* je spojeni oblik ličnih zamenica 3. lica jednine: njemu mu/njoj joj.

Za tu gramatičku pojavu zainteresovali su se lingvisti A. M. Seliščev (1918, 1925) i Kr. Sandfeld (1930). Pošto udvajanje objekta postoji u romanskim jezicima, ono se smatra balkanizmom latinskog porekla. Na taj zaključak navodi hronologija te pojave u romanskim i balkanskim jezicima. Smatra se da se udvajanje objekta u albanskom, bugarskom i rumunskom javilo tokom 15-16. veka.

6.1.2 Pokazatelji direktnog i indirektnog objekta u makedonskom jeziku su kratki oblici ličnih zamenica, koji, kako objašnjava Predrag Piper, „sintaksički ponavljaju imenicu koja leksički imenuje direktni ili indirektni objekat (ili puni oblik lične zamenice u toj funkciji), slažući se s njim u rodu i broju; udvajanje direktnog objekta kratkim oblikom lične zamenice je obavezno ako je objekat izražen vlastitkom imenicom, zajedničkom članovanom imenicom ili punim oblikom lične zamenice (*ja vidov Lenka, ja vidov ženata, ja vidov nea*, itd.), dok se direktan objekat bez člana ne udvaja (*Vidov ubava devojka*). (1997: 97)

6.1.3 Blaže Koneski ukazuje da neravnomerna teritorijalna rasprostranjenost udvajanja objekta, kao i drugih balkanizama, svedoči o postojanju jednog balkanskog areala s veoma pomešanim stanovništvom, što ima za posledicu jači jezički kontakt među narodima. Taj areal predstavlja centar, u kome balkanizmi figuriraju i prenose se u susedne teritorije, pri čemu slabe što se više udaljavaju od njega. Ta činjenica objašnjava veći

intenzitet pojave u književnom makedonskom. Suprotno od bugarske književne norme, makedonska književna norma stimuliše udvajanje objekta (1967: 262).

6.1.4 Pravila za objekatsko udvajanje uz koje se obično vezuje makedonski i albanski jezik, prema kodifikovanim normama albanskog jezika nisu nužna, iako se ta pravila razlikuju u nekim detaljima. Prema Buchholzu i Fiedleru, klitičko udvajanje albanskih direktnih i indirektnih objekata može da bude neobavezno ukoliko je kanonski red reči SVO (subjekat-gradol-objekat), posebno ako postoji leksički akcenat na tom objektu. Takvo izostavljanje nije moguće za indirektno objekte, a nije ni dopušteno u standardnom makedonskom (Buchholz i Fiedler 1987:442-443):

Agimi po e vështron hënën. /Agim posmatra mesečinu./

Zoran ja gleda mesečinata. /Zoran posmatra mesečinu./

Albanski zahteva prenominalno (zameničko) udvajanje kod klauza koje slede posle glagola razmišljanja i percepcije (Buchholz, Fiedler 1987:442), za razliku od makedonskog ekvivalenta koji je negramatički:

Go znaev deka k'e zadocni.

E dija se do të vonohet.

/Znao sam da će da zadocni./

U rečenici u albanskom jeziku *E dija se do të vonohet*, /e/ je kraći oblik akuzativa + glagol u imperfektu + pasiv futura I:

N. ai /on/

G. i,e atij /njegov, njegova/ (njegov sin, njegova devojka)

D. atij, i /njemu, mu/

Ak. atë, e /njega, ga/

Ab. prej atij /od njega/.

Albanski takođe ima niz konstrukcija u kojima glagol zahteva samo indirektni objekat, ali i akuzativ i dativ sa udvojenim zamenicama (Buchholz-Fiedler 1987: 45-46). To udvajanje izgleda delom kao morfologizovan ili leksikalizovan oblik:

Ia hipi kalit. /Uzjahao je konja./ /Ia u alb. je spojeni oblik 3.lica jednine./

Ia dhamë gazit. /Prasnuli smo u smeh./ /isto/

6.1.5 Iako gramatikalizacija prati udvajanje objekta u makedonskom i albanskom jeziku, može se reći da se dalje razvio u albanskom nego u makedonskom jeziku, u onoj meri u kojoj klauze, kao i određeni i specifični direktni ili indirektni objekti, mogu da izazovu to udvajanje. Štaviše, u meri u kojoj se „prazni“ klitički objekti koriste s određenim glagolima i idiomima u albanskom jeziku, proces udvajanja je prešao sa nivoa morfosintakse na nivo morfologije i/ili leksike. Iako postoje neke varijacije u objekatskom udvajanju u ovim jezicima, što zahteva dalje proučavanje, pojava je postala gramatikalizovana norma. Međutim, za razliku od makedonskog i albanskog jezika, bugarska objekatska reduplikacija je potpuno neobavezna i zbog toga je podložna promeni koju uslovljava diskurs. Iako bi primer: *Na momčeto mu ja davam knjigata*, mogao biti prihvatljiva kao bugarska rečenica, udvojene zamenice *mu* i *ja* normalno ne bi bile prisutne, već bi glasilo *Na momčeto davam knjigata*. (Friedman, 1995-1999)

6.1.6 Asenova ističe da je udvajanje u balkanskim jezicima, bez obzira na neke sličnosti, po svojoj gramatičkoj prirodi suštinski drugačije u odnosu na tu pojavu u romanskim jezicima. „Iako im nisu strane afektivno-emocionalne funkcije udvajanja u romanskim jezicima, balkanski jezici ga koriste pre svega kao sintaksičko-diferencirajuće sredstvo.“ Primeri koji potvrđuju udvajanje objekta kao balkanske pojave, navode Iliyana Krapova i Guglielmo Cinque (2008: 278)

grčki: <i>Otan (me) vlepete emena.</i>	/Kad ste me videli (mene)./
albanski: <i>Ai (më) njeh mua.</i>	/On me poznaje (mene)./
rumunski: <i>Am asteptat- (o) pe ea.</i>	/Čekao/la sam je (nju)./
makedonski: <i>(Mu) dadov nemu.</i>	/Ja sam mu dao (njemu)./

U albanskoj rečenici *Ai (më) njeh mua* /*më* je kraći oblik lične zamenice/.

6.1.7 Afektivna upotreba zamenice, koja ima za cilj da podvuče, da istakne udvajanje imenice, prati promenu reda reči i naročitu intonaciju, što se primećuje i kod ponavljanja subjekta: *Tja e hubava, vašata daskalica.* /Ona je lepa, vaša učiteljica./. Hasan Vokshi smatra da je udvajanje objekta u albanskom jeziku nastalo kao potreba da misao bude iskazana što jasnije, i pod uslovom da bude ponovljena (*ta* thashë *ty/tebi* sam rekao). „Narod želi da mu bude jasno ono što kaže i ono što čuje: *Ta* dhashë *ty.* /Dao sam tebi./ *Ty ta* dhashë /Tebi sam

dao (ne nekom drugom)./ *Ti më* the. /Ti si mi rekao./ *Më* the *ti*. /Rekao si mi ti./, itd. Navodi i primer udvajanja objekta u vokativu: *O* Shpend Zeka, more *ej!* /*Hej o Špend Zeka, bre!* Takođe navodi da se udvajanje objekta javlja i u makedonskom jeziku: *Go vidot Dimčeta*. /Video sam Dimčeta./; *Njemu mu ja dadov knjigata*. /Njemu sam dao knjigu./ (1955: 211-212, 215).

6.1.8 U balkanskim jezicima može da se ponovi subjekat, da bi se istakao, podvukao. To je jedna vrsta afektivne i čisto stilske upotrebe na primer u albanskom jeziku: *Ish një mbret, ai mbreti kish një pelë*. /Bio jednom jedan car, on /taj car/ imao je jednu kobilu./; gr. *Εμείς, τα φτωχά κορίτσια, τι σχέση έχουμε*. /Mi, siromašne devojke, šta imamo s tim?/ (Asenova, 2002, 107)

6.1.9 Topikalizacija u balkanskim slovenskim jezicima i u albanskom pokazuje kako varijacija jednog jezika može biti gramatička za drugu. Pored toga, ova gramatikalizacija se reflektuje, čak i snažnije, u jednom od kontaktnih jezika, i taj kontinuum varijacije u sinhronijskom prostoru oslikava dijahronijski razvoj. Dokazi koji su ovde prikazani iz makedonskog i albanskog jezika, sugerišu da su klasični balkanizmi kao što je objekatsko udvajanje objekta počeli s pragmatički uslovljenim konstrukcijama koje su postale gramatikalizovane do različitih nivoa u različitim jezicima.

6.1.10 Eqrem Çabej navodi da je kod prvih albanskih autora od sredine 16. veka je bilo retko udvajanje objekta. U staroromunskom u 16. veku ta pojava je već poznata, a u latinskim natpisima u Jugoistočnoj Evropi prva svedočanstva potiču iz prvih vekova n.e., u Donjoj Panoniji od 300. god., u Dakiji od 382. god. Asenova ukazuje da u zapadnoromanskim jezicima, u francuskom, ova pojava datira od ranijih vremena (12-13 vek), što se podudara s vremenom kada se javlja u bugarskom jeziku (2002: 105).

6.1.11 Kako ističe Asenova, postojanje kategorije određenosti u datom jeziku signalizira se pre svega prisustvom određenog člana. Unutar te kategorije moglo bi se razgraničiti određeno stepenovanje zastupljenosti predznaka određenosti. „Odnos između *odsustvo identifikatora (a) – neodređen član (b) - određen član (s)* predstavlja gradacijsku opoziciju po predznaku određenosti, dok opozicije *odsustvo identifikatora (a) - neodređeni član (b)* i *odsustvo identifikatora (a) - određeni član (s)* su privativne, markirane sa b i s. Po

pitanju udvajanja, identifikatori su ekvivalenti određenom članu. Svaki objekat, uz neki identifikator - određeni član, zamenica, prilog, pridev, može da se udvaja. Racionalnije je da se prihvati da je odsustvo bilo kog identifikatora jednako neodređenosti, a prisustvo određenog člana, kao i drugog identifikatora, jednako je određenosti.“ Na taj način udvajanje može da bude kriterijum za utvrđivanje određenosti: ako je udvajanje moguće, objekat se smatra gramatički određenim i obrnuto. Dakle ostaje na snazi tvrdnja da *imenice u neodređenoj formi ne mogu da se udvajaju* (Asenova, 2002, 115).

6.1.12 Razlike u balkanskim jezicima po pitanju udvajanja objekta uglavnom se izražavaju u različitom stepenu primene ovog sintaksičkog obrta. U albanskom, zapadnim i jugozapadnim bugarskim govorima, a naročito u makedonskoj književnoj normi, ono je najšire rasprostranjeno, u grčkom i bugarskom ova pojava prisutna je u narodnom govoru, a u istočnim bugarskim govorima razvila se kasno - u XIV v. sve je još uvek bilo nepoznato (Asenova, 2002 : 116).

6.1.13 U svim jezicima balkanskog jezičkog saveza takođe postoje nepromenljive odnosne zamenice ili prilozi, koji zajedno s pravim veznicima uvode sporedne atributske rečenice: alb. *që*, bug. *deto* (*уто*)/gde (što), gr. *που* (*ότι*), rum. *se* (*de*). Karakteristične su za dijalekatski i narodni usmeni govor. U albanskom jeziku kada se označava preko odnosne zamenice *që* /da/, pravi objekat se udvaja redovno pomoću nenaglašenog oblika akuzativa (za jedninu *e*, za množinu *i*). U takvim slučajevima pravi objekat se udvaja, jer zavisna odnosna rečenica ima funkciju objašnjavanja, a ne udvaja se kada ima funkciju određivanja. Na primer:

a) *Ishte edhe një fotograf, që e kishte zënë dimri aty pa mbaruar punë.* /Bio je jedan fotograf, koga je zatekla zima a da nije završio posao.

b) *Shtrëngoi trikon, që e kishte hedhur krahëve.* /Zategao je džemper koji je prebacio preko ramena;

c) *Martini hante i kërrusur mbi tepsinë, që kishte përpara.* /Martin je jeo nagnut nad tepsijom, koju je imao pred sobom./

6.1.14 Među slovenskim jezicima udvajanje objekta se nalazi samo u makedonskom i bugarskom jeziku kao i u nekim perifernim govorima srpskog i hrvatskog jezika. Sandfeld (1930 : 193) ističe da je udvajanje objekta ustaljeniji u jugozapadnim govorima Bugarske, odnosno uobičajena je pojava u govorima Makedonije.

6.1.15 Petja Asenova smatra da se udvajanje objekta kroz kraće oblike ličnih zamenica može razmatrati kao pojava koja kompenzuje raspadanje deklinacije. „Zbog gubitka padežne fleksije imenice ne mogu da izražavaju preko svog morfološkog oblika neke od sintaksičkih opozicija u rečenici. Ali lične zamenice su u velikoj meri sačuvale razlike u padežu. Na taj način one, kroz ponavljanje objekta, razjašnjavaju sintaksičke veze u rečenici igrajući ulogu (zajedno sa predlozima i redom reči) sredstva za izražavanje gramatičkih značenja, karakterističnih za analitičke jezike“.

6.1.16 Asenova napominje da se kraći oblici ličnih zamenica u dativu pojavljuju u prisvojnom obliku skoro istovremeno sa začecima sinkretizma genitiva i dativa u bugarskom jeziku. U savremenom bugarskom jeziku njegova upotreba i frekvencija, u odnosu na prave prisvojne zamenice, približava se skoro u potpunosti odnosu u upotrebi ličnih zamenica u prisvojnoj funkciji i pravih prisvojnih zamenica u grčkom.

6.1.17 August Kovačec kao tipičnu pojavu u balkanskom jezičkom arealu navodi ponavljanje, odnosno anticipiranje objekta (direktnog ili indirektnog) pomoću nenaglašenog (kratkog) oblika lične zamenice: grčki *εμένα με ξέρεις* /ti me poznaješ, doslovno: mene me poznaješ/, *εμένα δεν με γνωρίζει* /on me ne poznaje, doslovno: mene ne me poznaje/; rumunski *pe tine te-am văzut* /tebe sam video, doslovno: tebe sam te video/, *cît te iubesc eu pe tine* /koliko ja tebe volim, doslovno: koliko te volim ja tebe/; u makedonskom jeziku kada se objekat ističe, pored naglašenog oblika lične zamenice: upotrebljava se i nenaglašeni oblik lične zamenice: *tebe ti velam* /tebi kažem/, *go vidov čovekot* /video sam čoveka, doslovno: ga video sam čoveka/, *mu rekov na Petreta* /rekao sam Petru, doslovno: mu sam rekao Petru/; isto je i u bugarskom jeziku: *mu kaŕal na njakoj prijatel* /rekao mu je nekom prijatelju/; u albanskom *Mos e merr librin pa leje* /Ne uzimaj knjigu bez dozvole, doslovno: Nemoj je uzimaš knjigu bez dopuštenja./, *E mora letrën* /Dobio sam pismo, doslovno: ga sam dobio pismo./

6.1.18 Kovačec napominje da iako neki lingvisti ističu da je udvajanje objekta balkanska jezička pojava, drugi to osporavaju navodeći da ta pojava postoji i u zapadnim romanskim jezicima. “Kako god bilo, neosporno je da na Balkanu ona dolazi na prostranoj i kompaktnoj arei, a s druge strane u zapadnoromanskim jezicima ona je samo fakultativno sredstvo ili dosta rijetko stilističko sredstvo isticanja koje je (osim možda u španjolskom) daleko od toga da bude gramatikalizirano [...] No teško je danas utvrditi je li ovdje riječ o romanskoj pojavi koja se proširila i u neromanskim balkanskim jezicima, ili se pak radi o konstrukciji kojoj izvore valja tražiti u slavenskom, u grčkom ili u albanskom.” (1988: 39-40).

6.1.19 Shaban Demiraj (2004: 119-120) ističe da je **u albanskom jeziku** udvajanje pravog objekta postala opšta pojava, kada se izražava pomoću naglašenih oblika ličnih zamenica 1. i 2. lica, nezavisno od njihove topike pre ili iza glagolskog predikata. U toj upotrebi pravi objekat predstavlja *remu* saopštavanja. Dok u ulozu *teme* izražava se redovno pomoću nenaglašenih oblika ličnih zamenica 1. i 2. lica u akuzativu: *më, të, na, ju* (retko *u*):

Më merr (ose merrmë) edhe mua. /Uzmi i mene./

Unë të thirra ty dhe jo atë. /Ja sam tebe zvao a ne njega./

Nëna më (të) do, prandaj më (të) qorton. /Mama me (te) voli, zato me (te) grdi./

6.1.20 Demiraj navodi da su lične zamenice 1. i 2. lica već u delima starih albanskih pisaca, u uopštenim crtama, uslovljavale udvajanje, odnosno neudvajanje pravog objekta, što je pravilo i u savremenom albanskom jeziku. Slučajevi izražavanja pravog objekta u funkciji *reme* samo pomoću naglašenih oblika ličnih zamenica kod njih su ograničene (naročito kod Budija). Drugačije stoji stvar kada se pravi objekat izražava drugim rečima (osim ličnih zamenica u 1. i 2. licu). U tom slučaju, kada on predstavlja *temu* saopštavanja, onda se iskazuje ili samo pomoću nenaglašenog oblika lične zamenice 3. lica, jednine ili množine (*e, i*), i/ili ujedno s punim njegovim oblikom, koji može da bude imenica, imenska sintagma ili zavisna rečenica, ili bilo koja zamenica (osim 1. i 2. lica ličnih zamenica). Kada situacija pripovedanja čini nepotrebnim upotrebu punog oblika pravog objekta, onda u toj funkciji se upotrebljava samo zamenički nenaglašeni oblik 3. lica. Ali, pošto je ovaj nenaglašeni oblik akuzativa (drugačije od 1. i 2. lica) po značenju je mnogo neodređeniji, u mnogim

slučajevima oseća se potreba da se njegovo značenje konkretizuje uz upotrebu punog oblika objekta koji on predstavlja:

E ke lexuar romanin e ri? - E kam lexuar. /Da li si pročitao novi roman? – Pročitao sam./

Kush t_q tha k_{ëtë}? - M_q tha Agimi. /Ko t_i je to rekao? – Rekao m_i je Agim./

Unë e njoh personin, për të cilin po më flet. /Ja poznajem osobu o kojoj mi pričaš./

Suprotno tome, kada pravi objekat (iskazan ne pomoću 1. i 2. lica ličnih zamenica) predstavlja *remu* saopštavanja, onda se on ne udvaja pomoću nenaglašenog oblika akuzativa: Objekat ispred:

a) *Ngatërresa të mëdha ka nxjerrë fshati juaj./Velike neprilike je napravio vaše selo.*

Diçka fshihte kjo buzëqeshje./Nešto je sakrilo ovaj osmeh.

b) Objekat iza: *Ke thënë tamam mendimin, që kam edhe unë./Rekao si upravo mišljenje, koju i ja imam i ja.*

6.1.21 Shaban Demiraj napominje da udvajanje nepravog objekta u albanskom jeziku je uopšteno ne samo kada se izražava pomoću 1. i 2. lica ličnih zamenica nego i kada se označava pomoću lične zamenice 3. lica, ili neke bilo koje druge zamenice, ili pomoću imenice ili imenske sintagme. Nepravi objekat u današnjem albanskom jeziku se udvaja nezavisno od njegove topike pre ili posle glagolskog predikata. U ovoj upotrebi on predstavlja *remu* saopštavanja, kada se označavaju pomoću ličnih zamenica 1. i 2. lica. Ali, kada se označava uz druge zamenice, ili uz imenicu ili sintagmu, udvajanje nepravog objekta u albanskom jeziku se radi ne samo kada predstavlja *remu*, nego i kada predstavlja *temu* saopštavanja.

6.1.22 S prelaznim glagolima u aktivu, nepravi objekat može da se upotrebi sam ili zajedno s pravim objektom. Kada se upotrebljavaju oba objekta zajedno, nepravi objekat u dativu označava lice, a pravi objekat u akuzativu predmet:

a) *U dhanë tokë fshatarëve. /Dali su zemlju seljacima./*

pravi objekat nepravi objekat

b) *U rekomandoj literaturë studentëve. /Preporučujem literaturu studentima./*

pravi objekat nepravi objekat

c) *I mjekoj plagën të sëmurit. /Lečim ranu bolesniku./*

pravi objekat nepravi objekat

6.1.23 U **rumunskom jeziku** udvajanje objekta je veoma raširena pojava. Objekti označeni pomoću ličnih zamenica 1. i 2. lica udvajaju se redovno pomoću odgovarajućih nenaglašenih oblika, ne samo kada prethodi glagolskom predikatu, nego i kada ga sledi. U drugim slučajevima, kada se objekti ne izražavaju pomoću ličnih zamenica 1. i 2. lica, njihovo udvajanje može biti obavezno, fakultativno ili nemoguće. Za razliku od albanskog jezika, u kome se, uglavnom, udvaja nepravi objekat, ne samo kada se izražava pomoću 1. i 2. lica ličnih zamenica, nego i kada se izražava pomoću lične zamenice 3. lica, ili bilo koje neke druge zamenice, ili pomoću imenice ili imenske sintagme), u rumunskom jeziku se manje koristi udvajanje nepravog objekta.

6.1.24 Shaban Demiraj (2004: 124-125) navodi da u rumunskom jeziku udvajanje objekta uslovljavaju isti faktori kao i u albanskom jeziku. Drugim rečima, udvajanje objekta pomoću naglašenih oblika ličnih zamenica 1. i 2. lica ličnih zamenica dobija se kada one predstavljaju *remu* sapoštavanja, dok se u drugim slučajevima ova sintaksička pojava dobija onda kada objekti označavaju *temu* saopštavanja. U rumunskim pisanim dokumentima u 19. veku je konsolidovano udvajanje objekta. Kada se nepravi objekat stavlja pre glagolskog predikata, a iskazuje se preko lične imenice, koja se anticipira nenaglašenim zameničkim oblikom, fakultativno je. Međutim, kada se stavlja pre glagolskog predikata, nepravi objekat se u mnogim slučajevima udvaja preko nenaglašenog zameničkog oblika.

6.1.25. Demiraj, pak, napominje da je drukčije s nepravim objektom koji se izražava ličnim zamenicama u sva tri lica, s povratnim i pokaznim zamenicama. U tom slučaju objekat se udvaja pomoću nenaglašenih oblika lične zamenice 3. lica, kada se nalazi iza glagolskog predikata. Udvajanje pravog objekta označenog ličnom, povratnom ili pokaznom zamenicom, što je u starom rumunskom jeziku bilo fakultativno, u današnjem rumunskom postalo je obavezno. Ista promena se desila i u udvajanju pravog objekta izraženog imenicom u određenom vidu pre glagolskog predikata.

6.1.26 U **grčkom jeziku** udvajanje objekta vrši se kada govornik ima nameru da nešto posebno naglasi. Upotrebljava se samo nenaglašeni oblik ličnih zamenica. I u tom jeziku, udvajanje objekta takođe je uslovljeno upotrebom reme, odnosno teme saopštavanja.

Shaban Demiraj ističe da se ovom pojavom dosta ozbiljno bavio Ju. Lopašov (1978), koji između ostalog kaže, da se “objekat udvaja obično u onim slučajevima, kada obeležava predmet, tj., kada se predstavi uz imenicu sa prepozitivnim članom, s punim oblikom lične zamenice, pokaznom zamenicom, odnosno nekom odredbom”. Takođe, ističe da se u grčkom jeziku objekti mogu izražavati i imenicom u neodređenom vidu, naročito kada imenica prethodi glagolskom predikatu. U drugim primerima koje navodi, jasno se vidi da se u grčkom jeziku udvajanje objekta realizuje u onim slučajevima kada predstavlja remu (u 1. i 2. licu), odnosno temu saopštavanja (3. lice i dr). (2004: 125-126)

6.1.27 Udvajanje objekta nalazi se u svim današnjim grčkim dijalektima, koji su u neposrednom kontaktu s romanskim, albanskim i slovenskim stanovništvom. Što se porekla tiče, ova sintaksička pojava u grčkom jeziku ne smatra se da je mnogo stara. Po Shabanu Demiraju, pošto slovenski i grčki sintaksički izvori ove pojave izuzimaju, treba obratiti pažnju na F. Mikloshicha, koji je prvi pomenuo ovu sintaksičku balkansku pojavu u studiji *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, i koji pretpostavlja za većinu balkanizama da imaju izvor u drevnom autohtonom elementu. Za sada se ne može pouzdano tvrditi izvor ove pojave. (2004: 127)

6.1.28 U **makedonskom jeziku** pravi i nepravi objekat udvajaju se pomoću nenglašenih oblika ličnih zamenica, kada se izražavaju pomoću naglašenih oblika ličnih zamenica, pomoću pokazne, povratne, odnosno zamenice, čak i pomoću upitne zamenice *koj* /*ko*./, isto i kada se iskazuju imenicom u određenom vidu.

a) *Kogo go vidovte?* /Koga ste videli?/

b) *Komu mu go dadoa?* /Kome su mu /ga/ dali?/

Mu go dadov pismo nemu, a ne nejze. /Dala sam pismo njemu, a ne njoj”./

Isto kao u albanskom jeziku, i u makedonskom jeziku ima slučajeva da se objekat udvaja i kada se iskazuje imenicom u neodređenom vidu:

Dva orli da gi poraniš nekoj mesec. (Demiraj, 2004 : 125).

6.1.29 U **bugarskom književnom jeziku** udvajanje objekata ima “fakultativni karakter”. Generalno, udvajanje se događa u istim uslovima kao u makedonskom jeziku, ali znatno ređe, i uslovljeno je značenjem glagola. U makedonskom i bugarskom jeziku

udvajanje objekata izraženo je uz naglašene oblike ličnih zamenica, kada predstavljaju *remu* saopštavanja. U drugim slučajevima, uglavnom, navedena pojava trebalo bi da je dobijena u rečenicama gde objekat predstavlja *temu* saopštavanja.

6.1.30 Lične zamenice u službi objekta ne udvajaju se samo kada nose logički akcenat. Kod subjektivnog reda reči imamo: *Nego izključiha ot učilište.* /Njega su isključili iz škole./, dok kod objektivnog: *Nego go izključiha ot učilište.* Isti karakter imaju i slučajevi u rumunskom jeziku, gde je udvajanje nemoguće; *mă dau rob ție.* /Pristajem da budem tvoj rob./; *M-am adresat direct lui* /Obratio sam se direktno njemu./

6.1.31 Pošto se udvajanje objekata ne javlja u pisanim dokumentima Ćirila i Metodija, kao i u slovenskim jezicima, to potvrđuje da se ova sintaksička pojava u makedonskom i bugarskom jeziku javila svakako posle IX. veka n.e., a ustalila negde oko 12-13. veka, i to u zapadnim i južnim govorima Makedonije gde je stanovništvo imalo veći kontakt sa starim romanizovanim stanovnicima, što ukazuje poreklo ove pojave. (Demiraj, 1986 : 328)

6.2 Udvajanje objekta i analitizam

6.2.1 Po Asenovoj, logično je da se udvajanje objekta dovodi u vezu sa analitizmom, što istorija bugarskog jezika to vrlo dobro ilustruje. Početak analitizma hronološki se podudara s prvim pojavama udvajanja. Njegova gramatikalizacija dešava se u vreme kada se analitizam u imeničkom sistemu razvio u osnovnim pravcima. Vezu između analitizma i udvajanja objekta dokazuje i istorija romanskih jezika, kojima su poznate obe pojave.

6.3.2 Udvajanje objekta u balkanskim jezicima ima gramatičku funkciju. Asenova napominje da kod odsustva morfološke opozicije nominativa/akuzativa, što za posledicu ima gramatikalizaciju reda reči u analitičkim jezicima, udvajanje objekta omogućava narušavanje reda reči i postavljanje direktnog objekta ispred predikata, na primer u albanskom jeziku: *Burrat i prisnin disa ditë me punë të rëndë.* /Muškarce je čekalo nekoliko dana teškog rada./ u bugarskom: *Fabričnija put go zadržstva s rubaški bezbroja.* /Fabrički put je zatrpan bezbrojnom radničkom odećom./ (2002: 108-109)

6.2.3 Udvajanje objekta posle apsolutnog relativa ima ulogu aglutativne morfeme, koja određuje gramatičke kategorije (rod, broj) člana glavne rečenice, tako što istovremeno pokazuje i njegovu sintaksičku ulogu (=padež) u podređenoj rečenici. Na taj način zamenica koja udvaja suprotstavlja direktan objekat i subjekat, npr. alb. *Shokët që kërkojnë bukë atje i kanë rrethuar xhandarët*. /Drugove, što su tamo tražili hleb, opkolili su ih žandarmi; bug. *Možehme da kupim jaketata im, kakto i koženija p̃peš, **deto** onova murgavoto go stiskaše pod mišnica*. /Mogli smo da kupimo njihove jakne, kao i dinju, što je onaj crnomanjasti stiskao pod miškom. (J. Radičkov); gr. *Χάρά σε κείνη την καρδιά που δεν την δέρνει ο πόνος*. /Blago tom srcu, što ga ne dotiče muka. (2002: 109-110)

6.2.4 Asenova navodi da i prozodija takođe igra važnu ulogu. Ako udvojeni objekat dobija logični akcenat (l'accent d'insistance), više se ne odnosi na tematizaciju, već na fokalizaciju, odnosno, logički akcenat pretvara objekat u remu, a ne u temu. Udvajanje objekta i prozodije kombinuje se sa specifičnim leksičkim "tematizatorima" tipa *u vezi sa, kada je reč o, odnosno* i sl., koji formiraju snažnu tematizaciju.

6.2.5 Upotreba kratkog oblika zamenice pokazala se neophodnom, kako bi pokazala sintaksičku funkciju apsolutnog relativa u sporednoj rečenici, npr. u bug. *Siñt, deto mu* (indirektni objekat) *trepereše (= nad kogoto trepereše), verolomno ja izostavi*. /Sin, nad kojim je drhtala, neočekivano je napusti./; *Siñt, deto go* (direktni objekat) *gledaše (=kogoto gledaše)*. /Sin, koga je čuvala./; gr. *Ο κήπος είναι του γιού μου, που η γυναίκα του (=του οποίου η γυναίκα) θα πάρει άλλον άνδρα*. /Bašta pripada mom sinu, što će mu žena./; (=kome je žena/ čija žena - objekat, koje iskazuje pripadanje) uzeti drugog muža; alb. *Fushat e gjera me lule q'ū kam ndër mënt (=mend) dit' e natë*. /Široka polja sa cvećem, kojih se sećam dan i noć./ (2002: 110)

6.2.6 Pored prirodnih razlika u učestalosti upotrebe i postojanja nekih specifičnih uslova za primenu udvajanja u posebnim balkanskim jezicima, po Lopašovu postoje opšte karakteristike mehanizma udvajanja u svim balkanskim jezicima: 1) najčešće se duplira objekat koji ima određeni član; 2) češće se duplira objekat ispred glagola, u odnosu na objekat posle glagola; 3) reduplikacija je najkarakterističnija kada se objekat izražava ličnom zamenicom; 4) udvajanje indirektnog objekta preovlađuje nad udvajanjem direktnog objekta; 5) objekti koji nisu određeni ne udvajaju se.

6.2.7 Osnovni uslov za udvajanje objekta je određenost. Asenova napominje da se udvajanje najčešće vrši kod zamenica, pri čemu ističe tumačenje S. Ivančeva: „Lične zamenice u svim svojim oblicima su u principu određene. I njima mogu da se zamenjuju ili povezuju samo određena imena“, na primer: alb. **Mua më** shohin e më pëlqejnë / dhe pa pandehur ty të të gjejnë. /Mene posmatraju i dopadam im se, i ne očekujući da će tebe naći;/ bug. **Tjah** osobeno **gi** vpečatli smërtta na brjastovete./Poseban utisak na njih ostavila je smrt brestova;/ gr. **Μένα με** λένε Αλή-πασα. (nar. p.) /Mene zovu Ali-paša./; **Εμέ δε με** βυζάζανε στον Ελικώνα οι Μούσες, **εμέ με** πικρανάθρεψαν οι φτώχειες κι' οι καημοί. /Mene nisu dojile u Helikonu muze, mene su odgajali gorko siromaštvo i muke;/ rum. *Eu! nu-**ți** i sînz amic **ție**?* (Cariagale) /Ja! Nisam li ja tebi prijatelj?/ (2002: 110-111)

6.3 Neodređeni direktni objekat

6.3.1 Kako navodi Asenova, po Ivančevu neodređeni direktni objekat, odnosno objekat koji je lišen identifikatora, ako se udvoji, podudaraće se s tzv. drugim akuzativom: *Izbraha go predsedatel* /Izabrali su (ga) predsednika;/ alb. *E zgjodhën kryetar*. /Izabrali su ga za predsednika./; *Hlapak dvanajsetgodišen ovčar go dade majka mu*. /Kao dvanaestogodišnje dete majka ga je dala za pastira./; gr. *Θα πάρω χήρα*. /Uzeću udovicu./; *Μικρή σε αγάπησα, μεγάλη δε σε πήρα. Θα σε πάρω χήρα*. /Zavoleo sam te kao malu, veliku te nisam oženio. oženiću te kad budeš udovica./ *Τον έχουμε γραμματέα*. /Radi kao sekretar./ *Σε παίρνω σκλάβο*. /Uzeću te za roba./ (2002 : 113)

6.3.2 Kr. Sandfeld navodi kao opštu karakteristiku balkanskih jezika prisustvo glagola koji se konstruišu s dva direktna objekta. Dakle, tzv. dvostruko zavisni akuzativ kao karakteristična balkanska osobina koji se protivi udvajanju objekta bez člana (1930: 201-204).

6.3.3 Postoji mišljenje da je pod određenim uslovima moguće udvajanje neodređenog objekta s određenim članom. Međutim, udvajanje praćeno brojem *jedan*, koji je u albanskom i grčkom kvalifikovan kao neodređeni član, a u bugarskom kao neodređena zamenica, individualizuje se imenica. Petja Asenova napominje da ovi slučajevi udvajanja objekta govore o jednom složenijem odnosu pojave prema kategoriji određenosti, koja utiče ne samo

na kategoriju kao takvu već i na opoziciju koju gradi, u kojoj učestvuje zamenica *edin* /jedan/ i dobija funkciju člana. Navodi mišljenja Ju. Lopašova koji takođe smatra mogućim udvajanje neodređenog objekta. „Neodređenim on smatra, osim imenica sa neodređenim članom, takođe i imenice praćene brojevima, nekim priložima za količinu, neodređenim ili upitno-relativnim zamenicama.“ Po njemu, određene imenice i lična imena dobile su određeni član ili su praćene pokaznim, prisvojnim, relativnim i određenim zamenicama. „Ovaj kriterijum određenosti očigledno se zasniva na semantičkim karakteristikama različitih kategorija atributa (zamenica i priloga) i zbog toga je vrlo subjektivan. To je dovelo do nekih protivrečnosti kod ovog autora: brojevi su okvalifikovani kao znak neodređenosti, uporedi u alb. *Dhjetra njerëz u mbledhën në grykën e Lepushës*. /Desetine ljudi okupilo se u kanjonu Lepuša./ i u rum. *Două vaci nu le-am putut vinde*. (Rebreanu) /Dve krave nismo mogli da prodamo. Obrnuto, u grčkom, imenica bez člana, praćena brojem, smatra se određenom: *Πέντε γλάρος πως θα τους χορτάσω με ψωμί και τυρί*. /Pet galebova kako da zasitim hlebom i sirom?/“ (Asenova, 2002: 114)

6.4 Prisvojne, povratne i neodređene zamenice

6.4.1 Shaban Demiraj navodi da je kod većine balkanskih jezika u upotrebi nenaglašeni oblik dativa ličnih zamenica, enklitička prisvojna zamenica, u svojstvu genitiva pripadnosti:

grčki: *o patjras mou* /moj otac/, *i (η) manna sou* /tvoja majka/, *to spiti tou* /njegova kuća/, *ta ped(h) ia mas* /naša deca/, itd.;

bugarski: *položeneto mi* /stanje, moj položaj/, *uspehot mu* /njegov uspeh/, *rabotata im* /njihov posao/, itd.;

makedonski: *tatko mi* /moj otac/, *brat vi* /vaš brat/, *sestra im* /njihova sestra/, *bratučed mu* /sinovac/nećak/, itd.;

rumunski: *sufletu-mi* /moja duša/, *fiii-tăi* /tvoji sinovi/, *moartea-i* /njegova smrt/, itd. (2004: 74).

6.4.2 Demiraj ističe da se jedno vreme smatralo da upotreba ličnih zamenica u dativu u funkciji genitiva u balkanskim jezicima, nije karakteristična za albanski jezik.

Međutim, uočeno je da se u tom jeziku u relativno ranom periodu javila tendencija upotrebe ličnih zamenica u dativu, u funkciji pripadnosti genitiva. Ovde nije reč samo o prisvojnim zamenicama 3. lica jednine i množine: *i tij, i saj, i tyre* /njegov, njen, njihov/, koji su tokom geneze bili oblici dativa-genitiva ličnih i pokaznih zamenica 3. lica, a vremenom kao prisvojne zamenice prešle u prideve, odnosno adjektizovali su se.

6.4.3 Prisvojne zamenice *e tu* /tvoji/, *e mi* /moji/, prvobitno su imale oblik dativa ličnih zamenica 1. i 2. lica jednine, koji su se upotrebljavali kao prisvojni genitiv, a vremenom prešli u prideve, s ograničenim poljem upotrebe. Kao što se zna, oblici prisvojnih zamenica *e mi* /moji/, *e tu* /tvoji/ koriste se samo kada određuju imenice u množini. Inače se koriste prisvojni oblici jednog drugog tipa konstrukcije: *djemtë e mi – djali im : djemtë e tu – djali yt* /moji sinovi – moj sin : tvoji sinovi – tvoj sin/. Razlog ovakvom dualizmu oblika kod ovih prisvojnih zamenica ostaje da se dalje razjasni. Međutim, i kod prisvojnih zamenica tipa *im* /moj/, *ynë/jonë* /naš/naša/, *yt* /tvoj/, *jote* /tvoja/, *tuaj* /vaši/, prema načinu konstrukcije nemaju primera ni u jednom drugom indoevropskom jeziku. Drugi njihov element u genezi bila je lična zamenica u obliku dativa.

6.4.4 Međutim, u latinskom jeziku ponekad se mešaju lične i prisvojne zamenice: oblici ličnih zamenica u genitivu mogu da zamenjuju prisvojne zamenice, npr. *vivo suo* = *vivo se* /u svom životu/. U albanskom jeziku ova osobina drugih balkanskih jezika prisutna je delimično: genitivni oblici ličnih zamenica se koriste u službi prisvojnih samo u 3. licu *i, e tij* /njegov, mu/, *i, e saj* /njen, njoj/, *i, e tyre* /njihov, im/, *i vet* /svoj, si/; za 1. i 2. lice postoje prave prisvojne zamenice već u 16. veku (Gjon Buzuku): *Qe një herë një vajzë e martuar në një vend të huaj, pa vajtur ndë njerëz të saj* (ženski rod množine.) *pesë vjet.* /Bila jednom jedna devojka, udata u tuđini, a da nije išla kod svojih pet godina./ (Topalli, 2011 : 1120).

6.4.5 Dok se kod drugih balkanskih jezika lične zamenice u prisvojnoj funkciji koriste kao kratke, nenaglašene reči – istovremeno s pravim prisvojnim zamenicama, u albanskom adjektivirane lične zamenice u genitivu su jedini oblici prisvojne zamenice u 3. licu i kada se supstantiviraju, igraju ulogu punih, samostalnih oblika prisvojne zamenice, na primer: *vajzat e tij* /ćerke mu/, u odnosu na *vajzat të tijat* /njegove ćerke/. (Demiraj: 2004: 75)

6.4.6 Kao specifičnost albanskog jezika, V. Stanišić izdvaja postojanje prisvojnih zamenica uz imena porodičnog srodstva, uz jedno ograničenje: da u prepozitivnom položaju mogu da se upotrebe samo zamenice 1. i 2. lica, i to samo u jednini (im vëlla – ime motra /moj brat – moja sestra), 3. lice u tom položaju dobija prisvojni prepozitivni član, koji je oblički podudaran dativnoj enklitici 3. lica jednine ličnih zamenica (*e ëma e tij* – njegova majka), na primer: *E ëma i ishte bukuroshe e njohur në Greqi.* /Majka mu je bila poznata lepotica u Grčkoj./ (1989: 362-363)

6.4.7 Bojan Popov navodi da se s balkanskim identitetom genitiva i dativa prepliće “jedan markantan srpskohrvatski književni kategorijalni balkanizam – posesivni dativ imenica i ličnih zamenica”. Podseća da je Sandfeldov termin za posesivni dativ enklitičkih oblika ličnih zamenica je zamena prisvojnih zamenica, za šta je naveo i primere na “*srpskohrvatskom jeziku*” *otac mi je doma* i *kćer mu*. (Popov 1984: 30-31)

6.4.8 Ovome treba dodati, da u srpskim govorima na Kosovu, u Crnoj gori i Novom Pazaru (Sjenici), kraći oblici dativa ličnih zamenica takođe se koriste kao prisvojne, pre svega sa imenicama koja iskazuju rođачke veze: *sin mi*, *otac mi*, *majka joj* (Pešikan 1965: Barjaktarević 1966). Balkanski jezici pokazuju takođe mnogo sličnosti u sintaksi ličnih zamenica u službi prisvojnih, formirajući jedinstven sistem klitika (Sandfeld 1930: 189-190).

6.4.9 U albanskom i rumunskom povratne zamenice funkcionišu u funkciji imenice - objekta. U albanskom jeziku nominativ povratne zamenice se upotrebljavaju i posle: *nga* /od/ i *te* /kod:

- uzimaju određeni član kao imenice ženskog roda u alb. *vete* - *vetja*: alb. *Kërkon shumë nga vetja.* /Traži mnogo od sebe./; rum. *În sinea lui simțea el că.* /U sebi je osećao da./;

- prati ih prisvojna zamenica (ili kratki oblici ličnih zamenica u dativu u funkciji prisvojnih): alb. *Mos mendo vetëm për veten tënde!* /Ne misli samo na sebe./; rum. *Mă miram în sime-mi.* /Čudio sam se u sebi./;

- mogu da se udvoje sa ličnim zamenicama, ali to nije obavezno kao kod zamenice u ulozi objekta: alb. *Nuk e kontrollon dot veten.* /Sebe nikako ne kontroliše./; *I dha zemër vetes.* /Dao je (sebi) hrabrosti./; rum. *Și fiindu-și sie dragă cum nu-i este nime-n lume.* (Eminescu) /I bila je sebi draga, kao što joj niko nikad nije bio./ (Demiraj 1995:228).

6.4.10 Po Asenovoj slično kao u albanskom i rumunskom, i u grčkom jeziku povratna zamenica εαυτός, se javlja sa određenim članom za muški rod i prate je kraći oblici ličnih zamenica u genitivu μου, σου, του. u funkciji prisvojnih, ali za razliku od ta dva jezika, u grčkom je veza između te tri komponente morfoloizovana i gradi oblik zamenice: το εαυτό μου, το εαυτό της.

6.4.11 Po Asenovoj (2002 : 111) kao u grčkom, i u albanskom jeziku povratne zamenice menjaju se po padežima: gr. *εγώ κυττάζω τον εαυτό μου*, *εσύ κυττάζεις τον εαυτό σου*. /Ja brinem o sebi, ti brineš o sebi/; *Λέει στον εαυτό της*. /(Ona) kaže u sebi./; *Του εαυτού μου θεός θά'μαι*. /Sebi ću biti bog; alb. *Ia (= i+e) bëra të keqen vetes*. /Učinio sam sebi zlo./; *Është i zoti i vetes*. /Gospodar je samog sebi./.

6.4.12 Asenova navodi da oblik povratne zamenice *sebe si* u bugarskom jeziku takođe je balkanska novina, jer u slovenskim jezicima ne postoji, pojavio se u 16. veku, odnosno pre udvajanja ličnih zamenica (12-13. vek). Ali za razliku od udvajanja ličnih zamenica, ovde su puni i kraći oblik uvek kontakti i ne mogu se smatrati jednakim po karakteru sa udvojenim ličnim zamenicama. Ova kontaktnost nalazi paralelu u neraskidivoj vezi između komponenti grčke povratne zamenice *το εαυτό (σου, του, της)*. U bugarskom jeziku povratna zamenica takođe ima, mada ne toliko očigledno izraženo, osobine imenice (sr. r.), uporedi *Ot samo sebe si se razbira*. /Samo po sebi se razume./ (Asenova, 2002 : 111)

6.4.13 Kolec Topali (2008: 179) ističe da po svojoj strukturi, neodređene zamenice albanskog jezika su slične sa rumunskim neodređenim zamenicama: *cineva* = *dikush* /neko/, *careva* = *dikush* /neko/, *ceva* = *diçka* /nešto/, *cîtvă* = *disa* /nekoliko/, *oricine* = *kushdo* /svako/, *oricare* = *cilido* /bilo ko/, *orice* = *çfarëdo* /bilo koji/, *neştine* = *dikush* /neko/, *neşte* = *disa* /nekoliko/, *neşcît* = *diçka* /nešto/. Isti je slučaj sa nekim zameničkim priložima: *undeva* = *diku* /negde/, *cîndva* = *dikur* /nekad/, *cumva* = *disi* /nekako/, *oriunde* = *kudo* /bilo gde/, *oricînd* = *kurdo* /bilo kad/, *oricît* = *sado* /koliko god da su/, itd.

6.4.14 Po mišljenju Koleca Topallija, navedeni oblici neodređenih zamenica imaju nezavisan razvoj u oba jezika. Za rumunski jezik to potvrđuje činjenica da nisu nasleđeni iz latinskog jezika, dok za albanski svedoči činjenica da su nastali relativno kasno, što potvrđuje činjenica da se akcenat nalazi u drugoj aglutinativnoj reči, znači u periodu kada je akcenat u albanskom jeziku prešao s prvog sloga na pretposlednji.

7. PREDLOŠKO-PADEŽNE KONSTRUKCIJE

7.1 Pojava predloga

7.1.1 Pojavu predloga treba tražiti u ranom periodu indoevropskog padežnog sistema kada padežni nastavak više nije mogao da izrazi razne nijanse u sintaksičkim odnosima imenice u rečenici. U prvoj fazi, predlozi su bili dodatno sredstvo padežima. U prvom redu, verovatno su se koristili s onim padežima koji su, s jedne strane, bili više opterećeni sintaksičkim funkcijama, dok su sa druge strane, počeli da trpe fonetske redukcije. Ne zna se tačan period kada su počeli da se razvijaju predlozi u indoevropskim jezicima, niti se zna koji su bili najraniji predlozi koji su se koristili u padežima. Smatra se da je u ranoj fazi jedino nominativ bio padež bez predloga, kao što je bio i nominativ u albanskom jeziku u ranoj fazi, a kasnije je dobio predloge *nga* /od/, *tek* /kod/).

7.1.2 U određenim fazama razvoja indoevropskih jezika nametala se potreba za stvaranjem novih jezičkih sredstava s kojima bi se jasnije izrazili sintaksički odnosi reči u rečenici. Reč je o prilogima koji se u zavisnosti od glagola prepozicioniraju ispred imenica ili zamenica.³ Vremenom, značenjska veza između priloga i određenog padežnog oblika imenice sve ih je više vezivala, dok na kraju nisu postale jedna sintaksička jedinica. Tada je padežni oblik postepeno gubio direktnu zavisnost od glagola, da bi se na kraju pretvorio u zavisni padežni oblik upravljen od „priloga“ koji je određivao njegovo značenje. Kroz ovaj proces počeli su se stvarati ne samo najraniji predlozi nego i kasniji, u raznim periodima razvoja indoevropskih jezika. Takođe, kao što je poznato, predlozi su nastali ne samo od priloga (na primer, *nga*, *tek*) nego i od drugih vrsta reči, na primer od imenica (*ballë*, *buzë*, *faqe*). (Demiraj 1986: 625)

³ Kao što je poznato, u jezicima koji su sačuvali deklinaciju, predlozi se stavljaju ispred jednog određenog padežnog oblika imenice ili zamenice. Ovde treba imati u vidu, da predlozi mogu da se upotrebljavaju i ispred priloga, naročito zameničkih priloga: *nga lart* /odozgo/, *nga poshtë* /odozdo/, *prej këtej* /odavde/, *prej andej* /odande/ i dr.

7.1.3 Tokom jezičkog istorijskog razvoja, predlozi su neprestano obogaćivali padežne oblike nekih imenica i glagola, čemu su vremenom doprineli i predložki izrazi. Međutim, i pored tog stalnog „obogaćivanja“, broj izvornih predloga u indoevropskim jezicima i dalje je bio ograničen. Ovde imamo u vidu one reči koje se upotrebljavaju kao izvorni predlozi.⁴ Po Viggou Brøndalu, koga navodi Demiraj, starogrčki jezik imao je 20 takvih predloga, latinski 24, ruski 21, nemački 27, francuski 19, italijanski 10, dok je broj neizvornih predloga i predložkih izraza nesumnjivo mnogo veći u svim tim jezicima (Demiraj 1986: 626).

7.2 Gramatikalizacija upotrebe predloga

7.2.1 U istorijskom razvoju na reduciranje deklinacija, gramatikalizacija upotrebe predloga je u direktnoj vezi sa širenjem upotrebe predloga i umnožavanje njihovih funkcija. Smatra se da u svim jezicima, naročito u onima koji idu ka analitizmu, predlozi teže da određuju sve oblike odnosa, kojima se izražava imenička fleksija. Taj proces u balkanskim jezicima, kako je označio Zbigniew Gołąb, uticao je na nastajanje izosintagmatskih konstrukcija s najkarakterističnijim gramatikalizovanim predlozima, koji su postali eksponenti najapstraktnijih i opštih odnosa, tako što su se u najvećoj meri desemantizovali. Izosintagmatske konstrukcije nastaju kao rezultat uporednog razvoja semantičkog spektra odgovarajućih predloga u balkanskim jezicima (Asenova, 2002: 97-98):

Tabela 5: Predlozi izosintagmatskih konstrukcija u balkanskom arealu (Asenova 2002: 97).

Albanski	<i>në</i>	<i>për</i>	<i>nga / prej</i>	<i>me</i>	<i>gjër (gjër në) / deri</i>
Bugarski	<i>на / в</i>	<i>за</i>	<i>от</i>	<i>с</i>	<i>до</i>
Grčki	<i>Σε</i>	<i>γιά</i>	<i>από</i>	<i>με</i>	<i>ως</i>
Rumunski	<i>a / la</i>	<i>în /pentru</i>	<i>de</i>	<i>cu</i>	<i>pînă (pînă la)</i>

⁴ Naravno, i ti najraniji „izvorni“ predlozi bili su nekada neizvorni predlozi, ali su vremenom potpuno pokidali vezu s vrstom reči od kojih potiču.

Po Asenovoj, razvoj paralelnih funkcija kod ovih predloga zasniva se na nekim njihovim najstarijim opštim funkcijama, kao proces *semantičkog kalkiranja na sintaksičkom nivou*.

7.2.2 Najapstraktnija gramatička značenja za indirektni objekat i pripadanje izražavaju se u bugarskom jeziku uz pomoć predloga *na*, a u rumunskom predlogom *de / din*, koji u određenim slučajevima odgovara bugarskom predlogu *ot*. Prema svojim osnovnim funkcijama, Petja Asenova gramatikalizovane predloge deli u tri grupe:

Tabela 6: Gramatikalizovani predlozi albanskog, bugarskog, grčkog i rumunskog jezika (Asenova, 2002: 104).

Jezici	za poreklo	za uzajamnost	za namenu
Albanski	<i>prej / nga</i>	<i>me</i>	<i>për</i>
Bugarski	<i>om</i>	<i>c</i>	<i>za</i>
Grčki	<i>από</i>	<i>με</i>	<i>γιά</i>
Rumunski	<i>de</i>	<i>cu</i>	<i>pentru</i>

Predlozi svake grupe u jednakoj meri izražavaju prostorne, vremenske i pojmovne odnose, na primer:

ot - polazna tačka u vremenu i prostoru, uzrok, agens u pasivu;

s - uzajamnost, istovremenost, uzrok, način;

za - cilj, pravac, namena.

7.2.3 Isto važi i za one predloge koji ostaju izvan navedene tabele: *në, na, σε, a /la*, i oni izražavaju mesto, deo vremena ili vremenski trenutak, istovremenost, način vršenja radnje, indirektni objekat i pripadnost; *gjer (deri), do, ως (μέχρι), pînă* - osim krajnje tačke u prostoru i vremena, izražavaju i krajnje granice stanja: *Vojnicite se smjaha do premaljavane. /Vojnici su se smejali do besvesti/; Εφαγε μέχρι σκασμού. /Jeo je dok se nije raspukao./ M-am înfuriat pînă la lacrimi. /Bio sam besan do suza./* (Asenova, 2002: 103-104)

7.2.4 U srpskom i hrvatskom jeziku, predložko-padežna konstrukcija s predlogom *od*, slična je kao u jezicima Balkanskog jezičkog saveza, jer može da izrazi posesivnost s jasnom nijansom porekla: *brat od tetke; sestra od ujaka; trag od lisice; na mostu od Ribnice* (Sandfeld 1930:186; Pešikan 1965:188). Podudara se sa gramatikalizacijama predloga u albanskom *nga* i *prej* /od/, bugarskom *ot*, grčkom *από*, rumunskom *de* (*din, de la*).

7.2.5 U istoriji bugarskog jezika pojava predloga *ot* sa značenjima bliskim posesivnosti, odnosno partitivnosti i porekla, veoma je rana, još u ranom starobugarskom periodu (10-11. vek.) Po analogiji, predlog *ot* prenošen je u posesivne konstrukcije, bliske značenju partitivnosti ili porekla.

7.2.6 Asenova ukazuje da u albanskom jeziku postoji kolebanje između predložkog i nepredložkog (sa ablativom) izražavanja *materijala*: *lugë nga dru(ri)*, ali i: *lugë druri* /drvena kašika/, *unazë floriri*, ali i: *unazë prej floriri* /zlatan prsten/. Pomoću predloga *prej* u južnim (toskijskim) govorima, koji se karakterišu većom analitičnošću, izražava se *pripadanje* kao kvalitet: *burrë i shëndoshë me shpatulla prej vigani* /zdrav muškarac sa plećima džina/; *veshi i tij i hollë prej malësori* /tanan sluh malesorskog čoveka /. U ovom slučaju u srednjim i severnim (gegijskim) govorima koristi se ablativ bez predloga. (Asenova, 2002 : 92)

7.2.7 Pomenute grčke analitičke konstrukcije s predlogom *από* izražavaju istu raznovrsnost posesivnog značenja – partitivnost i poreklo. Slična je i upotreba odgovarajućeg albanskog predloga *prej*. Osnovno je da su četiri balkanska jezika istovetna u predložkom izražavanju ablativnih značenja genitiva. Navedeni odgovarajući predlozi su: bug. *ot*, gr. *από*, rum. *de* i alb. *prej*, imaju prvobitno ablativno značenje i normalno je da se povežu s funkcijama partitivnosti i porekla. Ukoliko je predlog *de* u romanskim jezicima univerzalno gramatičko sredstvo ne samo u imeničkom, već i u glagolskom sistemu, normalno je da se očekuje njegovo učešće u učvršćivanju novih funkcija odgovarajućih predloga u balkanskim jezicima. Pojavom izraženijeg balkanskog karaktera može se smatrati izražavanje čiste posesivnosti pomoću predloga *la/a* u rumunskom i *σε* u grčkom, što se povezuje sa objedinjavanjem funkcija dativa i genitiva. (Asenova, 2002 : 93)

7.3 Značenja predloga

7.3.1 U savremenim značenjima predloga u alb. *deri (gjer)*, bug. *do*, gr. *ως (μέχρι)*, rum. *pînă* oseća se, ističe Asenova, semantičko jezgro „krajnja tačka“, koje je i njihovo najstarije značenje. Tipološka sličnost u predloškom sistemu bugarskog i rumunskog predstavlja mešanje funkcija predloga *v* i *na* u bugarskom i *în (întru)* i *la* u rumunskom. U oba jezika ova pojava može da se prati i istorijski (2002: 102).

7.3.2 U starorumunskom poznato je mešanje između *în* i *la* u prostornoj upotrebi, uporedi *M-au adus la Bistrița*. /Odvedoše me u Bistricu./ i *Întorcându-me întru Ierusalim*. /Vraćajući se u Jerusalim./. Ono je odraz mešanja između *ad* (*la* proističe od *illac + ad*) i *în* u latinskom u mesnoj upotrebi, što je rezultat vrlo bliske semantike oba predloga u klasičnom latinskom. U savremenom jeziku utvrđena je normativna upotreba *în* ispred imena država i oblasti, a *la* - ispred imena naselja, ali u starijem jeziku i danas u regionalnoj upotrebi *la* se javlja u oba slučaja: *Aș trece la Moldova*. /Otišao bih u Moldovu./

7.3.3 Dominacija dativa nad genitivom u bugarskom jeziku odražava se na predloge *na* i *ot* prilikom iskazivanja posedovanja, pri čemu preovlađuje *na*, a *ot* se koristi za izražavanje partitivnih odnosa. Iz istih razloga u sličnom odnosu su predlozi *a* i *de* u rumunskom. Inače, u bugarskom jeziku prvobitni dativski predlog *na* koristio se da izrazi genitiv:

<i>kăštata na starikăt</i>	<i>(mu) rece na starikăt</i>
/Starčeva kuća./	/Reče starcu./

7.3.4 Uwe Junghanns i Denisa Lenertová (2009) su ukazale da je *na* tradicionalno uzet za predlog u standardnoj literaturi, dok je generativna gramatika često izbegavala problem formalnog statusa ovog sintaksičkog elementa, čija semantika, kao i u sličnim slučajevima u drugim balkanskim jezicima, grubo korespondira sa *at /na/*, *in /u/*. Homonimija u obeležavanju padeža izgleda da je potpuna u bugarskom ako uzmemo *na* kao funkcionalni elemenat koji se koristi za izražavanje i genitiva i dativa. (Catasso, 2011: 79)

7.3.5 Činjenica da se predlog *na* vezuje za akuzativ potvrđena je i u drugim slovenskim jezicima, kao što su češki i ruski, gde je element *na* prisutan (na primer češki. *na před*, *na modro*, itd.). Na bugarskom i makedonskom: *na* je dativski predlog: *na: Petre mu ja dade knigata na Ivana /nemu*.

7.3.6 Shaban Demiraj napominje da upotreba predloga *na* u bugarskom jeziku nije stara u funkciji dativa. Poziva se na Mirčeva koji navodi da predlog *na* ispred imenice u funkciji dativa, nije nađen u dokumentima srednjobugarskog jezika (12-14. vek), dakle današnji oblik dativa sa predlogom *na*, kako se čini, nije se upotrebljavao pre 15.veka. (2004: 74).

7.3.7 Nicolas Catasso uočava da bespadežni status bugarskog i makedonskog, po pravilu, „dovodio je do analitičnosti u nominalnim sistemima ovih jezika, koja nadoknađuje nedostatak morfoloških padeža koristeći jednostavnu apoziciju (bug. *litār mljáko* vs. rus. *litr moloká* /litar mleka/) ili kroz upotrebu predloga. Napominje da ovo nije naročito inovativna činjenica u jeziku, pošto je ova pojava zamene prilično rasprostranjen unakrsno-lingvistički: dovoljno je da razmišljamo o ablativskom padeškom obliku u latinskom, koji se izgubio u svom razvoju u romanskim jezicima i čija funkcija je u velikoj meri zamenjena kroz predloge kao što su it. *con*, fr. *avec*, itd., kao i kroz mnoge druge predloge u zavisnosti od vrste iskazanog odnosa. (2011: 79)

7.4 Kombinovanje predloga

7.4.1 Petja Asenova (2002 : 103-104) ukazuje i na pojavu kombinovanja predloga u balkanskom jezičkom arealu. Navodi primere bugarskih predloga *v* i *na*, i rumunskih *în* i *la*, koji svedoče „o izvesnoj funkcionalnoj bliskosti između njih“, dok funkciju ova dva kombinovana predloga u bugarskom i rumunskom vrši jedan predlog u albanskom (*në*) i u grčkom (*σε*).

7.4.2 Karakteristična je upotreba dva predloga u istoj imenskoj grupi u makedonskom jeziku, npr. *Jas sum za vo kino*, i u bugarskom jeziku, *Kuršum uče Laza dogoni / za v groba*. /Metak će Lazu stići, i poslaće ga u grob./ Između rumunskog i albanskog uočava se takođe strukturna bliskost u kombinovanju dva predloga: alb. *gjer* i *në*, rum. *pînă* i *la*, na primer, alb. *Vete gjer në bibliotekë*. /Ide do biblioteke./; rum. *Hai să mergem pîn la vie / Să culegem iasomie*. /Hajde da odemo do (u) vinograda, da beremo jasmin./narodna pesma/.

7.4.3 Kombinovanjem dva predloga izražavaju se složeniji odnosi i u albanskom jeziku, mada ređe, na primer: *U nisën për në kasaba.* /Krenuli su ka gradu./; bug. *Stotina kamenni kŕšti na po dva, na po tri kata.* /Stotinak kamenih kuća sa po dva, sa po tri sprata./.

7.4.4 Kada je reč o rekcijskoj dopuni, primećuje se da u raznim indoevropskim jezicima postoji mogućnost da se jedan predlog koristi u više padeža, u zavisnosti od sintaksičke funkcije koju ima. Takva pojava dokumentovana je relativno rano u pojedinim jezicima. U starogrčkom jeziku predlozi *amphi*, *epi*, *para*, *peri*, *pros*, *hypo*, idu sa genitivom, dativom i akuzativom, dok predlozi *dia*, *kata*, *meta*, *hyper*, sa genitivom i akuzativom.

7.4.5 Slična pojava javlja se i u slovenskim jezicima, osim u bugarskom i makedonskom, kod kojih su nestale deklinacije. U srpskom postoji niz predloga koji se koriste samo s jednim padežom, ali ima i takvih koje se koriste u dva i tri padežna oblika, na primer *med/među*, *nad/nada*, *pod/poda*, *pred/preda* koriste se u akuzativu i instrumentalu, dok predlog *u* koristi se u genitivu, akuzativu i lokativu, a *za* u genitivu, akuzativu i instrumentalu.

7.4.6 U albanskom jeziku postoje predlozi koji se koriste u dva ili tri padežna oblika, ali je reč o jednom ograničenom broju, na primer, u nominativu i akuzativu *nga* /od/, u akuzativu i ablativu *për* /o/za/, u akuzativu, dativu i ablativu *ndaj* /od; prema/, ili o predložki izrazi *me anë të/pomoću/*, *për arsye/s razlogom/* i dr. Savremeni albanski jezik je jedini jezik u indoevropskoj porodici koji ima predloge i za nominativ.

8 ODREĐENI I NEODREĐENI VID U BALKANSKOM AREALU

8.1 Funkcija određenog i neodređenog vida

8.1.1 Pojedini indoevropski jezici, među kojima albanski, grčki, jermenski, germanski, romanski, keltski, bugarski i makedonski jezik, u jednom periodu svoga razvoja stvorili su posebnu gramatičku kategoriju uz pomoć člana – kategoriju određenosti, kojom se iskazuje opozicija određenog i neodređenog vida imenica.

8.1.2 Kategorija određenosti u jezicima balkanskog areala izražava se po identičnoj formuli: bugarski i makedonski imaju samo postpozitivni član koji se aglutinira na imenicu, a u rumunskom i albanskom pored ovog člana – ako iza imenice dolazi pridev – August Kovačec napominje da “dolazi između imenice i pridjeva i tzv. vezni član (rum.: omul cel batrîn, “stari čovjek”, fata **cea** bună “dobra djevojka”; alb. burri **i** vjetër, vajza **e** mirë). Ova posljednja konstrukcija srodna je s grčkim: ο άνδρας ο γέρος, τὸ κορίτσι το καλό(v), iako grčki ne poznaje postpozitivni član aglutiran na imenicu. Kovačec navodi da se u oba jezika prepozitivni vezni član upotrebljava i ispred posesiva (rum. un frate al mea, alb. *një vëlla t'im*⁵ /jedan moj brat/). U bugarskom i makedonskom nema veznog člana niti prepozitivnog člana, a makedonski jezik u odnosu na pomenuta tri jezika, razlikuje postpozitivni član za 1, 2. i 3. lice. Grčki jezik ima sličnu konstrukciju prepozitivnog veznog člana kao i albanski: alb. *njeri i vjetër* /stari čovek/, grč. ο άνδρας ο γέρος. Oblik i stepen gramatikalizacije kategorije određenosti (postpozitivnim članom) izrazitiji je u makedonskom jeziku. (1988: 36-37)

8.1.3 U jezicima koji imaju član, kao što je albanski jezik, sve više se sužavala mogućnost da imenica bude upotrebljena u neodređenom vidu bez predloga, a kojoj ne prethodi determinator. Takva upotreba razlikuje se od jezika do jezika. Ograničena upotreba je kod onih jezika koji osim određenog člana imaju i neodređeni član, kao što je slučaj s albanskim i rumunskim jezikom, a naročito kod onih jezika, koji osim određenog člana,

⁵ Oblik posesiva *një vëlla t'im* javlja se u albanskom dijalektu, dok u književnom jeziku je *një vëlla imi*.

nemaju član za neodređeni vid jednine, kao što je slučaj s bugarskim i makedonskim jezikom. U albanskom i rumunskom jeziku, kada se određeni član stavlja iza imenice, za posledicu je imalo formiranje dve paralelne promene deklinacije imenica, kao i dodavanje duplih morfema (padežni nastavak + padežni oblik određenog vida) na kraju reči u promeni imenica određenog vida (Demiraj, 1986: 32).

8.1.4 U jezicima koji osim određenog člana imaju i neodređeni član, stvorena je trostruka suprotstavljenost: (a) imenica u određenom vidu, (b) imenica u neodređenom vidu kojoj prethodi neki determinator, uključujući i neodređeni član, i (c) imenica u neodređenom vidu kojoj ne prethodi determinator. Vidi primere u albanskom i rumunskom jeziku (Demiraj 1986: 391):

Albanski	<i>Erdhi djali.</i>	<i>Erdhi një djalë.</i>	<i>Ai është djalë.</i>
Rumunski	<i>A venit copilul.</i> /Došao je dečak./	<i>A venit un copil.</i> /Došao je jedan dečak./	<i>El este copil.</i> /On je dečak./

8.1.5 U jezicima koji imaju određeni i neodređeni član, upotreba neodređenog vida imenice kojoj ne prethodi neki determinator podleže sintaksičkim ograničenjima, koja su posledica istorijske evolucije njihove gramatičke strukture. Ova ograničenja imaju albanski i rumunski jezik, koji su sačuvali i padežni sistem. U tom smislu, u ovim jezicima padeži se dele u dve grupe u kojima:

a) imenica može da se upotrebi i u neodređenom vidu bez determinatora koji se javlja ispred imenice i bez predloga,

b) imenica ne može da se upotrebi samo u određenom ili neodređenom vidu kada joj prethodi neki determinator ili neki predlog.

8.1.6 Stoga, u oba jezika dativ i genitiv odavno se ne koriste u neodređenom vidu, ako im ne prethodi neki determinator. Isto tako u dativu kojim se izražava nepravi objekat, i u genitivu kome prethodi član i koji služi kao determinator jedne druge imenice, imenica se više upotrebljava sa individualizovanim značenjem. Zato prisustvo individualizovanog determinatora ispred tih padežnih oblika bilo je neophodno od ranije, već u vreme pre pisanih

dokumenata albanskog jezika.⁶ Ova pojava doprinela je da ta dva padežna oblika postepeno izgube svoju nezavisnost i kada imenica ima uopšteno značenje. U tom slučaju zna se da se dativ ali i genitiv s prepozitivnim članom uglavnom upotrebljavaju u određenom vidu, iako nije nemoguća i njihova upotreba u neodređenom vidu s neodređenim članom. Na primer: *Vlera e njeriut (e një njeriu) matet jo nga fjalët, por nga veprat e tij.* /Vrednost čoveka (jednog čoveka) ne meri se rečima, nego delima./; *Njeriut (një njeriu) të ndershëm i duhet besuar.* / (Jednom) poštenom čoveku treba verovati./

8.1.7 Imenica u neodređenom vidu, kada joj ne prethodi determinator u nominativu, može da se upotrebi u oba broja, u sintaksičkim funkcijama koje su karakteristične za ovaj padež: kao subjekat, imenski predikat, predikatski determinator subjekta, vokativ, apozicija subjekta i posle veznika i rečice *si* /kao/. U svim tim funkcijama, izuzev u funkciji subjekta, imenica u albanskom jeziku se ovako upotrebljava samo u nekim određenim okolnostima, u neodređenom vidu sa članom *një* /jedan/ (Demiraj 1986: 392-393).

8.1.8. Imenica u funkciju subjekta u neodređenom vidu kada joj ne prethodi neki determinator više se koristi u množini, a retko u jednini. Ali kada želimo da ograničimo taj neodređeni broj, onda se ispred imenice stavlja neodređena zamenica *ca*, *disa*, *do* (*ca* / *do* *fëmijë* /neka deca/). Inače u albanskom jeziku postoje oko 50 načina za označavanje određenog i neodređenog vida imenica. (Malja-Imami, 2009 : 87-91)

8.1.9 Radi preciznijeg objašnjenja funkcije člana u albanskom jeziku potrebno je odrediti šta se podrazumeva pod terminom član i zašto je nastao u mnogim indoevropskim i neindoevropskim jezicima. To je potrebno, jer kako u opisnim gramatikama tako i u istorijskim studijama albanskog i rumunskog jezika, kao članovi tretiraju se ne samo postpozitivni članovi, koji služe za realizaciju formalne i značajne opozicije određenih i neodređenih imenskih reči, već i prepozitivni članovi koji imaju funkciju drugih službi.

9.1.10 Kao što je poznato, funkciju člana je vršila pokazna anaforična zamenica, fonetski redukovana, s leksičkim značenjem i s uslovljenom sintaksičkom upotrebom. Različite vrste zamenica imaju različite semantičke karakteristike, ali njihova gramatička karakteristika je jednaka. Jedna imenica može biti određena ne samo određenim članom, već

⁶ Takva pojava nastala je i u rumunskom jeziku.

i zamenicom, pridevom, brojem, drugom imenicom u službi poređenja ili predložkog atributa. U početku, određenost članom nije se razlikovala od drugih oblika određenosti, osim po specifičnim gramatičkim osobinama koje poseduje član.

8.1.11 Član se javio iz potrebe da se jezički izrazi značenjska individualizacija kod opštih imenica.⁷ Njegovim razvojem omogućeno je stvaranje gramatičkog značenja određenosti i s tim je dobijeno i gramatičko značenje neodređenosti koje se izražava neodređenim članom /një/jedan/ koji ne kazuje količinu nego neodređenost ili pomoću tzv. nultim članom.⁸ Leksičko značenje imenice, u suštini ostaje isto, nezavisno od njegove upotrebe sa određenim odnosno neodređenim članom ili bez ijednog od tih članova:

neodređeni vid: *Më erdhi një shok.* /Došao mi je jedan drug./

određeni vid: *Më erdhi shoku, që e prisja.* /Došao mi je drug koga sam očekivao./

(Demiraj, 1986:298).

8.2 Upotreba člana kod određenog i neodređenog vida

8.2.1 Po Asenovoj, prilikom ocenjivanja mehanizma upotrebe člana u albanskom i rumunskom najviše pažnje privlači njegova strukturno-organizacijska funkcija u imeničkoj sintagmi. Kopulativni član nema smislaoni odnos prema kategoriji određenosti, on samo stupa u određeni uzajamni odnos s njenim nosiocem – određenim članom. Kopulativni član u albanskom i rumunskom je svojevrsni modifikator, koji povezuje imenicu sa posesivnim identifikatorom ili adjektivira njegov neposesivni atribut. (2002: 129)

8.2.2 Prosti i stabilni mehanizam upotrebe člana u bugarskom jeziku vezan je pre svega za izražavanje određenosti. U odnosu prema imeničkoj grupi, njegova uloga je jednostavnija u poređenju sa članom u albanskom ili rumunskom. Kao i u ova dva jezika, i u bugarskom određeni član uvek zauzima drugo mesto u imeničkoj grupi, nezavisno od broja i mesta atributa.

8.2.3 Prema B. J. Normanu određeni član u bugarskom ima kvalifikujuću funkciju u jeziku (daje karakteristiku reči kao delu govora) i diferencijalnu funkciju u govoru (izbegava

⁷ Ostaje nejasno zašto ovo gramatičko sredstvo nije prodrlo i u ostale indoevropske jezike.

⁸ Reč je o slučajevima kada se imenica upotrebljava bez člana.

sintaksičku homonimiju). U stvari sintaksička funkcija dobija se ne od samog člana, već od pravila za njegovu upotrebu u tekstu (Asenova, 2002: 137).

8.2.4 Kada izlazi iz dvojne funkcije određenog člana da izražava individualizaciju i generalizovanje (Topolinjska 1974: 88), makedonski jezik u sistemu upotrebe člana ima opoziciju određenost/neodređenost po pitanju individualizovanja, koja se iskazuje opoziciju određenog člana i neodređenog člana: *ženata* : *edna žena*, i određenost / neodređenost po pitanju generalizovanja koja se iskazuje kroz opoziciju određenog člana i odsustva člana: *ženata*: *žena*.

8.2.5 U makedonskom jeziku, postpozitivni nastavci trojnog sistema nastali od pokaznih zamenica: -ov, -va, -vo; -ot, -ta, -to: -on, -na, -no (od *ovoj*, *toj*, *onoj*), koje su zadržale demonstrativnu službu (a) u označavanju prostorne relacije lica-predmeta: *čovek-ov*, -*ot*, -*on*, ili *kniga-va*, -*na*, -*ta*, da se nalazi blizu, daleko ili na neodređenoj razdaljini, (b) u određivanju prostorno odsutnog, a psihološki prisutnog lica: *Ja kupiv slikata*. Pretpostavlja se da ovi postpozitivni nastavci imaju vezu s praslovenskim jezikom, sa „kompozitumima sa starom pokaznom zamenicom *sb*, *si*, *se* u istoj poziciji: *denes* (*dъньсѣ*), a u doticaju sa analognom balkanskom jezičkom crtom. (*Srpskohrvatski jezik* 1972: 210).

8.2.6 U savremenoj nauci o jeziku pojavljuju se komparativna istraživanja upotrebe člana, koja daju osnovu za utvrđivanje jednog balkanskog *invarijanta* u upotrebi određenog člana, nezavisno od njegovog postpozicioniranja ili prepozicioniranja. Asenova navodi zaključke I. I. Revzina, koji je konstatovao da vezano za funkcionisanje člana, balkanski jezici pokazuju tesnu vezu između kategorija određenosti i drugih gramatičkih određenosti iz drugih evropskih jezika (Asenova, 2002, 130-132):

1. Imenice markirane određenošću suprotstavljaju se neodređenim imenicama na takav način što su u nizu konstrukcija moguće samo određene imenice, a nisu moguće neodređene, i obrnuto.

2. Broj sintaksički iskazanih padeža u neodređenoj formi ne prevazilazi broj padeža u određenoj deklinaciji.

3. Puna veza određenosti s gramatičkim značenjima u balkanskim jezicima izražava se u razlikovanju dve podgrupe generičkog značenja u bugarskom i makedonskom jeziku:

(a) *univerzalno*, obavezna upotreba člana: *Prilepът e bozajnik*. /Slepi miš je sisavac./;

(b) fakultativno: *Prilep (prilep̣t)*, *kojto popadne na silna svetlina, e bezpomošten*.
/Slepi miš, koji upadne u jaku svetlost, bespomoćan je./

8.2.7 Asenova navodi da je 1904. D. Michov konstatovao da u albanskom i rumunskom određeni član ima generičku funkciju, ali generičnost se može izraziti i opštom (neodređenom) formom, na primer alb. *Kali është një kafshë shtëpiake*. /Konj je domaća životinja./; *Manushaqja është një lule e bukur*. /Ljubičica je lepo cveće./; *Studenti (student) që nuk e respekton regulloren, përjashtohet nga shkolla*. /Student, koji se ne pridržava pravila, isključuje se iz škole./; rum. *Pomul care nu face roadă se taie și în foc se aruncă*. /Drvo koje ne rađa, seče se i u vatru baca./

8.2.8 U grčkom jeziku određeni član takođe izražava generičnost: *Άσπρος γεννιέται ο κόρακας και μαύρος κατανταίνει*. /Gavran se rađa beo, ali crn postaje./; *Τα παιδιά είναι η χαρά του σπιτιού*. /Deca su radost kuće./ S druge strane, kod imenica u množini generičnost može da se izražava i bez člana. (2002: 131)

8.3 Gramatikalizacija određenog i neodređenog člana

8.3.1 Hijerarhija po opoziciji u sistemu člana u balkanskim jezicima razlikuje ih od zapadnoevropskih. Petja Asenova iscrpno razmatra gramatikalizaciju određenosti u balkanskim jezicima (2002: 132-140), pri čemu konstatuje da u okviru čitavog sistema prvostepena je opozicija između označavanja određenim članom i bez upotrebe člana, a drugostepena, neoznačavanje određenim članom, između neodređenih i opštih oblika (bez člana).

8.3.2 Petja Asenova navodi da se hijerarhija u sistemu označavanja članom u balkanskim jezicima manifestuje u obaveznoj upotrebi imenskih reči bez člana u sledećim slučajevima:

(a) fraze s negativnim značenjem, gde imenica označava negaciju, na primer, alb. *Këtu nuk ka shkelur këmbë njeriu*. /Ovde ljudska noga nije kročila./; bug.: *Po celija p̣t ne sreštna živa duša*. /Čitavim putem nije sreo živu dušu./; gr.: *Δεν φάνηκε άνθρωπος*. /Ni traga od čoveka./; *Εκαμα όρκο φοβερό Τούρκο να μη σκλαβώσω*. /Tvrdo sam se zakleo da neću uzeti Turčina za zarobljenika./; rum. *De multa vreme picior omenesc n-a pătruns acolo*.

/Mnogo je vremena prošlo otkad je tamo ljudska noga kročila./; *O singură dată n-a auzit vorba bună din gura lui.* /Ni jednom dobru reč iz njegovih usta nisam čuo./

(b) objekat koji izražava neodređenost (s partitivnim značenjem), na alb. *Ha bukë, pi verë.* /Jede hleb, pije vino./; *Ai vajti në mulli të bluajë miell.* /Otišao je do mlina da samelje brašno./; bug. *'Teško, teško! Vино dajte!* /Teško je, teško je! Vina dajte!; *Kolko ludi sa ludjali i popara žežka na praga mi jali.* /Koliko su ljudi ludovali i vrelu poparu na pragu mi jeli./; gr. *Τρώγω ψομί, πίνω κασι.* (nar. pes.), /Jedem hleba, pijem vina./; *Πέρνω νεό και víβομαι.* (nar. pes.) /Uzimam vodu i umivam se./; rum. *Ovăz penetru cai avem.* /Za konje ovsa imam./; *Am cumpărat pește.* /Kupio sam ribu./; *A bea vin, apă.* /Pijem vino, vodu./ (2002: 133)

8.3.3 Za albanski i rumunski karakteristično je korišćenje oblika imenskih reči bez člana posle predloga, što je, kako je Kr. Sandfeld istakao, doslednije izraženo u rumunskom jeziku: alb. *Nën lis një dhëlpër korbin e kishte parë.* /Ispod hrasta jedna je lisica ugledala gavranu./; rum. *Peste vîrfuri trece lună.* /Mesec prevalljuje vrhove brda./ (1930: 134)

8.3.4 Tvorba reči i transponovanje člana karakteristični za rumunski jezik nalaze odgovarajući ekvivalent u ostalim balkanskim jezicima. U rumunskom jeziku imenice koje označavaju vreme kao deo dana i noći, ili godišnja doba, prilikom dobijanja člana prelaze u priloge: na primer: *ziua* /danju/, *iarna* /zimi/, *noaptea* /noću/; *Și noaptea candelă s-aprinzi / Iubirii pe pământ.* /Noću da na zemlji upališ lampu ljubavi./ D. Michov (1904) uočava istu funkciju člana u albanskom: *ditën në një vrimë, natën në dy vrima* /danju u jednoj rupi, noću u dve rupe/. M. Sl. Mladenov (1966) pokazuje da je ona vrlo rasprostranjena i u bugarskom jeziku, kako u književnom, tako i u dijalekatskom, i da je ekvivalentan sa albanskim: bug. *Esenta dobi tja momčana rožba.* /Na jesen je rodila dečaka./ (Asenova, 2002: 134)

8.3.5 Na paralelu s grčkim jezikom, kako navodi Asenova, skrenuo je pažnju K. Kostov, koji analizira razlike između bugarskog i grčkog u tom pogledu, od kojih je najznačajnija da se u grčkom ovaj tip priloga formira sa velikom lakoćom. U mnogim slučajevima bugarski ekvivalenti zahtevaju predložki izraz ili pravi prilog, što se vidi iz sledećih primera: *Αμα ξόπνησε την Κυριακή την αυγή, εκάλεσε την κοπέλλα.* /Čim se u nedelju ujutru probudio, pozvao je devojkicu; *Πόσα παίρνει το μήνα.* /Koliko prima mesečno?/; *Φέγγει τη νύχτα σαν ήλιο.* /Svetli noću kao sunce./; *Το χειμώνα κρύβομαι.* /Zimi se krijem./

8.3.6 U svim balkanskim jezicima, osim u rumunskom, isti tip imenica čuva svoje adverbijalne funkcije u upotrebi bez predloga i bez člana: alb. *Dimër e verë, Ceni rronte me dhitë e tij brigjeve, i vetëm në botë.* /Zimi i leti, Ceni je živeo sa svojim kozama po brdima, sam na svetu;/ bug. *Večer se vr̃štaše umoren i dovolen. Sutrín stavam rano.* /Uveče se vraćao umoran i zadovoljan. Ujutro ustajem rano./; gr. *Να το πίνω βράδυ, αυγή, αυγή και μεσημέρη.* /Da ga pijem uveče, ujutru rano-rano i u podne./; *Χειμώνα, καλοhaίρι εφορούσε μάλλινα χοντρά πούχα.* /Zimi, leti, nosio je debelu vunenu odeću./ (Asenova, 2002 > 134)

8.3.7 Imenice bez člana u adverbijalnoj funkciji u bugarskom označavaju radnje koje se ponavljaju, npr. *Večer, kogato minahme, vidjahme go, će sedi pred vratata.* /Uveče, kada bismo prošli, videli bismo ga kako sedi pored vrata./. Zbog toga su glagolski oblici u sadašnjem i prošlom nesvršenom vremenu ili su nesvršenog vida. Poređenje sa gore citiranim primerima bez člana u albanskom ili grčkom, pokazuje da poseduju istu karakteristiku.

8.3.8 Među balkanskim jezicima određeni član se upotrebljava sa imenicama i supstantiviziranim pridevima u obraćanju, pojava koja je poznata u mnogim drugim jezicima sa određenim članom. Upotreba imenice sa članom u obraćanju u bugarskom, rumunskom i grčkom rasprostanjena je u govornom jeziku i u dijalektima. Njihova upotreba zavisi od konkretne situacije: *Ej, krivokrakija! Na tebe vikam.* /Hej, krivonogi! Tebi se obraćam./ (D. Metodiev); *Hajde, malkata.* /Hajde, mala./; *Obvinjaemija Van der Ljube, zašto ste naštuvali v Henigdorf?* /Okrivljeni Van der Llube, zašto ste noćili u Henigdorfu?;/ gr. *Καλά μου 'πες, μαννούλα μου, κι'η μαύρη η αδερφή μου.* (nar. pesma) /Dobro mi govoriš, majčice moja, i (ti) nesrećna sestro;/ *Γειά σας, χαρέ σας, μάστοροι και σεις, οι μαθητάδες.* (nar. pes.) /Zdravo, majstori, i (vi) šegrti./; rum. *Dă –mi o pă răluță, draga mea, că trii zile n-am mîncat și mor de foame.* /Daj mi, draga, novčić, jer tri dana nisam jeo i umirem od gladi./; *Frumosă ești, pădurea mea!* /Lepa si, moja goro!./

8.3.9 U albanskom jeziku imenice sa članom zauzimaju isto mesto među oblicima za dozivanje kao i u drugim balkanskim jezicima: upotrebljavaju se zajedno s vokativnim i neodređenim oblicima imenica, ali im se posebno daje prednost kada nedostaje uzvik, npr. *Vera, vera, guduvera / Një pulë që pata e thera.* (nar. pesma) /Leto, leto, jedinu kokošku koju sam imao i zaklao je;/ *Çuni, eja këtu!* /Dečko, dođi ovde!./

8.3.10 U albanskom, bugarskom i rumunskom, nazivi koji se odnose na rodbinu u jednini, praćeni kratkim oblicima prisvojnih zamenica (= u genivu i dativu ličnih), nemaju član ako nemaju neki atribut: *majka mu, lelja ni, vujčo mu* /njegova majka, naša tetka, njegov ujak/, ali *mojatja majka, starata mu ljalja* /moja majka, njegova stara tetka/ u množini dobija član: *lelite ni, vujčovcite mu* /naša tetka, njegovi ujaci/; rum. *Nevastătea* /moja žena/, *soră-ta* /tvoja sestra/, ali *fratele meu mai mare* /moj najstariji brat/.

8.3.11 Međutim, u albanskom jeziku, kod imenica koje se odnose na rodbinu, prisvojna zamenica ima drukčiju funkciju u upotrebi – umesto postpozitivnog člana, kao što je uobičajeno, javlja se prepozitivni: *im bir* /moj sin/, nasuprot *libri im* /moja knjiga/, *ime bijë* /moja ćerka/, nasuprot *ara ime* /moja njiva/. Na analogan način može se objasniti zašto se u grčkom jeziku član javlja kod iste semantičke grupe, npr. *η μάνα μου* /moja majka/, *η θυγατέρα του* /njegova ćerka/. Ona je ekvivalentna ličnim imenima koje obavezno u grčkom jeziku prati član, kao i u albanskom jeziku.

8.3.12 Petja Asenova napominje da mada član nije uslov za nestajanje deklinacije, u analitičkim jezicima član u redosledu reči i sa intonacijom može da dobije gramatičke funkcije, koje zamenjuju nepostojanje padežne fleksije. Ovim funkcijama određenog člana u bugarskom prvi je pažnju posvetio S. Ivančev: imenica sa članom, upotrebljena bez predloga na početku rečenice, odgovara nominativu u sintetičkim jezicima. Član uklanja sintaksičku homonimiju između subjekata i predikatskog atributa (*Kučeto e artist i Kuče e artistot* /Pas je glumac i Glumac je pas/, između tzv. prvog i drugog akuzativa (*Indianeca go risuvam i Indianec go risuvam* /Crtam Indijanca i Crtam ga kao Indijanca/), ukazuje na tzv. drugi nominativ (*Po livadata tiča boso dete i Po livadata tiča bosoto dete* /Livadom trči boso dete i Boso dete trči livadom./ (2002: 137)

9 POSTPOZICINIRANJE ODREĐENOG ČLANA

9.1 Poreklo postpozitivnog člana

9.1.1 Postpoziciranje određenog člana, smatra se najtipičnijim balkanizmom, iako je ta pojava poznata i u drugim indoevropskim i neindoevropskim jezicima, na primer jermenskom i skandinavskim jezicima. Zanimljiva je činjenica da je ta gramatička pojava nastala na balkanskom jezičkom arealu gde se govore jezici koji pripadaju različitim grupama indoevropskih jezika, albanski, rumunski, grčki, srpski, bugarski i makedonski. Treba imati u vidu, između ostalog, da rumunski jezik, koji ima postpozitivni član, pripada romanskoj grupi jezika koji imaju prepozitivni član. Kod slovenskih jezika na Balkanu ne javlja se uopšte prepozitivni član, već samo postpozitivni, i to u makedonskom i bugarskom jeziku.

9.1.2 August Kovačec navodi da je od svih strukturalnih podudarnosti, postpozicija člana verovatno „najdublje i najtrajnije označila jezike balkanskog saveza“. Naime, određeni član se javlja kao nastavak imenice, s kojom čini jednu fonetsku reč određenog vida: u rumunskom *omul* /čovек/ i *fata* /devojka/ (prema neodređenom vidu *om* i *fată*), u albanskom *njeriu* i *vajza* (prema *njeri* i *vajzë*), u bugarskom *човекът* i *девојката* (prema *човек* i *девојка*), u makedonskom *човек***ов**, *човек***от**, *човек***он** i *девојка***ва**, *девојка***та**, *девојка***на** (prema *човек* i *девојка*). Rumunski jezik u muškom rodu osim nastavka *-ul* ima i nastavak *-le* (*cîinele* prema *cîine* /pas/), a u albanskom u muškom rodu osim nastavka *-u* (*shok-u*/drug) javlja se i nastavak *-i* (*burri* prema *burrë* /muškarac: suprug/). Srpski i hrvatski jezik nemaju gramatički član za određenost, koji se javlja samo u južnim srpskim dijalektima. Grčki jezik se razlikuje od pomenutih balkanskih jezika, jer upotrebljava određeni član ispred imenice. (Kovačec 1988: 36).

9.1.3 Pažnju lingvista i danas privlači pitanje pojave postpozitivnog člana u jezicima balkanskog areala. Postoje više hipoteza o nastanku tog balkanizma:

a) *Hipoteza supstrata* ističe da poreklo postpozitivnog člana u balkanskim jezicima treba tražiti u nekom od starih balkanskih jezika;

- b) *Hipoteza o uticaju vulgarnog latinskog* dovodi član u vezu sa latinskim jezikom koji se razvio na Balkanu;
 - c) *Hipoteza o uticaju albanskog jezika* dovodi postpozitivni član u vezu s albanskim uticajem na stvaranje postpozitivnog člana u rumunskom jeziku;
 - d) *Hipoteza o slovenskom uticaju* ističe uticaj bugarskog na rumunski;
 - e) *Hipoteza o grčkom uticaju*, koja potiče od Georgieva, dovodi u vezu grčki uticaj na formiranje određenog člana u balkanskim jezicima, ali ne i na njegovo postpozicioniranje;
 - f) *Hipoteza o nezavisnom razvoju* zastupa stav da se postpozitivni član razvio nezavisno ne samo u albanskom i rumunskom jeziku već i u bugarskom i makedonskom.
- (Demiraj, 2004: 1000)

9.1.4 Kr. Sandfeld smatra da postpozicija člana nije slučajna pojava u balkanskim jezicima, a sličnosti u strukturi i upotrebi člana u albanskom i rumunskom, procenjuje kao rezultat opšteg i istovremenog razvoja. Međutim, da postpozitivni član u slovenskim jezicima na Balkanu ne potiče iz ranijih vremena, govore činjenice da se taj član ne nalazi u tekstovima Ćirila i Metodija, već da je počeo da se javlja u bugarskom i makedoskom jeziku tek posle 9. veka naše ere. Prema Blaži Koneskom, koreni postpozitivnog člana u balkanskom arealu nalaze se u starim makedonskim spisima iz 13. veka.

9.1.5 Prema Kr. Sandfeldu, kada je reč o bugarskom jeziku “sve ukazuje na to da je reč o jednom kasnijem razvoju. Istina je da su hteli da nađu tragove člana još u starobugarskom jeziku, ali tekstovi koji su osnovni u starobugarskom jeziku (staroslovenski jezik) koji idu do 11. veka, nemaju ništa slično; član počinje da se javlja kasnije i to u 17 veku...” (Sandfeld 1930: 170; Demiraj 1985: 328)

9.1.6 Petja Asenova napominje da istraživanja njegovog porekla, hronologije i uzroka ubrajaju se među najilustrativnija za primenu različitih teorija (o supstratu, o stranom uticaju, o jezičkoj konvergenciji itd), kojima se objašnjavaju sličnosti između balkanskih jezika. Ređe se izražavaju sumnje u pripadanje postpozitivnog člana balkanizmima. Činjenica je da postojanje određenog člana suprotstavlja bugarski jezik slovenskim jezicima, a njegova postpozicija čini rumunski drugačijim od romanskih jezika, što se smatra balkanskim jezičkim uticajem. „Pojava člana nije uslovljena sa analitičkim razvojem jezika, kako to može da se pretpostavi za udvajanje objekta ili još više za povećavanje uloge predloga. Ali

zbog analitizma, određeni član dobija funkcije koje su povezane sa izražavanjem sintaksičkih odnosa unutar rečenice. To je njegova specifičnost, nastala zbog uzajamnog uticaja upotrebe člana i analitizma.“

9.1.7 Asenova smatra da se postpozitivni član u rumunskom jeziku razvio pod starobugarskim uticajem, tokom 10-11. veka, dok se u albanskom jeziku pojavio relativno kasno, između 13. i 14. veka. Za tu tvrdnju, ističe sledeće argumente: 1) albanske imenice, pozajmljene iz balkansko-romanskog pre 12 veka, nemaju tragova upotrebe člana; 2) neki albanizmi, koji su prodrli u rumunski pre 12-13. veka, pokazuju tragove apsorbovanog prepozitivnog člana i člana *të*; 3) albanske imenice, prodrle su u rumunski jezik posle 18. veka, imaju postpozitivni član. Na osnovu toga, R.G. Pjetrovski odbacuje tvrdnju o supstratnom poreklu člana u albanskom i pripisuje mu slovensko ili rumunsko poreklo (2002: 123-124).

9.1.8 Imajući u vidu da se u albanskom i rumunskom jeziku postpozitivni član određenog vida javio ranije nego u bugarskom i makedonskom jeziku, Shaban Demiraj smatra da se s pravom može postaviti pitanje da ako u ovim balkanizovanim slovenskim jezicima postpozitivni određeni član potiče pod uticajem jednog ili dva druga balkanska jezika, kako je on nastao ranije. U tom slučaju, reč je o procesu balkanizacije bugarskog i makedonskog pod uticajem susednih balkanskih jezika (albanskog i rumunskog), ili jezika ili supstrata preko kojih su se nad kojim su se teritorijalno širili. Ako imamo u vidu vreme o nastanku te pojave u slovenskim jezicima, onda se može podržati mišljenje da su u tom slučaju ulogu odigrale sintaksičke okolnosti koje su dobijene pod uticajem jednog ili više jezika supstrata, koji su omogućili pojavljivanje postpozitivnog člana.

9.1.9 Hipoteza o latinskom uticaju na pojavu postpozitivnog određenog člana u balkanskim jezicima nalazi podršku u poznatoj činjenici da je dugo zaposedanje Balkana od strane Rimljana ostavilo za sobom mnoge tragove u balkanskim jezicima. Poznato je da je u svim zapadnim romanskim jezicima razvijen prepozitivni određeni član. (Demiraj, 2004: 102-103).

9.1.10 Pojava određenog člana u dva južnoslovenska jezika, u bugarskom i makedonskom jeziku, iako tog člana nema u drugim slovenskim jezicima, može se objasniti unutrašnjim razvojem tih jezika uz pomoć određenih pokaznih zamenica, a pod uticajem

susednih jezika, kao što su albanski i rumunski, kod kojih je postpozitivni određeni član već ranije razvijen.

9.1.11 Treba imati u vidu da se anaforička pokazna zamenica, kao gramatičko sredstvo, upotrebljava ponekad ispred imenice u zavisnosti od pozicije imenice, na početku ili u sredini rečenice, ali u ovom slučaju ovde je veliku ulogu odigrala sufiksacija, što čini da se ne izuzmu mogućnosti uticaja drugih okolnih balkanskih jezika.

9.1.12 Može se postaviti pitanje uglavnom za rumunski i albanski, pošto je određeni član u bugarskom i makedonskom razvijen u vremenu kada se ne može govoriti o direktnom uticaju latinskog. Ako imamo u vidu starost pojave određenog vida u albanskom i u rumunskom jeziku, kao i u zapadnoromanskim jezicima, gde se pojavio mnogo rano, pre 9. veka, mišljenje da je u albanskom jeziku određeni član nastao pod uticajem latinskog potpuno je neosnovano. Dok je za rumunski, u ovom slučaju prihvatljivo da se određeni član razvijao pravilno onako kao i u zapadnoromanskim jezicima i starom dalmatskom jeziku. Ali, kako u slučaju albanskog, tako i u rumunskom, određeni član bi tada bio prepozitivan, kao i u drugim romanskim jezicima. Dakle, predstavnici ove hipoteze moraju objasniti razlog zašto je u ova dva stara balkanska jezika određeni član postpozitivan. Prihvatanje latinskog uticaja u ovom slučaju, pretpostavlja da je i sam balkanski latinski jezik pretpreo važnu promenu u redosledu anaforičke pokazne zamenice kada označava određen člana. Onda se zapravo može govoriti o jednom latinskom balkanizmu koji se proširio na području Balkana. (Demiraj, 2004 : 102)

9.1.13 U vezi sa starosti postponiranog člana, Henrik Barić daje za pravo Norbertu Joklu da je taj član postojao još u doba kada su u albanski jezik prodirali najstariji latinski elementi, “jer se odnos između neodređenog oblika *ftua*, *ftue* /dunja/ i određenog *fton-i* (od lat. *cotoneum*) može objasniti samo pomeranjem granice sloga (*fto-ni*).” Po Bariću, “nema sumnje da je postponovani član postojao daleko ranije, tj. da on datira iz davnašnje epohe arbanaško-tračko-jermenske jezičke zajednice. Istina, potvrda za njegovo postojanje u tračkim jezičkim ostacima nema, ali na to ukazuje jermenski jezik...”. (1959: 25) Da je i u rumunskom jeziku postponirani član veoma star, August Kovačec navodi činjicu da ga “kao oblikovanu morfosintaksičku kategoriju poznaju sva četiri povijesna dijalekta rumunskog

jezika (dakorumunski, arumunski, maglenorumunjski i istrorumunjski) koji su se morali odvojiti još prije X. stoljeća n.e.”. (1988: 37)

9.2 Postpozitivni član u albanskom i rumunskom jeziku

9.2.1 Fonetska evolucija, od koje su nastali padežni oblici člana, u poređenju s odgovorajućim padežnim oblicima pokaznih zamenica, potvrđuje da je njihova geneza veoma stara. Demiraj pretpostavlja da je proces spajanja padežnih oblika postpozitivnih članova s odgovarajućim padežnim oblicima imenice morao biti završen pre nego što se završila glasovna pomena rotacizam $n > r$ u južnim govorima albanskog jezika (npr. *zan-i ~ zër-i*, *pen-i ~ per-i* etj.), znači pre 7-8 veka naše ere.

9.2.2 Kada su u pitanju albanski i rumunski jezik, stvaranje postpozitivnog određenog člana treba posmatrati kao unutrašnji razvoj svakog od njih, koji se odvijao potpuno u skladu sa pravilima postpozicioniranja odredaba koje nisu dovoljne same po sebi. Ako imamo u vidu i relativno ranu pojavu određenog člana u oba jezika, onda se može misliti da su u postpozicioniranju ovih članova izvesnu ulogu odigrala i nekadašnja pravila indoevropskih jezika da se ne počinje rečenica sa rečima koje su nenaglašene. (Demiraj, 2004: 105)

9.2.3 Ono što razlikuje ova dva jezika od mnogo drugih indoevropskih jezika koji su bogati u upotrebi određenih članova, jeste postpozicija te gramatičke kategorije. Ovakvu pojavu treba posmatrati u uskoj vezi sa starom tendencijom u ova dva balkanska jezika da im odredbe, koje uglavnom stoje pored imenice, mogu da se koriste samo u funkciji predikata. Govori se o vrstama reči kao što su pridevi, prisvojne zamenice, redni brojevi, genitiv imenice ili zamenice.⁹

9.2.4 U ovu grupu odredaba ubrajale su se i anaforičke pokazne zamenice, od kojih su nastali određeni članovi. Isto kao i ostali nedovoljni determinatori, u jednoj ranoj fazi tih jezika, verovatno su se upotrebljavali, uglavnom, iza imenica koje su određivali. Na ovaj način može se objasniti postpozicioniranje određenog člana u ova dva stara jezika Balkana.

⁹ Neodređene zamenice *çdo* u savremenom albanskom jeziku se koristi uvek ispred imenice, a nekada se, na primer kod Buzukua, koristila i kao zasebna reč.

9.2.5 Za albanski jezik, objašnjenje olakšava činjenica što su oblici postpozitivnog i prepozitivnog člana jednaki. Holger Pedersen (2003 : 17) smatra da postpozitivni član u albanskom jeziku proističe iz prepozitivnog člana kao rezultat drugostepene segmentacije: od kombinacije *pus i thellë*, apstrahovala se forma *pusi*, a od *një pusi i thellë* /duboki bunar/.

9.2.6 Nasuprot tome, Eqrem Çabej smatra da je prepozitivni član proistekao iz postpozitivnog, njegovim ponavljanjem u frazi, odnosno segmentacijom, u sledećem nizu: *pusi thellë* > *pus-i thellë* > *pusi i thellë*. Çabej pretpostavlja da je pokazna zamenica, koja se pretvorila u član, takođe imala enklitičku upotrebu. Na osnovu fonetskih osobina, Eqrem Çabej pojavu neodređenog člana u albanskom jeziku vezuje za preromansku epohu, što potvrđuje latinski oblik naziva grada Skoplja *Scupi*, u kojem bi poslednji samoglasnik *-i* mogao da se identifikuje sa određenim postpozitivnim članom *-i* u savremenom albanskom jeziku (1977: 107-108, 112).

9.2.7 Da je u albanskom jeziku postpozitivni član veoma star i da je nastao znatno pre sačuvanih pisanih dokumenata (16. vek), govori činjenica da je u upotrebi u starim dijalektima Arvanita u Grčkoj (u 14. veku) i Arbreša u Italiji (u 15. veku), što, kako ističe Sh. Demiraj, dokazuju njihovi oblici. Pratili su pojavu rotacizma u južnoalbanskom toskijskom dijalektu koji se javio u 7-8. veku (*zë* – *zëri*). (Demiraj, 2004: 102)

9.2.8 U albanskom i rumunskom jeziku, kako ističe Petja Asenova, određeni postpozitivni član sačuvao je donekle i odgovarajuće padežne oblike odgovarajućih pokaznih zamenica. Dok u bugarskom i makedonskom nema padežnih oblika jer su oni odavno izgubili sistem deklinacije. S druge strane, u zapadno-makedonskom i u ponekom bugarskom dijalektu određeni član na kraju ima tri različite forme, u zavisnosti od pozicije stvari koja se imenuje, blizu ili daleko od govornika, ili od pozicije samog govornika.

9.2.9 Sistem člana u bugarskom jeziku pretrpeo je razvoj koji je povezan s formiranjem balkanskog jezičkog saveza. Taj razvoj se izražava kroz postepeno sužavanje trojnog člana, koji je prisutan u starobugarskim spomenicima, i nekada u opšebugarskoj upotrebi, ali danas ograničen na posebne dijalekte – u Rodopima (*ѣt*, *ѣn*, *ѣs*) u Zapadnoj Makedoniji i Trnskom kraju (*ѣt*, *ѣn*, *ѣv*), a u mizijskim govorima očuvan do 17. veka.

9.2.10 Postpozitivni članovi u albanskom, bugarskom i rumunskom, ističe Asenova, treba da se sagledaju kao rezultat složenih uzroka: nasleđenih tendencija iz odgovarajućih

prajezika, uticaja koji dolaze iz različitih centara, kalkiranja upotrebe člana po modelu susednih jezika i supstratnih jezika i ne na poslednjem mestu – višestrukih uzajamnih uticaja između balkanskih jezika.

9.2.11 U vezi s genezom kopulativnog člana, stavovi su suprotstavljeni. Asenova navodi da Al. Graur brani ideju da je proklitički član izvorni i da je od njega nastao enklitički. Po njemu, član je u početku pripadao pridevu i stajao je ispred njega. Kasnije je prešao na imenicu koja mu prethodi kao njena enklitika. Među dokazima za to Al. Graur navodi da „postpozitivni član dobija samo imenica, koja stoji ispred druge imenice, samo drugi dobija prepozitivni član, jer je član prvog uzet od imenice, npr. *codul civil și cel penal*/graždanskij i nakazatelnij i kodeks'/građanski i krivični zakonik/; mada imenice posle predloga uglavnom nemaju član, ako su praćene pridevom, dobijaju postpozitivni član, npr. *pe cal* /na konju/ i *în sat* /na selu/, ali *pe calul bălan* /na belom konju/ i *în satul vecin* /u susednom selu/, itd.“ (Asenova, 2002: 126-127)

9.2.12 U upotrebi člana postoji velika tipološka sličnost između albanskog i rumunskog, skoro identična. Osim postpozitivnog člana, albanski i rumunski jezik imaju i prepozitivni, kopulativni član. Asenova, pozivajući se na Georgieva, ističe da u sistemu upotrebe člana između albanskog i rumunskog ne postoje samo tipološke sličnosti, već i genealoško srodstvo, koje je rezultat zajedničkog izvora.

9.2.13 Eqrem Çabej smatra da upotrebu člana u albanskom i rumunskom jeziku treba razmatrati povezano. Po njemu, sličnosti između ta dva jezika vode u jednu još arhaičniju epohu. Sve razlike, koje pokazuje arumunski i istrorumunski prema dakorumunskim dijalektima, približavajući se opštealbanskom, sa sigurnošću navode na jedan stariji period rumunskog jezika, tj. na opšterumunski pre izdvajanja osnovnih rumunskih dijalekata. (Çabej 1977: 121)

9.2.14 Posesivni član u dakorumunskom razvio se posle odvajanja od starog rumunskog (oko 13. veka) i prema tome nije pojava koja pripada opšterumunskom. Supstantiviziranje prideva pomoću *cel*: *cel bun*, *cel rău*, *cel din față* takođe je dakorumunska inovacija koja nije poznata u arumunskom. Na ovaj način činjenica je da iz albanskog jezika mogu da doprinesu razjašnjenju sličnih jezičkih pojava u rumunskom. (Asenova, 2002 : 129).

10 PREPOZITIVNI ČLAN

10.1 Poreklo prepozitivnog člana

10.1.1 Tačan odgovor na pitanje o vremenu nastanka prepozitivnog člana ostaje otvoreno pitanje u albanskom i rumunskom jeziku, kojima je zajedničko postpozicioniranje određenog člana. Relativno kasni tragovi u pisanim dokumentima u oba jezika čine vrlo teškim da se odredi tačno vreme kada su se članovi počeli pojavljivati u svakom od njih. Bilo kako bilo, metodom unutrašnje jezičke istorijske komparacije, možda će se doći do argumentovanih zaključaka.

10.1.2 Pretpostavlja se da je pojava prepozitivnih članova u albanskom jeziku nastala ranije od prvih kontakata s balkanskim Slovenima. Stoga se nameće zaključak da se tendencija postpozicioniranja prideva, koji imaju prepozitivni član, verovatno dogodila pre pojave prepozitivnog člana. Za rumunski se može potvrditi da je tendencija za postpozicioniranje uobičajena kod prideva u genitivu i da je starija od dobijanja prepozitivnog člana.

10.1.3 Za rumunski jezik opšte je mišljenje da se prepozitivni član javlja posle 7. veka, što se dovodi u vezi sa reorganizacijom imeničke fleksije. O relativno velikoj starosti određenog člana u rumunskom jeziku, potvrđuju i velike fonetske redukcije, koje su nastale u padežnim oblicima (pogotovu obe u nominativu) u jednini i množini, za oba roda (muški i ženski)¹⁰. Ovde se nećemo zadržavati na pitanju da li je u ranijoj fazi određen član u rumunskom jeziku bio ispred. (Demiraj, 2004 : 102)

10.1.4 Prema Kr. Sandfeldu: "Podudaranje između raznih grana rumunskog je dokaz da razvoj člana trebalo bi da je bila činjenica koja je završena pre 10. veka. U drugim romanskim jezicima formiranje člana trebalo bi da je dobijeno ne pre 9. veka, a možda i

¹⁰ Upored: m. *lup-u-l* < *ille*, *lupi-i* < *illi*; f. *fat-a* < *illa*, *fete-le* < *illae* idr.; neka se ima u vidu i zajednički oblik (muški i ženski rod) u genitivu množine *-lor* (npr. *lupi-lor*, *fete-lor*), čiji je izvor u obliku genitiva množine pokazne zamenice u latinskom jeziku (muški rod) *illórum*.

ranije, i nema razloga da je primitivni rumunski ako je pratio zajednički romanski pokret”. (1930: 170)

10.1.5 Tako, na primer, o starosti prepozitivnog člana u albanskom jeziku mogu se iskoristiti jezički podaci koji karakterizuju ove članove u dokumentovanoj fazi ovog jezika, i mogu se posmatrati u širem okviru njegove evolucije sistema imenica.

U dokumentovanoj fazi albanskog jezika, članovi imaju takve padežne oblike, koji omogućavaju prepoznavanje tri roda, muškog, ženskog i srednjeg.¹¹

10.2 Upotreba prepozitivnog člana

10.2.1 Po Shabanu Demiraju, glavna karakteristika prepozitivnog člana je njegova pokretljivost i elastičnost, a i potpuno odsustvo u određenim uslovima. Sintaksičke funkcije prepozitivnog člana zavise od postpozitivnog člana. Prepozitivni član pojavljuje se samo posle imenice s postpozitivnim određenim članom: *thëllëza e malit* i *thëllëzë mali* /planinska jarebica/. Posebno važno u tom odnosu je da se prepozitivni član slaže sa prethodnom, a ne sa sledećom reči, tj. on se po poreklu odnosi na nju. Inače, pridevu prethodi prepozitivni član da bi se razlikovao od priloga, na primer pridev *i mirë*, *i keq*, a prilog *mirë*, *keq*.

10.2.2 Albanski i rumunski jezik imaju prepozitivne članove koji se uglavnom koriste:

(a) kao determinatori prideva i rednih brojeva, na primer u albanskom: *i mirë*, *i keq*, *i shkathët* itd.; *i pari*, *i dyti*, *i dhjeti*, itd., ali u rumunskom jeziku pridev dobija prepozitivni član samo kada se koristi iza imenice u određenom vidu.

(b) kao determinatori genitiva, na primer u albanskom jeziku: *një shok i vëllait* (*shoku i vëllait*) /bratov drug (bratov drug)/, *libri i një shoku* /knjiga jednog druga/, itd. U rumunskom jeziku genitiv dobija prepozitivni član samo kada dolazi nakon imenice u neodređenom vidu.

10.2.3 Dokumentovani primeri albanskog jezika potvrđuju da je jezik starijih pisaca prepun konstrukcija bez kopulativnog člana, a da se prepozitivni član u albanskom jeziku

¹¹ Na primer, pridevi s prepozitivnim članom u nominativu: *djalë i mirë* ~ *vajzë e mirë* ~ *djathë të mirë* (danas *djathë i mirë*); prepozitivni član srednjeg roda više se pojavljuje kod starih autora.

ustalio u upotrebi krajem 19. veka i početkom 20. veka. U albanskim govorima u Kalabrij i Peloponezu, u jeziku prvih pisaca, Gj. Buzuku (XVI v), P. Budi, P. Bogdani (XVII v), Mitko (XIX v), retko se sreće (Demiraj 1994:185).

10.2.4 U nekim kategorijama reči i u istorijskoj toponimiji i danas se čuvaju svedočanstva o neupotrebi kopulativnog člana sa adjektivirajućom funkcijom. Tako nekadašnje stanje u albanskom jeziku u potpunosti odgovara sadašnjem stanju u rumunskom: *njeri mirë = om bun* /dobar čovek/.

10.2.5 U upotrebi prepozitivnog člana, albanski i rumunski jezik imaju mnogo zajedničkog¹⁰, na primer u dvojnoj upotrebi člana u atributskim sintagmama kao alb. *njeri-u i mirë* i rum. *om-ul (cel) bun* /dobri čovek/, ili u slaganju u rodu kopulativnog člana ne sa imenicom koja dolazi iza njega, već sa imenicom koja mu prethodi, na primer u albanskom: *kopshti i luleve* /cvetna bašta/, član *-i* za m.r. slaže se sa *kopsht*, m.r., ali *maja e malit* /planinski vrh/ je član za ž. r. slaže se sa *majë*, ž. r, u rum. *un cal al vecinului* /jedan komšijin konj/, *al* – m.r. *cal* – m.r., ali *o iapă a vecinului* /jedna komšijina kobila/, *a* - ž. r, *iapă* ž.r.); u obrazovanju rednih brojeva uz pomoć kopulativnog člana, uporedi alb. *-i, e tretë* /treći,-a/, rum. *al treilea; a treia* /treći,-a. (Asenova, 2002: 127-128).

10.2.6 Između prepozitivnih članova albanskog i rumunskog jezika postoje i važne razlike. Na primer, dok u albanskom prepozitivni članovi u svim funkcijama u padežnim oblicima imaju isti oblik, u rumunskom prepozitivni članovi prideva imaju različito poreklo od onih koji se nalaze u genitivu.¹²

10.2.7 Na rumunskom, *lui* je nesumnjivo iskristalisani oblik fleksijskog člana latinskog porekla, koji se takođe koristi uz imenice ženskog roda ako nemaju tipično ženski nastavak (*lui Karmen*).

10.2.8 Jedna druga osnovna razlika između albanskog i rumunskog jezika jeste transformacija prepozitivnih članova u albanskom u osnovne elemente prideva, rednih brojeva i genitiva, što svedoči i o njihovoj velikoj starosti, dok u rumunskom oni imaju sintaksički ograničenu upotrebu. Kao što se zna, u rumunskom prepozitivni članovi kod prideva se upotrebljavaju redovno samo kada slede nakon imenice u određenom vidu, dok se

¹² Reč je o prepozitivnom članu *cel* (*cea, cei, cele*) prideva od pokazne zamenice *acel* (*acea, acei, acele*), i o prepozitivnom članu genitiva *al* (*a, ai, ale*).

prepozitivni članovi genitiva redovno koriste samo kada se nalaze odmah iza imenice u neodređenom vidu. Na primer: *om bun – omul cel bun* /dobar čovek – dobri čovek/, s jedne strane i *o cas£ vecinului – casa vecinului* /jedna kuća prijatelja – kuća prijatelja/, sa druge strane. (Demiraj: 2004 : 200).

10.2.9 Jasno je da među prepozitivnim članovima između albanskog i rumunskog jezika, sa svim razlikama, kojih nije malo, ima i mnogo zajedničkih tačaka.¹³ Postavlja se pitanje kakva istorijska veza postoji između ova dva jezika. Na ovo pitanje su do danas isticane razne hipoteze. Eqrem Çabej uočava jaku istorijsku podudaranja između albanskog i rumunskog jezika, dok Demiraj smatra da ta dva jezika nemaju istorijski povezane pojave.

10.3 Prepozitivni član prideva

10.3.1 Prepozitivni članovi albanskog jezika odavno su postali neodvojivi deo prideva, glagolskih imenica tipa *të folur-i-t* i genitiva, a u svim tim upotrebama pojavljaju se s velikim fonetskim redukcijama u poređenju s odgovarajućim oblicima pokaznih zamenica, koje su bez sumnje nastale pre nego one u rumunskom. Prepozitivni članovi rumunskog jezika, pogotovu oni tipa (*cea, cei, cele*), relativno su stariji. Na osnovu ovog zaključka može se reći, da ako se ima u vidu ne samo činjenica da oni nisu osnovni elementi prideva i genitiva, ali i druga činjenica da se oni pojavljuju manje fonetski redukovani. Poslednje zapažanje važi posebno za prepozitivne članove tipa *cel* (*cea, cei, cele, celor*), koji nemaju neku značajnu fonetsku promenu u poređenju sa odgovarajućom formom pokazne zamenice *acel* (*acea, acei, acele, acelor*) /on, ona, oni, one, njima). Kako se čini, oni su uzeli član posle perioda protorumunskog. Malo stariji su postpozitivni članovi genitiva *al* (*a, ai, ale, alor*). Ali i oni nisu tako stari, nastali su od 12-14. veka. (Demiraj, 2004 : 162-163).

10.3.2 Između prepozitivnog člana prideva i prepozitivnog člana genitiva postoje razlike, pošto prepozitivni član genitiva može da se izdvoji od imenice kojoj prethodi, jer

¹³ Ovde je reč o samom procesu stvaranja prepozitivnih članova u ova dva jezika, gde se uglavnom koriste sa pridevima i u genitivu. Mora se imati u vidu i upotreba prepozitivnih članova i ispred brojeva od dva pa naviše, kako bi se označila jedna određena celina. Na primer na alb. *të dy, të tre, të katër* itd., rum. *cei doi, cei trei, cei patr*, itd. ali i *tusdoi, tustrei, tuspatri*, itd.

između njega i imenice može da se umetne neka druga reč, npr. *e tre djemve* /od triju momaka/, *i tim biri* /od mog sina/.

10.4 Genitiv bez upotrebe člana

10.4.1 Član ispred imenice u genitivu ne ponavlja se kada iza njega slede dve odredbe, jedna za drugom, s kopulativnim veznikom ili asidentično ujedinjeni: *Zhurma e kazmave dhe lopatave*. /Buka krampova i lopata./ To dokazuje da prepozitivni član genitiva nije u potpunosti njegov sastavni deo, koji apsolutno ne sme nedostajati, jer na kraju krajeva u genitivu se imenica može pojaviti i bez člana: *Djalit madh të Hasanit, vajzës tij të madhe*. /Starijem Hasanovom sinu, njegovoj starijoj ćerki./ (Agalliu 1980: 165). U oba primera rečenice nisu potpune, jer nedostaje član *të*, i rečenice bez ovog člana nisu jasne.

10.4.2 Kostaq Cipo, Selman Riza i Fatmir Agalliu razmatrali su o tzv. genitivu bez člana, posle jedne oslabljene pokazne zamenice koja je homonimna sa članom, ali sa sačuvanim značenjem. Ova pojava – preciznije poimeničenje genitiva –, kako po funkciji tako i po obliku, identična je s prepozitivnim članom prideva, odnosno približava se pridevu, tako da se taj genitiv skoro može nazvati adjektizovani padež. Ovim se objašnjavaju upotreba konstrukcije rečenice: *e kam të motrës*. /sestrin mi je/ (Agalliu 1980: 165).

10.4.3 U albanskom jeziku se nazivi dana u sedmici pišu s prepozitivnim članom: *e hënë, e martë, e mërkurrë, e enjte, e premte, e shtunë, e dielë*. Ti nazivi, kako tumači Holger Pedersen, potiču od genitiva, kao rezultat elipse prvog konstituenta, koja podrazumeva imenicu „ditë“ /dan/. To potvrđuje i činjenica da su nazivi dana u albanskom jeziku nastali po prepozitivnom članu *e* za ženski rod, koja se vezuje za imenicu „ditë“, ženskog roda, jer prepozitivni član genitiva podudara s imenicom koja joj prethodi. Imenica *e dielë*/nedelja/ je dobijena od imenice *diell*/sunce/ spajanjem *l+në* (nastavak akuzativa). Imenica *e mërkurë* /sreda od lat. *Mercurii (dies)*, gde sonant *-r* se spajao sa nastavkom *-në* akuzativa i dali su (= *-rrë*), (*ditë*) *e mërkurrë*, „*e shtunë*“ od latinskog naziva *Saturni* spajanjem *-rn* sa nastavkom akuzativa *-në* = (*ditë*) *e shtunë*, itd. (Topalli, 2009^a: 160).

10.4.4 Kao imenica s prepozitivnim članom javlja se i u južnoslovenskom i balkanskom kontekstu pri iskazivanju vremenskog ponavljanja imenima dana. Polazeći od rada Milke

Ivić (1982-1983: 323-326) i njenog zaključka da srpskohrvatski, slovenački i makedonski imaju distinkciju između vremenske odredbe same radnje (*Doći ću u petak; pride v petek; ke dojde v petok*) i njenog ponavljanja (*lekar ordinira petkom; zdravnik ordinira ob petkih; doktorot prima vo petok*), Žarko Bošnjaković napominje da se u bugarskom jeziku, kao i u staroslovenskom, ne koriste obličke mogućnosti imena dana radi suprotstavljanja habitualnog (ponavljano) i referencijalnog značenja (*ще дойде в петък / лекарят прима в петък*). Ista je pojava i u grčkom jeziku, u kojem se referencijalnost iskazuje akuzativom (*την Παρασκευή* /u petak/), ponavljanje ne morfološkim već leksičkim sredstvima (*κάθε Παρασκευή* /svakog petka/, dok rumunski i albanski jezik promenom oblika imena dana izražavaju navedena značenja (*të dielen* /u nedelju/ : *të dielave* /nedeljom/; rum. *joi* /u četvrtak/ : *joia* „četvrtkom“. (Bošnjaković, 2002 : 82).

III DEO

11 RAZVOJ PADEŽNIH SISTEMA INDOEVROPSKIH JEZIKA

11.1 Indoevropski jezici već u davnim vremenima stvorili su padežni sistem sa osam padeža, pomoću kojih su izražavani sintaksički odnosi imenica u rečenicama. Ti padeži bili su: nominativ, vokativ, akuzativ, genitiv, dativ, ablativ, lokativ i instrumental. Henrik Barić (1959: 10) osporava takvo navođenje padeža indoevropskog prajezika, “Ako izuzmemo vokativ, koji je u stvari bio više interjeksionog karaktera [...], paradigmatička bila su u indoevropskom prajeziku svega dva padeža: a) *casus intransivitus* kao objekt, odnosno kao subjekt intranzitiva i b) *casus transitivus* kao subjekt tranzitiva. Od intranzitivnog padeža (tj. od objekta jednog tranzitiva) postali su razni objekatski padeži; da li će od objekatskog padeža postati objekatski akuzativ ili instrumental, objekatski lokativ ili objekatski dativ, to je zavisilo u to prastaro doba indoevropskog prajezika od samog značenja glagola. Za ono što u indoevropskim jezicima izražava ablativ, u indoevropskom prajeziku postojao je naročiti oblik za ukazivanje na mesto otkuda se nešto udaljava i ishodište glagolske radnje. Specijalni oblik genitiva postojao je kod imenica samo u pluralu, a u singularu ga uopšte nije bilo, kako očevidno pokazuju razlike na koje nailazimo za taj padež u pojedinim indoevropskim jezicima...”

11.2 Stari sistem, u kome je svaki padež imao posebne nastavke, nije verno sačuvan u svim indoevropskim jezicima. Bolje su ga sačuvali istočni jezici, koji pripadaju grupi *satem*, nego zapadni jezici koji pripadaju grupi *kentum*. Pri tome, kako navodi Hermann Jacobson, zapadni jezici su u većoj meri sačuvali gramatičke padeže, dok istočni konkretne padeže, uz gramatičke. Daljim razvojem indoevropskih jezika, ovaj padežni sistem nije mogao da izrazi sve sintaksičke odnose imenica u pojedinim jezicima, jer je bilo nemoguće da se pomoću osam padežnih oblika izraze sve sintaksičke nijanse među predmetima i pojavama. Naročito su instrumental, ablativ i lokativ u zapadnim jezicima pretrpeli transformaciju prelaskom u druge padeže, koji su preuzeli njihove funkcije. Instrumental imaju baltički i slovenski jezici, dok ga zapadni, latinski i grčki nemaju. Ablativ je postojao u starogrčkom jeziku, a u

latinskom se javljao u raznim oblicima: lokativni ablativ, instrumentalni ablativ i dr. Staroslovenski i litvanski jezik sveli su na sedam padeža (bez ablativa), latinski na šest padeža (bez instrumentala i lokativa), starogrčki na pet padeža (bez ablativa, instrumentala i lokativa), itd.

11.3 Danas osam padeža ima samo stari indijski jezik, dok su drugi jezici redukovali njihov broj pod dejstvom sinkretizma, pri čemu su se s nominativom spajala dva ili više padežna oblika. Sredstvima po kojima su se razlikovali razni padeži bila su: padežni nastavci, apofonijske razmene samoglasnika osnove reči i pomeranja akcenta. Prvo mesto zauzimali su padežni nastavci, koji su imali veoma razvijen sistem kod jednine, množine i duala. (Topalli, 2011: 294-295).

11.4 Vanja Stanišić navodi da je u svim indoevropskim jezicima bila uočljiva tendencija gubljenje sintetičkih deklinacija, odnosno “gubljenje padeža kao morfološke kategorije, u pravcu analitizma, tj. izražavanja padežnih odnosa putem sintagmatskih spojeva imenica i predloga”, pri čemu je “sudbina padeža podudarna s arealnom podelom na kentum i satem jezike: nasuprot zapadnim jezicima, koji su od početka pokazivali tendenciju gubljenja padeža i danas su ih skoro u potpunosti izgubili, istočni jezici u osnovi čuvaju arhaičnu deklinaciju, koja i danas u većini slovenskih jezika broji sedam padeža” (2006: 227).

11.5 U procesu svođenja ili gubljenja padeža, stvarana su dopunska sredstva u padežnim sistemima, a u tim dopunskim sredstvima sve veću ulogu dobijali su predlozi preuzimajući ulogu izražavanja sintaksičkih odnosa imenice u rečenici. U balkanskom arealu takođe su predlozi i predložko-padežne konstrukcije uticale da su se u pojedinim jezicima neizbežno smanjivale funkcije padeža, a u bugarskom i makedonskom jeziku imalo je za posledicu i njihov potpuni nestanak. Osim te glavne činjenice, na postepeno slabljenje i gubljenje padeža uticali su i drugi faktori, naročito redukcija zadnjih padežnih nastavaka imenica, uglavnom stapanjem zadnjeg glasa osnove, delimično fonetskom redukcijom ili zamenom jednog padežnog nastavka drugim. Svi pomenuti faktori uticali su, negde više negde manje, i u drugim indoevropskim jezicima, iako ostaje otvoreno pitanje zašto nisu uticali na isti način na sve jezike ili na jezike iste grupe. Takođe, nije jasno zašto je u mnogim slovenskim jezicima sačuvan padežni sistem relativno dobro, kao u srpskom jeziku, za razliku od bugarskog i makedonskog jezika gde je odavno nestao.

11.6 Sve veći broj predloga, od kojih neki su u određenim sintaksičkim uslovima vremenom prelazili u formante i uticali da se gramatička struktura indoevropskog jezika polako pretvara od sintetičkog tipa, što je bio u ranoj preistorijskoj fazi, u sintetičko-analitički tip (latinski, grčki, albanski, slovenski jezici) ili u analitičko-sintetički (engleski i zapadnoromanski jezici). Ovaj opšti pravac evolucije gramatičke strukture indoevropskih jezika omogućen je zahvaljući dvema suprotstavljenim tendencijama koje su uslovile i dopunile jedna drugu:

- (a) tendencija da se čuva ili ojača izražavajuća sposobnost gramatičkih oblika, odnosno da se izraze nova gramatička značenja, i
- (b) tendencija da se uprosti fleksija.

11.7 Te dve tendencije su delovale, negde manje, negde više, u čitavom gramatičkom sistemu indoevropskih jezika, ali polje delovanja svake od njih, u raznim jezicima, bilo je negde šire, a negde ograničeno. Ovde treba da imamo u vidu da je tendencija da se uprosti fleksija imala uticaja naročito kod deklinacija imeničkih grupa, koja je u nekim jezicima vremenom sasvim nestala, kao npr. u zapadnoromanskim jezicima, u bugarskom i makedonskom jeziku. Glavni razlog ove pojave se nalazi u porastu uloge predloga, koji su postali glavno sredstvo, a u nekim jezicima i jedino sredstvo, za izražavanje sintaksičkih odnosa imenica u rečenici. Naravno, na oslabljenje padežnog sistema u nekim jezicima uticali su i drugi fonetski faktori (i slabljenja padežnih nastavaka) i gramatička analogija. (Demiraj, 1986: 625)

11.8 Eqrem Çabej ističe da se u indoevropskom padežnom sistemu razlikuju tri grupe padeža: (a) *gramatički (strukturni) padeži* (uglavnom nominativ i dativ), *konkretni (funktionalni) padeži* (ablativ, instrumental i lokativ) i *gramatičko-konkretni padeži* (akuzativ i genitiv) (1986: 141).

11.9 Tendencija ka analitizmu u razvoju imeničkog sistema karakteristična je za mnoge indoevropske jezike. Petja Asenova ističe da je razvoj od sintetizma ka analitizmu kod balkanskih jezika „karakterističan po tome što u jedan sistem objedinjuje mnoštvo uzajamno zavisnih pojava (kao što su sinkretizam genitiva i dativa, nerazgraničavanje mirovanja i pravca, udvajanje objekta itd), koje stvaraju neponovljivi oblik balkanskog tipa analitizma“. Napominje da jedino bugarski jezik ima potpuno razvijeni analitizam u imeničkom sistemu i

da je to osnovna crta njegove gramatičke strukture, „koja ga bitno suprotstavlja sintetizmu slovenskih jezika sa očuvanom arhaičnom deklinacijom“. (2002 : 76)

11.10 Asenova takođe navodi da ostali balkanski jezici ne mogu da se nazovu analitičnim, jer imaju vrlo složen deklinacioni sistem. Navodeći deklinacije u pojedinim balkanskim jezicima otkriva pojačanu unifikaciju deklinacijskih tipova (jedna padežna fleksija za većinu ili za sve deklinacijske tipove), naročito u množini, na primer -ve u albanskom, -lor u rumunskom. Osim toga, neki padeži pokazuju smanjenje frekvencije u govoru u odnosu na slobodno variranje s analitičkim predložko-padežnim konstrukcijama.

11.11 U balkanskim jezicima, ističe Asenova da su po jednima (Iv. Duridanov) opstali oni padeži čija osnovna značenja imaju apstraktniji karakter (posesivnost, partitivnost i sl.), dok po drugima (G. Gerdžikov) sačuvali su se padeži koji su minimalno markirani (ili nemarkirani) gramatičkim značenjima. „Veća stabilnost određene deklinacije u poređenju sa neodređenom deklinacijom u takvom slučaju bila bi rezultat aglutinativnog izražavanja određenosti u balkanskim jezicima, pri čemu dolazi do raspodele gramatičkih značenja na različite morfeme.“ (Asenova, 2002: 78)

11.12 Asenova navodi da su u padežnom sistemu starobugarskog sačuvane sve karakteristike slovenske padežne morfologije i sintakse. Ali kod snažno izražene varijativnosti padeža i predložko-padežnih konstrukcija, ove poslednje postaju osnova za razvoj starobugarskog ka analitizmu. Istraživanja srednjebugarskih spomenika pokazuju da su posebno presudne promene u pravcu prevladavanja analitizma izvršene tokom 13. veka. „Najuporniji ostatak sintetizma u bugarskom, s najviše tragova u dijalektima, predstavlja dativ za izražavanje indirektnog objekta i posesivnih odnosa. Nezavisno od relativne stabilnosti dativa, spomenici iz 13. veka [...] nude podatke o njegovoj zameni analitičkim konstrukcijama - predlog *na* + opšta forma (akuzativ). Ove činjenice, po Mirčevu, daju osnovu za mišljenje da se analitizam u bugarskom imeničkom sistemu razvio u velikoj meri i pre 14. veka,“ (2002: 78-79).

11.13 Kod slovenskih jezika uopšte (osim bugarskog i makedonskog jezika), tendencija da se sačuva padežni sistem bila je vrlo jaka. Osim toga kod deklinacije imenica u albanskom i rumunskom jeziku, osim što se smanjio broj padeža, oblici padeža su se duplirali u određenom i neodređenom vidu.

11.14 Padeži su se formalno razlikovali pomoću odgovarajućih nastavaka, koji su se dodavali osnovi imenice. Svaki padež je imao svoj nastavak, koji je ujedno služio da označi i broj. Ali u dualnom broju postojala su samo tri padežna oblika – jedan za nominativ, akuzativ i vokativ, drugi za instrumental, dativ i ablativ i treći za genitiv i lokativ. U jednini i množini postojali su homonimni oblici. Padežni nastavci indoevropskih jezika, onako kako se javljaju u dokumentovanim periodima, bili su podložni stalnoj evoluciji. Uporednim lingvističkim analizama indoevropskih jezika u ranijim periodima njihovog razvoja, utvrđeno je da je među njima bilo više formalnih sličnosti u padežnim nastavcima, što potvrđuje da imaju zajednički izvor.

11.15 U starogrčkom jeziku oblik nominativa bez nastavaka bio je: *patér, méter, chóra, glōssa* a sa nastavkom *-s*: *lýkos, ánthrōpos*. Padežni nastavak za akuzativ, za muški i ženski rod, bio je *-n* (*lykon, ánthrōpon*). Isto tako i imenice srednjeg roda u nominativu i akuzativu su imale nastavak *-n* (*zygón, sýkón*), genitiv je imao nastavak *-s*, u nekim slučajevima *-es, -os* (*timês, padós*), dativ *-ō* (*hipō, theō*), nastavak ablativa bio je kao kod genitiva, osim ako bi se u osnovi reči nalazio samoglasnik *-o-* (*-ōd/-ēd, -ōt/-ēt*), lokativ ili nije imao nastavak ili je to bio *-i* (*polēi*), instrumental je imao razne nastavke *-mi, -o-, -a-, -e-, -u-* (*theōphi*), a vokativ se obično javljao bez nastavka. Za označavanje množine padežni nastavci su bili *-es* za nominativ i vokativ, muškog i ženskog roda, npr. *glaukes, gigántes, patrídes*; *-ns/-ns-* za akuzativ muškog i ženskog roda *lýkus, lýkons*; *-ā-* za nominativ, akuzativ i vokativ srednjeg roda (*ta*) *sýka, zýka*; *-om* za genitiv u sva tri roda, *lykōn, ánthrōpōn*; *asu/-si; -āsu-* za lokativ za sva tri roda *políessi, tachéessi, syessi*, itd. (Demiraj, 1986: 250-251)

12 PADEŽNI SISTEMI U BALKANSKOM AREALU

12.1 Jezici

12.1.2 Na postojanje balkanskog jezičkog areala prvi je ukazao slovenački lingvista i filolog Jernej Kopitar, ali je u lingvističkoj nauci formalno priznat tek dvadesetih i tridesetih godina 20. veka, kako ističe Nicolas Catasso, zahvaljujući studijama Gustava Weiganda i Kristiana Sandfelda i definiciji Alexandra Rosettija (1958). Catasso navodi da zajednički imenitelji balkanskog jezičkog areala „generalno uključuju značajnu simplifikaciju sistema deklinacije, analitičko izražavanje budućeg vremena i komparacije (prideva i priloga), prilično osetljiv sistem padeža, posebno vidljiv na zameničkim izrazima, na vokativu, gubitku infinitiva i gramatikalizaciji the /+ def/ kategorije određenog vida putem postpozitivnog člana, oblika brojeva između 11. i 19. i tzv. klitičkog udvajanja (clitic doubling) (2011: 70).

12.1.2 Balkanski jezički areal, odnosno savez, karakteriše se, kako ističe lingvista Pavle Ivić, specifičnim inventarom izoglosa balkanizama. „Tako se npr. deklinacioni sistem albanskog jezika znatno razlikuje od sistema u bugarskom i makedonskom jeziku, dok se u rumunskom i novogrčkom vide drugi deklinacioni tipovi. Ovde se postavlja pitanje da li se izoglose uvek poklapaju sa jezičkim granicama. Teško da se slučajnošću može smatrati to što je dativ u najzapadnijim makedonskim govorima, dakle u onima na albanskoj jezičkoj granici, mnogo življi nego u ostalim makedonskim dijalektima.“ (2002: 7)

12.1.3 Glavni jezici u balkanskom arealu pripadaju porodici indoevropskih jezika, s tom razlikom što se srpski, bugarski i makedonski ubrajaju u južnoslovenske jezike, rumunski u romanske jezike, dok se grčki i albanski jezik svrstavaju u zasebne (samostalne) grane te porodice jezika. Istorijski razvoj svakog jezika zasebno umnogome je uticao da se od poznoindoevropskog rekonstruisanog padežnog sistema, koji se sastojao od osam padeža i u kojem se vremenom broj padeža znatno reducirao, a funkciju pojedinih padeža preuzele su predložko-padežne konstrukcije i morfosintaksični red reči. Jedino su srpski, a u novije vreme kao zasebni jezici navode se i bosanski i crnogorski, sačuvali sedam padeža u jednini i

množini, koji vuku koren iz praslovenskog padežnog sistema. U odnosu na stari indoevropski padežni sistem, u njima jedino nije zastupljen ablativ.

12.1.4 **Srpski jezik** ubraja se u sintetičko-analitičke jezike, u čijem padežnom sistemu važnu morfosintaksičnu funkciju imaju predlozi. Za razliku od svojih istočnih suseda (bugarskog i makedonskog jezika), srpski jezik dobro čuva kategoriju padeža, a takođe, za razliku od nekih drugih slovenskih jezika u njemu je očuvan i vokativ. Predrag Piper ističe: „Tri imenička roda (muški, ženski i srednji), u sprezi s kategorijama padeža i broja i gramatičkim značenjem animatnosti ili inanimatnosti, obuhvataju više kongruencijskih klasa imenica u srpskom jeziku. [...] Morfološke paradigme imenice određene su, s jedne strane, inventarom i distribucijom nastavaka, a s druge – inventarom i distribucijom tvorbenih i morfofonoloških, tj. morfoloških relevantnih fonoloških osobina osnova u paradigmama imenica.“ (2009^a, 418-420).

12.1.5 Radmilo Marojević ističe da srpski jezik sa susednim slovenskim jezicima, prvenstveno sa hrvatskim, „nalazio se i nalazi se u nekoj vrsti jezičkoga saveza i u odnosima tipološkog približavanja ili konvergencije“. Nasuprot tome, između bugarskog i makedonskog, s jedne strane, i srpskog jezika, s druge, razvija se tipološko udaljavanje ili divergencija. (2008: 39)

12.1.6 Predrag Piper navodi da se razlike između srpskog i hrvatskog jezika svode na sledeće glavne vrste slučajeva: (a) razlike u inventuru gramatičkih oblika kada se jedan gramatički oblik ne koristi u drugom jeziku, a „što je vrlo retko“, na primer rečenica tipa: *Želi ga se upozoriti*, koja je pravilna u hrvatskom jeziku; (b) razlike u varijantama istog oblika sa istim funkcijama reči, na primer dativ zamenice *ko* u srpskom glasi *kome*, dok u hrvatskom od *tko* glasi *kome*, *komu* i *kom*; (c) razlike u učestalosti istog oblika, na primer određenog vida prideva, na hrvatskom: *Dobro se osjećao jedino na čistom zraku*, a na srpskom *na čistom vazduhu*; (d) razlike u stilskoj funkciji oblika reči, na primer genitiva množine s predloškom konstrukcijom tipa: *U Mađara je to drukčije rešeno*, za razliku od hrvatskog jezika, u srpskom se smatra gramatičkim arhaizmom. Takođe u oba jezika postoje i neke druge dubletne varijante. (2009^b: 542-543)

12.1.7 **Bugarski i makedonski jezik** ubrajaju se u analitičke jezike. Nasuprot ostalim slovenskim i južnoslovenskim jezicima, redukovali su padežni sistem na opšti padež (casus

generalis), a za određeni vid reči imaju postpozitivan član. Padežni odnosi iskazuju se pomoću predloga, odnosno predložko-padežnih konstrukcija i opšteg padeža (casus generalis), izuzev ostatka lokativa, i instrumentala u fiksnim izrazima i priložima. U bugarskom jeziku zamena deklinacije sintetičkog tipa u analitički tip počela je u 13. veku, u 17. veku ovaj jezik imao je padežni sistem „novobalkanskog tipa (nominativ, dativ, akuzativ), s tim što se, kako navodi Valentin Gešev, nominativ i dativ ne pojavljuju u predložkom obliku, dok se akuzativ većinom pojavljuje s predložima (2010: 78).

12.1.8 Deklinacije u savremenom bugarskom i makedonskom jeziku zamenile su predložko-padežne konstrukcije sastavljene od osnovnog oblika reči i prepozicije, odnosno predloga koji prethodi imenici (nom. *čovек*, gen. *na (od) човек*, dat. *na човек*, akuz. *čovек*, i instr. *so човек*, lok. *vo човек*). Na široj teritoriji Makedonije sačuvan je oblik genitiva-akuzativa jednine vlastitih imenica muškog roda (*Klimenta – Klimenta*) ili imenice muškog roda s nastavkom -o koje označavaju srodstvo (*Zedov od tatka – Go gledam tatka*) (Srpskohrvatski jezik 1972: 210)

12.1.9 Činjenica je da se bugarski i makedonski jezik često u lingvističkoj nauci tretiraju zajedno zbog toga što se makedonski uopšteno smatra kao dijalekat prvoga. Štaviše, u Balkanskoj perspektivi, bugarski i makedonski su jedina dva slovenska jezika koja se svrstavaju u takozvane balkanske jezike „prvog stepena“. Ipak, ta dva jezika se ne podudaraju savršeno, na primer neke pojave u vezi s dupliranjem klitika (Catasso, 2011: 78).

12.1.10 Olga Tomić ukazuje da je makedonski strukturno vezan za bugarski više od bilo kog drugog južnoslovenskog jezika. „Ali, suština njegovog standarda nije bila formirana od dijalekata i varijanti koje su bilo kada bile pokrivene bugarskim standardom. Shodno tome, njegova autonomija ne može biti rezultat svesnog distanciranja od jedne varijante policentričnog standardnog jezika. Kao i drugi južnoslovenski jezici, makedonski standard je zasnovan na dijalektima koji nikada ranije nisu bili obuhvaćeni standardom.“ (Tomić 1991: 449)

12.1.11 **Novogrčki jezik** ubraja se u grupu analitičko-sintetičkih jezika, ima četiri padeža za tri roda (nominativ, genitiv, akuzativ i vokativ), sa slobodnim akcentom. Svaki rod ima posebne nastavke i svoju deklinaciju. Muški i ženski rod u množini imaju iste nastavke, za razliku od srednjeg roda koji ima svoje. Dativ se stopio s genitivom, što je karakterističan

oblik sinkretizma za mnoge indoevropske jezike. Akuzativ igra glavnu ulogu u padežnim promenama, preuzevši ulogu dativa i u velikoj meri genitiva. Genitiv ima ograničenu ulogu, iako je preuzeo deo funkcija dativa. U severnoj Grčkoj genitiv je prilično potisnut od akuzativa korišćenjem predloga. Predlozi koji su nekada pratili imenice u genitivu, sada se javljaju u akuzativu. Genitiv ne može da izrazi subjekat u rečenici. Novogrčki jezik ima određeni i neodređeni član. Određeni član imaju oba broja, a neodređeni samo jedninu. Neodređeni član oblikom je sličan oblicima broja *jedan* (ένας, μία, ένα). (Topalli, 2011: 673)

12.1.12 **Rumunski jezik** ubraja se u analitičko-sintetičke jezike. Pripada romanskoj grupi jezika u kojoj predstavlja jedini jezik koji je sačuvao neke od padeža latinskog jezika, iz kog se razvio. Za razliku od šest padeža u latinskom padežnom sistemu (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, ablativ), rumunski jezik ima tri padeža, u jednini i množini, od kojih su dva padeža nastala procesom sinkretizma: nominativ-akuzativ i genitiv-dativ, dok je treći padež vokativ. Takođe ima postpozitivni nastavak za određeni vid reči i prepozitivni član za genitiv, kao što je slučaj i u albanskom jeziku.

12.1.13 **Albanski jezik** ubraja se u grupu sintetičko-analitičkih jezika, čiji se padežni sistem sastoji od pet padeža, nominativa, akuzativa, dativa, genitiva i ablativa,¹⁴ binarnog oblika (neodređeni i određeni vid), sa akcentom na zadnjem slogu osnove reči. Ima tri roda, s tim što je srednji rod u procesu nestajanja. Reči imaju postpozitivni član za određeni vid i prepozitivni samo za genitiv u određenom i neodređenom vidu jednine i množine. Kolec Topalli naglašava da prepozitivni članovi u albanskom jeziku vezivna su sredstva konstituenta rečenice, dok postpozitivni članovi su kao nastavci spojeni s imenicama i imaju drugu gramatičku funkciju: one su prešle u morfeme koje formiraju kategoriju određenosti. Prepozitivni članovi vezuju jednu imenicu s jednim pridevom, ili dve imenice jednu sa drugom, od kojih je druga u genitivu. U prvom slučaju, u sintagmi *imenica + pridev*, prepozitivni član prideva se poklapa sa imenicom u svim gramatičkim kategorijama (rod, broj, padež). Međutim, gramatička kongruencija je ostala samo u kosim padežima (up. *djalit*

¹⁴ Ranije su gramatičari navodili vokativ i lokativ.

të mirë, vajzës së mirë /dobrom dečku, dobroj devojci/, a u nominativu jednine *djali i mirë, vajza e mirë* /dobar dečak, dobra devojka/; dok je u drugim padežima član iz ranijeg perioda albanskog jezika zamenjen prepozitivnim članom „e“ nominativa ženskog roda *Djalin e mirë, vajzën e mirë, djemtë e mirë, vajzat e mira*, kao što se vidi, član je izgubio funkciju označavanja gramatičkih kategorija i ostalo je samo kao vezivno sredstvo između imenice i prideva.

12.1.14 Drukčiju funkciju imaju prepozitivni članovi imenica u genitivu u sintagmama s dve imenice, gde svaka čuva svoju gramatičku kategoriju (up. *mishi i lopës, lëkura e deshve* /goveđe meso, ovnujska koža/. U ovom slučaju, član služi kao vezivno sredstvo između dve imenice, tako što je postao identifikator genitiva, što, i kada nedostaje član, podrazumeva se po drugoj imenice u rečenici. (Topalli, 2001: 1186-1187)

12.1.15 Jedini padež koji se gradi s analitičko-sintetičkim sredstvima u albanskom jeziku je genitiv koji ima prepozitivni član *i, e* i padežni nastavak (*Lumi i Danub-it* /reka Dunav/). Padeži imenica albanskog jezika, isto kao u drugim jezicima, ne posmatraju se kao posebni padeži, izolovani jedan od drugog, nego kao deo jednog *sistema* u kome su formalno i značenjski suprotstavljeni jedan naspram drugom. To suprotstavljanje vrši se kroz promene koje trpe reči u gramatičkom obliku ili zbog padežnih nastavaka koje dobija zavisna imenica.

12.1.16 Shaban Demiraj navodi da je unutar albanskog jezika važan faktor tih promena bila pojava sinkretizma, stapanje padežnih nastavaka. Tako se spojio genitiv s dativom u određenom vidu, a kasnije se njima pridružio i ablativ. Akuzativ se u neodređenom vidu spojio s nominativom. Ablativ u množini je dobio nastavke lokativa, dok funkcije instrumentala je uzeo predložki akuzativ i ablativ. Uporedo sa redukcijom broja padeža pomoću sinkretizma, u albanskom jeziku nastao je i proces stvaranja člana za broj padežnog oblika, čime je stvorena kategorija određenosti imenskih reči.

12.2 Analitizam

12.2.1 Nadovezujući se na V. Lj. Georgieva, Petja Asenova navodi da se u svakom balkanskom jeziku javljao analitizam u različitim epohama, koje su vremenski veoma udaljene jedna od druge, što isključuje direktan uticaj jednog jezika na drugi u toj oblasti.

Sláže se sa Georgievim da je nesumnjivo da su bilingvizam i polilingvizam u balkanskoj jezičkoj sredini odigrali stimulativnu ulogu u razvoju tog procesa u svakom posebnom jeziku (2002: 81-82).

12.2.2 Po Asenovoj, tendencija ka analitizmu u balkanskim jezicima traje i danas, što se vidi iz konkurencije predloških i predloško-padežnih konstrukcija u izražavanju jednih te istih sintaksičkih odnosa, na primer u grčkom jeziku preko genitiva ili predloga *σε* + akuzativ: *Να πείτε της γυναίκας μου και στο μικρό παιδί μου.* /Recite mojoj ženi i mom malom detetu./

12.2.3 Kr. Sandfeld uočio je da u grčkom jeziku postoji jaka tendencija ka izražavanju indirektnog objekta pomoću predloga, što je posebno važno pri izbegavanju dvosmislenosti između indirektnog objekta i posesivnog atributa: *Ο Νίκος έδωσε το βιβλίο της Μαρίας.* /Nikos je dao knjigu Mariji./, pa stoga: *Ο Νίκος έδωσε το βιβλίο της Μαρίας στην 'Αννα.* /Nikos je dao Marijinu knjigu Ani./ (1930:185)

12.2.4 U rumunskom preko dativa ili pomoću predloga *la/a* + akuzativ: *Florile primăveriei . aducem aospetilor noștri ceia bunii și iubii.* /Prolečno cveće donosimo našim dobrim i voljenim gostima/; *Și la lipsă. deade pâine a flămânzi.* /I pored oskudicedao je hleb gladnima./; *Pribegia cui e bună? /La feciorul fără mumă!;/ La feciorul fără tată!* /Kome je dobro skitanje? Dečaku bez majke. Dečaku bez oca./.

12.2.5 Razvoj analitizma u albanskom, grčkom, bugarskom i rumunskom jeziku ostvaren je kroz jednake međuetape, od kojih su najznačajnije sinkretizam genitiva i dativa i brisanje razlike između mirovanja i pravca – pojave koje prethode analitičkom izražavanju istih sintaksičkih odnosa.

12.2.6 Po Asenovoj bugarski jezik je jedinstven među slovenskim jezicima, koji su zadržali arhaičnu deklinaciju. Interesantna je činjenica da bugarski jezik, u kome se začeci analitizma pojavljuju desetak vekova kasnije nego u grčkom i latinskom (a po svemu sudeći, ne ranije nego u albanskom), u jednom relativno kratkom istorijskom periodu od oko pet vekova (od 12-13. do 18-19. veka) doživljava završetak i stabilnost tog procesa u imeničkom sistemu.

12.2.7 Razvoj analitizma u bugarskom i rumunskom prate protivurečna objašnjenja. Asenova (2002: 89-90) navodi da je po A. Rosetiju najprirodnije da se gubljenje padeža u

bugarskom jeziku pripiše rumunskom uticaju. Međutim, bugarski jezik je bio u direktnom kontaktu s jedinim romanskim jezikom koji je sačuvao ostatke sintetizma. Rumunsko-bugarska usaglašenost u oblasti padežnog sistema, ostvarila se kroz bliske kontakte ova dva naroda i rezultat je uzajamnog uticaja.

12.2.8 Asenova navodi mišljenje Alexandrua Graura, da je rumunski jezik sačuvao padežne forme pod uticajem slovenskih jezika, a da su u bugarskom nestali pod uticajem rumunskog jezika. Pri uzajamnom uticaju jezikâ poznat je ne mali broj slučajeva da jezici koji pozajmljuju, razvijaju dalje pozajmljene crte od jezika izvornika. Takav je slučaj sa oblicima brojeva od 21 do 29 u arumunskom, koji je proširio slovenski model oblika brojeva od 11 do 19. Stoga, ističe Graur, bugarsko-rumunske uzajamne odnose treba sagledati u svetlosti kompleksnih konvergentnih procesa, koji su se razvili na Balkanskom arealu, u šta se ubraja uticaj balkanskih jezika na tendenciju ka analitizmu u rumunskom jeziku.

12.2.9 Petja Asenova ističe da pri prelazu od sintetizma ka analitizmu, kod balkanskih jezika postoje jednaki momenti perifernije prirode, koji takođe vode ka istim rezultatima:

(a) pre nego što se nametnula predložko-padežna konstrukcija kao zamena za odgovarajući padež u bugarskom i rumunskom (i arumunskom), imenici u dativu prethodio je predlog *na*, odnosno *a*, kako bi se ojačalo oslabljeno značenje padeža (na primer, na bugarskom: *vsjmou domou* (Hludov triod 13. vek), rumunskom: *spuseră a fiului lu dumnezeu* /rekoħ sinu gospodnjem/;

(b) posle unifikacije genitiva i dativa u rumunskom i albanskom, prepozitivni (kopulativni) član utvrđuje se prilikom izražavanja pripadnosti, koji se u albanskom koristi u svim situacijama, na primer subjekat se označava određenim članom: *libri i vajzës* /devojčina knjiga/, neodređenim članom: *një libër i vajzës* /jedna devojčina knjiga/, ali može i subjekat da se označi određenim, a atribut neodređenim članom: *libri i një vajze* /knjiga jedne devojke/. Shaban Demiraj navodi da se tragovi genitiva bez člana javljaju u izrazima koji se sastoje od dve imenice tipa *ujë mali* /voda s planine/, *ullinj Berati* /masline iz Berata/, u kojima drugu sastavnu imenicu neki lingvisti smatraju da je ablativ u neodređenom obliku.

(c) u rumunskom jeziku taj član se koristi kada je subjekat označen neodređenim članom ili je udaljen od svog atributa, na primer: *cartea studentului* /studentova knjiga/, *creionul*

negru vecinului /crna olovka jednog studenta/, *băiatul acesta al vecinului* /ovaj komšijin sin/ (Demiraj, 1973 : 71).

12.2.10 Pozivajući se na Mihălescu, Petja Asenova izvlači zaključak: „Među romanskim jezicima, koji su potpuno analitički u imeničkom sistemu, jedino je rumunski zadržao genitiv-dativ, paralelno s njim i po jedan predlog za svaki od ova dva padeža: *de* za genitiv i *a* za dativ, zajedno s nekim drugim tragovima latinskih padeža.“

13 RAZVOJ PADEŽNIH SISTEMA ALBANSKOG I SRPSKOG JEZIKA

13.1 Evolucija albanskog padežnog sistema

13.1.1 U poređenju s padežnim sistemom indoevropskog jezika, albanski padežni sistem pretrpeo je velike promene, i može se reći da je sada potpuno reorganizovan. Za razliku od starog padežnog sistema sa osam padeža, albanski jezik je redukovao njihov broj na pet. Nestali su oblici vokativa, instrumentala i lokativa. Funkciju vokativa vrši imenica bez nastavka (nominativ neodređenog vida). Ablativ u množini je dobio nastavke lokativa, dok funkcije instrumentala je uzeo predložki akuzativ i ablativ.

13.1.2 Smatra se da je sinkretizam padeža u albanskom dokumentovanom jeziku nastao od vremena kada je otpao i redukovao se zadnji glas osnove imenice nastavaka indoevropskih padeža. Od ovoga se izuzima sinkretizam nominativa i akuzativa imenica muškog i ženskog roda jednine, zato što se misli da u to vreme nominativ nije imao padežni nastavak, dok je akuzativ imao nastavak *-n*. (Bokshi, 2005: 116)

13.1.3 Kolec Topalli ističe da se albanski padežni sistem vremenom potpuno reorganizovao. Broj padeža je redukovao, na šta je uticala promena njihovih nastavaka. Unutrašnjom evolucijom u albanskom padežnom sistemu nastale su sledeće promene:

(a) Pod uticajem sinkretizma u balkanskom arealu po obliku nastavaka izjednačili su se genitiv i dativ i u velikoj meri ablativ (osim dvostrukog nastavka za množinu). Takođe, akuzativ u neodređenom vidu izjednačio sa sa nominativom. Nominativ je u neodređenom vidu preuzeo funkciju vokativa, kome je iščezao nastavak određenog vida, dok su funkciju instrumentala preuzeli predložki akuzativ i ablativ, koji su takođe preuzeli i funkciju lokativa, s tim što je ablativ preuzeo njegove nastavke.

(a) Uporedo sa smanjenjem broja padeža tekao i proces povećanja broja padežnih oblika sa upotrebom člana, na neodređeni i određeni vid, kao i u nekim drugim jezicima, a po postpozitivnom članu taj proces je sličan rumunuskom jeziku.

(b) Padežni oblik nominativa u množini služi kao osnova reči za sve padeže koji imaju

aglutinativne nastavke (nom. mn.: *pleq*, gen. mn. *pleq-ve-t*, abl. mn. *pleq-sh* /starci, staraca, staraca).

(c) Povećanju padežnih oblika doprinelo evolucijom predložskog akuzativa.

(d) Broj padežnih oblika nije podjednak u jednini i množini, jer u jednini su sačuvani oblici roda, dok su se u množini, pod uticajem sinkretizma, izjednačili nastavci za sva tri roda.

(e) Sinkretizam nije podjednako obuhvatio neodređeni i određeni vid, na primer, sinkretizam nominativa i akuzativa obuhvatio je samo neodređeni vid jednine a ne određeni vid, dok je u množini obuhvatio oba vida. Sinkretizam ablativa sa genitivom i dativom obuhvatio je samo jedninu, ali ne i množinu. (Topalli, 2009^b: 48-51)

13.1.4 Kad je reč o nastavcima u albanskom padežnom sistemu, većina nasleđenih indoevropskih nastavaka je iščezla pod snažnim uticajem dinamičkog akcenta pod kojim su nastali novi nastavci. Takođe, jak uticaj je imala pojava postpozicionih članova, koji su stvorili novu gramatičku kategoriju određenosti i neodređenosti imenica, u rodu i broju, a što nije imao indoevropski padežni sistem. Tim promenama albanski jezik je razvio sintetičko-analitički padežni sistem. Posle toga usledila je i pojava prepozitivnih članova, kojima je razgraničen genitiv od dativa, a sintaksički se usmerio ka analitičkom padežnom sistemu. U suštini, postpozitivni i prepozitivni član u albanskom jeziku nastao je iz potrebe da bi se razlikovale imenice sa određenim značenjem od imenica sa neodređenim značenjem. Na dalji razvoj analitizma albanskog padežnog sistema uticala je sintaksička uloga determinatora u neodređenom vidu (*fjalët e këtyre burrave* /reči ovih muškaraca/), koji se ne javljaju u određenom vidu (*fjalët e burrave* /reči muškaraca/). (Topalli, 2011: 297) .

13.1.5 Apofonija u osnovi nije ostavila traga u savremenom padežnom sistemu albanskog jezika. U deklinacijskoj promeni osnova reči se ne menja, ali neke apofonijske promene samoglasnika učinile su da se osnova reči jednine razlikuje od množine (kod starih reči: *grua* ~ *gra* /žena – žene/). Takođe uticaj na stare albanske reči imala je metafonijska promena u množini imenice (*plak* ~ *pleq* /starac – starci/). Kasnija evolucija jezika uticala je na pojavu neodređenog vida kod imenica koje su imale član samo za određeni vid (*ftua* < *ftoi* /dunja/, *kapruall* < *kaprolli* /srndać/).

13.1.6 Akcenti koji su nekada odigrali vrlo značajnu ulogu u morfosintaksičkim promenama u albanskom padežnom sistemu, danas imaju funkciju samo u razlikovanju jednine od množine (*gjarpër – gjarpërínj* /zmija – zmije/), ali u deklinacijskim promena uvek ostaje na istom samoglasniku u osnovi reči.

13.1.7 Kod nekih imenica za neživa bića nastala je promena iz ženskog u muški rod. Reč je o imenicama muškog roda tipa *mal i lartë – male të larta* /visoka – visoke planine/ i imenice srednjeg roda tipa *ujë të ftohtë – ujëra të ftohta* /hladna – hladne vode/.

13.1.8 Kada je reč o kategoriji broja nastale su sledeće promene:

- uprošćavanje sistema jednine i množine, eliminisanjem ranijeg duala, isto tako kao što se to desilo u ostalim jezicima;

- diferencijacija osnove množine od jednine, tako što su padežni nastavci u množini dodati osnovi toga broja, na primer: *mal-i-t, shok-u-t, dash-i-t* i nastavci *malev-e-t, shokë-ve-t, desh-ve-t*, itd. Kao što se vidi ova pojava pokazuje da je došlo do značajne promene od ranije indoevropskog tipa, u kome su padežni nastavci kod svih brojeva dodavani zajedničkoj osnovi. Ista pojava pratila je rumunski i nemački jezik;

- razlikovanje oblika množine kod prepozitivnih prideva uglavnom pomoću njihovog prednjeg člana, na primer, *i mirë – të mirë, e mirë - të mira, i vogël – të vegjël*;

- pojava singularizacije u albanskom jeziku je relativno stara pojava i veoma je prisutna u albanskom jeziku.

13.1.9 Konvergencija albanskog i rumunskog jezika vrlo je izražena u njihovom istorijskom razvoju. Eqrem Çabej ističe da oba jezika imaju vrlo bliske fonetske i morfološke sisteme, leksiku, tvorbu reči, sintaksu, frazeologizme, “da često imamo utisak da je to jedan jezik koji se iskazuje u dva različita oblika”. Po njegovom mišljenju, veza između ta dva jezika seže u dalju prošlost, već iz perioda pre pisanih dokumenata (1977: 106).

13.1.10 U albanskom i rumunskom jeziku pada u oči jedna relativno rana pojava iščezavanja „granične linije“ između rodova jednog skupa imenica koje imenuju nežive stvari. Ovde je uglavnom reč o promeni roda onih imenica srednjeg ili muškog roda koje imenuju neživa bića, kada iz jednine prelaze u množinu (Demiraj 1986: 205). U ovom slučaju, odstranjivanje „granične linije“ između rodova je omogućeno činjenicom da je u

množini pažnja govornika više posvećena razlikovanju količine, nego roda, što je kod ovakvih imenica prosto konvencionalno.

13.1.11 Tendenciju da se odbaci “granična linija” među rodovima imenica koje označavaju nežive stvari, pogotovo u množini u albanskom jeziku omogućila su dva glavna faktora, fonetski i gramatički. Rana evolucija završnih glasova gde nisu sačuvani ni nastavci množine samo je otežalo razlikovanje konvencionalnog roda imenica koje označavaju nežive stvari i pojave u tom broju. U takvim okolnostima, prelazak imenica muškog i srednjeg roda, koje označavaju neživa bića, u ženski rod u množini, bio je moguć u potpunosti. Ovaj prelazak je vremenom postala jedna sasvim obična pojava, onda kada je većina imenica srednjeg roda i jedan deo imenica muškog roda, koje označavaju neživa bića, u množini počelo da se koristi u oblicima množine sa nastavcima *-e*, *-a*, *-ra/-na* koje su u genezi bile imenice ženskog roda, i vremenom su dobile karakter imenica ženskog roda.

13.1.12 Zamena roda kod grupa imenica koje označavaju nežive stvari u množini, javlja se i u drugim jezicima, naročito u rumunskom, gde imenice muškog roda, koje označavaju neživa bića, množinu grade nastavcima *e* < lat. *-ae*, i *-uri* < lat. *-or-a*, u ovom broju uzimaju determinatore u obliku ženskog roda, na primer: *cuvînt frumos ~ cuvînt-e frumoas-e*, *tren rapid ~ tren-uri rapid-e*¹⁵, itd. Ova pojava je veoma prisutna u albanskom i rumunskom jeziku. Slična pojava, ali u mnogo ograničenijim razmerama, javlja se i u novogrčkom, gde neke imenice muškog roda za neživa bića u množini prelaze u srednji rod, kao npr. *plûtos – ta plûtē*, *ho sanós – ta saná* i dr., ili se upotrebljavaju i kao imenice muškog roda i kao imenice srednjeg roda npr. *Ho bátos-hoi bátoi-ta báta*, *ho laimós, – hoi laimoí, ta laimiá* i dr. i u nekim drugim jezicima van Balkana (Demiraj 1986: 207-208).

13.1.13 Ali činjenica da se zamena roda nekoliko grupa imenica raširila iz grčkog, albanskog i rumunskog, od kojih dva jezika koji ovde imaju dovoljno drugih podudaranja među njima, učinila je da nekoliko lingvista smatra da je poreklo ove pojave zajedničko. A bilo je onih koji su tražili njenu genezu u tračkom supstratu (Demiraj 1972: 54).

¹⁵ Još neke imenice sa nastavkom *-iu*, koje formiraju množinu sa *-ii*, menjaju rod u ovom broju, kao: *si consiliu – consilii*, *domeniu – domenii*, *studiu – studii* i dr.

13.1.14 Kako se čini, ova pojava, kako u albanskom, tako i u rumunskom jeziku, ne bi trebalo da je toliko stara, i da se vezuje za trački supstrat ili neki drugi supstrat. Malo je verovatno da je ova pojava, u ova dva jezika, nastala odmah u vreme kada je uspostavljen neposredan kontakt među njima, što će reći pre naseljavanja Slovena na Balkan. Ova pojava se verovatno razvila na nezavisan način u oba jezika (Demiraj 1986: 205-209).

13.2 Evolucija srpskog padežnog sistema

13.2.1 Srpski padežni sistem proistekao je od praslovenskog padežnog sistema, kako navodi Milka Ivić, na tri načina: „(A) kao slobodni oblici, (B) kao oblici obavezno vezani za prisustvo predloga, (C) kao oblici obavezno vezani za prisustvo determinatora.“ (1995: 195)

13.2.2 U staroslovenskom postojala su tri broja: jednina (singularis), množina (pluralis) i dvojina (dualis). Dvojina se prvo koristila uz ono što čovek ima u prirodnom paru (uši, oči, roditelji), a kasnije se uopštila njena upotreba na sve imenice uz broj dva i oba. Većina imenica ima sve tri kategorije broja, ali ima i onih imenica koje imaju samo jedninu (singularia tantum), samo množinu (pluralia tantum) ili samo dvojину (dualia tantum).

13.2.3 Aleksandar Milanović navodi da je „gubljenje dvojine u srpskom jeziku predstavljalo najznačajniji proces u morfološkom sistemu, koji je ostavio znatan trag u svim rečima sa deklinacijom i konjugacijom tako što je uticao na smanjenje njihovih fleksijskih paradigmi. Nekadašnji oblici dvojine ustalili su se u pojedinim množinskim padežima (nastavak -u u genitivu množine imenica tipa *ruku*, *gostiju*; nastavak -ma u dativu, instrumentalu i lokativu množine imenica tipa *sestrama*, *poljima* i sl.), kao i u okviru paukalnih sintagmi.“ (2004: 19-20)

13.2.4 Od nekadašnjih petnaest vrsta deklinacija imenica, po pet za muški, ženski i srednji rod, kako ističe A. Milanović, „međusobnim analoškim izjednačavanjima prema najstabilnijim i najfrekventnijim paradigmama svedeno je na današnje četiri vrste promene. Razlika između određenog i neodređenog vida prideva bila je daleko veća nego danas“ (2004: 19-20)

13.2.5 Za određivanje deklinacione vrste u staroslovenskom bitan je bio nastavak osnove, kada su svi samoglasnici mogli biti dugi i kratki, ali zbog nastalih glasovnih promena malo je tragova ostalo u savremenom srpskom jeziku. U staroslovenskom jeziku razlikovala su se tri tipa deklinacije:

1. *imenička deklinacija*, po kojoj se menjaju imenice, pridevi neodređenog vida, participi neodređenog vida i veći deo brojeva;
2. *zamenička deklinacija*, po kojoj se menjaju zamenice i neki brojevi;
3. *složena pridevska deklinacija* (nastala srastanjem imeničke deklinacije i odgovarajućih oblika anaforske zamenice), po kojoj se menjaju pridevi određenog vida i participi određenog vida. (www.starisloveni.com)

13.2.6 Indira Smailović u radu o predložno-padežnim izrazima s aspekta prostornog, vremenskog i funkcionalnog značenja, na korpusu srednjovekovnih bosanskohercegovačkih epitafa, utvrdila je variranje dvadeset i tri različita predloga, od toga trinaest primarnih i pet sekundarnih predložnih oblika u konstrukciji s odgovarajućim padežnim oblicima stvarajući predložno-padežne izraze.

Tabela 7: Pregled srednjovekovnih predloga inskribiranih stećaka bosanskohercegovačkog korpusa svrstanih po padežima uz koje se upotrebljavaju (Smailović, 2011: 33).

Padeži	Primarni predlozi	Sekundarni predlozi
Genitiv	iz, ot, od, za, na	по љгъ (pored), ко њъ (kod), покрај (pokraj), након
Dativ	K	
Akuzativ	в њъ, в, за	
Gen. i inst.	s	
Instrumental	z, š, с њъ, sa, su	Под њъ
lokativ	na, u, po	

13.2.7 Radmilo Marojević navodi da danas srpski jezik karakteriše sledeće:

(a) u pogledu *broja*, kao i drugi slovenski jezici, srpski je izgubio dvojину (u tom pogledu najarhaičniji je slovenački jezik od savremenih jezika). Pored singulara i plurala, srpski jezik ima ograničenu množinu ili paukal, koji je kao gramatički broj sintaksički nesamostalan – dolazi isključivo uz lekseme dva (dvije), tri, četiri, oba (obje), nekoliko (nekolike);

(b) u pogledu *roda* srpski jezik je veoma arhaičan, čuva kategoriju roda u množini, a u okviru pluralia tantuma nema gramatički oformljenu kategoriju imenica zajedničkog roda, čuva prirodni srednji rod;

(c) dobro čuva kategoriju *padeža*, za razliku od slovenačkog, ruskog i nekih drugih slovenskih jezika, srpski relativno dobro čuva vokativ, a u poređenju sa praslovenskim jezikom, srpski padežni sistem je delimično uprošćen – oblički su se izjednačili dativ i lokativ, pa je novi lokativ (dativ-lokativ) ponovo postao padež koji se javlja i bez predloga; sinkretizam dativa i lokativa nije potpuno završen u srpskom jeziku. U nekim slučajevima i dalje čuva se akcenatska razlika: *pokloniti grádu* prema *živeti u grádu*, pri tom je predlog *po* napustio dativ i pridružio se predlozima uz lokativ: *šetati po grádu*.

(d) razvio je kategoriju *bića* (živo – neživo), ali je ona ograničena na jedninu prve deklinacije muškog roda;

(e) čuva praslovensku kategoriju *pridevskog vida* – razlikovanje oblika tipa *dobar* (*čovek*) i *dobri* (*čovek*) u atributivnoj funkciji, a razlikovanje određenog i neodređenog vida je znatno suženo (u većini ostalih slovenskih jezika ono je sasvim izgubljeno). (2008: 41-42)

13.2.8 U srpskom jeziku, kao i u većini slovenskih jezika (osim bugarskog i makedonskog), predlozi su malo podlegli analitičkim konstrukcijama padeža. Izuzetak čine sinkretizam ablativa i genitiva i upotrebe analitičke konstrukcije s predlogom *od* u genitivu. O funkciji genitiva u slovenskim jezicima, poljski lingvista A. Heinz ističe: „Ako se sasvim sigurno ne zna zašto je i iz kojih razloga genitiv proistekao iz ablativa, onda je poznato da se on često na ablativu završava, što u modernim jezicima potvrđuju brojne analitičke konstrukcije sa predlogom koji se odnosi na rastojanje ili poreklo.“ (Feleško 1995: 110)

13.2.9 Pred dilemom da li je u pitanju proces novog balkanizma ili imanentni slovenski razvoj zamenjivanja predstave pravca i predstave cilja, Marina Petrovski upozorava:

“Predstava pravca implicira obavezno i predstavu cilja, jer bez cilja ne postoji pravac, ali ne

implicira obavezno i informaciju o dostizanju cilja. Čak je i predstava pravca neprecizno definisana ukoliko se ne naglasi da li se radi o pravcu kretanja usmerenom ka cilju (adlativno značenje), pravcu kretanja usmerenom od cilja (ablativno značenje) ili pak o promenljivom pravcu kretanja u okviru nekog mesta (perlativno značenje).”

13.2.10 Petrovski ističe da kad nema predstave usmerenosti, reč je samo o čistoj identifikaciji mesta (lokativno značenje). “Tako se o akuzativu sa predlozima *u* i *na* može govoriti samo kao o padežu sa značenjem cilja kretanja (označava kretanje koje je usmereno ima adlativni smer, ali nosi informaciju da će se kretanje i završiti u tački cilja) na šta i upućuju ti predlozi, a ne kao o padežu sa značenjem pravca kretanja (za ovu funkciju je rezervisan dativ uz predlog /ka/ koji nosi informaciju o kretanju usmerenom ka cilju, ali ne i o dostizanju tog cilja), dok se o lokativu uz ove predloge može govoriti kao o padežu sa značenjem mesta koje predstavlja dostignut cilj.”

13.2.11 Analizom korpusa ćirilskih povelja 12. i 13. veka, Marina Petrovski zaključuje da “razloge za pojavu mešanja padeža mesta i padeža cilja uz predloge *u*, *na*, *pred*, *nad*, *pod* i *među* uz nedirektivne, odnosno direktivne glagole možemo naći i u imanentno slovenskom razvoju (u nekadašnjem semantičkom potencijalu padeža i u semantici predloga), a za njeno naročito ispoljavanje u perifernim srpskim dijalektima stimulans je mogao doći spolja”. (Petrovski, 2012: 118-119, 136)

13.2.12 Kada je reč o aktuelnim sinkretičkim pojavama u srpskom jeziku, Odbor za standardizaciju srpskog jezika u Zaključku br. 12, od 17.12.1999. navodi: “Hoće li stav Odbora biti da se, s obzirom na sintetički karakter srpskog jezika, preporučuju nesinkretički likovi kosih padeža kada postoje i sinkretički (npr. *s radošću*, a ne *s radosti*; *odredaba* i *naredaba*, a ne *odredbi* i *naredbi* u genitivu plurala; *dvaju*, *triju*, *četiriju* i slično umesto analitičkih likova, čestih u publicističkom stilu, npr. *odnosi dve zemlje* umesto sintetičkog lika *odnosi dveju zemalja* ili *odnosi među dvema zemljama*)?” (“Kartoteka jezičkih nedoumica”)

14 PADEŽNI SISTEM SAVREMENOG ALBANSKOG JEZIKA

14.1 Glavne karakteristike

14.1.1 Po morfosintaksičkoj strukturi, albanski jezik pripada fleksivnim jezicima. Kao i srpski jezik, i albanski ima različite kategorije roda, broja, padeže, lica i vida. Savremeni albanski jezik ima pet padeža po kojima se menjaju imenice u neodređenom i određenom vidu: *nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, ablativ*. Za razliku od srpskog jezika, albanski jezik nema posebne oblike za svaki padež. Predlozi prate imenice u nominativu, akuzativu i ablativu.

14.1.2 Po tipu, padeži u albanskom jeziku se dele u dve grupe: u adnominalne i adverbijalne. Adnominalnom tipu padeža pripada genitiv (vezuje se za imenicu), dok nominativ, dativ, akuzativ i ablativ pripadaju adverbijalnom tipu (vezuju se za glagole) (Buxheli, 2007: 44).

14.1.3 Morfološki padež u albanskom jeziku karakterističan je za imenice i delimično za zamenice i prideve. Morfološka sredstva koja se upotrebljavaju za realizaciju padeža imenice u albanskom jeziku su padežni nastavci. Oni imaju i neke posebne karakteristike koje nemaju uvek svi jezici sa morfološkim padežom. (Buxheli, 2007: 18):

- 1) svaki padež ima po dva padežna nastavka, pošto se imenice menjaju u neodređenom i određenom vidu;
- 2) nominativ i akuzativ jednine i množine neodređenog vida nemaju padežni nastavak, što je pokazatelj da albanski jezik teži redukciji padežnog sistema u padežne oblike bez nastavaka;
- 3) broj padeža u albanskom jeziku se ne poklapa sa brojem padežnih nastavaka, genitiv, dativ i ablativ imaju iste nastavke;
- 4) padežni nastavak određenog padeža, bilo da je formiran morfološki ili ne, vrši nekoliko funkcija (roda, broja, oblika).

14.1.4 Albanski jezik ima četiri deklinacije. Po prvoj i drugoj deklinaciji menjaju se imenice muškog roda. Ove dve deklinacije razlikuju se između sebe po nastavcima koji ih određuju: *laps-i* /olovka/, *mik-u* /prijatelj/. Kada se menjaju po kosim padežima, pojavljuju se razlike: u genitivu *një lapsi*, *një miku*, u nominativu neodređenog vida *një laps*, *një mik*.

14.1.5 Pošto se u albanskom jeziku imenica menja u određenom i neodređenom vidu, to znači da svaki padež ima po dva padežna nastavka, na primer u neodređenom vidu: *Një aeroplan u nis për Paris*. /*Jedan avion* je poleteo za Pariz./, u određenom vidu: *Aeroplan-i u nis për Paris*. /*Avion* je poleteo za Pariz./ Gramatičke nastavke za određeni i neodređeni vid nemaju svi jezici koji imaju padeže s nastavcima, što je slučaj i sa srpskim jezikom.

14.1.6 U albanskom padežnom sistemu imenice moraju da ispune tri uslova: (a) treba da se razlikuju po padežima, najmanje, u jednom od četiri odgovarajućih oblika (po neodređenom ili određenom vidu, i po jednini ili množini), (b) treba da se jasno razlikuju po padežima po značenju i funkciji, (c) u formalnom konfrontiranju određenog i neodređenog vida treba da imaju neodređeno ili određeno značenje.

14.1.7 Padeži se u albanskom jeziku međusobno razlikuju kako po značenjima (kod imenice i kod prideva), tako i po odgovarajućim oblicima. Padežni oblici određenog i neodređenog vida grade se uglavnom gramatičkim nastavcima koji se dodaju imenici na kraju. Genitiv se gradi i s prepozitivnim članom koji stoji ispred imenice. Padežni nastavci kod zamenica, po načinu formiranja, nisu homogeni, dok padežni nastavci prideva s članom razlikuju se po prepozitivnim članom koji dobijaju napred, dok se pridevi s postpozitivnim članom ne menjaju po padežima.

14.1.8 Što se tiče padežnih nastavaka, većina starih su iščezli zbog jakog uticaja dinamičkog akcenta, koji je uticao da se u albanskom jeziku stvore novi nastavci. Važnu ulogu u tome je odigralo nastajanje postpozitivnih članova, s kojima, osim nove kategorije koje nije imao i.e jezik – kategoriju određenog i neodređenog vida, albanski jezik ima i kategoriju roda, broja i padeža. Na taj način razvijao se dalje njegov sintetički karakter, pošto postpozitivni članovi u imenicama zauzimaju isti položaj koji su imali nastavci u indoevropskim jezicima.

14.1.9 Pomoću padežnih nastavaka u albanskom jeziku imenice i zamenice iskazuju sintaksičke funkcije u rečenici. Pridevi dobijaju rod, broj i padež u zavisnosti od imenice. Za

određivanje broja padeža u albanskom jeziku (kao i u drugim jezicima) uzimaju se u obzir samo imenice i zamenice, imajući u vidu njihove razne gramatičke oblike kao i odgovarajuća značenja. Ali pošto sistem promene zamenica u albanskom jeziku je veoma različit i imajući u vidu da zamenice nemaju određeni i neodređeni vid, kao i to da neke zamenice čuvaju padežne oblike sasvim drugačijeg tipa od onih kod imenica, logično je da se u određivanju broja padeža u albanskom jeziku, promena zamenica kroz padeže ne uzima mnogo u obzir. Dakle, treba da se oslanjamo uglavnom na padežne oblike imenica i na gramatička značenja koja one označavaju. Za formalnu razliku padeža kod imenica treba da se ima u vidu ne samo neodređeni vid, nego i određeni vid.

14.1.10 Albanski jezik pripada grupi jezika koji imaju padežni sistem u kome je nominativ osnovni padež i zasniva se na morfološkim padežima, a padežni nastavci igraju važnu ulogu u njihovoj realizaciji, koji se grupišu u dve vrste: (a) čiji padežni sistem sadrži nominativ nasuprot akuzativu, i (b) čiji padežni sistem sadrži ergativni padež nasuprot nominativu.

14.1.11 U jezicima s nominativom subjekat rečenice s *prelaznim* ili *neprelaznim* *glagolima* izražava se imenskom sintagmom u nominativu, dok SE/IS objekat iskazuje s imenskom sintagmom u akuzativu. U tim jezicima upotrebljava se isti padežni oblik imenske sintagme kao subjekat prelaznih glagola i kao subjekat neprelaznih glagola. Tipični padeži za ove jezike su nominativ, akuzativ, dativ, instrumental i genitiv. (Buxheli, 2007: 18)

14.1.12 **Ergativni padež** u savremenom albanskom jeziku identifikuje vršioca radnje u rečenici s prelaznim glagolima, dok nominativom trpioca radnje: *Petriti ndërton murin*. /*Petrit* gradi zid./. Ovaj oblik padeža u srpskom jeziku se smatra zastarelim i sreće se jedino kod starijih pisaca, kod kojih je izvršena radnja označena pasivnim oblikom glagola, dok pokretač te radnje u obliku instrumentala. (Naslov Vukove *Pismenice: Pismenica serbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisana Vukom Stefanovićem*). (Srpskohrvatski jezik, Beograd, 1972)

14.1.13 U rečenicama s neprelaznim glagolima, nominativ takođe identifikuje trpioca radnje označenom imenskom sintagmom u funkciji subjekta. Na primer:

(a) *Petriti ndërton murin*. /*Petrit* gradi zid./

ergativ: *Petriti* *apsolutiv*: *murin*

(b) *Murin shembet.* /Zid se ruši./

Apsolutiv: *murin*

U drugom primeru (a) imenska sintagma u ulozi subjekta je u ergativnom padežu, dok u rečenici pod (b) je u ulozi subjekta kao apsolutiv (Buxheli 2007: 26).

14.1.14 U jezicima sa ergativnim padežom, drugačije od albanskog jezika, padežno markiranje subjekta se vrši prema ergativno-apsolutnim modelom. U tim jezicima subjekat prelaznog glagola se označava imenskom sintagmom u ergativnom padežu, dok se objekat prelaznog glagola i subjekat neprelaznog glagola se izražavaju imenskom sintagmom u apsolutnom padežu.¹⁶

14.1.15 U ergativnim jezicima subjekat neprelaznog glagola je u istom padežu kao objekat prelaznog glagola, tzv. apsolutivu, dok se subjekat prelaznog glagola označava posebnim padežom, ergativom. Od evropskih jezika ergativni padež danas ima samo baskijski jezik.

14.2 Deklinacije

14.2.1 Kako navodi Nailje Malja-Imami, u deklinacijama albanskog jezika mogu se konstatovati u prvoj deklinaciji 24 morfološko paradigmatska tipa, u drugoj 8, u trećoj 16 i u četvrtoj 6. (2009: 19-115)

14.2.2 U gramatikama albanskog jezika navode se četiri deklinacije: po prvoj, menjaju se imenice muškog roda koje se u nominativu jednine određenog vida završavaju na *-i*, po drugoj, imenice muškog roda koje se u nominativu jednine određenog vida završavaju na *-u*, a u nominativu neodređenog vida jednine na *-k*, *-g*, *-h* i na naglašene vokale *-a*, *-e*, *-i*, po trećoj, imenice ženskog roda koje se u nominativu jednine određenog vida završavaju na *-a* ili *-ja*, i po četvrtoj, imenice srednjeg roda koje većinom imaju prepozitivni član za množinu *-të*, a u nominativu jednine određenog vida dobijaju nastavak *-it*, *-ët*, *-të* i *-t*.

14.2.3 Pri promeni padeža, u albanskom jeziku osnova imenice ostaje nepromenjena, osim kod nekih starih promena samoglasnika apofonijskog karaktera gde se razlikuje osnova

¹⁶ Ergativni padež je padež imenice koja identifikuje vršioca radnje u rečenici s prelaznim glagolima, a apsolutni padež identifikuje onoga ko trpi radnju.

jednine od množina, tzv. nepravilna množina (jedinina: *një grua*, množina: *dy gra*). Razlika jednine i množine se vrši i promenom samoglasnika sa metaforijskim karakterom, koje su unutrašnji razvoj starog albanskog jezika (jedinina: *plak* /starac/, *at* /otac/, *thes* /džak/, množina: *pleq* /starci/, *etër* /očevi/, *thase* /džakovi/, itd.).

14.2.4 Broj padeža u albanskom jeziku se ne poklapa s padežnim nastavcima, jer ne postoji poseban padežni nastavak za svaki padež, kao što je to slučaj sa srpskim jezikom u jednini. U albanskom jeziku genitiv, dativ i ablativ imaju iste nastavke. Ova činjenica ukazuje da se ide ka težnji da se smanji broj padeža ili da u albanskom jeziku iščezavaju padeži.

14.2.5 Albanski padežni sistem nema posebne oblike za svaki od pet padeža. U nominativu i akuzativu jednine neodređenog vida imenice imaju isti oblik, ali se razlikuju u jednini određenog vida. Takođe, u množini neodređenog vida u genitivu, dativu i ablativu, imenice imaju iste nastavke, s tim što se ablativ javlja i s nastavkom *-sh*: *malesh*. Predlozi prate imenice u nominativu, dativu, akuzativu i ablativu, a predložki izrazi samo u genitivu. Genitiv, koji označava pripadnost, od dativa se razlikuje po tome što ima prepozitivni član *i*, *e*, koji uvek prethodi imenicama u ovom padežu. Tim članom se označava i rod imenice. Za muški rod član je *i*, a za ženski *e*: *drejtori i shkollës*, *drejtoresha e shkollës* /direktor škole, direktorka škole/.

14.2.6 Ranije gramatike navodile su i vokativ kao padež (thirrorja), ali albanski lingvisti su se složili da ga ne treba posebno izdvajati u padežnom sistemu pošto ne izražava sintaksički odnos, već ima, kao i u srpskom jeziku, samo komunikativnu funkciju, a po morfološkom obliku istovetan je s nominativom neodređenog vida. Jedino po čemu se razlikuje je to što mu prethodi uzvik „o“ (*o bir!*, *o djalë!*) ili nastavak *-o* (*biro!*, *djalo!*), a u mnogim slučajevima izostaje pomenuti uzvik ili nastavak (*Dëgjo, baba!* /Slušaj, oče!/). Međutim, ako imenicu prati druga imenica u genitivu ili prisvojna zamenica, onda se vokativ koristi u određenom vidu: *O motra ime!* *O biri i nënës!* *O vëllezërit e mi!* /O moja sestro! O moja majko! O moja braćo!/ (Malja-Imami, 2009: 91-92).

14.2.7 Pridevi i druge odredbene reči koje se usklađuju s imenicom u padežu, kada se upotrebljavaju u vokativu, imaju oblik nominativa: *Vëlla i dashur*, *dëgjo edhe nga unë një*

fjalë. /Voljeni brate, čuj i od mene jednu reč./; Biri im, sillu si të porosita. /Sine moj, ponašaj se kako sam ti poručio./

15.3.2.8 Padeži imenica u albanskom jeziku označavaju se i diferenciraju unutar deklinacijâ, u kojima na specifičan način označavaju kategorije imenice. Albanski jezik osim nastavaka ima na raspolaganju i druga sredstva pomoću kojih se razlikuju padeži. Ova sredstva su motivisana sintaksički, a reflektuju se i morfološki. Njih čine: prepozitivni član, identifikatori dativa i pravog objekta.

14.2.9 U padežnom sistemu albanskog jezika, kao i latinski, turski, ruski, srpski, padežno markiranje je sintetičko, jer se padeži grade padežnim nastavcima (*mal-i, mal-it, mal-in, male-ve*, itd.). Za albanski jezik karakteristično je što se imenska sintagma morfološki javlja s padežnim nastavcima koji označavaju njihovu funkciju. Padežnim nastavcima imenica s određenom sintaksičkom funkcijom postaje jasnija u rečenici, a to znači da se imenica pojavljuje u raznim padežnim oblicima u vršenju sintaksičke funkcije. Jedino se genitiv gradi analitički i sintetički, s *padežnim nastavcima* i *prepozitivnim članom* (*mali i Dajt-it*) (Buxheli, 2007: 32-33).

14.2.10 Prepozitivni član po kome se genitiv razlikuje od dativa, kasnija je sintaksička pojava u albanskom jeziku, što je karakteristično za sve sadašnje jezike koji su delimično ili potpuno izgubili stari sistem deklinacija. Takođe u razvoju jezika nastala je sintaksička promena u razlikovanju padeža pomoću identifikatora. Tako, kod genitiva i dativa množine, gde je nestala razlika određenog vida od neodređenog, ova razlika se iskazuje pomoću identifikatora u genitivu neodređenog vida. Na primer, *Veprat e këtyre shkrimtarëve. /Dela ovih pisaca./*, koji se ne javlja u određenom vidu (*Veprat e shkrimtarëve. /Dela pisaca./*

14.2.11 U albanskom jeziku, osim formalnog sinkretizma, postoji i sinkretizam funkcionalnog tipa. To znači da padežni nastavak određenog vida, morfološki ostvaren ili ne, obavlja nekoliko funkcija. Padežni nastavak u albanskom jeziku ima više funkcija i zbog toga se taj nastavak takođe naziva ‘portmanto’¹⁷, jer osim funkcije padeža, imaju funkciju i za označavanje roda, broja, oblika. (Buxheli, 2007 : 20).

Djal-i lexon librin. /Dečak čita knjigu./

¹⁷ Ovaj termin koristi A. Spencer u *Morphological Theory*, 1991, str. 50

Nominativ Određeni vid jednine

Imenica *djali* /dečak/ je u nominativu, a određeni vid jednine ima nastavak portmanto *-i*.

Promena koja je kasnije nastala odnosi se na promenu samoglasnika zbog prisustva člana koji ima određeni vid, a nema ih neodređeni vid: *ftua/ftoi*, *kapruall/kaprolli*, *nye/neu*, *kercyell/kercelli*.

14.2.12 Što se tiče akcenta, čije pomeranje je bilo sredstvo za razlikovanje padeža u indoevropskom jeziku, u albanskom jeziku to pravilo sačuvalo se samo u slučajevima kada se razlikuje osnova množine od jednine: *dhëndër-dhëndurrë*, *gjarpër-gjarpërinj*, *lumë-lumenj*). Prilikom promena imenica po padežima, akcenat je uvek nepromenjen i stoji iznad samoglasnika osnove. Akcenat se nikada ne javlja na padežnim nastavcima. (Topalli, 2011, 297-298)

14.2.13 U albanskom jeziku svoj rod u množini menjaju: (a) imenice koje su po poreklu srednjeg roda, koje formiraju množinu nastavkom *-ra* (*gegejski -na*), kao na primer: *ujë-ra të ftoht-a*, *djathë-ra të mir-a*, itd., (b) nekoliko imenica muškog roda koje takođe formiraju množinu nastavkom *-ra* odnosno *-na* na gegijskom dijalektu, kao na primer: *mall-ra të mir-a*, /dobra roba/, *fshat-ra të pasur-a* /bogata sela/, itd., (c) imenice muškog roda, koje množinu formiraju nastavkom *-e*, kao na primer: *mal-e të lart-a* /visoke planine/ *gëzim-e të paharruar-a* /nezaboravne radosti/, itd., (d) nekoliko imenica muškog roda (ili koje su po poreklu srednjeg roda), koje formiraju množinu nastavkom *-a*, kao na primer: *me hap-a të gjat-ë* /dužim koracima/, *në rresht-a-t e par-ë* /u prvim redovima/, itd., (e) imenice srednjeg roda nastale od infinitiva (danas su ženskog roda), kao na primer: *të mirë-t ~ të mir-a-t*, *të /dobra/, qeshur-i-t ~ të qeshur-a-t* /smeh/, itd.

14.3 Padeži

14.3.1 **Nominativ** u rečenici ima funkciju subjekta, imenskog predikata, atributske odredbe subjekta, apozicije i vokativa, a formira se predlozima *nga* (od) i *te(k)* (kod). Nominativ iskazuje apoziciju i priloške odredbe i formira se s predlozima *te/k/* i *nga*. Nominativ i akuzativ su u neodređenom vidu homonimni, u jednini i množini. Nekadašnji nastavci ovih padeža iščezli su mnogo ranije, što se objašnjava ne samo činjenicom da su oni

odavno bili van naglašenog sloga, nego i slabljenjem padežnog sistema. Taj nepostojeći nastavak naziva se nulti nastavak i ukazuje na tendenciju da se albanski padežni sistem još više pojednostavljuje i da vremenom postane sistem bez padeža.

14.3.2 S formalne strane nominativ se od akuzativa razlikuje u jednini određenog vida (*mal-i – mal-në*), dok se u jednini neodređenog vida i u množini neodređenog i određenog javljaju isti oblici u nominativu i akuzativu (na primer, *lis, shok, nënë, lisa/lisa-t, shokë/shokë-t, nëna/nëna-t*). Jednina neodređenog vida može da se razlikuje po postpozitivnom članu nominativa i prepozitivnom članu genitiva. Npr. pridev sa članom: Ai është *djalë i mirë*. /On je dobar dečko./; ili genitiv: Atë e kemi *djalë të mirë*. /On nam je dobar dečko.

14.3.3 Nominativ i akuzativ jasno se razlikuju po funkciji, pošto nominativ označava subjekat i njegov imenski predikat¹⁸, dok akuzativ uglavnom označava pravi objekat i njegov imenski predikat.¹⁹ Sa formalne strane ova dva padeža se razlikuju između sebe samo u jednini određenog vida, dok u jednini neodređenog vida i u množini određenog i neodređenog vida imaju isti oblik. Na osnovu toga možemo da zaključimo da je formalna razlika u jednini određenog vida i funkcionalna razlika između ova dva padeža sasvim dovoljan razlog da se smatraju kao posebni padeži.

14.3.4 Po značenju i funkciji, nominativ u albanskom padežnom sistemu širi svoju upotrebu, uz pomoć predloga *nga* /od/, *te(k)* /kod/, kao zamena drugih padeža – akuzativa i ablativa: *Iku nga shtëpia*. /Pobegao je od kuće./; *Shkoi te prindërit*. /Otišao je kod roditelja./; međutim, *U sëmur nga gripi*. /Razboleo se od gripa./, u odnosu na ablativ s predlogom *prej* /od/: *U sëmur prej gripit*. /Razboleo se od gripa./ *Erdhi në shtëpi* (akuzativ). /Došao je kući./ (Agalliu, 2002 : 108).

14.3.5 **Genitiv** ima ustaljenu poziciju unutar sintagme pošto se uvek nalazi iza imenice koju određuje, a dativ ima slobodnu poziciju u rečenici, i, uz glagol čije značenje dopunjuje, može da stoji ispred njega i iza. Pošto ova dva padežna oblika imaju iste nastavke, na

¹⁸ Nominativom u albanskom jeziku se iskazuje i apozicija subjekta kao i za formiranje priloških odredbi sa predlozima *te/k/* i *nga*.

¹⁹ Akuzativ albanskog jezika upotrebljava se i za izražavanje apozicije objekta kao i za građenje priloške odredbe za količinu i za priloške odredbe za vreme.

morfološkom planu treba da se analiziraju zajedno. U množini neodređenog vida imenice u genitivu, dativu i ablativu imaju iste nastavke -ve.

14.3.6 Genitiv označava razne atributske funkcije imenice: pripadnost, lice, ili predmet s određenom osobinom, lice ili predmet nad kojim se vrši radnja izražena glagolskom imenicom, odnos jednog dela sa celinom, predikat subjekta, stepen poređenja s pridevom u komparativu i superlativu.

14.3.7 U standardnom albanskom jeziku genitiv uglavnom ima funkciju determinatora jednog drugog imenskog konstituenta, i razlikuje se od dativa. S formalne strane ova dva padeža u jednini i množini imaju iste padežne nastavke. Prihvaćeno je mišljenje da su padežni nastavci genitiva u jednini prvobitno pripadali dativu i da su kasnije prešli u genitiv, a u množini se desila suprotna stvar, padežni nastavak genitiva prešao u dativ.

14.3.8 Prepozitivni član je sastavni, obavezni deo svake konstrukcije genitiva, i nezaobilazno sredstvo za označavanje genitiva. Prethodi glavnom subjektu u genitivu (*lapsi i nxënësit* /učenikova olovka/). Oblik prednjeg člana zavisi od identifikatora imenice za rod, broj, padež, određenost kao i od determinatora. Oda Buchholz napominje da veze između glavnog subjekta imenice i prepozitivnog člana imenice, identifikator genitiva, mogu se opisati pomoću pravila kongruencije. Prepozitivni član spada u nominalnu grupu i zajedno s pratećom imenicom u genitivu formira fonološku reč. Zahvaljujući prepozitivnom članu i identifikatoru dativa jasno mogu da se razlikuju sva tri padeža – genitiv, dativ i ablativ.

14.3.9 Vanja Stanišić ukazuje da u svom osnovnom značenju, *posesivni genitiv* je “isti u srpskohrvatskom i albanskom jeziku: npr. *oštro lišće ševara, gjethet e mprehta të shavarit*”, što bi se isto moglo reći i za neke podvrste posesivnog genitiva: objekatski i temporalni, “Međutim, u svim atributskim značenjima, u albanskom se naporedo s genitivom upotrebljava bespredložni ablativ (npr. *drita e llambës*, “svetlost lampe” prema *dyqan pemësh*, “prodavnica voća”). Razlika između ovih genitivnih i ablativnih sintagmi je u tome što su prve grupe reči, a drugi kompoziti, tj. karakteriše ih sve ono što odlikuje prave složenice.” Stanišić napominje da se u albanskom jeziku genitivnom sintagmom izražavaju spoljašnji atributivni odnosi između konkretnih pojmova, a atributskom unutarnji atributivni odnosi između pojma i njemu svojstvenog semantičkog obeležja, a “upravo to unutarnje atributivno svojstvo biće u srpskohrvatskom uvek izraženo pridevskom sintagmom ili

subjekatskim genitivom koji se lako pretvara u pridev baš zato što je upravan, nominativan i ne izražava pravi padežni odnos: npr. pevanje ptica = ptičje pevanje.” (1989: 358-359).

14.3.10 U albanskom jeziku genitiv bez predloga ne može da vrši funkciju jednog objekta niti funkciju adverbijalne dopune. Adverbijalnu funkciju može da ima samo u sintaksičkom značenju pored kopule. U genitivu imenskim rečima prethode samo predložki izrazi: *me anë* (*me anën*) /posredstvom, pomoću/, *me përjashtim* /osim, izuzev/, *me rastin* /povodom/, *në dëm* /na štetu/, *në dobi* /u korist/, *në drejtim* /u pravcu/, *në fushën* /na polju/, *në këmbë*, *në mes* /između/, *në sajë* /zahvaljujući/, *në të mirë* /za dobro/, *në vend* /mesto/, *nga ana* /od strane/, *nga shkaku* /zbog toga/, *për arsye* /zbog/, *për hir* /radi/, *për nder* /u čast/, *për shkak* /zbog, iz razloga/, itd.

14.3.11 **Dativ** označava lice ili predmet prema kome ili čemu je usmerena radnja, u neodređenom i određenom vidu jasno se razlikuje u oba broja, kako po funkciji tako i po obliku. Ovaj padež, koji iskazuje nepravi objekat, razlikuje se od nominativa i akuzativa neodređenog vida po padežnim nastavcima za muški rod -i/-u za jedninu (*mal-i*, *shok-u*), za ženski rod -e (*fush/a-e*) i nastavku -ve za množinu (uporedi *male-ve*, *shokë-ve*, *fusha-ve*). U određenom vidu dativ se razlikuje i pomoću odgovarajućih oblika nastavka za određeni vid -t, odnosno -së/-s za jedninu (*mali-t*, *shoku-t*, *fushë-s*) i -t za množinu (*maleve-t*, *shokëve-t*, *fushave-t*)²⁰ (Demiraj 1985: 254).

14.3.12 Identifikator dativa je neophodno sredstvo da bi se razlikovao ovaj padež. On je sastavni deo koji ne može da nedostaje u konstrukciji dativa. Identifikator se upotrebljava ne samo kod nepravog objekta, nego i kod svake druge konstrukcije s dativom, odnosno, upotrebljava se nezavisno od sintaksičke funkcije te konstrukcije. Oblik dativa označava se pomoću imenice ili zamenice, koja predstavlja jezgro nominalne grupe. Kao identifikator dativa može da služi i kraći oblik lične zamenice. Međutim, identifikator dativa u rečenici pojavljuje se i kao afiks glagola²¹ i po mestu pripada strukturi predikata, gde zajedno s finitnim glagolom formira fonološku reč (Buchholz 1987: 148).

²⁰ Poslednjih pet decenija nastavak za određeni vid -t za genitiv, dativ i ablativ je nestao.

²¹ U eliptičnim rečenicama koje imaju nepravi objekat, ali u kojima nedostaje glagol i identifikator dativa, npr. *Përshëndetje rinisë paqëdashëse të botës!* /Pozdrav miroljubivoj omladini sveta.!

14.3.13 Vanja Stanišić navodi da dativ u albanskom jeziku u nekim slučajevima može da se upotrebi “kao dopuna glagolima koji bi u srpskohrvatskom zahtevali ili objekatsku dopunu u nekom drugom padežu s predlogom, ili objekatsku dopunu u dativu praćenu obaveznim determinatorom u nekom drugom padežu sa značenjem mesne odredbe.” (1989: 360-361)

14.3.14 Kada je reč o upotrebi predloga u ovom padežu, kako navodi Shaban Demiraj, stari albanski pisci su upotrebljavali predloge *prej, ndaj, kundrejt, gjatë, afër, larg*, itd. (1986: 637, 638, 639), a Selman Riza, u analizi kasnijih pisaca, utvrdio je da su u upotrebi sve više bili predlozi u dativu (1965: 50-51). Međutim, u gramatikama albanskog jezika (školskim i stručnim), koje su štampane više decenija unazad, negira se upotreba predloga u dativu. Tako, u poslednjem izdanju *Gramatika e gjuhës shqipe, 1 : Morfologjia* (2002) Akademije nauka Albanije nema ni pomena o predlozima u dativu. Nasuprot tome, Shaban Demiraj u *Gramatici savremenog albanskog jezika* (1967) ističe: „Predlozi *prej, ndaj, sipas, pranë; afër, larg, sipër, përmes, mes për mes, përtej, kundër*, i dr., u savremenom albanskom jeziku se upotrebljavaju sa dativom i ablativom. Kada ih prate lične zamenice 1. i 2. lica, one se uglavnom upotrebljavaju sa oblicima ablativa. Kada ih prate druge zamenice ili imenice u množini, oni se danas upotrebljavaju uglavnom sa oblicima dativa. A kada ih prate imenice u jednini, one se upotrebljavaju u gramatičkim oblicima koji su zajednički za dativ i ablativ“. (1967: 261).

Gramatičari prof. dr Mehmet Çeliku, prof. dr Mustafa Karapinjalli i Ruzhdi Stringa u *Gramatika praktike e gjuhës shqipe* (1998) navode da se u dativu upotrebljavaju predlozi i predloški izrazi (1998: 220). Mehmet Çeliku je više puta kritikovao što se predlozi koji se vezuju i za rečenice u dativu pominju samo u ablativu (2009: 400).

14.3.15 Po Mehmetu Çelikua, u dativu imenicama prethode predlozi koji potiču od imenica ili priloga, a samo je nekoliko predloških izraza: *afër* /blizu/ (+ ablativ), *anë* /+ ablativ/, *anës* /pokraj/, *ballë për ballë* /nasuprot/, *brenda* /unutra/, *buzë* /skraj/, *drejt* /pravo/ (+ ablativ), *falë* /zahvaljujući/, *gjatë* /preko/, *jashtë* /van/, *kaluar*, *krahas* /uporedo/, *kundër* /protiv/ (+ ablativ), *kundrejt* /naspram/ (+ ablativ), *larg* /daleko/ (+ ablativ), *lart* /gore/, *mes për mes* /posred/, *mes* /među/, *midis*, *ndaj* /prema/ (+ akuzativ i ablativ), *ndërmjet* /pomoću/ (+ ablativ), *nëpërmjet* /posredstvom/, *para* /pred/ (+ ablativ), *pas* /za/ (+ ablativ), *përballë*

/nasuprot/, *përbri* /mimo/, *përkundrejt* /protiv/ (+ *ablativ*), *përmes* /posred/, *përpara* /ispred/, *përpos*, *përtej* /preko/, *përveç* /osim/ (+ *ablativ*), *përreth* /okolo/, *poshtë* /dole/, *pranë* /pri/ (+ *ablativ*), *prapa* /iza/ (+ *ablativ*), *rreth e përqark* (*rreth e qark*) /okolo/, *rreth e rrotull* /okolo/, *rreth* /oko/, *rrëzë* /podno/, *sipas* /prema/, *sipër* /iznad/, *veç* /sem/ (+ *ablativ*) i dr.

14.3.16 **Akuzativ** izražava apoziciju objekta i formira se priloškim odredbama za količinu i vreme. U akuzativu gerund može da se gradi s jednom imenicom ili zamenicom i s jednim ličnim glagolom u konstrukcijama s predlogom *për*:

(1) imenica (ili zamenica) u nominativu + lični glagol + gerund sa predlogom *për*; sa ličnim glagolima: *běj* /činiti/, *mbes* /ostati/, *duket* /izgledati/, obično u pasivu, dok *mbes* /ostati/ u aktivu. Na primer: *T'u bënë për t'u martuar*. /Porasla su ti (deca) za ženidbu./ Kao gerund glagol *běj* može da bude i u funkciji glavnog konstituenta rečenice. *U bëmë për t'u puthur, moj motra!* / (Toliko dugo se nismo videle, da treba da se izljubimo, moje sestre!)

(2) lični glagol + imenica (ili zamenica) u akuzativu + gerund s predlogom *për*, s ličnim glagolima: *kam* /imati/, *gjej* /naći/, *běj* (činiti/, *marr* (uzeti/, *lë* /ostaviti/, *vë* /staviti/, od kojih se najviše koristi glagol *kam*, koji se obično stavlja iza ličnog glagola i ispred gerunda. U ulozi objekta pojavljuju se razne imenice i zamenice, ali najčešće su: *gjë* /stvar/ (u odričnim rečenicama *asgjë* /ništa/), *diçka* /nešto/, *kohë* /vreme/, ređe *çështje* /slučaj/, na primer: *Paska gjëra me rëndësi për të thënë*. / (Izgleda da) ima važne stvari da kaže./ *Kam shumë çështje për të zgjidhur*. /Imam mnoga pitanja da rešim./ (Çeliku, 2000: 108)

14.3.17 Kada se akuzativ upotrebljava umesto nominativa radi realizacije funkcije subjekta imenske sintagme, u zavisnoj rečenici javlja se tzv. *izuzetni padež* (exceptional case, lat. accusativus cum infinitivus), njegovo određivanje ne vrši se prema opštim pravilima unutar iste rečenice u kojoj ostvaruju funkciju subjekta. Ludmila Buxheli navodi primer (2007: 91-92):

E pashë Petritin të shkruante i lodhur.

Akuzativ imp.konj. Nominativ

/Video sam / Videla sam Petrita kako da piše umoran./dosl./

E pashë Petritin të lodhur.

Akuzativ

/Video sam Petrita umornog./

14.3.18 U ovom slučaju padežno određivanje vrši se uz rekcijski glagol, koji ujedno upravlja zavisnom rečenicom i kao identifikator padeža određuje akuzativ subjekta u zavisnoj rečenici. To znači da umesto da bude u nominativu, subjekat imenske sintigme u zavisnoj rečenici prelazi u akuzativ. Razlog za to je fleksija zavisne rečenice koju označava. Ovakvi slučajevi u albanskom jeziku nisu retki, a datiraju već od ranih pisanih dokumenata. U savremenom albanskom jeziku grade se zamenom infinitiva sa konjunktivom.

14.3.19 U albanskom jeziku, drugačije od drugih jezika, koji takođe imaju *izuzetni padež* nailazimo na konstrukcije u kojima konjunktiv nezavisnog glagola ne kongruira sa upravnom rečenicom, što znači da nema anaforičan karakter, a ponovo subjekat ove rečenice je u akuzativu. Takve konstrukcije su gramatičke, naročito kada je glagol u rekcijskoj rečenici u prošlom vremenu, odnosno u imperfektu, aoristu i perfektu. U tim strukturama vreme glagola u zavisnoj rečenici može ili ne da kongruira sa vremenom glagola u upravnoj rečenici. To znači da zavisna rečenica ponovo ima subjekat u izuzetnom padežu.

E pashë /Blerinën / të vraponente drejt taksisë.

/aorist/ subjekat /imperf. konjunktiva/

/Video/la sam Blerinu /da je trčala prema taksiju./

E pashë /Blerinën / të vrapojë drejt taksisë./

/aorist/ /prezent/ dativ

/Video/videla sam Blerinu /kako trči prema taksiju./ (Buxheli, 2007: 87-88, 91).

14.3.20 Veoma sličan sa identifikatorom dativa, u akuzativu se upotrebljava identifikator pravog objekta. Ovo jezičko sredstvo u rečenici takođe je i afiks glagola i određuje se od oznaka imenice ili zamenice koju čini jezgro pravog objekta, od lica, broja i padeža, u ovom slučaju akuzativa. Međutim, proizlazi da taj determinator nije determinator padeža, jer se ne upotrebljava kod svake konstrukcije sa akuzativom bez predloga, već je neodvojivo povezan sa sintaksičkom funkcijom vezano za pravi objekat. Kao pravi determinator služi kraći oblik lične zamenice u akuzativu, koji se po mestu u rečenici ubraja u predikat.

14.3.21 U akuzativu se upotrebljavaju sledeći predlozi i predložki izrazi: *bashkë me /zajedno sa/, mbi /nad/, me /sa/, më, krahasuar me, ndaj (+ dativ i ablativ) /prema/, ndër /među/, në /na/, në bashkëpunim me /u saradnji sa/, në krahasim me, në kundërshtim me, në lidhje me /u vezi sa/, në raport me /u odnosu na/, nën /pod/, nëpër /preko/, nga (+ nominativ) /od/, ngjitur me, lidhur me, pa /bez/, për (+ ablativ) /za/, përmbi /iznad/, përfshirë, përjashtuar i dr.*

14.3.22 **Predložki akuzativ** – u književnom albanskom jeziku i u nekim narodnim govorima upotrebljava se još jedan padežni oblik, koga karakteriše poseban nastavak određenog vida i koga obavezno prati predlog. Reč je o obliku akuzativa koji su upotrebljavali stari pisci na Severu Albanije, i Albanci nastanjeni u Italiji *në malt* /na planini/, a kod Đona Buzukua (1555) *ndë hijet të mortës* /pod debelim hladom/.

14.3.23 U savremenom albanskom jeziku ovaj oblik je sačuvan samo u nekim narodnim govorima, ali je i šire korišćen dugo, na primer *Huazime orientalizmash në shqipet* (Aleksandër Xhuvani). Umesto ovog padežnog oblika, u savremenom albanskom jeziku javio se neodređeni vid koji se upotrebljava i za određeni vid, iskorenjujući razliku između dva oblika u upotrebi imenica s predlozima. U rečenicama *Hyra në shtëpi*. /Ušao sam u kuću./, *Dola në oborr*. /Izašao sam u dvorište/, neodređeni vid je upotrebljen umesto određenog oblika, koji bi u arhaičnom obliku bio *në shtëpit*, *në oborrt*, pošto je u ovim sintagmama reč o poznatoj kući (mojoj kući) i o poznatom dvorištu (dvorištu moje kuće). Međutim, ako bismo dodali ovim imenicama ispred neodređeni član (*hyra në një shtëpi*, *dola në një oborr*), značenje bi se promenilo, pošto bi imenica dobila neodređeno značenje. (Topalli, 2011: 308-398)

14.3.24 Upotreba imenice u ovom padežu sa jednim od ova dva oblika (neodređeni i određeni vid) zavisi i od funkcije predloga. Tako, s predlozima *në /u/, mbi /nad/, nën /ispod/* i dr., koji uopšteno označavaju mesto, imenica se upotrebljava u neodređenom vidu ali sa određenim značenjem (*në mal* /na planini/, *mbi tryezë* /nad stolom/, *nën shkallë* /ispod stepenica/).

14.3.25 Oblik *në malt*, bez predloga ispred imenice, ne postoji u jeziku. Ali s druge strane, i oblik akuzativa određenog vida bez predloga (*malin*) ne može da se upotrebi s predlogom, sem ako ga ne prati determinator (*në malin e Dajtit* /Na planini Dajt/). U ovom

slučaju predlog se tiče cele sintagme, što znači da imamo sintagmu u određenom vidu. Prema tome, koliko je nemoguć oblik *malt*, isto tako je nemoguć i oblik *në malin*. Stoga može da se zaključi da su ova dva oblika akuzativa imala različite funkcije jedan od drugog. Oblikom *malin* /planina/, koji je stari akuzativ, označava se pravi objekat, i to je nasleđena funkcija, dok oblik *në malt* je novi akuzativ, kojim se označava se mesto, vreme, druženje, sredstvo, funkcije koje su imali ablativ, instrumental i lokativ u indoevropskim jezicima.

14.3.26 Ova pojava je ista i kod genitiv-dativa množine, gde nestajanjem određenog vida sa članom *-t* (*maleve-t*), neodređeni oblik vrši i funkciju određenog vida, razlikujući ova dva oblika (neodređeni i određeni vid) pomoću zameničkih determinatora (*Fjalët e pleqve* - *Fjalët e ca pleqve*. /*Reçi staraca* - *Reçi nekih staraca*./). Ali zamena određenog oblika neodređenom kod predloškog akuzativa je počela mnogo ranije nego kod dva padeža množine (genitiv-dativa i ablativa), što potvrđuju i pisani dokumenti starih pisaca.

14.3.27 **Ablativ** se u jednini neodređenog i određenog vida javlja sa istim padežnim nastavcima kao dativ, dok se u množini neodređenog vida razlikuje od dativa nastavkom *-sh* (npr. *male-ve* – *male-sh*). I kod starih pisaca, u uopštenim crtama, su nailazili na iste padeže i iste padežne oblike, koji se upotrebljavaju danas u savremenom albanskom jeziku – nominativ, genitiv, dativ, akuzativ i ablativ, sa odgovarajućim oblicima određenog i neodređenog vida. Izašao je iz upotrebe samo oblik ablativa određenog vida množine tipa *malesh-i-t*, oblik takozvanog lokativa tipa (*në*) *malt*, na koji danas nailazimo samo u posebnim govorima, kao i hibridni oblik takozvanog ablativa jednine određenog vida tipa (*prej*, *zemëre-t*), na koji danas nailazimo samo u nekim severnim govorima. (Demiraj, 1986 : 155).

14.3.28 Umesto padežnog oblika ablativa određenog vida tipa *bjeshkësh-i-t*, tokom ovih poslednjih vekova počeo je da se upotrebljava sve više oblik dativa određenog vida množine *bjeshkëve(t)*.²² Padežni oblik *bjeshkësh-it* u savremenom albanskom jeziku uopšte se ne upotrebljava. Zamena arhaičnog oblika ablativa određenog vida jednine *bjeshkësh-i-t* dativom određenog vida tipa *bjeshkëve-t* izgleda da je urađena pod analoškim uticajem odgovarajućih padežnih oblika ovih dvaju padeža u jednini, gde se oni pojavljuju kao

²² Vidi o tome i Domi, Morf. Hist. Riza, vep. Cit. 52 v).

homonimni ne samo u određenom vidu nego i u neodređenom vidu. Nestajanje arhaičnog oblika ablativa određenog vida množine od onog u dativu određenog vida množine je uticalo da se vremenom i oblik ablativa u neodređenom vidu množine tipa *bjeshkë-sh* zameni postepeno dativom neodređenog vida *bjeshkëve*. U ovom postepenom nestajanju neodređenog vida ablativa, izgleda, veoma važnu ulogu da je imalo potpuna homonimija između oblika dativa i ablativa i u jednini neodređenog vida. Ova zamena je nemoguća samo u sintagmama tipa *lule dhensh /bela rada; dosl. cveće ovaca/* kao i u konstrukcijama tipa *gjithfarë (lloj-lloj, çfarë) njerëzish/svakojakih ljudi, kakvih ljudi/*. (Demiraj, 1986 : 371).

14.3.29 Glavne funkcije ablativa bez predloga su:

(a) priloška odredba za mesto, uključujući i “udaljavanje” od jednog mesta ili od jednog predmeta. Ovde ulaze oblici tipa *rrugës, anës, rrëzës (Ai po shkonte rrugës. /On je išao putem./)*. U narodnom govoru: *Ka ra borë malesh. /Planinom je napadao sneg./*

(b) priloška odredba za vreme: *Dimrit bën ftohtë, ndërta verës bën vapë./Zimi je hladno, dok je leti toplo./*

(c) priloška odredba za razlog: Ovde je reč o arhaičnim konstrukcijama tipa *plasa vape, ngordha urie* i dr. /ubij me vrućina, crkova od gladi./

14.3.30 Formalna razlika ablativa od dativa nestala je analoškim širenjem oblika člana dativa *të* i u ablativ. Formalna razlika danas se čuva samo u arhaičnim sintagmama tipa *mbarova së foluri/ završih razgovor/* i *u lodha së foluri/ umorih se od pričanja/*. Ablativ se razlikuje od dativa i kod ličnih zamenica 1. i 2. lica jednine i množine, a pokazne zamenice razlikuju se u oba roda u jednini i množini.

14.3.31 Postoje jasne razlike i u sintaksičkim funkcijama između ablativa i dativa u albanskom jeziku. Za razliku od dativa koji ima funkciju nepravog objekta i njegove apozicije, ablativ ima znatan broj funkcija i s predlozima i bez predloga. U savremenom albanskom jeziku sve veća je tendencija da se predlozi u ablativu sve više upotrebljavaju s padežnim oblicima karakterističnim za dativ, a ne za ablativ. Ovde nije reč samo o jednini (u oba vida) nego i o množini određenog i neodređenog vida. Zamena oblika ablativa predlozima oblikom dativa javlja se i kod pokaznih, prisvojnih, upitnih, odnosnih zamenica i dr. Izuzetak čine samo lične zamenice oba lica, kod kojih se oblici ablativa meje /mene/, teje

/tebe/, *nesh* /nas/, *jush* /vas/ upotrebljavaju više iza predloga, naročito u književnom albanskom jeziku (Demiraj 1985: 265-266).

14.3.32 Ablativ se upotrebljava s predlozima: *afër* (+ dativ) /blizu/, *anë* (+ dativ)/strana/, *brenda*, *buzë*, *drejt* (+ dativ)/unutar, pored, pravo/, *kundër* (+ dativ)/protiv/, *kundrejt* (+ dativ)/prema/, *larg* (+ dativ) /daleko/, *majë*, *me anë*, *mes* /na vrhu, pomoću između/, *midis*, *ndaj* (+ dativ i akuzativ)/između, prema/, *ndërmjet* (+ dativ)/između/, *në mes* /između/, *para* (+ dativ) /pred/, *pas* (+ dativ) /iza; za/, *për* (+ akuzativ) /za/, *përballë* /nasuprot/, *përbri* /pored/, *përkundrejt* (+ dativ) /nasuprot/, *përpara* /ispred/, *përveç* (+ dativ) /osim/, *përreth*, *poshtë* /dole/, *pranë* (+ dativ) /pri/, *prapa* (+ dativ) /iza/, *prej* /od/, *rreth* /oko/, *rrotull* /okolo/, *sipas* /prema/, *sipër* /gore/, *veç* (+ dativ) /sem/, itd.

14.3.33 Kada ablativu prethode predlozi *afër*, *buzë*, *ndaj*, *para*, *pranë*, *pas* i dr., onda označava određeni vid: *afër kodrave*, *para shtëpisë*, *para disa muajsh* /blizu brežuljaka, ispred kuće, pre nekoliko meseci/. Oblici ablativa: *prej këtyre shokëve* /od ovih drugova/, *pas atyre pemëve* /iza tih voćaka/, *rreth këtyre çështjeve* /oko ovih pitanja/, danas predstavljaju oblike dativa u skladu s tendencijom izjednačavanja i stapanja ovih padeža. Većina predloga koji prate imenske reči u ablativu potiču od prideva, retko od imenica, kao *midis* /sredina/: *Jetonte midis malesh*. /Živeo je među nama./.

14.3.34 Ablativ bez predloga u neodređenom vidu upotrebljava se iza neodređenih zamenica *njëfarë* /nekakav/, *gjithfarë* /svakakav/, i iza upitnih zamenica *çfarë* i *sa*: *sa vjeç?* /Koliko godina?/, kao i u sintagmama: *pesë vjeç*, *gjashtë muajsh* /tipa pet godina, šest meseci/.

15 PADEŽNI SISTEM SAVREMENOG SRPSKOG JEZIKA

15.1 Glavne karakteristike

15.1.1 Prema morfosintaksičnoj strukturi, srpski jezik pripada fleksivnim jezicima. To znači da raspolaže posebnim jezičkim sredstvima, morfemama, kojima se iskazuju različita gramatička značenja, funkcije i odnosi, odnosno različite gramatičke kategorije (rod, broj, padež, lice, vid). Jedna od gramatičkih kategorija kojima se odlikuju imeničke reči (imenice, zamenice, pridevi i neki brojevi) jeste padež.

15.1.2 Padež je u srpskom jeziku morfološka kategorija, jer, kako ističe Ivana Antić, predstavlja svaki pojedinačni oblik imeničke reči u deklinacionoj paradigmi. Takvih oblika je sedam u jednini i sedam u množini (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental, lokativ). Nezavisno od njegove formalne realizacije na morfološkom nivou, padež predstavlja sintaksičko-semantički odnos u kojoj imeničke reči stupaju-izgrađujući na taj način sintaksičko-semantičke jedinice – sintagmu i rečenicu. Ovo važi za sve pomenute padežne oblike izuzev za vokativ, koji u srpskom jeziku nema sintaksičko-semantičku već komunikativnu funkciju.

15.1.3 U srpskom jeziku padeži se dele na centralne padeže u koje spadaju nominativ, padež gramatičkog subjekta, genitiv i akuzativ, padeži direktnog bespredloškog objekta, i periferne padeže instrumental, dativ i lokativ, koji se ne mogu naći u poziciji gramatičkog subjekta niti direktnog bespredloškog objekta.

15.1.4 Načelno, u srpskom jeziku padežni oblik, u sintaksičko-semantičkoj jedinici, može se ostvariti kao:

- (1) slobodan padežni oblik, i
- (2) vezani (blokirani) padežni oblik.

Slobodne padežne forme, za razliku od vezanih, mogu uspostavljati neposredan (direktan) odnos s predikatom i stoga su im dostupne pozicije subjekta (nominativ), direktnog bespredloškog (akuzativ) i indirektnog (dativ) objekta, kao i značenja koja podrazumevaju neposredan odnos među relacijama (npr. značenje sredstva sprovedničkog

tipa kod instrumentala, up. *Piše olovkom*). Padežni oblici s predlogom mogu, ali ne moraju ostvarivati takav odnos (up. *Čovek od ugleda* → Ugledan čovek prema Čuo je od brata →) a padežni oblici s obaveznim determinatorom, po pravilu, ostvaruju takav odnos (up. *Čovek tamne puti* → tamnoputi čovek). (Antonić, 2005: 117-123)

15.1.5 Predrag Piper napominje da „u kongruencijskim klasama odražene su, pre svega, morfološke paradigme imeničkog roda i onih aspekata padeža i broja koji su kongruencijski relevantni (identičnost akuzativa s nominativom ili genitivom, odsustvo singularnih oblika). Raznovrsnost padežnih paradigmi (u vezi s kategorijom vokativa, roda i broja) pokazuju imeničke deklinacije.“ (2009^a, 419-420)

15.1.6 Uz osnovne brojeve od dva do četiri (tzv. niže brojeve), i dvočlane i višečlane osnovne brojeve koji se završavaju na brojeve od dva do četiri, kao i uz zbirni broj oba, pojavljuje se poseban oblik koji se naziva paukal (količinski oblik male množine), formalno jednak obliku genitiva jednine (poreklom od nekadašnjeg oblika dvojine, na primer: *Ta dva nova studenta* i *O ta dva nova studenta*), a uz osnovne brojeve od pet pa naviše (tzv. više brojeve), zbirne brojeve i pronumeričke kvantifikatore pojavljuje se isto tako poseban oblik (količinski oblik velike množine), formalno jednak genitivu množine (na primer: *Tih pet novih studenata* i *O tih pet novih studenata*).

15.1.7 Milka Ivić navodi da se padeži dele se u dve grupe u srpskom jeziku, u zavisnosti od realizacije akcije: u padeže kontakta (dativ, akuzativ i lokativ), u zavisnosti od momenta izazivanja akcije, i u padeže konekcije (genitiv i instrumental). Polja upotrebe predložkih padeža u „modernom srpskohrvatskom književnom jeziku“ relevantni značaj imaju:

- 1) za genitiv – kriterijum odmeravanja po udaljenosti, u konkretnom i apstraktnom smislu;
- 2) za instrumental – momenat povezivanja jedne pojave s drugom;
- 3) za akuzativ – predstava o dinamičnosti i obuhvatanja;
- 4) za dativ – predstava o usmeravanju;
- 5) za lokativ – značenje smeštanja jedne pojave u granicama nečega.

15.1.8 Milka Ivić ističe „da oni padeži koji obeležavaju pojam neposredno angažovan u ostvarenju radnje – pored subjekta još i: objekat akuzativnog tipa, objekat dativnog tipa i oruđe – ne dobijaju uz sebe predlog“. Da bi se objasnila predložko-padežna konstrukcija,

zahteva „treba pre svega tražiti korelaciju između osnovne semantičke strukture same padežne kategorije i značenjskog pojma o kome je reč“. Na primer, predloške konstrukcije padežno se vezuju za značenje društva s instrumentalom, za značenje uzroka s genitivom, za značenje određivanja pravca s dativom, za značenje za neposrednu identifikaciju vremena radnje s akuzativom, itd. „Koncentriranje novih predloga, uglavnom imeničkog porekla, vrši se oko genitiva. 'Predložki' genitiv je jedini padež srpskohrvatskog jezika koji je vremenom proširio svoje polje upotrebe.“ (1957-1958: 148, 158, 160-161)

15.1.9 U srpskom padežnom sistemu najviše predloga ima genitiv. Po istraživanjima na primerima iz ekscerpiranih tekstova, Kazimjež Feleško je utvrdio 52 predloga, za razliku od staroslovenskih tekstova u kojima je zabeleženo ukupno 20 predloga u tom padežu. Nisu uzimani u obzir tzv. nepravi predlozi (u duhu, po pitanju, prilikom, povodom, po meri, u korist, itd.). U upotrebi najfrekventniji je predlog *od* (24%) (1995: 78-79).

15.2 Deklinacije

15.2.1 Gramatike srpskog jezika navode četiri deklinacije, po prvoj, imenice muškog roda koje se završavaju na suglasnik, po drugoj, imenice srednjeg roda koje u svim oblicima jednine i množine, osim u nominativu, akuzativu i vokativu, proširuju osnovu suglasnicima *n*, *t*, *s*, po trećoj, po trećoj, imenice ženskog roda koje se završavaju sa samoglasnikom *a* u nominativu jednine, i po četvrtoj, imenice ženskoga roda koje se završavaju suglasnikom.

15.2.2 Predrag Piper navodi da ako se izostave netipične pojave u promenama imenica srpskog jezika, kao i one koje su akcentske prirode, u prvoj deklinaciji može se konstatovati 26 osnovnih morfoloških i tvorbenih gramatičkih i relevantnih paradigmatskih tipova promena, u drugoj 8, a u trećoj 7. „Imenica, kao konstitutivni elemenat imenske grupe, oblikuje morfologiju imenske grupe kako pripadnošću jednoj od kongruencijskih klasa tako i specifičnostima svoje fleksije. S obzirom na moguće kombinacije kongruencijskih obeležja sa fleksijskim obeležjima može se razlikovati dvadeset šest glavnih tipova imenica prve deklinacije (ne uzimajući u obzir dubletne paradigme i oblike) “ (Piper, 2009: 420-436)

15.2.3 Tri imenička roda (muški, ženski i srednji), u sprezi s kategorijama padeža i broja i gramatičkim značenjem animatnosti i inanimatnosti, obuhvataju više kongruencijskih klasa imenica u srpskom jeziku.

15.2.4 Kod inanimatinih imenica muškog roda i svih imenica srednjeg roda kao i kod animatnih zbirnih imenica muškog roda, oblik akuzativa jednine jednak je obliku nominativa jednine. U zavisnosti od toga u kojem značenju se imenica upotrebljava, oblik imenice može imati i animatno i inanimatno značenje (*Uhvatio sam raka. /životinja/ – Nema rak. /bolest/*). Animatne zbirne imenice u akuzativu jednine imaju završetak jednak nominativu (*Videli smo čopor.*)

15.2.5 Brojevi od 2 do 4 javljaju se u genitivu jednine, a od 5 do 20 u genitivu množine. Brojevi od 5 do 99 su nepromenljivi u padežima. Broj 1 javlja se u svim padežima u jednini (21, 31, 41 itd.), a i brojevi 2, 3 i 4 (22-24, 32-34, 42-44) u genitivu jednine, a navise u genitivu množine.

15.2.6 Upotreba vokativa je uobičajena za animatne imenice koje znače ljude ili životinje (*brate, sokole*), uključujući i neke zbirne imenice koje se odnose na ljudska bića (dečurlijo), a neuobičajena je za inanimatne imenice, sem u slučajevima personifikacije. Da bi se izbegle neprikladne glasovne promene, vokativ jednine ličnih imena stranog porekla većinom ostaje jednak nominativu: *Bah, Džek, Abdulah, Baruh*, a ne *Bahu, Džeku, Abdulahu, Baruhu*.

15.2.7 Uz neprelazne i povratne glagole dativ označava objekat (Prkosi moćnoj snazi njegovoj.), ponekad uz prelazne dalji objekat (Seljaci otimaju plod škrtog zemlji.), a uz neprelazne smer kretanja (Svaka ptica svome jatu leti.)

15.2.8 Glagoli *činiti, naučiti* i *upitati* vezuju uza sebe dva akuzativa (*Naučiću vas novu pesmu. Upitaću vas samo jedno.*)

15.2.9 Instrumental bez predloga ima funkciju dodatka glagolskim imenicama (*upravljanje automobilom*) i uz glagole *činiti, smatrati, postaviti* i *zvati* (*Tuđu muku majom zove.*)

15.2.11 Lokativ uz glagole *govoriti, misliti, znati, suditi* i sl. U funkciji je nepravog objekta (*On je u delima pričao o svojim doživljajima.*)

15.2.12 Genitiv i instrumental i genitiv i akuzativ javljaju se i kao sinonimni padeži u funkciji odredbe mesta i imenskog dela predikata, jer, kako ističe Miloš Milošević, njihovom zamenom ne menja se semantičko značenje u rečenici. U genitivu: *Deca se igraju ispred kuće.* = u instrumentalu: *Deca se igraju pred kućom.* U genitivu: *Krevet je pored zida.* = u akuzativu: *Krevet je uza zid.* (2003: 69)

15.3 Padeži

15.3.1 Prema kriterijumu stepena integrisanosti u rečeničnu strukturu, a saglasno tradicionalnom pristupu u gramatici, koji je polazio od rečenice kao subjekatsko-predikatske strukture, padeži se dele na nezavisne i zavisne (kose) padeže. U nezavisne padeže ubrajaju se nominativ i vokativ, dok se svi ostali padeži ubrajaju u zavisne padeže.

15.3.2 **Nominativ** u rečenici može da stoji samostalno i uvek bez predloga. Dobija se na pitanja: *ko? šta?* Njime se označavaju morfosintaksički parametri paradigmatičkih oblika u sledećim značenjima: (a) delatnik ili iskusi-lac radnje (kao subjekta), (b) odlika pripisana predikacijom (kao deo predikata) i (c) nepredikatska pripisana odlika (kongruentni atribut). Nominativ se takođe koristi i u poređenju po jednakosti, uz veznik *kao*, posle subjekta: *On je visok kao ona.*, i veznika *nego*, koji prethodi nominativu: *On je viši nego ona.* (Šipka, 2005: 271-272)

15.3.3 **Genitiv** označava onoga koga ili čega se nešto tiče ili mu pripada (posesivni ili prisvojni genitiv), deo ili količina uzima (partitivni ili deoni genitiv), neko rastojanje (ablativni). Dobija se na pitanja: *(od) koga? (od) čega? čiji?* Upotrebljava se sa predlozima (predložki genitivi) i bez njih (bespredložki genitivi). Značenjski je najkompleksniji i najbrojniji padež u srpskom jeziku. Genitiv je padež konekcije (kao i instrumental), tj. njegova je upotreba „uslovljena osnovnom predstavom o povezivanju dveju inače posebnih pojava po nekom specifičnom odnosu”, a jedino se padežima konekcije mogu obeležiti ona značenja koja upućuju na momenat izazivanja akcije. „Iz istih razloga i odnos neposrednog ticanja povezuje dve predmetne pojave padežom konekcije”. (Ivić 1957-1958: 143)

15.3.4 Predlozi za genitiv: (ablativni) *od, iz, sa*; (komparativni) *od, poput*; (uzročno-ciljni) *zbog, usled, od, iz, s(a), radi*; (pozicioni) *do, kod, kraj, pokraj, pored, mimo, duž,*

preko, iza, između, iznad, ispod, ispred, blizu, nakraj, skraj, više, niže, vrh, dno, ukraj; (suprotnosti i isključenja) protiv, nasuprot, uprkos, sem, osim, bez; (temporalni) pre, posle, nakon, za vreme, u toku; (okružni) oko; (centralni) nasred, usred; (pravca) put; (zamene) umesto, namesto, u ime; (mesta) kod, u. Genitivu fokusa prethode uzvici: evo, eto, eno. (Šipka, 2005: 275-282)

15.3.5 **Dativ** je zavisani padež koji označava onoga kome ili čemu je nešto namenjeno ili upravljeno, kao i pravac, smer ili cilj kretanja i namenu. Dobija se na pitanja: *kome? čemu?* U rečenici dativ može da bude objekat, atribut, priloška odredba za mesto i logički subjekat. Upotrebljava se većinom bez predloga u označavanju osnove poređenja, namene, pripadnosti, a s predlozima za označavanje kriterijuma (po, prema), opozicije (protiv, nasuprot, uprkos, usprkos, u susret), blizine (blizu, nadomak). Dativom se ponekad označava i pripadanje: Nezvanu/nezvanom gostu mesto za vratuna.

15.3.6 **Akuzativ** je zavisani padež koji označava onoga koga ili šta obuhvata glagolska radnja, objekat radnje, pravac kretanja i mesto. Dobija se na pitanja: *koga? šta?* Bespredložki akuzativ dominantno označava objekat, a takođe i vreme, način, uzrok, a predložki pravac uz predloge *kroz, u, na, za, uz, po, među, mimo, pred, nad, pod* i svrhu, cilj uz predlog *za*. Bez predloga javlja se kao logički subjekat (*Nešto me je zbolela glava.*).

15.3.7 **Vokativ** je nezavisani padež koji služi za dozivanje, obraćanje, skretanje pažnje. Sintaksička konsekvencija toga je, kako ističe Predrag Piper, “koprezentna upotreba vokativa sa apelativnim uzvicima, zamenicama i glagolskim oblicima drugog lica, imperativom i upitnim rečima (npr. *Ej, Petre, dođi; Petre, reci šta želiš; Petre, koga imaš kod kuće* i sl.) (1997: 82) Danko Šipka navodi da “jedino drugo značenje” upotrebe vokativa umesto nominativa jeste zbog versifikacionog razloga: *Vino pije Kraljeviću Marko*. (Šipka, 2005: 286)

15.3.8 **Instrumental** je zavisani padež koji se dobija na pitanja *s kime? čime?* Danko Šipka navodi da s predlogom *s(a)* označava: pratilačku osobu (*sa prijateljem*), dopunski elemenat (*soba sa doručkom*), okolnost radnje (*s naporom*), vreme (*s vremenom*); a s predlozima *za, među, nad, pod, pred* označava element u odnosu na nešto (*nad kućom*). Kao bespredložki padež označava: pređeni prostor (*ići šumom*), ergativ (*obliven kišom*), ablativ (*smrdjeti nečovještvom*), objektiv (*učiniti zapovjednikom*), komparativ (*nadvisiti znanjem*),

vremenski opseg (*raditi nedeljom*) (Šipka, 2005: 286-288). Instrumental stoji kao objekat uz glagole: zarasti, roditi, trgovati, obilovati, upravljati, vladati, zapovedati, disati, mirisati, zadojiti, rugati se, zabavljati se, šaliti se.... npr. Srbija *obiluje* šumama i rudama, i dr. (Milošević, 2003 : 65)

15.3.9 **Lokativ** je zavisan padež koji se uvek upotrebljava s predlozima (*na, o, po, prema, pri, u*). Dobija se na pitanja: *gde? čime? o kome? o čemu? na kome? na čemu? po kome? po čemu? u kome? u čemu?* Lokativ ima, kako navodi Danko Šipka, dva prototipska značenja: (a) *lokacijski lokativ* koji se koristi iza predloga *u* i *na* i označava prostornu lokaciju (*u sobi*), instituciju (*na pošti*), događaj (*na sastanku*), vremensku tačku (*u februaru*), i (b) *tematski lokativ* koji se koristi iza predloga *o*, kao u primeru *Razgovaraju o Mariji*. Druga značenja lokativa su: približno određenje (*o Božiću*), pokriveni prostor (*po putu*), kriterijum (*prvi po činu*), statička opozicija (*sedi prema meni*), blizina, susedstvo (*kuća pri :obali*), prateći događaj ili okolnost (*pri ručku*). (Šipka, 2005: 288-289)

15.3.10 Ivana Antonić navodi da u funkciji obaveznog determinatora, kao elementa padežnog oblika, mogu se pojaviti različite formalne jedinice, pre svega pridevi, različiti zamenički oblici, različiti kvantifikatori, a u posebnim slučajevima i drugi padežni oblik (npr., *Bilo je to na dan pobede na Mišaru.*) ili klauza (zavisna rečenična struktura, npr. *Te noći kada se dogodila nesreća, nije ni oka sklopio.*).

15.3.11 Milorad Radovanović navodi da kada konstrukcija rečenice sadrži imenicu u poziciji obavezno determinisanog konstituenta, različiti oblici ponašanja kategorije obaveznih determinatora mogu se uglavnom svesti na sledeće tipove: “(I) Neeksplicirani obavezni determinator čije se prisustvo na dubinskoj jezičkoj strukturi implicitno podrazumeva; (II) Eksplicirani obavezni determinator koji svoju neposrednu leksičku reprezentaciju ima i na površinskoj strukturi jezika.” (1990: 96-97)

IV DEO

16 KONTRASTIVNA ANALIZA ALBANSKIH I SRPSKIH PADEŽNIH OBLIKA

U kontrastivnoj morfosintaksičkoj analizi albanskog padežnog sistema u odnosu na srpski padežni sistem obuhvatili smo oko 650 rečenica. Zato smo se odlučili jer ova dva jezika upotrebljavaju najrazgranatije fleksije padeža u balkanskom arealu. Osim toga takvih poređenja uopšte nema ili ih ima izuzetno malo.

U kontrastivnoj analizi koristili smo sledeće skraćenice.

Nnom – imenica u nominativu

NGen – imenica u genitivu

Ndat – imenica u dativu

NAkuz – imenica u akuzativu

Nabl. - imenica u ablativu

Ninst. – imenica u instrumentalu

Nlok. - Imenica u lokativu

16.1 NOMINATIV

16.1.1 Nominativ je i u albanskom i u srpskom jeziku nezavisan padež, padež subjekta i identifikacije. U oba jezika nominativ jednine ili množine je referentni oblik imenice koja se navodi kao odrednica u rečnicima, leksikonima, registrima, i sl. Nominativ u rečenici popunjava poziciju gramatičkog subjekta. Pored toga, može se pojaviti i u funkciji dela predikata. Albanski jezik je jedini u porodici indoevropskih jezika koji koristi predloge uz nominativ: NGA /od, iz/ i TE/K, kod/, kojima se označava, mesto, vreme, razlog i dr. Predlog /te/ se koristi onda kada iza predloga dolazi imenica koja počinje sa suglasnikom, dok /tek/ kada iza predloga počinje imenica sa samoglasnikom.

16.1.1.2 Nominativ se javlja u funkciji gramatičkog subjekta u standardnoj rečeničnoj strukturi: *Nada e lexon librin. /Nada čita knjigu./, Pera luan futboll. /Pera igra fudbal./*, ili u funkciji subjekatskog dodatka: atributa, atributiva, apozicije i apozitiva:

a) *Libri i mirë lexohet me dëshirë. /Dobra knjiga se uvek rado čita./*

ATRIBUT

b) *Zogjtë shtegtarë shkojnë në jug. /Ptice selice odlaze na jug./*

ATRIBUTIV

c) *Beogradi, kryeqytet, shtrihet në ngushticën e Savës në Danub.*

/Beograd, glavni grad, leži na ušću Save u Dunav./

APOZICIJA

d) *Pera i lodhur u ul të pushojë. /Pera, umoran, seo je da se odmori./*

APOZITIV

16.1.1.3. U nominativu, u poziciji subjekta, može biti i kondenzovana predikacija – nominalizovana forma deverbativna ili deadjektivna imenica:

a) *Sundimi i tij ka filluar në fund të shekullit 18. /Njegova vladavina je počela krajem 18. veka./*

b) *Modestia është veti e mirë. /Skromnost je lepa osobina./*

16.1.1.4. Nominativ uz veznik KAO/SI u poredbenim konstrukcijama (redukovanim poredbenim klauzama) kao reprezentant gramatičkog subjekta razvijene poredbene klauze s veznikom SI ili SIÇ /kao/:

- a) Punon SI *milingonë*. {doslovno: Radi KAO *mrav*.} /Radi kao *crv*./
- b) Duket SI *manekine*. /Izgleda KAO *manekenka*./
- c) Duket SI *djalë*. /Izgleda KAO *dečak*./

16.1.1.5 Nominativ u funkciji rečeničnog ekvivalenta, reprezentant subjekta pune rečenične strukture:

- a) /Zjarr! /Požar! (Izbio je požar.)/
- b) Luftë! /Rat! (Izbio je rat.)/

16.1.1.6 Predikatski nominativ – nominativ u funkciji semantičkog jezgra uz kopulu:

- a) Pera është *student*. /Pera je *student*./ N_{Nom}
- b) Nada është *profesoreshë*. /Nada je *profesorka*./ N_{Nom}
- c) Jovani është *i mirë*. /Jovan je *dobar*./ N_{Nom}

16.1.1.7 Nominativ uz veznik KAO /si/ u poredbenim konstrukcijama (redukovanim poredbenim klauzama) kao reprezentant semantičkog jezgra kopulativnog predikata razvijene poredbene klauze s veznikom SI TË /kao da/:

- a) Dukej SI *akrobat* në tel. → Është dukur SI TË *jetë akrobat* në tel. /Izgledao je KAO *akrobata* na žici. / → Izgledao je KAO DA je *akrobata* na žici./
- b) Paraqitet SI *shkrimtar*. / → Paraqitet SI TË *jetë shkrimtar*. /Predstavlja se KAO *pisac*. → Predstavlja se KAO DA je *pisac*./

16.1.1.8 Nominativ u funkciji rečeničnog ekvivalenta (okazionalne varijantne rečenice) kao reprezentant semantičkog jezgra kopulativnog predikata pune rečenične strukture:

- a) Sa keq! /*Šteta!*//dosl. Koliko loše/

b) *Turp! /Sramota! /*

U svim navedenim primerima (oko 20) u sva tri nominativa (apelativni, subjektivni i predikatski nominativ), sve imenice u nominativu i u srpskom i u albanskom jeziku, poklapaju se po značenju i po funkcijama. Primere smo uzeli iz *Sintakse savremenog srpskog jezika* (Antonić, 2005: 124:126).

16.2 Upotreba predloga u nominativu

16.2.2.1 Predlog NGA /IZ, OD/ upotrebljava se sa imenicom u nominativu i označava mesto, uglavnom mesto odakle polazi neko ili nešto; gde se nalazi neki predmet, ili se nešto dešava, mesto od kojeg se neko ili nešto udaljava, i dr.

- a) Nesër ai niset me veturë *NGA Parisi*. /On sutra polazi kolima *IZ Pariza*./ *N_{Gen}*.
- b) Doli *NGA shtëpia*. Izašao je *IZ kuće*./ *N_{Gen}*.
- c) U largua *NGA tavolina*. /Udaljio se *OD stola*./ *N_{Gen}*.
- d) Ajo u nda *NGA shoqja* e vet. /Odvajala se *OD svoje drugarice*./ *N_{Gen}*
- e) U kthye *NGA e majta* në të djathtë. /Okrenuo se *S leve* na desnu stranu./ *N_{Gen}*

5 NOM = 5 GEN

16.2.2.1 Nominativ s predlogom NGA (iz, sa) upotrebljava se sa imenicama u nominativu i označava izvor/poreklo:

- a) Ai rrjedh *NGA një familje* punëtore. /On potiče *IZ jedne* radničke porodice./ *N_{Gen}*
- b) Shoqja ime është *NGA Tirana*. /Moja drugarica je *IZ Tirane*./ *N_{Gen}*
- c) Ata ishin *NGA një vend* i varfër. /Oni su bili *IZ siromašnog* mesta./ *N_{Gen}*
- d) Ky emër rrjedh *NGA greqishtja*. /Ova reč potiče *IZ grčkog* jezika./ *N_{Gen}*
- e) Ky libër është përkthim *NGA shqipja*. /Ova knjiga je prevod *SA albanskog* jezika./ *N_{Gen}*

f) E ka trashëguar pronën *NGA familja*. /Nasledio je imanje *OD porodice*./ N_{Gen}

6 NOM = 6 GEN

16.2.2.2 Imenice u nominativu u albanskom jeziku sa predlogom *NGA* (*OD*) koje označavaju bolest ili neki anatomske organ ljudskog tela (kojim se zastupa bolest imenovanog organa) uz glagole *patiti*, *bolovati*, *oboleti* u medicinskoj terminologiji. U srpskom jeziku pripadaju ablativnom genitivu:

- a) Ai vuan *NGA veshkët*. /On pati *OD bubrega*./ N_{Gen}
- b) Është sëmurë *NGA lukthi*. /Pati *OD žuči*./ N_{Gen}
- c) Drita vuan *NGA anemia*. /Drita pati *OD anemije*./ N_{Gen}
- d) U sëmur *NGA zemra*. /Oboleo je *OD srca*./ N_{Gen}

4 NOM = 4 GEN

16.2.2.3 Nominativ s predlogom *NGA/OD* uz semantičke nepotpune glagole u, „idiomatizovanim strukturama“ tipa: *dovesti do nečega*, *doći do nečega*, *dospeti do nečega*:

- a) Një situatë e këtillë ka sjellë deri *TE konflikti*. /Ovakva situacija dovela je *DO sukoba*. N_{Gen}
- b) Lehtë ka ardhur deri *TE një pronë e madhe*. Lako je došao *DO velike imovine*. N_{Gen}
- c) E shtyri edhe deri *TE drejtori*. Dogurao je *DO direktora*. N_{Gen}

Glagoli u ovom modelu istovremeno nose i semantičko obeležje adlativnosti (dosezanje cilja).

3 NOM = 3 AKUZ

16.2.2.4 Nominativ sa medijalnim glagolima, semantički nepotpune, glagole psihološkog distanciranja: *heq dorë/odreçi se*, *dobësohem/oslabiti*, *nxihem/pocrneti*,

plakem/ostariti, skuqem/pocrveneti, i uz glagole kojima se imenuju različiti drugi psihološki i fiziološki procesi i stanja:

- a) Hoqi dorë *NGA verimet* në det./Odrekao letovanja na moru./ N_{Gen}
- b) U dobësua *NGA hidhërimi*. / Oslabio je *OD tuge*. N_{Gen}
- c) U plak *NGA problemet*. / Ostareo je *OD problema*. N_{Gen}
- d) Ajo u skuq *NGA turpi*. /Pocrvenela je *OD stida*. N_{Gen}

U srpskom jeziku ove imenice se prevode eksplikativnim genitivom.

4 NOM = 4 GEN

16.2.2.5 Predlog *NGA/OD/* upotrebljava se sa imenicom u nominativu i označava celinu iz koje se nešto ili neko odvaja:

- a) Ajo i lexoi vetëm disa pjesë *NGA referati* i saj./Pročitala je samo neke delove *(IZ) svog referata*./ N_{Gen}
- b) Dhjetë punonjës u larguan *NGA ndërmarrja*. /Deset radnika udaljeno je *OD preduzeća*./ N_{Gen}
- c) Ariana u nda *NGA bashkëshorti*. /Arijana se rastala *OD suprug*./ N_{Gen} .
- d) Aureli i preu mollës disa *NGA degët*./Aurel je isekao nekoliko *(OD) grana* sa jabuke./ N_{Gen}

4 NOM = 4 GEN

16.2.2.6 Predlog *NGA/OD* upotrebljava se sa imenicom u nominativu i označava udaljavanje, izdvajanje, odvajanje:

- a) U largua *NGA shtëpia*. /Udaljio se *OD kuće*./ N_{Gen}
- b) Doli *NGA shkolla*. /Izašao je *IZ škole*. / N_{Gen}
- c) U rrëzua *NGA tavani*./Pao je *S tavana*./ N_{Gen}

3 NOM = 3 GEN

16.2.2.7 Predlog NGA/SA označava lice kojim se određuje rodbinska veza:

- a) Artanin e kam kushëri *NGA babai*. /Artan mi je stric sa očeve strane./ N_{Gen} .
- b) Atë e kam farefis *NGA e ëma*. {doslovno: Njega imam rođak od majke.}/On mi je rođak sa majčine strane./ N_{Gen} .
- c) Këta janë *NGA familja* ime. /Oni su iz moje porodice./ N_{Gen} .
- d) E kam nip nga motra. /Sin mi je od sestre./ {doslovno: Njega imam unuka od sestre.} N_{Gen} .

4 NOM = 4 GEN

16.2.2.8 Prelog NGA/PO/ označava količinu koju daje svaki član grupe, obično sa ponovljenim brojem koji označava jednaku količinu ili red kretanja ljudi jednog za drugim:

- a) Secilit i bie të paguajë *NGA pesëqind* dinarë. {doslovno: Svakome njemu/njoj/ pada da plati iz 500 dinara.} /Svako treba da plati po petsto dinara./ N_{Akuz}
- b) Të gjithë i morën *NGA pesë libra*. /Svi su uzeli po pet knjiga./ N_{Akuz}
- c) Të gjithë shkuan në rresht dy *NGA dy*. /Svi su ušli u red dvoje po dvoje./ N_{Akuz}
- d) Ata ecnin rrugës dy *NGA dy*. {doslovno: Oni hodaše ulici dva iz/od dva.} /Oni su hodali ulicom dvoje po dvoje./ N_{Akuz}

Deljenje jedne količine na jednake delove/količine različitim licima ili na različite strane. U srpskom jeziku ove imenice se prevode kvantitativnim akuzativom.

4 NOM = 4 AKUZ

16.2.2.9 Predlog NGA/IZ/OD/ + predlog NË/U/ označavaju stalno prostiranje ili kretanje u vremenu; ili ponovljenu radnju ili stanje:

- a) Pritnin *NGA dita në ditë*. /Čekali su iz dana u dan./ N_{Gen}

- b) Fëmija qante *NGA ora në orë*. {dosl. Dete plaçe *IZ sata u sat.*} /Dete *svaki čas* plaçe./ *N_{Gen}*
- c) Arta më ankohej *NGA dita në ditë*. /Arta mi se žalila *iz dana u dan.*/ *N_{Gen}*

3 NOM = 3 GEN

16.2.2.10 Predlog *NGA/OD* označava približno vreme, tokom kojeg se vrši neka radnja ili se nekog trenutka nešto događa/vremenska ablativnost:

- a) Drita do të kthehet *NGA dimri*. /Drita će se vratiti *oko zime.*/ *N_{Gen}*
- b) Ajo do të diplomojë *NGA gjysma e qershorit*. /Ona će diplomirati *oko polovine* juna./ *N_{Gen}*
- c) Ata erdhën *NGA fillimi i majit*. /Došli su *početkom* maja./ *N_{Inst}*
- d) Nuk jemi parë *NGA vera*. /Nismo se videli *OD leta.*/ *N_{Gen}*
- e) E mëson gjuhën angleze *NGA fëmijëria*. /Uči engleski jezik *OD detinjstva.*/ *N_{Gen}*
- f) Vjosa erdhi *NGA mesdita*. /Vjosa je došla *OKO podneva.*/ *N_{Gen}*.

6 NOM = 5 GEN + 1 INST

16.2.2.11 Predlog *NGA/OD* označava vreme koje se uzima kao polazište sa predlozima *NË /u/* ili *MË /u/*, i koje određuje početak i kraj neke radnje.

- a) Ata punuan *NGA mëngjesi NË darkë*. /Oni su radili *od jutra do mraka.*/ *N_{Gen}*
- b) Arta lau rroba *NGA mesdita deri NË mbrëmje*. /Arta je prala veš *od podneva do večeri.*/ *N_{Gen}*
- c) Ata luajtën shah *NGA darka NË mëngjes*. /Igrali su šah *od večeri do jutra.* *N_{Gen}*
- d) Djali kthehej *NGA mëngjesi NË mbrëmje*. /Dečak *od jutra vraća se naveče.*/ *N_{Gen}*
- e) Ata punuan *NGA mëngjesi në darkë*. /Radili su *OD jutra do mraka.*/ *N_{Gen}*

- f) Punën do ta kryejmë *NGA tetori në nëntor*. /Posao ćemo obaviti *OD oktobra DO novembra*./ N_{Gen}
- g) Ne ishim bashkë *NGA mëngjesi në darkë*. /Bili smo zajedno *OD jutra* do *mraka*./ N_{Gen} .
- h) Arta do të kryejë një kurs *NGA pranvera deri në vjeshtë*. /Arta će da završi jedan kurs *OD proleća* do *jeseni*./ N_{Gen}
- i) Ajo kthehej *NGA koha në kohë*. /Ona bi svratila *S vremena* na *vreme*./ N_{Gen}
- j) Ajo vinte *NGA viti në vit*. /Dolazila je *IZ godine* u *godinu*./ N_{Gen}
- k) Gresa binte *NGA halli në hall*. /Gresa je upadala *IZ nedaće* u *nedaću*./ N_{Gen}
- l) Vera hynte *NGA dyqani në dyqan*. /Vera je ulazila *IZ radnje* u *radnju*./ N_{Gen}

U srpskom od + gen – do + gen:

12 NOM = 12 GEN

16.2.2.12 I u albanskom jeziku predlogom *oko* može da se označava približno vreme ali u tom slučaju imenica će biti u ablativu: Vjosa erdhi *RRETH mesdites*. /Vjosa je došla *oko podneva*./ Nom + predlog *NGA* označava radnju ili vreme kada počinje radnja:

- a) Ai filloi punën *NGA të vjelat*. /On je počeo posao *OD berbe*./ N_{Gen}
- b) Punoi *NGA mëngjesi*. /Radio je *OD jutra*./ N_{Gen}
- c) Punojmë bashkë *NGA Viti i Ri*. /Radimo zajedno *OD Nove godine*./ N_{Gen}
- d) Dyqani do të punojë *NGA ora nëntë DERI NË* orën njëzet. /Prodavnica će da radi *OD devet DO dvadeset sati*./ N_{Gen} .
- e) Fletëparaqitjet pranohen *NGA data pesë DERI NË* datën njëzet të muajit.
Prijave se primaju *od petog do dvadesetog* u mesecu./ N_{Gen}
- f) Java e punës zgjat *NGA e hëna DERI të premten*. /Radna nedelja traje *od ponedeljka do petka*./ N_{Gen}
- g) Zbritjet zakonisht bëhen *NGA gushti DERI NË* shtator. /Rasprodaje su obično *od avgusta do septembra*./ N_{Gen}

h) Më së miri është të shkosh në pushim *NGA fundi* i gushtit deri *NË fillim* të shtatorit. /Najbolje ti je da odeš na odmor *od kraja* avgusta *do početka* septembra./ N_{Gen}

8 NOM = 8 GEN

Vremensko protezanje označava se predlozima OD /nga/, početak trajanja, i DO /deri në/, završetak trajanja. Ovo je najfrekventnija predložka vremenska konstrukcija koje označavaju neprekinuto trajanje neke radnje, stanja ili zbivanja.

Po mišljenju Milke Ivić, ove konstrukcije u sprezi s glagolima koje označavaju ponavljanje radnje u sadašnjosti, prošlosti ili budućnosti informišu da se radnja ponavlja, realizuje redovno, ustaljeno u navedenim vremenskim razmacima. Međutim, u situacijama kada se radnja obavlja povremeno, to se postiže s kvalifikatorima uz glagol: *ponekad* (nganjëherë), *obično* (zakonisht), *često* (shpesh), *samo danas* (vetëm sot).

Ovim dvočlanim predložko-padežnim modelom može da se iskaže i radnja koja se u granicama temporalne funkcije ne realizuje kao neprekidno trajanje u periodu omeđenom predložko-padežnim konstrukcijama, već kao mogućnost aktuelizacije samo u jednom, i to bilo kom segmentu tog vremena. (Ivić, 2006: 93–94).

16.2.2.13 Predlog NGA/PO/U/ upotrebljava se sa imenicama u nominativu i označava označava osobine:

- a) I vogël *NGA trupi*. /Manji je *PO rastu*./ N_{Lok} .
- b) Më i mirë *NGA karakteri*. /Bolji *PO karakteru*./ N_{Lok}
- c) E njoha *NGA të të ecurit*/nga rrobat. {dosl. Ga upoznah iz hodanje/iz odeća./
/Prepoznao sam ga *PO hodu/po odeći*./ N_{Lok} .
- d) I krisur *NGA mendja*. /Udaren *U glavu*/. N_{Akuz}

4 NOM = 1 AKUZ + 3 LOK

16.2.2.14 Predlog NGA/OD upotrebljava se sa imenicama u nominativu i označava predmet ili lice s kojim se neko ili nešto upoređuje:

- a) Më i mirë *NGA të tjerët*. /Bolji *OD drugih*./ N_{Gen}
- c) Më shumë *NGA sasia* e parashikuar. /Više *OD predviđene količine*./ N_{Gen}
- d) Ai është më i mençur *NGA të gjithë*. /Pametnji *od svih*./ N_{Gen}

3 NOM = 3 GEN

16.2.2.15 Objekat sa predlogom NGA (IZ, OD), kada zavisi od glagola: *kam* (imati), *them* (reći), *bëj* (činiti, raditi), *sajoj* (izmisliti), *dua* (voleti, hteti), *zgjedh* (birati), *fitoj* (dobiti), *ha* (jesti), *di* (znati), *provoj* (probati), *ndaj* (podeliti), *marr* (uzeti), *ble* (kupiti) i dr.; označava deo celine nad kojom se širi radnja.

- a) *Po, NGA këto investime ka përfitim populli ynë*. /Da, *OD ovih investicija* naš narod ima dobitak./ N_{Gen}
- b) Ai ha *NGA këto gjellë*. {dosl. On jede *OD ovih jela*.} /On se hrani *ovim jelima*./ N_{Inst}
- c) Ai merr *NGA këto kumbulla*. /On uzima *OD ovih šljiva*./ N_{Gen}
- d) E dua *NGA një prej këtyre*. /Hoću *PO jednu OD ovih*./ N_{Gen}
- e) Ajo i zgjodhi *një NGA një*. /Ona ih je izabrala *jedno PO jedno*./ NA_{kuz} .

5 NOM = 3 GEN + 1 AKUZ + 1 INSTR

16.2.2.16 Predlog NGA (OD, IZ)/ upotrebljava se sa imenicama u nominativu i glagolima koji označavaju dodirivanje delove tela: *kap* (uhvatiti), *tërheq* (vući), *nduk* (pokidati, čupati), ima funkciju objekta:

- a) Ajo e kapi *NGA krah*u dhe nuk e la të shkonte. /Uhvatila *ga/ju* je *ZA rame* i nije *ga/ju* pustio da ide./ $Akuz$.

- b) E tërhoqi *NGA krah* i djathtë. /Vukao ga je *ZA desno rame*./ *Akuz*.
 c) Ia nduku flokët *NGA koka*. /Iščupao mu/joj je kosu *SA glave*./ *N_{Gen}*

3 NOM = 1 GEN + 2 AKUZ

16.2.2.17 Nominativ s predlogom *NGA/OD* uz glagole: *përbëhet (sastojati se)*, *formohet (formirati se)*, *ngjizet (zgruśati se)*, *përftohet (pridobijati)*, označava od čega je napravljen jedan drugi predmet:

- a) Uji përbëhet *NGA hidrogjeni* dhe *oksigjeni*. /Voda se sastoji *OD vodonika* i *kiseonika*./ *N_{Gen}*
 b) Betonarmeja përfitohet *NGA çimentoja*, *hekuri* dhe *uji*. /Armirani beton se dobija *OD cementa*, *gvoźđa* i *vode*./ *N_{Gen}*
 c) Gazi formohet *NGA bashkimi* i *karbonit* me *hidrogjen*./Gas se formira *OD jedinjenja ugljenika* i *hidrogena*./ *N_{Gen}*
 d) Kosi ngjizet *NGA qumështi*. /Kiselo mleko se pravi *OD mleka*./ *N_{Gen}*

4 NOM = 4 GEN

U srpskom ove rečenice pripadaju ablativnom genitivu s predlogom *OD* uz semantički nepotpuni glagol/trpni pridev tipa *sastojati se*/biti sastavljen.

16.2.2.18 Objekat sa predlogom *NGA/IZ* ponekad zavisi od glagola koji označavaju početak radnje: *nis* /krenuti, poći/, *filloj* /početi/, *zë* /uhvatiti/ i dr.:

- a) Kur nisi ta lexonte mësimin *NGA fillimi*, atëherë çdo gjë e kishte të qartë./Kada je počeo da čita lekciju *OD početka*, sve mu je bilo jasno./ *N_{Gen}*
 b) Fillimisht e zuri një *NGA një*. /U početku je uhvatilo *jedno PO jedno*./ *Akuz*
 (Domi, 2002: 260–261)

2 NOM = 1 GEN + 1 AKUZ

16.2.2.19 Nominativ sa predlozima TE/TEK (KOD) označava mesto ili predmet gde se nalazi neko ili nešto:

- a) Librin e harrova *TEK Anila*. /Knjigu sam zaboravila *KOD Anile*./ N_{Gen}
- b) Arta shëtiste TE lumi. /Arta je šetala *PORED reke*./ N_{Gen}

2 NOM = 2 GEN

16.2.2.20 Predlozi TE/TEK (KOD) upotrebljavaju se sa imenicom u nominativu i označavaju mesto, predmet ili lice u čijem/u kom pravcu se kreće nešto ili neko:

- a) Arta shkoi *TE shtëpia*. /Arta je otišla *kući*./ N_{Dat}
- b) Nora ka shkuar *TE gjyshja*. /Nora je otišla *KOD bake*./ N_{Gen}
- c) Aureli kishte shkuar *TE shokët*. /Aurel je otišao *KOD drugova*./ N_{Gen}
- d) Rita shkoi *TEK i ati (tek e ëma)*. /Rita je otišla *KOD oca/KOD majke*./ N_{Gen}
- g) Ata arritën deri *TE maja e malit*. /Stigli su *DO vrha planine*./ N_{Gen}
- h) Babai shkoi *TE stacioni*. Otac je otišao *DO stanice*./ N_{Gen}
- i) Nxënësit arritën *te stadiumi*. /Učenci su stigli *DO stadiona*./ N_{Gen}

7 NOM = 6 GEN + 1 DAT.

16.2.2.21 Predlog NGA/OD u funkciji temporalnog determinatora ingresivnog tipa (vremenska ablativnost):

- a) Nuk jemi takuar *NGA Vera*. /Nismo se sreli *OD leta*./ N_{Gen}
- b) Punojmë bashkë *NGA Viti i Ri*. /Radimo zajedno *OD Nove godine*./ N_{Gen}
- c) Ajo mëson anglisht *NGA fëmijëria*. /Ona uči engleski *OD detinjstva*./ N_{Gen}
- d) Ata filluan *NGA nocioni konkret TEK ai abstrakt*. /Oni su počeli *OD konkretnog pojma DO onog apstraktnog*./ N_{Gen}

4 NOM = 4 GEN

16.2.2.22 Predlog TE/KOD upotrebljava se sa imenicama u nominativu i označava mesto gde se neko ili nešto nalazi:

- a) Ajo është ulur *TE dritarja*. /Ona je sedela *KOD prozora*./ N_{Gen}
- b) Ajo erdhi *TE shkolla*. /Ona je došla *KOD škole*./ N_{Gen}
- c) U takuan *TE fakulteti*. /Oni su se sreli *KOD fakulteta*./ N_{Gen}

3 NOM = 3 GEN

16.2.2.13 Međutim, kada joj prethodi neka odredbena reč, kao zamenice: *ky* /ovaj/, *kjo* /ova/, *ai* /on/, *ajo* /ona/, *një* /neki, jedan/, *disa* /nekoliko/, *ndonjë* /bilo koji/, *cilido* /bilo ko/, javlja se u neodređenom vidu.

Posle predloga *TE*(K, KOD), kada joj ne prethodi neka odredbena reč, imenica je u određenom vidu: te *shtëpia*, te *lumi*, tek *ura* /kod kuće, kod reke, kod mosta/, ili te *ajo shtëpi*, te *një shtëpi* /kod one kuće, kod jedne kuće/.

U neodređenom vidu, imenicama u svim padežima prethodi član *një* u jednini, a u množini *disa* ili *ca*: një *lis* /jedan hrast/, disa *lisa* /nekoliko hrastova/.

16.3 Zaključak o nominativu

16.3.1 Nominativ se pojavljuje kao slobodni padežni oblik. U albanskom jeziku bez predloga (apelativni, subjekatski i predikatski nominativ) ima ista značenja kao i nominativ srpskog jezika. Međutim, kada je reč o nominativu albanskog jezika sa predlozima NGA/OD/IZ i TE(K)/KOD u gorenavedenim primerima 93 rečenice se prevode na srpski genitivom, 1 dativom, 10 akuzativom, 2 instrumentalom i 3 lokativom.

16.3.2 Nominativ albanskog jezika s predlogom NGA/OD/IZ uglavnom se prevodi ablativnim genitivom srpskog jezika. Nominativ albanskog jezika uz medijalne glagole tipa *frikësohem/bojati se, turpërohem/stideti se, tmerrohem/groziti se* u srpskom jeziku se prevodi subjekatskim genitivom: Ai ka frikë NGA errësira. /On se boji mraka./ Turpërohet NGA i ati. /Stidi se oca. Isto tako i nominativ albanskog jezika s predlogom NGA/OD uz glagole tipa: *mësoj/saznati/, dëgjoj/čuti, fitoj/dobiti, blej/kupiti se*, u srpskom jeziku se prevodi genitivom: E bleva librin NGA Aureli. /Kupio sam knjigu OD Aurelja./ Osim imenica s predlogom NGA/OD i nominativ albanskog jezika s predlogom TE(K)/KOD u srpskom jeziku se prevode genitivom: Shkoi TE mjeku. /Otišao je KOD lekara.

16.3.3 Albanski nominativ najčešće s predlozima prevodi se ablativnim genitivom srpskog jezika i pri tome označava udaljavanje od nekog mesta, odvajanje ili izdvajanje od nekoga ili nečega. Kada imenicama u albanskom jeziku prethodi predlog NGA/OD ili IZ, onda nominativ ima funkciju spacijalnog determinatora ablativnog tipa. Među ovim rečenicama postoje i rečenice koje označavaju izvor ili poreklo, materiju, na primer: E trashëgoi tokën NGA vëllai. /Nasledio je imanje OD brata./, ili materiju: E përgatiti tortën NGA arrat. /Pripremio je tortu OD araha./.

16.3.4 Takođe, nominativ s predlogom NGA/OD uz semikopulativne glagole tipa *sastojati se (biti sastavljen), nastati*, ili uz glagole tipa: *zavisiti (biti zavistan)* + predlog NGA/OD: npr. Secila pjesë përbëhet NGA hekuri. /Svaki deo se sastoji OD gvožđa./, ili Ajo gjithnjë varej NGA ai. /Ona je uvek zavisila OD njega./, u srpskom jeziku se prevodi predikatskim genitivom. Ovde se često radi i o glagolima koji istovremeno nose i semantičko obeležje ablativnosti poticanja, materije, sastavnog elementa i dr.

16.3.5 Nominativ sa deverbativnim imenicama s predlogom *NGA/OD* u funkciji semantičke dopune semikopulativnog glagola s kojim istovremeno čini dekomponovani predikat, npr.: Erdhi deri *TE ndryshimi* i planit. /Došlo je *DO promene* plana./ U srpskom jeziku ova imenica se prevodi genitivom u semiokopulativnom predikatu.

16.3.6 Imenice koje u nominativu albanskog jezika označavaju vreme, npr. *Nga mbrëmja* zakonisht fryn era dhe sjell freski. /*S večeri* obično duva vetar i donese svežinu, u srpskom jeziku se prevodi temporalnim genitivom.

16.3.7 Imenice koje u nominativu albanskog jezika označavaju prostorne odnose, npr. Do të fle *TE shoqja*. /Spavaće kod drugarice./ Ove imenice se na srpski jezik uglavnom prevode u spacijalnom genitivu. Međutim, spacijalni genitiv srpskog jezika može da se prevodi i ablativom albanskog jezika, npr. Otišli su *van grada*. /*Kanë shkuar jashtë qytetit*./

16.3.8 U albanskom jeziku nominativom se prevode i imenice partitivnog genitiva srpskog jezika: *tre nxënës* /tri učenika/, *katër libra*, *pesë libra* /četiri knjige, pet knjiga/.

16.3.9 Imenice albanskog jezika s predlogom *TE /KOD/* uz glagole tipa *odsesti*, *prenoçiti*, *stanovati*, *nalaziti se*, *boraviti* i sl., koje označavaju fizički prostor, npr. U vendos *TE miku*. /Odseo je *KOD prijatelja*./, Do të fle *TE farefisi*. /Spavaće *KOD rođaka*./, Banon përkohësisht *TE vëllai*. /Stanuje privremeno *KOD brata*./, na srpski jezik se prevode prostornim genitivom. Isto tako i zamenice uz glagole koji traže odredbu mesta sa značenjem „u našem/u njihovom... kraju/zemlji/instituciji/porodici“ i sl., u albanskom se javljaju u nominativu dok u srpskom jeziku u prostornom genitivu: *TE ne mirë është rritur gruri*. /*KOD nas* dobro je rodila pšenica. (Takođe: U našem kraju/u našoj zemlji je ove godine dobro rodila pšenica).

17.1 GENITIV

17.1.1 U albanskom jeziku genitiv se uglavnom upotrebljava sa imenicama u funkciji determinatora. Genitiv i dativ u albanskom imaju iste nastavke, ali se razlikuju jedan od drugog na sintaksičko-funkcionalnom planu:

- 1) Genitivu prethodi prepozitivni član po čemu pripada analitičkom obliku, dok dativ uopšte nema član. Genitiv ne može da se formira kraćim oblikom ličnih zamenica, pošto on zavisi od imenice, dok dativ uvek prati kraći oblik, jer zavisi od glagola.
- 2) Genitiv dopunjuje značenje imenice pošto ima funkciju determinatora, dok dativ dopunjuje značenje glagola, s obzirom na to da ima funkciju nepravog objekta. Genitiv ima ustaljenu poziciju unutar sintagme zbog toga što uvek stoji posle imenice koju određuje, dok dativ ima slobodnu poziciju u rečenici, a u odnosu na glagol čije značenje dopunjuje može da stoji i ispred i iza njega. Pošto ova dva padežna oblika imaju iste nastavke, na morfološkom planu treba da se analiziraju zajedno (Topalli 2011: 363).
- 3) Genitivu je dodat prepozitivni član da bi se razlikovao od homonimnog oblika dativa (Demiraj 1975: 26).

17.1.1.2 Subjekat izražen imenicom u genitivu je veoma redak. Kada je subjekat imenica u genitivu, onda je zavisni konstituent imenske sintagme. *Të shtëpisë së saj vërtet janë gjentilë. /Njeni ukućani zaista su ljubazni./* N_{Gen}

1 GEN = 1 GEN

a) kao objekat:

- I bënte detyrat e veta, ashtu si i kishte bërë *të tjerëve*. /Uradio je svoje zadatke, kao što je radio zadatke *drugih*./ N_{gen}

- a) Imenski deo predikata:
- b) Ai ishte *i fjalës*. /On je bio *od reči*./ N_{Gen}
- c) Ajo ishte *e gojës*. /Ona je bila *elokventna/rečita*./ N_{Nom}
- d) Ishte *i topit*. /Htela ga je *lopta*./ N_{Nom}

17.1.1.3 Denominalizacijom deverbativne imenice, imenica u genitivu prelazi u oblik nominativa i na sintaksičkom planu zauzima poziciju subjekta:

- a) Loja *e fëmijëve*. *Fëmijët* po luajnë. /Igranje *dece*. *Deca* igraju./
- b) Këndimi *i zogjve*. *Zogjtë* po këndojnë. /Pevanje *ptica*. *Ptice* pevaju./ N_{Gen}
- c) Rënia *e shiut*. *Shiu* u ndal./Padanje *kiše*. *Kiša* pada./

3 GEN = 3 GEN

17.1.1.4 U genitivu imenici prethodi prepozitivni član, za muški rod /i/ a za ženski /e/, u određenom i neodređenom vidu jednine i množine. U neodređenom vidu prepozitivni član prethodi atributu imenice, u jednini *një*, u množini reči *disa*: *libri i një nxënësi* /knjiga jednog učenika/, *libra të disa nxënësve* /knjige nekih učenika/.

Funkcionalna sličnost genitiva s pridevom je u tome što i jedan i drugi mogu da budu atributi a prepozitivni član prideva, zajedno s osnovom samog prideva, podudara se u padežu, rodu i broju sa prethodnom imenicom: *profesori i ri* /novi profesor/, *profesoresha e re* /nova profesorka/, *e profesorit të ri* /od novog profesora/, *e profesoreshës së re* /od nove profesorke/, *profesorët e rinjë* /novi profesori/, *profesoreshat e reja* /nove profesorke/:

17.1.1.5 Prepozitivni član genitiva može i da se ne ponavlja kod imenica koje slede, ako se atributi poređaju jedan za drugim: *Prodhimi i grurit, misrit, elbit dhe thekrës*. /Proizvodnja *žita, kukuruza, ječma i ovsa*./ N_{gen}

17.2.1 Značenja genitiva u albanskom jeziku

17.2.2.1 Objekatski genitiv – Denominalizacijom deverativne imenice, imenica u genitivu prelazi u oblik slobodnog akuzativa i na sintaksičkom planu zauzima poziciju objekta (pojma koji na različite načine obuhvaćen radnjom) uz prelazni glagol:

- a) Zbarkimi i mallit. Iskrčavanje robe./ N_{Gen} .
- b) Lidhja e kontratës. Zaključivanje ugovora./ N_{Gen} .
- c) Fillimi i procedurës. /Pokretanje postupka. / $N_{Gen} \cdot N_{Gen}$.

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.2 Objekatski genitiv je onaj genitiv koji stoji uz imenice koje su postale od glagola: *proizvodnja* /prodhim/ glagol *proizvoditi/prodhoj*, *sejanje/mbjellje*/, glagol *sejati/mbjell*, *žetva* /korrja/ glagol *korr/žeti*, *oslobođenje/çlirimi*/ glagol *osloboditi/çliroj*:

a) Është rritur dukshëm prodhimi i thëngjillit, i plumbit dhe i zinkut./Znatno je porasla *proizvodnja uglja, olova i cinka*./ N_{Gen} . Član genitiva (i/e) u genitivu u albanskom jeziku može i ne mora da se ponovi.

- b) Ka filluar korrja e grurit. /Počela je *žetva pšenice*./ N_{Gen}
- c) Ka filluar mbjellja e drithërave. /Počela je *setva žitarica*./ N_{Gen} .
- d) Fillimi i procedurave. /Pokretanje *postupaka*./ N_{Gen} .
- e) Çlirimi i Beogradit ndodhi në tetor. /Oslobođenje Beograda se dogodilo u oktobru./ N_{Gen}

5 GEN – 5 GEN

17.2.2..3 Objekatski genitiv. Denominalizacijom deverbativne imenice, imenica u genitivu prelazi u oblik slobodnog akuzativa i na sintaksičkom planu zauzima poziciju objekta (pojma koji je na različite načine obuhvaćen radnjom) uz prelazni glagol:

- a) Zbarkimi *i mallit*. $N_{Gen} \rightarrow$ Zbarkoj mallin./ N_{Akuz}
/Iskrcaвање *robe*. $N_{Gen} \rightarrow$ Iskrcavati *robu*./ N_{Akuz}
- b) Lidhja *e kontratës*. $N_{Gen} \rightarrow$ Lidh kontratën. N_{Akuz}
/Zaključivanje *ugovora*. $N_{Gen} \rightarrow$ Zaključiti *ugovor*./ N_{Akuz}

4 GEN = 4 AKUZ

17.2.4 Posesivni genitiv. To je genitiv u funkciji posesivnog determinatora kojim se imenički pojam određuje s obzirom na neki od mogućih tipova pripadničko-posesivnog odnosa, kojim on uspostavlja s nekim drugim imeničkim pojmom.

- a) Pronësia *e qytetarëve*. /Svojina *građana*. N_{gen} /
- b) Ajo vajzë është *e familjes* sime. /Ona devojka je IZ *moje porodice*/. N_{gen}
- c) Ajo lojë është *e kohës* sonë./Ta igra je IZ *našeg vremena*./ N_{gen}

Ovim genitivom se pokazuje odnos pripadništva - vlasništva.

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.5 Pokazne, upitne i neodređene zamenice mogu imati funkciju imenskog člana u nominativu, ali i u dativu, da bi pokazale pripadnost/posesivnost:

- a) Kjo mos është *e atij*? /Ova, da nije *njegova*?/ N_{nom}
- b) *I kujt* je ti, mor bir.{ dosl. *Čiji* si ti, bre sine? } /Čiji si ti, sine?/ N_{nom}
- c) Ne jemi *të njëri-tjetrit*. /Mi pripadamo jedan *drugome*./ N_{dat} .
- d) Qeveria është *e të gjithëve*, moj grua. /Vlada je *svačija*, ženo/ N_{nom} (M. Çeliku, M.Domi, S.Floqi. 2002 : 194)

4 GEN = 3 NOM + 1 DAT

17.2.2.6 Kvalifikativni genitiv označava osobine nekoga ili nečega. Kada imenica u genitivu ima uopšteno značenje, onda označava kvalitativnu osobinu. Imenica u genitivu po značenju je bliska sa pridevom.

- a) Ai është djallë *i besës*. /Onaj momak je *od reči*./ N_{gen}
- b) Më shumë më pëlqen *buka e zezë*. /Više mi se sviđa *crni hleb*./ N_{nom}
- c) Ai ujë është *i ftohtë*. /Ta voda je *hladna*./ N_{Nom}
- d) Djalë e hodhi përpara *jeta e qytetit*. /Dečaka je uhvatio *život grada*./ N_{gen}

4 GEN = 3 NOM + 1 GEN

17.2.2.7 Kvalifikativni genitiv. Genitiv uz imenicu sa značenjem superlativnosti:

- a) Roman *i vitit*. /Roman *godine*./ N_{gen}
- b) Ngjarje *e shekullit*. /Događaj *veka*./ N_{Gen}
- c) Ndeshje *e sezonës*. /Utakmica *sezone*. N_{Gen}

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.8 Posesivni genitive kojim se pokazuje odnos dela prema celini.

- a) Dora *e njeriut*. Ruka *čoveka*./ N_{gen}
- b) Zëri *i moderatorit*. /Glas *spikera*. / N_{Lok}
- c) Këmbëza *e tryezës*. /Noga *OD stola*. N_{gen} /
- d) Kapaku *i kutisë*. /Poklopac *OD kutije*. / N_{gen}

2 GEN = 2 GEN + 1 LOK

17.2.2.9 Temporalni genitiv. To je genitiv u funkciji temporalnog determinatora kojim se označava vreme:

a) Po mblidheshin krushqit ditën e parë të *dasmës*. /Svatovi su se okupili prvog dana *svadbe*./ N_{Gen}

b) Vajzat po ktheheshin në shtëpi ditën e fundit të *pushimit*. /Devojke su se vraćale kući poslednjeg dana *odmora*./ N_{Gen}

2 GEN = 2 GEN

17.2.2.10 Genitiv se upotrebljava uz imenice koje označavaju kraj, početak i sredinu neke radnje:

a) Fillimi i *filmit* ka qenë i keq. /Početak *filma* je bio loš./ N_{Gen}

b) Fundin e *librit* nuk e kam kuptuar. /Kraj *knjige* nisam razumeo./ N_{Gen}

c) Nëna e preu me thikë mesin e *bukës*. /Majka je sekla nožem sredinu *hleba*./ N_{gen}

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.11 Partitivni genitiv. Genitiv označava odnos dela sa celinom:

a) Më i vogli i *fëmijëve*. /Najmladi *od dece*./ N_{gen}

b) Më trimi i *trimave*. /Najhrabriji *od junaka*./ N_{gen}

c) Gjysma e *bukës*. /Pola *hleba*./ N_{gen}

d) Shumica e *nxënësve*. /Većina *učenika*./ N_{gen}

4 GEN = 4 GEN

17.2.2.12 Genitiv ima isto značenje sa razlomcima:

a) Dy të tretat e *bukës*. /Dve trećine *hleba*./ N_{gen}

e) Një e katërta e *punës*. /Jedna četvrtina *rada*./ N_{gen}

f) Një e katërta e të të *ardhurave*. /Jedna četvrtina *prihoda*./ N_{gen}

GEN = 3 GEN

17.2.2.13 Partitivni genitiv. Genitiv u obliku množine uz paranumeričke kvantifikatore za koje se ne zna koliki broj pojedinačnih primeraka označavaju npr.:

- a) Tufa e *dhenve*. /Stado ovaca./ N_{gen}
- b) Kolona e *njerëzve*. /Kolona ljudi./ N_{gen}
- c) Grupi i *gjuhëve*. /Grupa jezika./ N_{gen}
- d) Numri i *fëmijëve*. /Broj dece./ N_{gen}

4 GEN = 4 GEN

17.2.2.14 Posesivni genitiv upotrebljava se uz zajedničke imenice i označava nazive mesta, reka, planina:

- a) Liqeni i *Ohrit*. /Ohridsko jezero./ N_{nom}
- b) Lumi i *Shkumbinit*. /Reka Škumbin./ N_{nom}
- c) Qyteti i *Vlorës*. /Grad Valona./ N_{nom}
- d) Mali i *Dajtit*. /Planina Dajt./ N_{nom}

4 GEN = 4 NOM

17.2.2.15 Kvalifikativni genitiv s pridevom u komparativu ukazuje stepen poredjenja:

- a) Më i mençuri i *djemve*. /Najpametniji OD dečaka./ N_{gen}
- b) Më e hijeshmja e *vajzave*. /Najzgodnija OD devojaka./ N_{gen}
- c) Më i miri i *fëmijëve*. /Najbolji OD dece./ N_{gen}
- d) Më i padëgjueshmi i *nxënësve*. /Najneposlušniji OD učenika./ N_{gen}

4 GEN = 4 GEN

17.2.2.16. Komparativni genitiv - To je genitiv u poredbenim konstrukcijama sa značenjem

poređenja dve pojave po nejednakosti ili jednakosti:

- a) Shtëpia e Agimit është MË E MADHE SE shtëpia e Dritonit/ Agimova kuća je VEĆA OD Dritonove kuće. N_{Gen} .
- b) Nusja e Dritonit gjithnjë ka qenë më e MIRË SE e Artit./Dritonova mlada uvek je bila LEPŠA OD Arta. $/N_{Gen}$

2 GEN = 2 GEN

17.2.2.17 Kada imenici prethode predložki izrazi ME ANË, ME ANËN (posredstvom, pomoću, uz pomoć), onda oni označavaju sredstvo kojim se vrši radnja. U srpskom jeziku to je instrumentalni genitiv ili genitiv sredstva koji omogućuje realizaciju predikacije:

- a) Kjo çështje u zgjodh ME ANË (të)/ME ANËN (e) bisedimeve ndërmjet tyre. /Ovo pitanje rešeno je POSREDSTVOM razgovora među njima./ N_{gen} .
- b) Ata informoheshin ME ANË e letrave. /Oni su se informisali POMOĆU pisama./ N_{gen}
- c) I nxorën barkat nga deti ME ANË/ME ANËN e vinçave /Vadili su čamce iz mora POMOĆU dizalice./ N_{Gen}
- d) Diagnozën e caktuan ME ANË / ME ANËN e mjeteve bashkëkohore. /Dijagnozu su odredili UZ POMOĆ savremenih sredstava./ N_{Gen}

4 GEN = 4 GEN

17.2.2.18 Subjekatski genitiv sa konstrukcijom/predloškim izrazom NGA ANA/od strane/ u genitivu označava se agens u pasivnoj strukturi:

- a) Sot janë konfiskuar NGA ANA e policisë pesëdhjetë kilogramë drogë. /Danas je OD strane policije konfiskovano pedeset kilograma droge./ N_{Gen}
- b) Malli është marrë NGA ANA e mafisë. /Roba je preuzeta OD strane mafije./ N_{Gen}

- c) Ai është ndalur në kufi NGA ANA e doganierëve. /On je zaustavljen na granici OD STRANE carinarnika./ N_{Gen}

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.19 Eksceptivni genitiv. Genitiv sa predloškim izrazom ME PËRJASHTIM/S IZUZETKOM/OSIM/ označava izuzimanje/isključivanje jedne pojave (osobe, predmeta, abstraktnog pojma) iz mnoštva ostalih prisutnih ili odsutnih istovrsnih pojava:

- a) Në ekskurzion shkuan të gjithë ME PËRJASHTIM TË Petritit. /Na ekskurziju su otišli svi OSIM Petrita./ N_{gen}
- b) U diplomuan të gjithë ME PËRJASHTIM TË Orgesit./Svi su diplomirali OSIM Orgesa./ N_{gen} .
- c) Njerëzit me vite nuk u besojnë politikanëve ME PËRJASHTIM TË disa pleqve./Ljudi već godinama ne veruju političarima, OSIM nekih staraca./ N_{gen}
- d) Të gjithë erdhën ME PËRJASHTIM TË Agronit./Svi su došli OSIM Agrona./ NAKUZ.
- e) Të gjithë morën pjesë me përjashtim të Artës. /Svi su učestvovali, IZUZEV/SEM Arte./ N_{gen}
- f) Erdhën të gjithë me përjashtim të Artanit. /Došli su svi, izuzev/sem Artana./ N_{gen}
- g) Pjesëtohet me të gjithë numrat ME përjashtim të njëshit. /Deli se sa svim brojevima, IZUZEV/OSIM jedinice./ N_{gen}

7 GEN = 6 GEN + 1 AKUZ

17.2.2.20 Prostorni genitiv. Genitiv s predloškim izrazom NË DREJTIM /U PRAVCU/ označava cilj ili ograničenje. Uglavnom se upotrebljava u publicističkom stilu:

- a) Janë arritur rezultate të mira edhe NË DREJTIM të përmirësimit të të drejtave të njeriut. /Postignuti su dobri rezultati U PRAVCU poboljšanja prava čoveka./ N_{gen}

- b) Unë do të kthehem *NË DREJTIM të majtë*. /Ja çu krenuti *u levom PRAVCU*./ N_{Dat}
- c) Autobusi u kthye *NË DREJTIM të qytetit*. /Autobus je krenuo *u pravcu grada*./
 N_{Gen}
- d) Mira u nis *NË DREJTIM të veriut*. /Mira je pošla *U PRAVCU severa*./ N_{gen}
- e) Gresa kaloi *NË DREJTIM të djathtë*. /Gresa je prešla *u desnom PRAVCU*./ N_{Dat}
- f) Artani do të vijë *NË DREJTIMIN të fabrikës*. /Artan će doći *U PRAVCU fabrike*./ N_{Gen}

6 GEN = 3 GEN + 3 DAT

17.2.2.21 Instrumentalni genitiv uz predložki izraz *NË SAJË* /zahvaljujući/, označava razlog ili sredstvo kojim se vrši radnja ili način na koji se vrši radnja. Ovo značenje imaju i predložko-padežna konstrukcija:

- a) *NË SAJË të ndihmës së tyre ata mbijetuan*. /*ZAHVALJUJUĆI njihovoj pomoći* oni su preživeli./ N_{Dat}
- b) *NË SAJË të punës së madhe nuk e ndiem shumë krizën*. /*ZAHVALJUJUĆI velikom radu* nismo osetili mnogo krizu./ N_{Dat}
- c) *NË SAJË të saj kaloi mirë*. /*ZAHVALJUJUĆI njoj* dobro je prošla./ N_{Dat}

3 GEN = 3 DAT

17.2.2.22 Substitutivni genitiv sa značenjem zamenjivanja uz predložki izraz *NË VEND* /UMESTO/ označava zamenу, razmenu:

- a) *NË VEND të librit më solli fjalorin*. /*UMESTO knjige* doneo/donela mi je rečnik./ N_{Gen}
- b) Unë do ta marrë atë në punë *NË VEND të motrës*. /Ja çu je uzeti na poslu *UMESTO moje sestre*./ N_{Gen}
- c) *Në vend të Dritës*, shkoi Fjolla. /*Umesto Drite*, otišla je Fjolla./ N_{Gen}

3 GEN = 3 GEN

17.2.2.23 Namerni genitiv s predloškim izrazima PËR ARSYE i PËR SHKAK /zbog/ je indirektni „pasivni” uzrok tipa razlog ili povod. Ovi predloški izrazi smatraju se sinonimima. Označavaju pojam koji je izvan sfere agensa i indirektno izazivaju neko psihološko ili fiziološko stanje kod čoveka, ili neku njegovu akciju:

- a) Është penduar *PËR SHKAK të një procedure të tillë.*/Pokajao se *ZBOG takvog postupka.*/ N_{Gen}
- b) Është ndalur në spital *PËR SHKAK të inflamacionit të mushkërive.* /Zadržan je u bolnici *ZBOG upale pluća.*/ N_{Gen}
- c) Vendimi për përjashtim është marrë *PËR SHKAK të shkeljes së detyrës së punës.* /Odluka o isključenju doneta je *ZBOG povrede radne dužnosti.*/ N_{Gen}
- d) Puna është ndalur *PËR ARSYE të mungesës së mjeteve financiare.* /Radovi su zaustavljeni *ZBOG nedostatka finansijskih sredstava.*/ N_{Gen}

4 GEN = 4 GEN

17.2.2.24 Posesivnim genitivom označava se odnos pripadništva, odnosno posedništva (vlasništva):

- a) Pronësia e qytetarëve./Svojina građana./
- b) Armët e ushtarëve./Oružje vojnika./

Genitiv s obaveznim determinatorom uz imenicu:

- c) Atelea e piktorit të njohur./Atelje poznatog slikara./
- d) Libri i mikut tim. /Knjiga moga prijatelja./ N_{Gen}

4 GEN = 4 GEN

17.3 Zaključak o genitivu

17.3.1 Od ukupno 90 gorenavedenih imenica u genitivu u albanskom jeziku, 13 od njih se prevode na srpski jezik u nominativu, 70 je u genitivu, 6 u dativu, 1 u akuzativu i 2 u lokativu.

17.3.2 Partitivni genitiv srpskog jezika prevodi se nominativom ili ablativom albanskog jezika, npr. u nominativu: *të dy djemtë /oba momaka/*, u ablativu: *Shumë PREJ tyre nuk erdhën. /Mnogi OD njih nisu došli./* Međutim u funkciji kvantifikatora uz imenicu u genitivu može se pojaviti i brojna imenica (*desetina, stotina, hiljada*) s predlogom *NA* i značenjem aproksimativnog i implikacijom velikog broja pojedinačnih primera: *ME dhjetëra nxënës arritën javën e kaluar në Goç. /NA desetine učenika stiglo je prošle nedelje na Goç./* U albanskom ova imenica se prevodi akuzativom sa predlogom *ME/SA*.

17.3.3 Međutim, genitiv množine srpskog jezika s predlogom *OD* uz numerčike kvantifikatore: zbirne brojeve i brojne imenice i pronomeričke relativne kvantifikatore (zameničke priloge, priloge, prideve, imenice) tipa: *sa/koliko, aq/toliko, po aq/onoliko, pak/malo, shumë/mnogo, disa/nekoliko, shumica/većina* i dr. prevode se u ablativu u albanskom jeziku. Na primer:

Nas šestorica/Gjashtë prej nesh. ABL.

Malo/mnogo nas/ Pak/shumë prej nesh. ABL

Nas nekolicina/ Disa prej nesh.ABL.

17.3.4 Posesivni genitiv albanskog jezika uglavnom se prevodi posesivnim genitivom srpskog jezika kao, npr. *Pronësia e qytetarëve. /Svojina građana./*. Imenice u srpskom jeziku s predlogom *OD* kada označavaju integralne delove predmetnih objekata, npr.: *Krov/kapija/ograda OD kuće*, u albanskom jeziku se prevode genitivom: *Kulmi/porta/gardhi i shtëpisë*.

17.3.5 Spacijalni /prostorni/ genitiv albanskog jezika isto tako prevodi se spacijalnim genitivom srpskog jezika, npr. *Ndeshja ndodhi në mes të tunelit. /Sudar se desio USRED tunela./* Spacijalni genitiv srpskog jezika kada označava posrednu prostornu lokalizaciju sa

predlozima *jashtë/van/*, *përveç/osim/*, *afër/ blizu/*, *dikund/negde/*, *rreth/oko/*, *pranë/pored/*, *deri/do/*, *midis/između/*, *para/ispred/*, *pas/iza/*, *përballë/prekoputa* i sl., u albanskom jeziku se prevodi ablativom: Shkuan në piknik *JASHTË qytetit*. /Otišli su na izlet *VAN/IZVAN grada*./ Fatkeqësia ndodhi *DIKUND RRETH Beogradit*. /Nezgoda se desila *NEGDE OKO Beograda*./

17.3.6 Temporalni genitiv kada označava neposrednu vremensku lokalizaciju u albanskom jeziku upotrebljava se s predloškim izrazima, a u srpskom s predlozima *usred /në mes të/*, *pred /para/*, *kraj /skaj/*: Ra borë *NË MES TË* verës. Erdhi *NË MES TË* javës/ odgovara temporalnom genitivu u srpskom jeziku: Sneg je pao *USRED leta*. Došao je *SREDINOM nedelje*.

17.3.7 Kvalifikativni genitiv sa značenjem superlativnosti i u srpskom jeziku se prevodi genitivom: Automobil *i vitit*. /Automobil *godine*./ ili Ndeshje *e shekullit*. /Meć *stoleća*./ Kvantifikativni genitiv srpskog jezika odgovara nominativu albanskog jezika, međutim kada mu prethodi predlog *DO*, javlja se u akuzativu: Obazriv *DO krajnjih granica*. /I kujdesshëm deri *NË* kufijtë e fundit,.

17.3.8 Kauzalni /uzročni/ genitiv albanskog jezika odgovara kauzalnom /uzročnom/ genitivu srpskog jezika s predlogom *ZBOG*: /U pendua *për shkak të* një sjelljeje të tillë. /Pokajao se *zbog takvog postupka*/. Inače, kauzalni genitiv srpskog jezika s predlogom *OKO* u albanskom jeziku javlja se u ablativu.

18 DATIV

18.1 Značenja dativa u albanskom jeziku

18.1.1 Dativ obično označava nepravi objekat. Nepravi objekat javlja se sa jednim brojem značenja u albanskom jeziku. Nepravi objekat dobijaju ne samo prelazni nego i neprelazni glagoli, kao i pasivni i refleksivni glagoli. Dativ se upotrebljava s glagolima. Obično označava nepravi objekat, kao i lice ili stvar prema kome ili čemu je usmerena radnja:

- a) Thuaj *Artanit të vijë!* /Kaži Artanu da dodje!/ N_{dat}
- b) Ai iu afrua *Beogradit*. /On se približio Beogradu./ N_{dat}

Ili kome ili čemu nešto pripada:

- c) *Fajin ia lanë Artit*. /Krivicu su svalili na Arta./ N_{Akuz}

$$3 \text{ DAT} = 2 \text{ DAT} + 1 \text{ AKUZ}$$

18.1.1.2 Subjekatski dativ je u funkciji semantičkog subjekta. Po pravilu se radi o dativu lične zamenice, najčešće u enklitičkom obliku. U pogledu ovoga, izuzetak je jedino dativ nosioca jednakosti:

- a) *Më flihet*. /Spava mi se./ N_{dat}
- b) *Më hapet goja*. /Zeva mi se./ {dosl. Otvaraju mi se usta.} N_{dat}
- c) *Më hahet*. /Jede mi se./ N_{dat}

$$3 \text{ DAT} = 3 \text{ DAT}$$

18.1.1.3 Dativ nosioca fiziološkog stanja ili procesa se iskazuje kraćim oblikom + glagol + imenica:

- a) *Më vlon barku*. /Krči mi u stomaku./ N_{dat}
- b) *Iushëtojnë veshët*. /Zuji joj u ušima./ N_{dat}

- c) Më merren mendtë. /Vrti mi se u glavi./ N_{dat}
 d) Iu errësuan sytë. /Smraçilo mu se pred očima./ N_{dat}
 Kraçi oblik + glagol + imenica.

4 DAT = 4 DAT

U albanskom jeziku rečenice su formirane kraćim oblikom + glagolom stanja + imenica, dok u srpskom glagol stanja + dativ lične zamenice + predloško-padežna funkcija za mesto.

18.1.1.4 Dativ nosioca psihofiziološkog procesa, osećanja ili raspoloženja:

- a) I pëlqen të shkojë në teatër. /Svida joj se da ide u pozorište./ N_{dat}
 b) Më pëlqen të udhëtoj me aeroplan. /Svida mi se da putujem avionom./ N_{dat}
 c) Më është gërditur kjo bisedë. /Smučilo mi se ovaj razgovor./ N_{dat}
 d) Më vjen nxehtë. /E kam nxehtë./ Toplo mi je./ N_{dat}
 e) Më vjen keq për atë njeri. /Žao mi je tog čoveka./ N_{dat}

5 DAT = 5 DAT

Albanski primeri su formirani kraćim oblicima ličnih zamenica glagolom stanja + konjunktiv + predlog + imenica, dok rečenice u srpskom jeziku glagolom stanja + dativ ličnih zamenica + konjunktiv + imenica ili glagol pod d).

18.1.1.5 Dativ nosioca volje, želje, uz neprelazne glagole označava se u albanskom s kraćim oblikom më dativa, a u srpskom jeziku sa morfemom se, kao kod dativa nosioca fiziološke potrebe:

- a) Nuk Më punohet. /Ne radi MI se./ N_{dat}
 b) Nuk Më shkohet në det. /Ne ide MI se na more./ N_{dat}
 c) Nuk Më qeshet. /Ne smeje MI se./ N_{dat}

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.6 Dativ nosioca *potrebe, nužde, mogućnosti, umeća, saznanja*:

- a) Eja më shpejt, MË nxitohet (ta mbaroj e të nisem). /Dođi/hajde brže, žuri mi se (da završim pa da idem)./ N_{dat}
- b) Na mbetet QË seriozisht dhe me mund të punojmë shumë. /Predstoji *nam* ozbiljan i naporan rad./ N_{dat}
- c) Të mbetet vetëm TË jesh i qetë dhe i durueshëm. Ostaje ti samo da budeš miran i strpljiv./ N_{dat}

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.7 Dativ nosioca subjektivnog utiska ili procena u formi zavisne klauze s veznikom DA, ili neke druge rečenice iskazane u kontekstu:

- a) Më duket QË *kjo* nuk është mirë. /Čini mi se *da to* nije dobro./ N_{Dat}
- b) Iu duk SE e ka parë. /Učiniło joj se da *ga je* videla./ N_{Dat}
- c) TË duket SE është ajo. /Izgleda ti da je ona?/ N_{Dat}
- d) Më duket QË *kjo* nuk është mirë. /Čini mi se *da ovo* nije dobro./ N_{Dat}

4 DAT = 4 DAT

I u albanskom i u srpskom jeziku rečenice su forminane kraćim oblicima ličnih zamenica ili dativskim ličnim zamenicama i veznikom DA, koji se u albanskom jeziku prevodi kao QË .

18.1.1.8 Dativ nosioca jednakosti:

- a) Ai djalë i përgjigjet *asaj detyre*. /Onaj dečak odgovara *onom zadatku*./ N_{dat}

- b) Ana e majtë i përgjigjet *anës së djathtë*. /Leva strana odgovara *desnoj strani*./ N_{dat}
- c) Ai kapak i përgjigjet *asaj kutie*. /Taj poklopac odgovara *toj kutiji*./ N_{dat}
- d) Ai u përgjigjet *të gjitha kërkesave*. /On odgovara *svim zahtevima*./ N_{dat}

4 DAT = 4 DAT

18.1.1.9 Objekatski dativ je dativ koji se pojavljuje uz različite semantičke klase glagola, imenica i prideva, ali koje sve objedinjuje u inherentnom leksičkom značenju prisutno semantičko obeležje direktnosti – usmerenosti, upućenosti. Glagoli mogu biti različitog glagolskog roda (prelazni i neprelazni), proste ili složene rekcije. To znači da je pojam u dativu ne samo objekat namene (adresat), upućivanja, koristi/štete, već i neposredni primalac objekta iskazanog slobodnim akuzativom:

- a) Ia uroi ditëlindjen *vëllait* dhe *ia* dhuroi një libër. /Čestitao/la je *bratu* rođendan i poklonio/la *mu* je knjigu./ N_{dat}
- b) *Ua* solli barnat prindërve dhe *ua* përgatiti drekën. /Donela je lekove *roditeljima* i spremila *im* je ručak./ N_{dat}
- c) I premtoi *mikut* se shumë shpejt/së shpejti do ta kthejë borxhin. /Obećao je *prijatelju* da će *mu* brzo vratiti dug./ N_{dat}
- d) I ndihmoi *vëllait* ta riparojë veturën./Pomogao je *bratu* da namesti auto./ N_{dat}
- e) I dha të holla *vëllait* për veturë. /Dao je novac *bratu* za auto./ N_{dat}

5 DAT = 5 DAT

18.1.1.10 Posesivni dativ je dativ u funkciji posesivnog determinatora kojim se imenički pojam određuje s obzirom na neki od mogućih tipova pripadničko-posesivnog odnosa, koji on uspostavlja s nekim drugim imeničkim pojmom:

- a) Vëllai *i* është sëmurë. /Brat *mu* se razboleo./ N_{dat}
- b) Prindërit *më* janë divorcuar. /Roditelji su *mi* se razveli./ N_{dat}

- c) *Na e kanë thyer garazhin dhe na e kanë vjedhur veturën. /Obili su nam garažu i ukrali su nam kola./ N_{dat}*
- d) *Dora më është lënduar në ndeshje komunikacioni. /Ruka mi je povređena u saobraćajnoj nesreći./ N_{dat}*
- e) *Ia kanë ftuar vëllanë në punë. /Pozvali su mu brata na poslu./ N_{Dat}*

5 DAT = 5 DAT

18.1.1.11 Objekatski dativ se javlja uz glagole kretanja i početno-fazne glagole kretanja:

- a) *Dolën bashkë në drejtim të daljes. /Izašli su zajedno prema izlazu./ N_{dat}*
- b) *Iu kthye familjes. /Vratio se porodici./ N_{dat}*
- c) *Iu afrua derës. /Približio se vratima./ N_{dat}*

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.12 Objekatski dativ – dativ ne samo kao objekat namena, upućivanja, koristi/štete, već i neposredni primalac objekta iskazanog slobodnim akuzativom, uz glagole: *uroj/čestitati, lexoj/čitati, dhuroj/darovati, jap/dati, ndaj/dodeliti, sjell/doneti, dërgoj/dostaviti, lejoj/dozvoliti, flas/govoriti, lëshoj/izdati, ekspozoj/izlagati, paraqes/izneti, them/kazati, blej/kupiti, gënjej/(s)lagati, shkruaj/napisati* i dr.:

- a) *Ia uroi ditëlindjen vëllait dhe ia dhuroi një libër. /Čestitato je rođendan bratu i poklonio mu je knjigu. N_{dat}*
- b) *Ua solli pensionin prindërve dhe ua përgatiti drekën. /Donela je penziju roditeljima i spremila im je ručak. N_{dat}*
- c) *I premtoi mikut SE së shpejti do t'ia kthejë borxhin. /Obećao je prijatelju DA će uskoro vratiti dug. N_{dat}*

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.13 Nepravi objekat može da se upotrebljava sa participom ili sa deverbativnom imenicom, i to naročito u publicističkom stilu i u uzvičnim rečenicama gde se podrazumeva glagol. Ovaj objekat se ne obeležava kraćim oblikom ličnih zamenica.

- a) Ai botoi librin e fundit kushtuar *prindërve*. /Izdao je poslednju knjigu posvećenu roditeljima./ N_{dat}
- b) Dhënia e tokës *fshatarëve* ngjalli tek ata besimin te lëvizja demokratike.
Davanje zemlje *seljacima* kod njih je oživelo poverenje u demokratski pokret. N_{dat}
- c) Vdekje *fashizmit*. /Smrt *fašizmu*./ N_{dat}
- d) Nder punës. /Poštovanje *posla*./ N_{Gen}

4 DAT = 3 DAT + 1 GEN

18.1.1.14 Objekatski direktivni dativ označava lice na koje se usmeri radnja:

- a) Nxënësit i dhuruan lule *mësueses* për 7 Marsin.²³ /Učenici su učiteljici darovali cveće za 7. mart./ N_{dat}
- b) Thuaja mendimin tënd *tjetrit*. /Tvoje mišljenje reci *drugome*./ N_{dat}
- c) Tërmeti u shkaktoi *njerëzve* shumë dëme. /Zemljotres je naneo mnogo štete ljudima./ N_{dat}
- d) T'u krijojmë kushte për mësim *studentëve*. /Da stvorimo uslove za učenje studentima./ N_{dat}

4 DAT = 4 DAT

18.1.1.15 Uz medijalne i neprelazne glagole dativ označava objekat od kojeg se nešto udaljava ili kome se približava:

- a) *Së keqes* i largohen të gjithë. /Od *ruznoga* svi beže./ N_{Gen}

²³ 7. mart je dan učitelja u Albaniji.

b) Fëmijët nuk i ndaheshin *babait*. /Deca se nisu odvajala od *oca*./ N_{Gen}

b) Iu afruan *shkollës*. /Deca su se približila *školi*./ N_{dat}

3 DAT = 2 GEN + 1 DAT

18.1.1.16 Objekatski dativ označava lice ili predmet kome pripada obeleženi objekat subjekta:

a) *Asaj* i shkëleqjnë flokët. /Flokët e asaj shkëlqejnë. /*Njoj* sija kosa/*Njena* kosa sija./ N_{dat}

b) I shtrënguan dorën *njëri-tjetrit*. /Dorën e njëri-tjetrit shtrënguan./ /Stisli su ruke jedno *drugome*./ N_{dat}

c) *Shtëpisë së vjetër* i kishin mbetur vetëm muret. /Kishin mbetur vetëm muret e *shtëpisë së vjetër*. /*Staroj kuçi* su ostali samo zidovi./ Samo su zidovi ostali *staroj kuçi*./ N_{dat}

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.17 Objekatski dativ označava lice kojem se dobro ili loše odvija neka radnja:

a) *Tregtarit* i shkonin mirë punët. /*Prodavcu* je dobro išao posao./ N_{dat}

b) *Nënës* nuk po i ecte shëndeti. /*Majci* se nije poboljšalo zdravlje./ N_{dat}

c) Një ditë prej ditësh *atij* i ndriçoi fati. /Jednog dana *njemu* je zasjala sreća./ N_{dat}

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.18 Uporedo sa pravim i nepravim objektom bez predloga, u jednoj rečenici upotrebljava se i kraći oblik lične zamenice /i/ pre glagola. Kada je glagol u imperativu, stavlja se iza glagola ili između osnove i nastavka glagola. Drugačije se to zove udvajanje objekta sa kraćim oblicima lične zamenice. Dakle, kraći oblik se pojavljuje kao identifikator objekta, onako kako se pojavljuje lični nastavak kod glagola kao identifikator subjekta.

Prisustvo ili neprisustvo kraćeg oblika zavisi od vrste objekta i od onoga što se kaže u rečenici, tj. od reči čiji je glavni značaj u rečenici da obaveštava ili informiše. Dakle, nepravilni objekat uvek se označava kraćim oblikom lične zamenice. Ukoliko je naglašen objekat već pomenut u kontekstu i poznat je za sagovornike, on može i da se ne izražava, dok kraći oblik uvek mora da postoji.

- a) *I the Petritit të vijë nesër? – I thashë. /Rekao si Petritu da dođe sutra? – Rekao sam mu./* N_{Dat}
- b) *I tregove Vjosës për filmin? – I tregova. /Rekao si Vjosi za film? – Rekao sam joj./* N_{Dat}
- c) *I solli Artës dhuratën? – Ia solli. /Doneo je Arti poklon? – Doneo joj je/. N_{Dat}*

3 DAT = 3 DAT

18.1.1.19 Posesivni dativ kojim se kazuje odnos pripadništva /vlasništva:

- a) *Ia thyen garazhin dhe ia vodhën automobilin./Obili su mu garažu i ukrali kola.*
- b) *Ia plaçkitën shtëpinë dhe ia morën të gjitha gjërat e vlefshme. Oplaçkali su mu kuçu i uzeli su mu sve vredne stvari.*

2 DAT = 2 DAT

18.1.1.20 Posesivni dativ kojim se pokazuje odnos dela prema celini:

- a) *Dora i është lënduar në ndeshje komunikacioni./* N_{Dat}
- b) *Ka mundur t'ia shohë vetëm sytë./Mogao je da joj vidi samo oči.* N_{Dat}
- c) *Zemra iu shtrëngua kur e pa./ Srce joj se steglo kad ga je videla.* N_{Dat}

18.1.1.21 Posesivni dativ enklitičkog oblika lične zamenice u svojstvu posesora uz imenicu u nominativu ILI akuzativu u svojstvu posesuma u funkciji subjekta/u nezavisnom padežu:

- a) PRINDËRIT *i* janë divorcuar. /Roditelji su *mu* se razveli./ N_{dat}
- b) Unë *i* jam MOTRA e tij. /Ja sam *mu* sestra./ N_{Det}
- c) Fytyra e sa *i* është vazhdimisht PARA Syve. /Njeno lice *mu* je stalno PRED očima./ N_{dat} .
- d) Çdo mëngjes *i* ka hyrë në DHOMË dhe ia ka sjellë kafënë./Svako jutro ulazila *mu* je U SOBU i donosila kafu. N_{dat}

4 DAT = 4 DAT

18.1.1.22 Izvedeni predlozi od imenica i od priloga obično prethode imenicama u dativu:

- a) Kalonte midis maleve. /Prolazio je kroz planine./ N_{Akuz}
- b) Qëndronte para shtëpisë. /Stajao je ispred kuće./ N_{gen}

2 DAT = 1 AKUZ + 1 GEN

Međutim, ispred zamenica, prethode ablativu:

- d) Qëndronte midis nesh. /Stajao je između nas./ N_{gen}
- e) Qëndronte para meje. /Stajao je ispred mene./ N_{gen}

2 DAT = 2 GEN

18.1.1.23 Spacijalni dativ – uz glagola približavanja i to uz osnovni glagol bliziti se ili uz druge glagole kretanja:

- a) Në mbrëmja iu afruan *qytetit*. /U sumrak su se približili *gradu*./ N_{dat}

- b) Iu afrua *katedrës* dhe iu drejtua profesorit. Pristupio je *katedri* i obradio se profesorin./ *Ndat*
- c) Ia afroi karrigen *gardhit* që të shohë më mirë./Približio je stolicu *ogradi* da bi mogao bolje da vidi. / *Ndat*
- d) Iu afrua *dritares* dhe mori frymë thellë./Primakao se *prozoru* i duboko uzdahnuo.

4 DAT = 4 DAT

18.1.1.24. Etički dativ – to je dativ kojim se iskazuje lični odnos/blizak, familijarni stav govornika prema sagovorniku preko propozicionig sadržaja rečenice. Etički dativ je modalna kategorija, nezavisan od bilo koje sintaksičko-semantičke funkcije u rečenici. Etički dativ je slobodan ativ, po pravilu, enklitički oblik lične zamenice prvog ili drugog lica, najčešće upitnoj ili uzvičnoj rečenici.

Etički dativ kojim se izražava interesovanje, radost, oduševljenje, iznenađenje:

- a) Si *të* kam? Çfarë po *më* bën? Kako si mi? Šta mi radiš?/ *Ndat*
- b) Obobo sa *më* je rritur!/Ala si *mi* porastao!/ *Ndat*
- c) Sa *më* je e bukur sot!/ Što si *mi* danas lepa!/ *Ndat*

18.1.1.25 Etički dativ kojim se izražava zabrinutost, saosećanje, sažaljenje:

- a) Paksa si *më* je zbehur. A mos je i sëmur./Nešto si mi ubledeo. Da nisi bolestan?/ *Ndat*
- b) Pse *të* kam ashtu të hidhëruar? /Što si mi tako tužan?/doslovno Zašto te imam tako tužno./ *Ndat*

18.2 Zaključak o dativu

18.2.1 Od ukupno 85 gorenavedenih primera imenica u dativu u albanskom jeziku, nijedna se imenica ne prevodi u nominativu, dok 7 se prevode u genitivu, 76 u dativu, 2 u akuzativu, a takođe nijedna se ne prevodi u instrumentalu i lokativu.

18.2.2 Subjekatski i objekatski dativ u albanskom jeziku u potpunosti se poklapaju sa subjekatskim dativom i objekatskim dativom u srpskom jeziku, npr.: Ia uroi ditëlindjen *vëllait* dhe *ia* dhuroi një libër. /Čestitao/la je *bratu* rođendan i poklonio/la *mu* je knjigu./*N_{dat}*

18.2.3 Takođe se poklapa i posesivni dativ u oba jezika. *Vëllai i* është sëmurë. /Brat *mu* se razboleo./ *N_{dat}* , a isto tako i prostorni dativ uz glagola približavanja: Në mbrëmja iu afruan *qytetit*. /U sumrak su se približili *gradu*./ *N_{dat}*

18.2.4 Dativ osnova/kriterijuma srpskog jezika u albanskom jeziku se javlja u akuzativu. Npr.: Mjetet financiare përdoren *NË PAJTIM me dispozitat* e Statutit./ Financijska sredstva se koriste *SAGLASNO* odredbama Statuta./

18.2.5 Međutim koncesivni/dopusni dativ srpskog jezika prevodi se ablativom albanskog jezika: Aeroplan je poletio *UPRKOS* magli. /Aeroplani fluturoi edhe *PËRKUNDËR MJEGULLËS*.

18.2.6 Etički dativ se poklapa sa dativom srpskog jezika. U oba jezika izražava interesovanje, radost, oduševljenje, iznenađenje, na primer: Sa e bukur që *më* je sot! /Što si *mi* danas lepa!/ *Pse më* je kështu e hidhëruar? /Zašto si *mi* tako tužan?/

19.1 AKUZATIV

19.1.1 Akuzativ bez predloga u albanskom jeziku koristi se samo sa glagolima i označava predmet na kome se direktno vrši radnja označena prelaznim glagolom (pravi objekat):

- a) Drita e shkroi *letrën*. /Drita je pisala *pismo*./ N_{Akuz}
- b) Drita i ftoi shoqet *për darkë*. /Drita je pozvala drugarice *na večeru*./ N_{Akuz}

19.1.2 Uz akuzativ se koriste sledeći predlozi: *në /u/, me /sa/, për /za/, pa /bez/, mbi /nad/, nën /ispod/, ndër /među/, nëpër /kroz/, ndaj /prema/, përmbi /iznad/, përfshirë /uključujući/. U ovom padežu koriste se i višestlani predlozi: *në krahasim me /u poređenju sa/, në lidhje me /u vezi sa/, në pajtim me /u skladu sa/, në përshtatje me /u uskladenosti sa/, në kundërshtim me /u suprotnosti sa/ i dr .**

19.1.3 Akuzativ s predlozima $NË /U/, ME /SA/, MBI /NAD/, PËRMBI /IZNAD/, NËPËR /KROZ/$ označava uglavnom mesto, a predlozi $PËR /ZA/$ I $MBI /NAD/$ označavaju sadržaj onoga što se misli ili kaže.

19.2. Značenja akuzativa u albanskom jeziku

19.2.1 Subjekatski akuzativ – je nosilac psihofiziološkog stanja, u personalnoj rečeničnoj strukturi sa gramatičkim subjektom:

- a) *E brengos shëndeti i tij. Brine ga njegovo zdravlje.* N_{Akuz}
- c) *I nervozon qëndrimi i tij. /Nervira ih njegov stav.* N_{Akuz}
- d) *E gëzon suksesi i tij. Raduje ga njegov uspeh.* N_{Akuz}
- e) *Profesorin e habiti veprimi i tij. /Profesora je začudio njegov postupak.* N_{Akuz}

4 AKUZ = 4 AKUZ

19.2.2 Objekatski akuzativ sa predlogom NË /na/, kada zavisi od glagola koji označavaju nešto na šta se neko ili nešto bazira: *bazoj /zasnivati/, qëndroj /stajati/, përqendroj /koncentrisati se, usredsrediti/,* ili sa glagolima *ndesh /susresti/, bie /pasti/, pengohem /zasmetati/* označava predmet ili lice koje služi kao objekat za delovanje ovih glagola:

- a) Ai do të bazohet vetëm NË vendimet e kuvendit. /On će da se bazira samo NA skupštinske odluke./ N_{Akuz}
- b) Drita u përqendrua vetëm NË mësimet. /Drita se usredsredila samo NA učenje./ N_{Akuz}
- c) Ata hasën NË probleme të mëdha. /Oni su naišli NA velike probleme./ N_{Akuz}

19.2.3 Objekatski akuzativ u funkciji direktnog, predmetnog ili propozicionog objekta uz obavezno prelazne ili fakultativno prelazne glagole prose prelaznosti/rekcije različitih semantičkih klasa:

- a) E lan fëmijën./Kupa dete./
- b) E meritoi shpërblimin./Zasluzio je nagradu./
- c) E zemëroi babanë./Naljutila je oca./
- d) I respektton prindërit./Poštuje roditelje./

3 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.4 Akuzativ sa predlogom NË /u/ uz glagole: *afroj /približiti/, puq /priljubiti/, bashkoj /spojiti/, lidh /vezati/, përzihej /mešati/, ngatërroj /uplesti/, zihem /svađati se/* označava predmet koji ograničava radnju pravim objektom u aktivu ili objekat izražen subjektom u pasivu:

- a) Sa më shumë kohë të shkonte, aq më shumë të dy të rinjtë afroheshin NË mendime,

kuptime dhe simpatizonin njëri tjetrin. /Što je više vreme prolazilo, to su se više dvoje mladih zbližavali u *razmišljanjima* i *shvatanjima* i simpatizirali jedan drugog./ N_{Lok}

b) Ajo ia ndaloi të përzihej *NË të gjitha gjërat*. /Ona joj je zabranila da se meša u sve./ N_{Akuz}

c) Ata i grumbulluan të gjitha propozimet *NË një dokument*. /Oni su sakupli sve predloge u *jedan dokumenat*./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 2 AKUZ + 1 LOK

19.2.5 Instrumentalni akuzativ sa predlogom NË/U/ kada zavisi od glagola: *ndikoj* /*uticati*/, *sundoj* /*vladati*/, *gjej* /*naći*/, *sjell* /*doneti*/, *ndihmoj* /*pomagati*/, *kopjoj* /*kopirati*/, *ndjek* /*pratiti*/, *imitoj* /*imitirati*/, označava sredstvo, alat kojim se ostvaruje radnja :

a) Leksionet u shumëzuan *NË shaptilograf*. /Lekcije su se umnožavali šapirografom./ N_{inst}

b) Nga çdo fshat i Shqipërisë mund të flasësh *NË telefon*. /Iz svakog sela u Albaniji možeš razgovarati telefonom./ N_{inst}

c) Vajza e gjeti nënën vetëm *NË shtëpi*. /Devojka je našla majku samu u *kući*./ N_{Gen}

U albanskom i srpskom svi glagoli nemaju istu rekciju, e nekada albanski nema te padeže koje ima srpski jezik.

U rečenicama na srpskom pod a) i b) padež se javlja bez predloga.

3 AKUZ = 1 GEN + 2 INST

19.2.6 Pravi objekat zavisi i od glagola: *gdhend* /*rezbariti*/, *skalit* /*klesati*/, *derdh* /*prosuti*/ i dr., i označava predmet s kojim se priprema objekat izražavan pravim objektom :

a) Që kur ishte i vogël, ai gdhendte *në dru* objekte të ndryshme. /Od malena je rezbario *na drvetu* razne predmete./ N_{Lok}

- b) Skalit gurin. /Klesati kamen./ N_{Akuz}
- c) Aureli e piu qumështin. /Aurel je pio mleko./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.7 Prostorni akuzativ s predlogom NË /u/ označava mesto ili ambijent gde se neko ili nešto nalazi:

- a) Ai gjendet NË shtëpi. /On se nalazi U kući./ N_{Lok}
- b) Drita është NË fakultet. /Drita je NA fakultetu./ N_{Lok}
- c) Aureli shkoi NË shkollë. /Aurel je otisao U školu./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ AKUZ} + 2 \text{ LOK}$$

19.2.8 Mesto gde se vrši radnja ili u kom pravcu ide neko ili nešto (+fig); označava i predmet na kom se nalazi ili preko kojeg prelazi neko ili nešto:

- a) E qëllloi NË zemër. /Pogodio ga je U srce./ N_{Akuz}
- b) Të kam NË mendje. /Imam te NA umu./ N_{Lok}
- c) Ata u ngjitën NË majë. /Oni su se popeli NA vrh./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.9 Akuzativ popratne okolnosti sa predlogom NË/U/NA/ označava okolnosti u kojima se neko ili nešto nalazi ili deluje:

- a) Hasën NË një gur. /Naišli su NA kamen./ N_{Akuz}
- b) Ndeshën NË pengesa (në vështirësi). /Naišli su NA prepreke (poteškoće)/. N_{Akuz}
- c) Shkoi perin NË gjilpërë. /Provukao je konac kroz iglu./ N_{Akuz}
- c) Punon NË minierë. /Radi U rudniku./ N_{Lok}

4 AKUZ = 3 AKUZ + 1 LOK

19.2.10 Akuzativ s predlogom /NË/U/ označava nekoga ili nešto čime je obučeno ili obavijeno:

- a) I veshur *NË të bardha*. /Obučen u belo./ N_{Akuz}
- b) I mbështjellë *NË qese*. /Umotan u kese./ N_{Akuz}
- c) Ajo e shtiu dhuratën *NË kuti*. /Ona je stavila poklon u kutiju./ N_{Akuz}

4 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.11 Akuzativ s predlogom NË/NA/ në označava vreme tokom kojeg ili unutar kojeg se vrši ili dešava neka radnja:

- a) Drita vjen *NË verë*. /Drita dolazi NA leto./ N_{Akuz}
- b) Nëna shkon te mjeku *NË tri javë*. /Majka ide kod lekara NA tri nedelje./ N_{Akuz}
- c) Ato u takuan *NË dasmë*. /One su se srele NA svadbi./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.12 Akuzativ s predlogom NË/U/ në označava količinu jedinica od kojih se nešto sastoji ili od kojih se nešto deli:

- a) Gjatësia *NË metra*. /Razdaljina U metrima./ N_{lok}
- b) Pesha *NË kilogramë*. /Težina U kilogramima./ N_{lok}
- c) Rruga *NË kilometra*. /Put U kilometrima./ N_{lok}

3 AKUZ = 3 LOK

19.2.13 Akuzativ s predlogom NË/U/SA në označava nečije odnose sa nekim ili nečim; namera zašto se nešto radi. (U dogovoru /u vezi, u suprotnosti, u upoređenju) sa drugima:

- a) Ishte *NË gjak* me fqinjin. /Bio je *U krvnoj osveti sa komšijom.*/ N_{loc}
- b) *NË shenjë* kujtimi (nderimi). /*U znak sećanja* (poštovanja)./ N_{Akuz}
- c) *NË dobi* të dikujt a të diçkaje. /*ZA dobrobit* nekoga ili nečega./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.14 Predložki akuzativ upotrebljava se u glagolskim ili priloškim sintagmama, kao i u nizu predložkih izraza:

- a) Ia vuri faculetën *NË xhep!* /Stavio mu maramicu *U džep!*/ N_{Akuz}
- b) E vuri *NË dyshim!* /Doveo ga je *U sumnju!*/ N_{Akuz}
- c) Atë punë e la *NË harresë!* /Zaboravio je *NA* taj posao!/dosl.njega posao ga ostaviv u zaborav./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ AKUZ}$$

19.2.15 U grupama reči koje imaju jedan konstituent ili zamenicu koja se ponavlja uz predlog NGA/IZ, SA/ javlja se akuzativ s predlogom /NË/U/i njime se nagoveštava kraj nečega:

- a) *NGA fshati NË fshat.* /*IZ sela U selo.*/ N_{Akuz}
- b) *NGA dita NË ditë.* /*IZ dana U dan.*/ N_{Akuz}
- c) *NGA njëri breg NË tjetrin.* /*SA jednog brda NA drugo.*/ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ AKUZ}$$

19.2.16 Akuzativ popratne okolnosti sa predlogom PA /BEZ/ označava lice ili predmet bez kog se obavlja ili se ne obavlja radnja. U ovim konstrukcijama predlog *pa/bez* je

antonim sa predlogom **me/sa** i osim objektnih odnosa označava i okolnosti, naročito kada je imenica u neodređenom vidu, a predikat je obično u odričnom obliku:

a) Shkruaje me se të duash, me stilograf, *PA stilograf*, është puna jote ajo. /Piši čime god hoćeš, hemijskom, *BEZ hemijske*, to je tvoja stvar./ N_{gen}

b) Qeniet e gjalla nuk jetojnë *dot PA ujë*. Rečca dot označava negaciju. /Živa bića ne mogu živeti *BEZ vode*./ N_{gen}

2 AKUZ = 2 GEN

19.2.17 Akuzativ sa predlogom *PA/BEZ/* upotrebljava se i sa imenicom, zamenicom ili sa brojem u akuzativu i označava: nečije odsustvo ili nedostatak nečega, jedne osobine ili karakteristike, jednog konstituenta ili nekog dela:

a) Kafe *PA sheqer*. /Kafa bez šećera./ N_{gen}

b) Fustan *PA mëngë*. /Haljina bez rukava./ N_{gen}

c) Gjellë *PA mish*. /Jelo bez mesa./ N_{gen}

d) Njeri *PA vlerë*. /Čovek bez vrednosti./ N_{gen}

e) Ditë *PA diell*. / Dan bez sunca./ N_{gen}

5 AKUZ = 5 GEN

19.2.18 Predlogom */PA/BEZ/* u akuzativu označava se nedostatak jednog dela prema punoj jedinici mere, dužine ili vremena, nedostatak ili negaciju određene radnje ili stanja, okolnosti i dr., ili nedostatak cilja u prostoru, u vremenu, u količini:

a) Doli *PA pallto*. /Izašao je bez kaputa./ N_{gen}

b) Na la *PA mend*. /Raspametio nas je./ {dosl. Nas ostavi *bez pameti*.} N_{gen}

c) Një metër *PA katër centimetra*. /Jedan metar manje četiri centimetra./

{dosl. Jedan metar *bez četiri centimetra*.} N_{gen}

d) Peshon tridhjetë kile *PA arkën*. /Teži trideset kilograma *bez gajbe*./ N_{gen}

4 AKUZ = 4 GEN

19.2.19 Predlog *PA /BEZ/* upotrebljava se s ponovljenom imenicom u ustaljenim sintagmama u akuzativu koje označavaju način vršenja radnje ili okolnosti, koja nije poželjna ili prikladna:

a) Vjen *kohë PA kohë*. (dosl. Dolazi *BEZ* vreme./Dođe kad mu se prohte./Naide vreme kad nije vreme./ N_{gen}

b) Udhëtuan *rrugë PA rrugë*. /Putovali su koje kakvim putevima./ {dosl. Putovali su putevima bez puteva.} N_{Gen}

2 AKUZ = 2 GEN

19.2.20 Prostorni akuzativ sa predlogom *NDËR/MEËU/U/* upotrebljava se sa imenicom ili zamenicom u akuzativu i označava mesto koje zauzima neko ili nešto usred ili oko nekih stvari ili mesto u figurativnom značenju (+ u nekim frazeološkim jedinicama); mesta iste vrste gde se nalazi neko ili nešto, vreme tokom kojeg se odvija nešto bez prekida:

a) Erdhi *NDËR të parët*. /Došao je *MEËU* prvima./ N_{Instr}

c) I ra *NDËR këmbë*. /Mnogo ga je molio./ {dosl. Pao mu je *NA* noge.} N_{Akuz}

d) Me shpirt *NDËR dhëmbë*. /Sa dušom *U* nosu./ {dosl. Sa dušom među zubima zubima.} N_{Lok}

3 AKUZ = 1 AKUZ + 1 INST. + 1 LOK

19.2.21 Objekatski akuzativ sa predlogom *ME /SA/* ima veliki broj značenja i konstrukcija rečenice. Označava predmet, objekat koji označen subjektom, glagol u jednini:

- a) E preu *ME thikë*. /Sekao je nožem./ N_{Inst}
- b) E mbështolli dhuratën *ME letër*. /Obložio je poklon papirom./ N_{Inst}
- c) I ujiti lulet *ME kanë*. /Zalio je cveće kanticom./ N_{Inst}

3 AKUZ = 3 INST

19.2.22 Akuzativ sa predlogom ME može da zavisi i od glagola koji označavaju početak, nastavak i kraj radnje: *filloj* /početi/, *nis* /polaziti/, *vazhdoj* /nastaviti/, *përfundoj* /završiti/. Predlog ME upotrebljava se i sa imenicom ili zamenicom u akuzativu i označava: dva ili više lica ili predmeta zajedno na jednom mestu, u istom stanju ili radnji; bliskost nečiju ili nečega sa nečim drugim; ili stanje kod nekog ili kod nečega:

- a) Jetonte *ME fëmijët*. /Živeo je SA decom./ N_{inst}
- b) E mori *ME vete*. /Povela ga je SA sobom./ N_{inst}
- c) Luan *ME shokët*. /Igra SA drugarima./ N_{inst}

3 AKUZ = 3 INST

19.2.23 Akuzativ sa predlogom ME/SA/ označava postojanje jedne osobine, pojave.

- a) Fletore *ME vija*. /Sveska NA linije./ N_{Akuz}
- b) Vajzë *ME gërsheta*. /devojka SA makazama./ N_{Inst}
- c) Lexon *ME vëmendje*. /Čita SA pažnjom./ N_{Inst}
- d) Flet *ME zjarr*. /Priča SA žarom./ N_{Inst}

4 AKUZ = 1 AKUZ + 3 INST

19.2.24 Akuzativ sa predlogom ME označava predmet kojim je napravljeno, ofarbano, obavijeno nešto:

- a) Mur *ME tulla*. /Zid *OD cigli*./ N_{Gen}
- b) Gjellë *ME mish*. /Jelo *SA mesom*./ N_{Inst}
- c) E punoi *ME dorë*. /Uradio je *rukom*./ N_{Inst}
- d) E leu *ME bojë*. /Ofarbao je *bojom*./ N_{Instr}

$$4 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 3 \text{ INST}$$

19.2.25 Označava sredstvo kojim se vrši neka radnja ili vreme radnje, pojave:

- a) E preu drurin *ME sëpatë*. /Sekao je drvo *sekirom*./ N_{Instr}
- b) Udhëtuan *ME tren*. /Putovali su *vozom*./ N_{Instr}
- c) E bleu *ME para*. /Kupio je *novcem*./ N_{Instr}

U sve tri rečenice na srpskom ne koristi se predlog.

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ INST}$$

19.2.26 Akuzativ sa predlogom ME označava vreme ili način (sa ponavljanjem):

- a) U zgjua *ME natë*. /Budio se još *PO noći*./ N_{Lok}
- b) E prisnin *ME sot me nesër*. /Čekali su ga *danās sutra*./ N_{Akuz}
- c) U ndeshën trup *ME trup*. /Priljubili su se *telom uz telo*./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.27 Akuzativ sa predlogom ME/SA/NA označava stanje, stvar ili pitanje sa kojim se suočavamo:

- a) *ME planin* janë mirë. /*Plan* dobro teče./ N_{Nom}
- b) U mësua *ME punën e re*. /Navikao se na *novi posao*./ N_{Akuz}

- c) Luftojmë *ME të metat*. /Ratujemo sa manama./ N_{Inst}

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ NOM} + 1 \text{ AKUZ} + 1 \text{ INST}$$

19.2.28 Akuzativ sa predlogom *ME /OD/SA/NA/* označava ograničenje za nekoga ili za nešto, ili količinu ili meru (sa brojevima):

- a) I vogël *ME trup*, po i madh *me zemër*. /Mali rastom, ali veliki srcem./ N_{Inst}
 b) Klasë *ME njëzet nxënës*. /Razred *OD* dvadeset učenika./ N_{Gen}
 c) Ndërtesë *ME shumë kate*. /Zgrada *SA* mnogo spratova./ N_{Inst}
 d) Erdhën *ME dhjetëra vetë*. /*NA* desetine je došlo samo./ N_{Akuz}

$$4 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 1 \text{ AKUZ} + 2 \text{ INST}$$

19.2.29 Akuzativ sa predlogom *ME/SE* označava stanje u kome se nalazi ili je okružen neko:

- a) Ai është *ME leje*. /On je sa dozvolom./ N_{Inst}
 b) Ajo është *ME barrë*. /Ona je trudna./dosl. Ona je sa trudnoćom./ N_{nom}
 c) U mbulua *ME lavdi*. / Pokrio *SE* slavom./ N_{Inst}
 d) E bëri *ME turp*. /Uradio je stidljivo./ N_{Inst}

$$4 \text{ AKUZ} = 1 \text{ NOM} + 3 \text{ INST}$$

19.2.30 Komparativni akuzativ sa predlogom *ME/SA/* označava upoređenje osnovnog broja u odnosu sa neki drugi:

- a) Në përpjesëtim dy *ME tre*. /U proporciji dva *SA tri*./ N_{Inst}
 b) E shumëzojmë *ME shtatë*. /Pomnožimo *SA sedam*./ N_{Instr}

$$2 \text{ AKUZ} = 2 \text{ INST}$$

19.2.31 Akuzativ sa predlogom ME /SA/ označava sredstvo kojim se vrši radnja:

- a) E lau fytyrën *ME sapun*. /Oprala je lice *sapunom*./ N_{Inst}
- b) E preu bukën *ME thikë*. /Sekao je hleb *nožem*./ N_{Inst}
- c) Fustanin e qepi *ME gjilpërë*. /Sašila je haljinu *iglom*./ N_{Inst}

3 AKUZ = 3 INST

19.2.32 Akuzativ sa predlogom ME u korelaciji s predlogom NË /NA, U/ označava vreme:

- a) Kur ishte dimër *ME javë* rrinte NË shtëpi. /Kada je bila *zima, nedeljama* je sedeo u kući./ N_{Instr}
- b) Verës *ME muaj* rrinte NË det. /Leti *mesecima* je bio na moru./ N_{Instr}
- c) Kur ishte NË *pushim* *ME ditë* flinte. /Kada je bio na odmoru *danima* je spavao./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 1 AKUZ + 2 INST

19.2.33 Objekatski akuzativ sa predlogom ME označava neko ograničenje:

- a) Nuk donte të ndahej nga ne, sadoqë *ME moshë* ishte i vogël. /Nije hteo da se odvoji od nas, ma koliko da je bio mali./dosl. Nije hteo da se odvoji od nas, iako je *po godinama* je bio mali./ N_{Gen}
- b) Nuk luante *ME të*, sepse ishte më i vogël se ai. /Nije hteo da igra *SA njim*, jer je bio manji od njega./ N_{Instr}

2 AKUZ = 1 GEN + 1 INST

19.2.34 Akuzativ sa predlogom ME označava predmete kojim se vrši neka radnja:

- a) Librat i solli *ME veturë*. /Knjige je doneo *kolima*./ N_{Instr}
- b) E shkroi letrën *ME stilolaps*. /Pisao je pismo *penkalom*./ N_{Instr}
- c) E mbylli derën *ME çelës*. /Zaključao je vrata *ključem*./ N_{Lok}

3 AKUZ = 2 INST + LOK

19.2.35 Instrumentalni akuzativ sa predlogom ME označava uzrok:

- a) Të gjithë qeshnin *ME fjalët e tij*. /Svi su se smejali *njegovim rečima*./ N_{Dat}
- b) Habitej *ME aftësinë e tij*. /Začudio se *njegovoj sposobnosti*./ N_{Dat}
- c) E bezdis *ME sjelljen e tij*. /Zamara ga *njegovo ponašanje*./ N_{Gen}

3 AKUZ = 2 DAT + 1 GEN

19.2.36 Objekatski akuzativ - Imenica u akuzativu s predlogom PA /bez/ označava uopšteno nedostatak nečega, odsutnost, izuzetak jednog lica ili predmeta, kao i nedostatak druženja:

- a) Ardita nuk pinte kafe kurrë *pa Artanin*. /Ardita nikad nije pila kafu *bez Artana*./ N_{Gen}
- b) Gjyshi ecte *PA shkop*. /Deda je hodao *bez štapa*./ N_{Gen}
- c) E zuri shiu *PA çadër*. /Uhvatila ga je kiša *bez kišobrana*./ N_{Gen}
- d) Mbeti *PA ushqim*. /Ostao je *bez hrane*./ N_{Gen}
- e) Gjellë *PA kripë*. /Jelo *bez soli*./ N_{Gen}

5 AKUZ = 5 GEN

19.2.37 Objekatski akuzativ - Akuzativ sa predlogom PA označava način:

- a) Ato shëtisnin në mbrëmje *PA frikë* nga askush. /One su uveçe shetale *BEZ straha* od bilo koga./ N_{Gen}
- b) Ata u nisën *PA zhurmë*. /Oni su krenuli *BEZ buke*./ N_{Gen}
- c) Plaka jetonte *PA shpenzime* të mëdha. /Starica je živela *BEZ velikih troškova*./ N_{Gen}

3 AKUZ = 3 GEN

19.2.38 Objekatski akuzativ - sa predlogom *PA/BEZ/* označava osobinu:

- a) Atë natë nata ishte *PA yje*. /Te noći nebo je bilo *BEZ zvezda*./ N_{Gen}
- b) Ishte njeri *PA vullnet*. /Bio je *BEZ volje*./ N_{Gen}
- c) Ai mbeti *PA shkollë*. /Ostao je *BEZ škole*./ N_{Gen}

3 AKUZ = 3 GEN

19.2.39 Objekatski akuzativ - sa predlogom *PA/BEZ/* označava neko odobrenje:

- a) Ai e ndërtoi shtëpinë *PA leje*. /On je sagradio kuću *bez dozvole*./ N_{Gen}
- b) U largua *PA marrë leje*. /Udaljio se *bez dozvole*./ N_{Gen}
- c) Doli në qytet *PA e pyetur nënën*. /Izašao je u grad *bez majčinog odobrenja*./ N_{Gen}

3 AKUZ = 3 GEN

19.2.40 Akuzativ sa predlogom *PËR /za/* označava lice, predmet ili stvar koja ide u nečiju dobit ili korist:

- a) Luftoi *PËR vete*. /Borio se *ZA sebe*./ N_{Akuz}
- b) E bleu *PËR vete*. /Kupio je *ZA sebe*./ N_{Akuz}

c) Ia shiti shtëpinë *PËR pak lekë*. / Prodao mu je kuçu *ZA malo para*./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.41 Akuzativ sa predlogom *PËR/ZA/NA/* označava cilj neke radnje ili cilj zašto se preduzma neka radnja:

a) Erdhën *PËR urim*. /Došli su *NA čestitanje*./ N_{Akuz}

b) E bënë këtë *PËR të mirën e tij*. /Uradili su to ga *ZA njegovo dobro*./ N_{Akuz}

2 AKUZ = 2 AKUZ

19.2.42 Akuzativ sa predlogom *PËR/ZA/* označava način na koji se vrši ili predstavlja nešto ili kvalitet neke radnje:

a) Përgjigjet *PËR nxënësit*. /Odgovori *ZA učenike*./ N_{Akuz}

b) Punë *PËR merak*. /Posao *ZA uživanje*./ N_{Akuz}

c) Goditje *PËR vdekje*. /Udarac *ZA smrt*./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.43 Akuzativ sa predlogom *PËR/ZA/* označava lice koji se nalazi u određenim odnosima s nekim, položaj ili nečiji nivo, osobu umesto koje neko vrši radnju:

a) E zgjodhën *PËR kryetar*. /Izabrali su ga *ZA predsednika*.] N_{Akuz}

b) Punon *PËR vëllanë*. /Radi *ZA brata*./ N_{Akuz}

c) Punon *PËR familje*. /Radi *ZA porodicu*./ N_{Akuz}

3 AKUZ = 3 AKUZ

19.2.44 Akuzativ sa predlogom PËR /ZA/ označava isticanje neke osobine ili radnje, ili nečega što se smatra potrebnim:

- a) I dalluar *PËR guxim*. /Istaknut/poseban *po hrabrosti*./ N_{Lok}
- b) I dekoruar *PËR merita*. /Odlikovan je *za zasluge*./ N_{Akuz}
- c) Ishte shumë i aftë *PËR punë*. /Bio je mnogo spretan *za posao*./ N_{Akuz}
- d) I etshëm *PËR dituri*. /Žedan je *znanja*./ N_{Gen}

$$4 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ GEN} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.45 Akuzativ sa predlogom PËR/ZA/ označava neko zapažanje:

- a) Shumë i gjatë *PËR moshën* që ka. /Mnogo je visok *za svoje godine*./ N_{Akuz}
- b) I moshuar *PËR punë*. /Dorastao je *za rad*./ N_{Akuz}

$$2 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ}$$

19.2.46 Akuzativ sa predlogom PËR/ZA/ označava živo biće ili predmet koji se uzima pogrešno umesto drugog, ili predmeta s kojim se nešto poredi:

- a) E mori argjendin *PËR ar*. /Uzeo je srebro *za zlato*./ N_{Akuz}
- b) I dha misër *PËR grurë*. /Dao mu je kukuruz *za pšenicu*./ N_{Akuz}
- d) Dushk *PËR gogla*. /Šilo za ognjilo./ {dosl. Hrastovina za kuglice.} N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ AKUZ}$$

19.2.47 Akuzativ sa predlogom PËR /ZA/NA/ označava vreme koliko traje nešto:

- a) Erdhi *PËR disa ditë*. /Došao je *na nekoliko dana*./ N_{Akuz}
- b) Qëndruan *PËR ditë me radhë*. /Sedeli su *danima zaredom*./ N_{instr}
- c) Ata vijjnë *PËR çdo muaj*. /Oni dolaze *svaki mesec*./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ INST}$$

19.2.48 Akuzativ sa predlogom *PËR* označava trajnost nekog vremena ili ponavljanje radnje:

- a) E ka *PËR të tretën herë*. /Već *treći put* pokušava./ {dosl. Ima za treći put.} N_{Akuz}
- b) *PËR dy ditë* do të kthehet. /Za dva *dana* će se vratiti./ N_{Akuz}
- c) E ruaj *PËR verë*. /Čuvam ga/je *za leto*./ N_{Akuz}
- d) E shtyn *PËR më vonë*. /Pomerili su *za kasnije*./ N_{Akuz}

$$4 \text{ AKUZ} = 4 \text{ AKUZ}$$

19.2.49 Akuzativ sa predlogom *PËR /U/* označava označava mesto, u pravcu kojeg se ide ili preko kojeg prolazi neko ili nešto:

- a) U drejtuan *PËR në ministri*. /Pošao je *U ministarstvo*./ N_{Akuz}
- b) U nisën *PËR në punë*. /Pošli su *NA posao*./ N_{Akuz}
- c) Morën rrugën *PËR në shtëpi*. /Krenuli su *kući*./ N_{Akuz}

U rečenicama u albanskom jeziku su se javili dva predloga *PËR* i *NË*.

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ AKUZ}$$

19.2.50 Akuzativ sa predlogom *PËR* označava vreme, način i dr. u grupama reči koje se formiraju od ponavljanja jedne ili dveju bliskih reči:

- a) *Ditë PËR ditë* çdo ditë. /Redom *dan za danom*./Svaki dan/. N_{Inst}
- b) *Shkuan vit PËR vit*. /Išli su *od godine do godine*./ N_{Gen}

$$2 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 1 \text{ INST}$$

19.2.51 Akuzativ najčešće se javlja uz glagole: *vij* /doći/, *ankohem* /žaliti/, *mburrem* /hvalisati se/, *krenohem* /ponositi se/, *vuaj* /patiti/:

- a) *Ai mburret PËR bukuri*. /On se ponosi lepotom./ N_{Inst}
- b) *Ai vuan PËR dashuri*. /On pati za ljubav./ N_{Akuz}
- c) *Gresa ankohet ME muaj*. /Gresa se žali mesecima./ N_{Inst} .

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ AKUZ} + 2 \text{ INST}$$

19.2.52 S predlozima PËR /ZA/ akuzativ označava sadržinu nekog razmišljanja, kazivanja:

- a) *Mendonte PËR djalin e saj*. /Mislila je *O* svom sinu./ N_{Lok}
- b) *Foli MBI detyrat që na dalin përpara*. /Govorio je *O* *zadacima* koji nam predstoje./ N_{Lok}
- c) *Ai mendonte PËR situatën politike*. /On je razmišljao *O* *političkoj* *situaciji*./ N_{Lok}

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ LOK}$$

19.2.53 Predlog MË/NA/ ponekad se upotrebljava umesto predloga NË, i to sa imenicom, zamenicom ili adverbom u akuzativu ili sa brojem koji označava mesto, vreme ili prostor gde se nalazi nešto ili neko:

- a) *Iku më të djathtë*. /Pobegao je *nalevo*./ N_{Akuz}

- b) Ai është më afër tij. /On je bliže njemu./ N_{Gen}
- c) Ajo erdhi me të ngrysur. /Došao je pred sumrak./ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 2 \text{ AKUZ}$$

19.2.54 Predlog MË/IZ/OD/ upotrebljava se s ponovljenom imenicom u akuzativu i formira sintagme sa priloškim značenjem mesta, vremena ili načina radnje i dr. (+ u nizu frazeoloških izraza). U srpskom jeziku se ponavlja i predlog:

- a) Ai bredh/vrapon rrugë MË rrugë. /On luta IZ ulice U ulicu./ N_{Akuz}
- b) E kërkoi shtëpi MË shtëpi. /On ga je tražio od kuće DO kuće./ N_{Gen}

$$2 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 1 \text{ AKUZ}$$

19.2.55 Uz akuzativ sa predlogom MBI/NA, IZNAD/ obično se upotrebljavaju glagoli: *ndikoj* /uticati/, *rendoj* /naslagati/, *spekulloj* /spekulisati/, kada označava podršku: *mbështetem* /oslanjati se/, *bazohem* /bazirati se/, *bie* /pasti/ i dr. Ovaj objekat označava predmet nad kojim se vrši radnja:

- a) E vuri MBI tryezë. /Stavio ga je na sto./ N_{Akuz}
- b) U shtri MBI rërë. /Ležao je na pesku./ N_{Lok}
- c) Hipi MBI çati. /Popeo se na krov./ N_{Akuz}
- d) Topi doli MBI ujë. /Lopta je izašla iznad vode./ N_{Gen}
- e) Zogjtë fluturuan MBI det. Ptice su preletele iznad mora./ N_{Gen}

$$5 \text{ AKUZ} = 2 \text{ GEN} + 2 \text{ AKUZ} + 2 \text{ LOK}$$

19.2.56 Akuzativ s predlogom MBI/NA označava nekog protiv koga delujemo ili mesto u čijem pravcu idemo/krenemo:

- a) U hodhën *MBI armikun.* /Jurišali su *NA neprijatelja.*/ N_{Akuz}
- b) Qentë u lëshuan *MBI ujkun.* /Psi su se spustili *NA vuka.*/ N_{Akuz}
- c) Të gjithë *MBI ta!* /Svi *NA njih!*/ N_{Akuz}

$$3 \text{ AKUZ} = 3 \text{ AKUZ}$$

19.2.57 Akuzativ s predlogom MBI obično se upotrebljava u naslovima naučnih, publicističkih dela i dr., ili označava nešto što služi kao temelj, pravac ili polazište dalje radnje në bazë të.

- a) *MBI arsimin* dhe kulturën. /O obrazovanju i kulturi./ N_{Lok}
- b) *Ligji MBI narkotikët.* /Zakon O narkoticima./ N_{Lok}
- c) *MBI bazën e vendimeve.* /NA osnovu odluka./ $N_{Lok} + N_{Gen}$
- d) *MBI propozimin e ...* /O predlogu ... / N_{Lok}

$$4 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 3 \text{ LOK}$$

19.2.58 Akuzativ sa predlogom MBI/O/ označava cilj, jedinicu, stanje ili nešto drugo što se uzima kao polazište, mera ili granica nečega:

- a) Bënë zotime *MBI planin.* /Dali su obećanja *O planu/O normi.*/ N_{Akuz}
- b) Dy gradë *MBI zero.* /Dva stepena *IZNAD nule.*/ N_{gen}
- c) Ishte *MBI mesataren.* /Bio je *IZNAD proseka.*/ N_{Gen}

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ AKUZ} + 2 \text{ GEN}$$

19.2.59 Predlog NËN /POD/ISPOD/POD/ upotrebljava se sa imenicom u akuzativu i označava predmet, mesto ispod kojeg se nalazi, kreće ili deluje nešto ili neko:

- a) U gjet *NËN tokë.* /Nađen je *POD zemljom.*/ N_{Inst}

- b) Ra *NËN* ujë. /Pao je *ISPOD* vode./ N_{Gen}
- c) Mbeti *NËN* qiellin e kaltër. /Ostao je *POD* plavim nebom./ N_{Inst}
- d) *NËN* nivelin e duhur. /*ISPOD* potrebnog nivoa./ N_{Gen}
- e) Temperatura *NËN* zero. /Temperatura *ISPOD* nule./ N_{Gen}

1 AKUZ = 3 GEN + 2 INST

19.2.60 Kada akuzativu prethodi predlog *NDËR* /*MEĐU*/, onda imenica označava grupu ljudi ili predmete iste vrste, od kojih se obično odvaja jedan ili nekoliko njih kao nosioci iste vrednosti/osobine, ali u većem stepenu od ostalih:

- a) Detyrat shoqërore nuk e pengonin që të ishte një *NDËR* më të dalluarit në mësimet. /Društveni zadaci nisu je sprečili da bude *jedna od najistaknutijih* u učenju./ N_{Gen}
- b) Saranda dhe Pogradeci janë dy *NDËR* qytetet më të mira të Shqipërisë. /Saranda i Pogrades su dva *među* najboljim gradovima u Albaniji./ N_{Inst}

2 AKUZ = 1 GEN + 1 INST

19.2.61 Predlog *NËPËR* /*KROZ*/ upotrebljava se sa imenicom u akuzativu i označava u kojim pravcima se kreće neko ili nešto, u kojim pravcima:

- a) Iku *NËPËR* male e *NËPËR* fusha. /Bežao je *po planinama i poljima*./ N_{Lok}
- b) Shëtiti *NËPËR* vende të ndryshme. /Šetao je *po različitim državama*./ N_{Lok}
- c) Sillej *NËPËR* shtëpi si i humbur. /Vrteo se *po kući kao da je izgubljen*./ N_{Lok}

3 AKUZ = 3 LOK

19.2.62 Akuzativ sa predlogom *NËPËR* označava mesto gde se kreće neko ili nešto ili predmet kroz koji prolazi neko ili nešto:

- a) Kaloi si *NËPËR* *vrinë* të gjilpërës. /Prošao je kao *KROZ iglene uši*./ N_{Akuz}
- b) Më eci diçka *NËPËR* trup. /Prošlo mi je nešto *KROZ telo*./ N_{Akuz}
- c) U kthye në shtëpi *NËPËR* borë. /Vratio se kuçi *PO snegu*./ N_{Lok}

$$3 \text{ AKUZ} = 2 \text{ AKUZ} + 1 \text{ LOK}$$

19.2.63 Predlog NDAJ /prema/ upotrebljava se sa imenicom ili zamenicom u akuzativu i označava vreme, nekoliko trenutaka pre ili čim počinje nešto da se događa:

- a) Ai u kthye *NDAJ* të gdhirë. /On se vratio *PRED* zoru./ N_{Akuz}
- b) Ti, *NDAJ* këtij, nuk je askush./Ti, *PREMA* njemu, nisi niko i ništa./ N_{Dat}
- c) Shfaq i nervozizëm *NDAJ* Marianës. /Izrazio je nervozu *PREMA* Marijani./ N_{Dat}
- d) Ti po tregon mirëbesim *NDAJ* meje. /Ti pokazuješ poverenje *prema* meni./ N_{Dat}

Kada predlog NDAJ /prema/ prethodi imenicama u ablativu, onda on označava ograničenje nečega ili upoređivanje.

$$4 \text{ AKUZ} = 3 \text{ DAT} + 1 \text{ AKUZ}$$

19.2.64 Akuzativ s predlogom DERI /DO/ označava vremenski cilj kada se vrši radnja, vreme koliko traje nešto ili zadnja granica veličine ili količine predmeta, živih bića i sl.

- a) Punuan DERI natën vonë. /Radili su *DO kasno u noć*./ N_{Akuz}
- b) Kishte DERI dy metra borë. /Palo je *DO dva metra snega*./ N_{Gen}
- c) DERI sa ke arritur të bësh? /Dokle si stigao *SA radom*./ N_{Inst}

$$3 \text{ AKUZ} = 1 \text{ GEN} + 1 \text{ AKUZ} + 1 \text{ INST}$$

19.2.65 Akuzativ se upotrebljava zajedno sa predlozima: NË /U/, MË /U/, MBI /NAD/, NËN /ISPOD/, TE(K) /KOD/, NDAJ /PREMA/ etj. za označavanje daljine, cilja, rastojanja nekog mesta ili vremena:

- a) Ai shkoi në këmbë deri *NË Sarandë*. /On je otišao pešice *do Sarande*./ N_{Gen}
- b) Ai qe besnik deri *NË vdekje*. /On je bio veran *do smrti*./ N_{Gen}

2 AKUZ = 2 GEN

19.2.66 Predlog QË /VEĆ, OD/ upotrebljava se sa imenicom u akuzativu i označava vreme početka radnje:

- a) Ka ardhur *QË muajin* e kaluar. /Došao je *VEĆ prošlog meseca*./ N_{Gen}
- b) *QË të martën* e deri të shtunën. /OD utorka do subote./ N_{Gen}

2 AKUZ = 2 GEN

19.2.67 Predlog QYSH /već/ uglavnom se upotrebljava u dijalektu. Upotrebljava se sa imenicom u akuzativu i označava vreme početka radnje:

- a) Më tha *qysh ditën* e parë. /Rekao mi *VEĆ prvog dana*./ N_{Gen}
- b) Ai kishte ardhur *qysh të dielen*. /Došao je *JOŠ u nedelju*./ N_{Akuz}

AKUZ = 1 GEN + 1 AKUZ

Predlog NDËR obično se koristi uz imenice i označava delove tela ili ličnu zamenicu: *ndër duar* /u rukama/, *ndër dhëmbë* /među zubima/, *ndër ne* /među nama/, *ndër ju* /među vama/, *ndër ta* /među njima/.

19.3 Zaključak o akuzativu

19.3.1 Od ukupno 209 gorenavedenih primera 75 primera se prevodi u akuzativu na srpski jezik, 2 se prevode u nominativu, 57 u genitivu, 2 u dativu, 43 u instrumentalu i 30 u lokativu.

19.3.2 Subjekatski akuzativ albanskog jezika poklapa se sa subjektivnim akuzativom srpskog jezika kada je nosilac psihofizičkog stanja ili kada označava fiziološke procese, ili kada imenuje deo tela ili organ u kojem se neposredno manifestuje dato fiziološko stanje. *E brengos shëndeti i tij. /Brine ga njegovo zdravlje./* *Më djeg në lukth. /Peče me u želucu./*

19.3.3 Predikatski i objekatski akuzativ se u potpunosti poklapaju s predikatskim i objekatskim akuzativom srpskog jezika: *Të gjithë ne jemi PËR këtë propozim. /Svi smo mi ZA taj predlog./*

19.3.4 Spacijalni akuzativ u albanskom jeziku uglavnom se poklapa sa srpskim jezikom, ali kada mu prethode predlozi *NIZ /TEPOSHTË/, PRED /PARA/*, onda imenica prelazi u ablativ. Takođe, temporalni akuzativ albanskog jezika uglavnom se poklapa sa temporalnim akuzativom srpskog jezika, osim kada akuzativ u srpskom jeziku prethodi predlog *ZA /PËR/* i obavezni determinator imenica za vreme ili oblici množine tipa *godina, mesec, dan, noć: Za sve vreme bila je spremna...* */Gjatë tërë kohës ka qenë e gatshme.../*, onda je imenica u albanskom jeziku u ablativu.

19.3.5 Kvalifikativni akuzativ uglavnom se poklapa sa srpskim kvalifikativnim akuzativom osim kada imenicu u akuzativu u srpskom jeziku prati predlog *KROZ /PËRMES/* uz prelazni ili neprelazni glagol tipa: *Procedila je supu KROZ cediljku. /E kulloi supën përmes kullojsës./* U tom slučaju imenica u albanskom jeziku se prevodi ablativom.

19.3.6 Instrumentalni akuzativ poklapa se samo delimično. Obično imenice u ablativu prelaze u instrumentalni akuzativ. Međutim kada akuzativ prati predlog *PA /BEZ/*, upotrebljava se i sa imenicom, zamenicom ili s brojem u akuzativu i označava nečije odsustvo ili nedostatak nečega, neku osobinu ili karakteristiku jednog konstituenta ili nekog dela, onda se imenica albanskog jezika u srpskom javlja u genitivu. Isto tako kada označava

izbacivanje, isključivanje, odvajanje nečega ili nekoga: Peshon tridhjetë kile *pa arkën*. /Teži trideset kilograma *bez gajbe*./

19.3.7 Kvantifikativni akuzativ albanskog jezika potpuno odgovara kvantifikativnom akuzativu srpskog jezika. Akuzativ uz prelazne glagole, npr.: Bleu *një kilogram* patate. /Kupila je *kilogram* krompira./, ili uz neprelazne glagole tipa *koštati, stajati* (kada ima određenu cenu, vrednost, težinu) *vredeti, valjati, meriti, težiti*: Kjo kushton *pesëqind* dinarë. /To košta *petsto* dinara./, ili Shtëpia e saj vlen *tërë një pasuri*. /Njena kuća vredi *čitavo bogatstvo*./, ili Tërë kjo peshon *një kilogram*. /Sve zajedno *teži kilogram*./

19.3.8 Isto tako, kvantifikativni akuzativ uz glagole složene rekcije u sintagmi tipa: *për herë të fundit* /poslednji put/, *njëqind herë* /stotinu puta/, kojim pokazuje broj ponavljanja, npr.: Po të them *për herë të fundit*. /Kažem ti poslednji put./, ili: Ia kam thënë këtë tashmë *njëqind herë*. /Rekao sam joj to već *stotinu puta*./, prevodi se kvantifikativnim akuzativom u srpskom jeziku.

19.3.9 Padežni oblici akuzativa srpskog jezika s numeričkim kvantifikatorom i priloški s upotrebom predloga PO u funkciji kvantifikatora s obeležjem distributivnosti koja podrazumeva: deljenje jedne količine na jednake delove, na albanski jezik se prevode nominativom: Ia dha secilit *NGA një mollë*. /Dao je svakome *PO jednu jabuku*./ Secili e mori *NGA një të tretën*. /Svako je dobio *PO jednu trećinu*./

19.3.10 Socijativni akuzativ albanskog jezika odgovara socijativnom akuzativu srpskog jezika. To je akuzativ kojim se označava učesnik koji zajedno s agensom realizuje rečeničnu predikaciju ili predmetni objekat koji zajedno s objektom dopunjava prelazni glagol, pri čemu se označava uporedan odnos. U oba slučaja moguća je parafraza *zajedno sa*: *Bashkë me kafe* ha bukë. /*Zajedno sa kafom* jede hleb./

19.3.11 Kauzalni akuzativ je u funkciji kauzalnog determinatora kojim se rečenična predikacija određuje s obzirom na eksplikativnu okolnost, uzroka. Akuzativom se uvek upućuje na indirektni uzrok tipa razlog, podsticaj, ili osnov, npr.: E dënuan shoferin *PËR kundërvajtje*. /Kaznili su vozača *ZA prekršaj*./

19.3.12 Akuzativ osnova /kriterijuma takođe potpuno odgovara akuzativu osnova srpskog jezika. To je akuzativ u funkciji determinatora eksplikativne okolnosti tipa

osnov/kriterijum uz kopulativnu predikaciju s pridevom kao semantičkim jezgrom. Akuzativ s predlogom ZA uz prideve tipa: *i lartë* /visok/, *i ulët* /nizak/, *i vogël* /mali/, *i madh* /veliki/, *i trashë* /debeo/, *i dobët* /mršav/, *moral* /moralan/ i dr., u svojstvu kriterijuma prema kojem se subjektu pripisuje osobina iskazana pridevom: Ai është i vogël PËR basketbollist. /On je nizak ZA košarkaša./, ili Për të një procedurë e tillë nuk është morale. /Za nju takav postupak nije moralan./.

19.3.13 Konsekutivni /posledični/ akuzativ deadjektivne imenice kojom se označava čovekovo osećanje tipa: *radost*, *žalost*, *razočaranje*, s predlogom PËR odgovara posledičnom akuzativu srpskog jezika koji se prevodi predlogom NA: *Për fatkeqësinë e tij* çdo gjë u shkatërrua. /Na njegovu žalost sve je propalo./ Fëmija u shërua për fat të tërë familjes. /Dete je ozdravilo na radost cele porodice. Ili: Dete je ozdravilo PA se raduje cela porodica./

19.3.14 Isto tako i intencionalni /namerni/ akuzativ, koji je u funkciji intencionalnog determinatora kojim se rečenična predikacija eksplikativno određuje s obzirom na nameru (cilj - svrhu) s kojom agens preduzima ono što imenuje rečenična predikacija, potpuno odgovara intencionalnom akuzativu srpskog jezika. Uz ovaj akuzativ u albanskom se koriste predlozi NË, PËR, a u srpskom predlozi ZA, NA, PO i dr. E harxhoi rrogën për libra. /Potrošio je platu NA knjige./ E ftoi mikun NË kafe. /Pozvao je prijatelja NA kafu. /E dërgon korrierin PËR postë. /Šalje kurira PO poštu./

19.3.15 Treba napomenuti da veliki broj imenica u instrumentalu i lokativu u srpskom jeziku, na albanski jezik prevode se u akuzativu.

20 ABLATIV

20.1 Značenja ablativa u albanskom jeziku

20.1.1 Sa ablativom se koriste: predlozi PREJ /OD/, NDAJ /PREMA/ i PËR /ZA/; predlozi sa imenskom osnovom: MAJË /VRH/, BUZË /PORED/ i dr., adverbijalni predlozi: AFËR /BLIZU/, KRAHAS /UPOREDO/, LARG /DALEKO/ i dr., glagolski predlozi FALË /ZAHVALJUJUĆI/, složenice PËRVEÇ /OSIM/, predložki izrazi ME ANË /POMOĆU/, NË MES /između/. Najfrekventniji predlozi ablativa su: *prej, buzë, ndaj, para, pranë, pas*.

20.1.2 Ablativ sa predlogom PREJ označava osobinu ili razlike u kvalitetu, odnosno ono što ima jednu posebnu i stalnu osobinu:

- a) Sjellje *PREJ të marri*. {dosl. Ponašanje od ludaka.} /Ponašanje ludaka./ N_{Gen}
- b) Pamja e tij *PREJ çunaku* binte në sy menjëherë. /Njegov dečaćki izgled padao je odmah u oči./Pogled OD NJEGOV dečak pao u oči odmah/. N_{Akuz}
- c) Zëri *PREJ* fajtori e trathtonte në çdo moment. {dosl. Glas od krivca prevari svaki trenutak.} /Po glasu krivac se sam odao./ N_{Lok}

3 ABL = 1 GEN + 1 AKUZ + 1 LOK

20.1.3 Ablativ sa predlogom PREJ označava vreme kada počinje radnja ili početak jednog perioda, određeni period trajanja (zajedno sa drugom imenicom i predlozima NË /u/, DERI NË /do/:

- a) *PREJ vitesh*. /Godinama./ {dosl. Od godina.} N_{Inst}
- b) *PREJ sot* e deri të dielen./Od danas pa do nedelje./ N_{Gen}

c) *PREJ mëngjesit* deri në mbrëmje. /*Od jutra* do uveçe./ N_{Akuz}

3 ABL = 1 GEN + 1 AKUZ + 1 INST

20.1.4 Ablativ sa predlogom *PREJ /OD/* označava količinu nečega prema određenoj meri:

- a) Thellësi *PREJ dhjetë* metrash. /*Dubina OD deset metara.*/ N_{gen}
- b) Nuk e kam parë *PREJ pesëmbëdhjetë* vjetësh. /*Nisam ga video VEC petnaest godina.*/ N_{Gen}
- c) Trashëgoi një shumë të hollash *PREJ 2000 dollarësh.* /*Nasledio je sumu novca OD 2000 dolara.*/ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.5 Ablativ sa predlogom *PREJ /IZ/OD/SA/* upotrebljava se uz imenicu u ablativu i označava razdaljinu:

- a) Uji buron *PREJ malit.* /*Voda izvire SA planine.*/ N_{Gen}
- b) Udhëtuan *PREJ Shkodre në Tiranë.* /*Putovali su OD Skadra do Tirane.*/ N_{Gen}
- c) Disa *PREJ nesh* do të nisen sot. /*Neki OD nas* će krenuti danas./ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.6 Da bi se označio razlog neke radnje, objekat, vršilac radnje, početak neke radnje, mesto, neko udaljavanje, u gegijskom dijalektu ponekad se umesto predloga *PREJ* koristi predlog *NGA*. (Çeliku, 2009: 213) Međutim, u gegijskom dijalektu vrlo često umesto predloga *nga* upotrebljava se predlog *NGA /iz/*, koji označava razlog, radnju, objekat, vršioca radnje, početak neke radnje, udaljavanje od jednog predmeta ili od jednog mesta, poreklo i dr.

20.1.7 Danas se predlog PREJ /OD/ uglavnom koristi u određenim sintagmama gde druga komponenta označava predmet od čega je nešto napavljeno. Ovo je njegova glavna mogućnost – da označava ovu funkciju kada je prva komponenta (reč) u određenom vidu:

Rrobat e zeza *PREJ shajaku*. /Crna odeća od čoje./ N_{Gen}

1 ABL = 1 NOM + 1 GEN

20.1.8 Predlog PREJ /OD/ se upotrebljava uz glagole u ablativu u množinu uz pronomerički kvantifikatore, relativne mnogi, univerzalne svaki, svako, ništa, nijedan, niko, ekzistencijalne neki, pojedini.

- a) Shumica *PREJ tyre* nuk kanë ardhur./ Mnogi *OD njih* nisu došli./ N_{Gen}
- b) Asnjë/askush *PREJ nesh* nuk hoqi dorë./Nijedan/Niko *OD nas* nije odustao./ N_{Gen}
- c) Disa *PREJ nesh* kanë hequr dorë./Neki *OD nas* su odustali./ N_{Gen}
- d) Asgjë *PREJ/(tërë)* kësaj nuk do të ndodhë. /Ništa *OD(svega)* toga neće biti. N_{Gen}

4 ABL = 4 GEN

20.1.9 Ablativ s predlogom AFËR /blizu/ upotrebljava se sa imenicama u ablativu i označava mesto i vreme:

- a) Ai ishte *AFËR shtëpisë*. /On se našao *blizu kuće*./ N_{Gen}
- b) Banon *AFËR Tiranës*. /Stanuje *blizu Tirane*./ N_{Gen}
- c) Ai është *AFËR të pesëdhjetave*. /On je *blizu pedesetih godina*./ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.10 Ablativ s predlogom BUZË /pored, blizu/ upotrebljava se sa imenicom i označava da je neko ili nešto blizu nečega:

- a) Ata pushojnë *BUZË detit.* /Oni odmaraju *blizu mora.*/ N_{Gen}
- b) Fëmijët luajnë *BUZË Drinit.* /Deca se igraju *pored Drima.*/ N_{Gen}
- c) Ata janë *BUZË kufirit.* /Oni su *blizu granice.*/ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.11 Predlog BUZË upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava početak nekog vremena ili nekog događaja:

- a) Ata u zgjuan *BUZË agimit.* /Probudili su se *pred zoru.*/ N_{Akuz}
- b) Jemi *BUZË vjeshtës.* /Nadomak smo jeseni./ N_{Gen}

2 ABL = 1 AKUZ + 1 GEN

20.1.11 Predlog PARA /PRE/ UOČI/ upotrebljava se sa imenicom ili zamenicom u ablativu i označava vreme.

- a) Do të shihemi PARA Krishtlindjeve./ Videćemo se PRE Božića. / N_{Gen}
- b) Do të merremi vesh PARA orës./Dogovorićemo se PRE časa. /./ N_{Gen}
- c) Jemi takuar PARA festës./Sreli smo se PRE/ UOČI praznika./ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.12 Objekatski ablativ - Predlog NDAJ/PREMA/ upotrebljava se uz imenice u ablativu uz prelazne glagole složene rekcije/složene prelaznosti s obeležjen direktivnosti, usmerenosti tipa: *oseçati/oseçiti, pokazivati, ispoljiti, izraziti* i dr.

- a) Ndjeu dashuri *NDAJ tij.* *Oseçala je ljubav PREMA njemu.* *Ndat.*

- b) Tregoi respekt *NDAJ prindërve.*/Pokazivao je poštovanje *PREMA* roditeljima.*Ndat.*
- c) Shprehu mosbesim *NDAJ të gjithëve.*/ Izrazio je nepovrenje *PREMA* svima. *Ndat.*

20.1.13 Predlog PARA/IPRED označava lice, predmet preko puta kojeg se nalazi neko ili nešto:

- a) Ai pushonte *PARA shtëpisë.*/On se odmarao *ISPRED* kuće./ N_{Gen}
- b) Gjendej *PARA derës.*/Nalazio se *ISPRED* vrata./ N_{Gen}

2 ABL = 2 GEN

20.1.14 Predlog PARA/ISPRED označava i lice u čijem prisustvu neko deluje:

- a) Rrinte urtë *PARA t'et.* /Sedeo je mirno *pred* ocem./ N_{Inst}
- b) E nxorën *PARA gjyqit.* /Izveli su ga *pred* sud./ N_{Akuz}

2 ABL = 1 AKUZ + 1 INSTR

20.1.15 Temporalni ablativ sa predlogom PARA označava i vreme ili događaj kada se nešto dešava:

- a) Ai hëngri mëngjes *PARA nisjes* në shkollë. /Doručkovao je *PRE* polaska u školu./ N_{Akuz}
- b) U sëmur *PARA Vitit të Ri.* /Razboleo se *PRE* Nove godine./ N_{Gen}
- c) Ajo ngjarje ndodhi *PARA një viti.* /Taj događaj se desio *PRE* godinu dana./

N_{Gen}

3 ABL = 2 GEN + 1 AKUZ

20.1.16 Predlog PARA/PRED označava i radnju koja prethodi nekoj drugoj radnji; vreme koje je prošlo počevši od današnjeg dana:

- a) Jemi *PARA festave*. /*PRED praznicima smo*./ N_{Inst}
- b) Ajo qe *PARA një jave*. /Ona je bila *PRE nedelju dana*./ N_{Gen}
- c) Erdhi *PARA disa ditësh*. /Došla je *PRE nekoliko dana*./ N_{gen}

3 ABL = 2 GEN + 1 INST

20.1.17 Predlog *PRANË* /*PORED*/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i zajedno sa njom označava mesto, lice, predmet blizu kojeg se vrši radnja, ili se nalazi neko ili nešto, u čijem pravcu neko ide:

- a) Ishte ulur *PRANË meje*. /Sedeo je *PORED mene*./ N_{Gen}
- b) Flinte *PRANË rrugës*. /Spavao je *PORED puta*./ N_{Gen}
- c) U ul *PRANË shoqes*. /Seo je *PORED drugarice*./ N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.18 Imenica s predlogom *PAS* /*IZA*/ upotrebljava se sa imenicom ili zamenicom u ablativu i označava živo biće, predmet, iza kojeg se nalazi neko ili nešto:

- a) Fshihej *PAS shtëpisë*. /Sakrila se *IZA kuće*./ N_{Gen}
- b) Ajo është *PAS meje*. /Ona je *IZA mene*./ N_{Gen}

2 ABL = 2 GEN

20.1.19 Predlog *PËR/ZA/UZA*/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava lice ili predmet s kojim se približava neko ili nešto tokom radnje ili stanja:

- a) U përplas *PËR muri*. /Naslonio se *UZA zid*./ N_{Akuz}
- b) E kapi *PËR veshi*. N_{Abl} . /Uhvatio ga je *ZA uvo*. N_{Akuz}

- c) Shkonin krah *PËR krah.* /Išli su rame *UZ rame.* N_{Akuz}

3 ABL = 3 AKUZ

20.1.20 Predlog PAS /ZA/ označava lice ili predmet u čijem se pravcu neko kreće ili se nešto nalazi:

- a) Njëra *PAS tjetrës.* /Jedna *ZA drugom.* N_{Inst}
b) I shkonte *PAS gjurmëve.* /Išao je *PO Njegovim Tragovima.* N_{Lok}

U albanskom rečenica pod b) je formirana kraćim oblikom /i/ + glagol u imperfektu + predlog + imenica u množini, dok u srpskom glagol u perfefekat + predlog + zamenica /njegov/ + imenica.

2 ABL = 1 INST + 1 LOK

20.1.21 Predlog PAS/POSLE označava i vreme ili događaj koji dolazi pre nečeg drugog:

- a) *PAS dreke.* /POSLE *ručka.* N_{Gen}
b) *PAS mbledhjes.* /POSLE *sastanka.* N_{Gen}
c) *PAS pak kohe.* /S vremena *NA vreme.*/dosl. Posle malo vremena/. N_{Akuz}

3 ABL = 2 GEN + 1 AKUZ

20.1.22 Ablativ sa predlogom PAS/POSLE/NA/S/ označava vreme koje dolazi počev od sadašnjeg vremena ili neko vreme koje neprekidno sledi:

- a) Do të vijë *PAS një jave.* /Doći ću *POSLE nedelju dana.* N_{Gen}
b) Kohë *PAS kohe.* /S vremena *NA vreme.* N_{Akuz}

- c) Vjen herë *PAS here*. /Dolazi s vremena *NA vreme*./
 /dosl. Dolazi puta posle puta./ N_{Akuz}

3 ABL = 1 GEN + 2 AKUZ

20.1.23 Predlog *PAS/POSLE/IZA* označava lice s kojim je više povezan neko, ili posao, ili nešto drugo što više voli:

- a) I dhënë *PAS djalit*. /Sasvim posvećen sinu./dosl./Ga dat iza sina./O N_{dat}
 b) Është i dhënë *PAS muzike*. /Opsednut je muzikom./ N_{Inst}
 c) Bën shumë *PAS tij*. /Mnogo čini za njega./ N_{Akuz}

3 ABL = 1 DAT + 1 AKUZ + 1 INST

20.1.24 Ablativ sa predlogom *NËPËRMJET /KROZ/PREKO/* upotrebljava se sa imenicom u ablativu koja označava sredstvo kojim ili pomoću kojeg se vrši radnja ili se nešto postiže:

- a) Mësimi *NËPËRMJET punës*. /Učenje *KROZ rad*./ N_{Akuz}
 b) *NËPËRMJET jush* përshëndetin rininë. /Preko *VAS* pozdravljamo mlade. N_{Akuz}
 c) Jeta mund të njihet vetëm *nëpërmjet* librave. /Život može da se upozna samo *PREKO knjiga*./ N_{Gen}

3 ABL = 1 GEN + 2 AKUZ

20.1.25 Predlog *ANDEJ* /sa one strane/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava mesto sa druge strane:

- a) Ai po pushon *ANDEJ lumit*. /On se odmara sa one strane reke./ N_{Gen}
 b) Ai po punon *ANDEJ shtëpisë*. /On radi sa one strane kuće./ N_{Gen}

2 ABL = 2 GEN

20.1.26 Predlog ANËS /sa strane/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu sa značenjem (pored, blizu, sa strane):

- a) Ai e ndërtoi shtëpinë *ANËS rrugës*. /Izgradio je kuću *PREKO PUTA*./ *N_{Gen}*
- b) Dritoni i ruan delet *ANËS malit*. /Driton čuva ovce *NA KRAJU planine*./ *N_{Gen}*

2 ABL = 2 GEN

20.1.27 Predlog BRENDA /UNUTRA/TOKOM/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu kada se nešto nalazi ili obavlja na mestu ili prostoru koji uključuju granice nečega, unutar jednog društvenog ambijenta, unutar predviđenih granica ili u toku vremena koje se izražava imenicom:

- a) *BRENDA mureve të oborrit*. /*UNUTAR zidova dvorišta*./ *N_{Gen}*
- b) *BRENDA kufijve shtetërorë*. /*UNUTAR državnih granica*./ *N_{Gen}*
- c) *BRENDA planit dhe programit*. /*UNUTAR plana i programa*./ *N_{Gen}*
- d) *BRENDA ditës (javës, vitit)*. /*TOKOM DANA (nedelje, godine)*./ *N_{Gen}*

4 ABL = 4 GEN

20.1.28 Predlog DREJT /PRAVO, U PRAVCU/ označava predmet u čijem pravcu nalazi se cilj. Upotrebljava se sa imenicom i označava pravac nečijeg kretanja ili mesto gde neko ili nešto ide:

- a) Zogu fluturoi *DREJT veriut*. /Ptica je letela *U PRAVCU severa*./ *N_{Gen}*
- b) Ai mori rrugën *DREJT shtëpisë*. /On je pošao *PRAVO kući*./ {dosl. On uzeo put pravo kuću./ *N_{Dat}*

c) Ai e ktheu vështrimin *DREJT* tij. /Uperio je pogled *PRAVO* ka njemu./ N_{Dat}

3 ABL = 1 GEN + 2 DAT

20.1.29 Predlog *GJATË* /*TOKOM*/UZ/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava pravac kretanja nečega ili nekoga u dužini prema nekom mestu:

a) Ai u lodh *GJATË rrugës*. /Umorio se *TOKOM* puta./ N_{Gen}

b) Ai shëtiti *GJATË bregut* të lumit. /Šetao je *UZ obalu* reke./ N_{Akuz}

2 ABL = 1 GEN + 1 AKUZ.

20.1.30 Predlog *GJATË* /*TOKOM*/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava vreme unutar čijih granica se obavlja radnja:

a) *GJATË verës* do të shkoj në det. /*TOKOM leta* ću ići na more./ N_{Gen}

b) *GJATË vitit* u mor me sport. /*TOKOM godine* se bavio sportom./ N_{Gen}

c) *GJATË kësaj kohe* nuk qe mirë. /*TOKOM ovog vremena* nije bio dobro. N_{Gen}

3 ABL = 3 GEN

20.1.31 Predlog *GJER* /*DO*/ upotrebljava se u ablativu i označava mesto i vreme:

a) Erdhi *GJER te shtëpia*. /Došao *DO kuće*./ N_{Gen}

b) Prit *GJER nesër*. /Čekaj *DO sutra*./ N_{Akuz} /

c) *GJER* edhe fëmijët e kuptuan. /*DOTLE* da su ga i deca razumela./ N_{Gen}

3 ABL = 2 GEN + 1 AKUZ

20.1.32 Predlog JASHTË /NAPOLJE/VAN/ upotrebljava se sa imenicama u ablativu i označava radnju ili stanje koje se vrši van predviđenih granica, ne na vreme koje se označava imenicom ili ne u skladu sa nečim određenim:

- a) Ajo ndodhi *JASHTË shtëpisë*. /To se desilo *VAN kuće*./ *N_{Gen}*
- b) Krismat u dëgjuan *JASHTË fshatit*. /Pucnjava se čula *VAN sela*./ *N_{Gen}*
- c) Ai mbeti *JASHTË qytetit*. /Ostao je *VAN grada*./ *N_{Gen}*

5 ABL = 3 GEN

20.1.33 Ablativ s predlogom Jashtë/VAN, IZVAN, MIMO, NADOMAK, OSIM, BLIZU, NADOMAK, lokativnom konstrukcijom u blizini ili obaveznim spojem zameničkog priloga i predloga NEGDE OKO (blizu u blizini). Ovim predlozima se pokazuje da je mesto lokalizacije spoljašnjost lokalizatora:

- a) Kanë shkuar *JASHTË qytetit*. /Otišli su *VAN/IZVAN grada*. *N_{Gen}*
- b) Goditja ka qenë e fortë, por topi përfundoi *JASHTË golit*. /Udarac je bio jak, ali je lopta završila *MIMO gola*. *N_{Gen}*
- c) E ndali automobilin *AFËR/NË AFËRSI TË shtëpisë*. /Zaustavio je auto *BLIZU/U BLIZINI/nadomak kuće*. *N_{Gen}*
- d) Fatkeqësia ndodhi dikkkund *RRETH Beogradi*. /Nezgoda se dogodila negde oko Beograda. *N_{Gen}*

5 ABL = 4 GEN

20.1.34 PredLog KËTEJ /SA OVE STRANE/OVAMO/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava mesto koje se nalazi bliže govorniku:

- a) Ai gjendet *KËTEJ lumit*. /On se nalazi *SA ove strane reke*./ *N_{Gen}*
- b) Eja më *KËTEJ nesh*. /Priđi nam bliže./ Dođi više *OVAMO nama*./ *N_{dat}*

2 ABL = 1 GEN + 1 DAT

20.1.35 Predlog KUNDRUALL /NASPRAM/, preko puta/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava nešto što nije pored nekoga ili nečega, što nije blizu nekoga ili nečega:

- a) Ai banon *KUNDRUALL* lumit. /On stanuje *NASPRAM* reke./ N_{Gen}
- b) Ai gjendet *KUNDRUALL* qytetit. /On se nalazi *NASPRAM* grada./ N_{Gen}

2 ABL = 2 GEN

20.1.35 Predlog LARG/DALEKO/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava mnogo vremena pre ili posle jednog događaja:

- a) Jo shumë *LARG* kohëve tona. /Ne mnogo *DALEKO OD* naših vremena./ N_{Gen}
- b) Ai është *LARG* të dyzetave. /*DALEKO* je *OD* četrdesetih godina./ N_{Gen}

U srpskom uz prilog DALEKO upotrebljava se i predlog OD.

2 ABL = 2 GEN

20.1.36 Predlog MIDIS /IZMEĐU, MEĐU/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava mesto koje je na jednakoj udaljenosti od ivice ili granice nečega ili mesto koje zauzima neko ili nešto između živih bića ili između drugih predmeta:

- a) Tryeza *MIDIS* dhomës. /Sto *NASRED* sobe./ N_{Gen}
- b) Shtëpia gjendet *MIDIS* pemëve. /Kuća se nalazi *IZMEĐU* voćki./ N_{Gen}
- c) Ajo bisedë u zhvillua *MIDIS* studentëve. /Taj razgovor se vodio *IZMEĐU* studenata./ N_{Gen}

d) Kjo le të mbetet *MIDIS nesh*. /Neka to ostane *MEDU nama*./ N_{Inst}

4 ABL = 3 GEN + 1 INST

20.1.37 Predlog NDËRMJET /(IZ)MEĐU/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu i označava mesto koje zauzima neko ili predmet između istih stvari, međusobne odnose među strankama ili celinu u kojoj učestvuje:

a) Ai dallohej *NDËRMJET studentëve*. /On se istakao *MEDU studentima*./ N_{Inst}

b) Ai është *NDËRMJET nesh*. /On se nalazi *MEDU nama*./ N_{Inst}

c) Ngjajnë *NDËRMJET veti*. /Liçe *IZMEDU sebe*./ N_{Gen}

3 ABL = 2 GEN + 1 INST

20.1.38 Predlog RRETH i predloški izrazi *RRETH E RROTULL* /oko/ upotrebljavaju se sa imenicom i označavaju mesto, predmet ili lice sa čijih se svih strana nalazi neko ili nešto, vrši se neka radnja ili oko koga ili čega se kreće ili okuplja neko ili nešto:

a) Toka rrotullohet *RRETH Diellit*. /Zemlja se okreće *OKO Sunca*./ N_{Gen}

b) Mblidhen *RRETH nesh* të rritur e fëmijë. /*OKO nas* se okupe i stari i mladi./ N_{Gen}

c) Fëmija vrapon rreth shtëpisë. /Dete trçi *OKO* kuće. N_{Gen}

d) Fëmijët janë ulur *RRETH* tryezës. /Deca su sedela *OKO* stola./ N_{Gen}

2 ABL = 2 GEN

20.1.39 Predlog RRETH /OKO/ označava približno vreme vršenje radnja ili nečije približne godine:

a) Arritën *RRETH mëngjesit*. /Stigli su *OKO* jutra./ N_{Gen}

- b) *RRETH orës pesë filloi të bjerë shi. /OKO pet sati počela je da pada kiša./* *N_{Gen}*
 c) Ai është *RRETH të pesëdhjetave. /On ima OKO pedeset godina./* *N_{Gen}*

3 ABL = 3 GEN

20.1.40 S predlogom u ablativu upotrebljava se najveći broj glagola: *mendoj* /misliti/, *arsyetoj* /obrazložiti/, *lexoj* /čitati/, *dëgjoj* /slušati/, *them* /kazati/, *rapartoj* /izveštavati/, *shkruaj* /pisati/. Uglavnom se koristi u naučnom stilu. U drugim stilovima zamenjuje se s predlogom PËR ili MBI.

- a) *RRETH Diellit (Tokës). /Oko Sunca(Zemlje)./ N_{Gen}*
 b) *RRETH E RROTULL shtëpisë. /Oko kuće./ N_{Gen}*

2 ABL = 2 GEN

20.1.41 Ablativ bez predloga može se upotrebiti s glagolom, pridevom i drugom imenicom, a često se javlja kao atribut imenice u neodređenom vidu:

Ngjanin si dy pika uji. /Ličili su kao jaje jajetu./

20.1.42 Stari oblici ablativa neodređenog vida: *para dreke, pas buke, para dite, pas dite* vremenom su postali prilozi spajajući se u jednu reč: /*paradite, pasdite* /prepodne, popodne] i sl. Imenica u ablativu bez predloga, kada je odredba u neodređenom vidu, kazuje pripadnost, osobinu, vrstu, celinu odakle se odvaja jedan deo: *rrugë fshati* /seoski put/, *erë pranvere* /prolećni vetar/ *erë lulesh* /miris cveća/, *gjysmë buke* /polu vekne/. Kada je odredbena imenica u određenom vidu, onda je imenica u genitivu: (abl). *rrugë fshati*, (gen.) *rruga e fshatit*.

20.1.43 Denominalni ablativ uglavnom se upotrebljava bez predloga u odredbenim funkcijama, sličnim kao kod genitiva. Javlja se samo u neodređenom vidu i može služiti kao atribut samo za jednu imenicu u neodređenom vidu. Dakle, denominalni ablativ ima

morfološko ograničenje: *dru lisi, këngë dasme, shushurimë gjethesh* /hrastovo drvo, svadbene pesme, šuštanje lišća/, jer bi u određenom obliku imenice bio u funkciji genitiva: *druri i lisit, këngët e dasmës, shushurima e gjetheve*.

20.1.44 Ablativ bez predloga javlja se kao atributska odredba imenice uvek u neodređenom vidu, označavajući neki predmet kao pridev. U nekim slučajevima tu funkciju može da preuzme predlog *prej*, naročito kada se označavaju gradivni predmeti: *raki rrushi – raki prej rrushi* /lozovača – rakija od loze/.

20.1.45 Adnominalni ablativ upotrebljava se u funkciji prideva bez predloga: *erë pranvere* /prolećni vetar/, *unazë floriri* /zlatan prsten/.

20.1.46 Kada ablativu prethode predlozi *prej, afër, buzë, ndaj, para, pranë, pas*, itd., onda označava određeni vid: *afër kodrave, para shtëpisë, para disa muajsh* /blizu brežuljaka, ispred kuće, pre nekoliko meseci/. Oblici genitiva: *prej këtyre shokëve, pas atyre pemëve, rreth këtyre çështjeve* danas predstavljaju oblike dativa, u skladu s tendencijom izjednačavanja i stapanja ovih padeža.

20.1.47 Predložki izraz *NË MES* /usred/ prethodi imenicama u genitivu, ali zamenicama u ablativu.

a) Trokiti në portë *NË MES* të natës. /Kucio je na kapiju *USRED NOCI*/

b) U ndodha papritmas *NË MES* jush. /Iznenada sam se našao *MEDU VAMA*/

(Çeliku, 2004: 222 : 223).

20.2 Zaključak o ablativu

20.2.1 Od svih gorenavedenih rečenica albanskog jezika u ablativu, 1 je prevedena nominativom, 73 genitivom, 7 dativom, 13 akuzativom, 11 instrumentalom i 3 lokativom.

20.2.2 Objekatski ablativ sa predlogom *NDAJ/PREMA/* uz prelazne glagole složene rekcije/složene prelaznosti s obeležjem direktivnosti, usmerenosti tipa: *oseçati/osetiti, pokazivati, ispoljiti, izraziti* i dr, u srpskom jeziku se prevodi dativom: Ndjeu dashuri *NDAJ tij. Oseçala je ljubav PREMA njemu. Ndat.* Ili Tregoi respekt *NDAJ prindërve*./Pokazivao je poštovanje *PREMA roditeljima.Ndat.*

20.2.3 Ablativ najčešće se prevodi srpskim genitivom. Ablativom se u albanskom jeziku označava ablativnost (udaljavanje), adlativnost (približavanje) i perlativnost odnosno opšta usmerenost. Imenica u ablativu označava mesto, lice, predmet blizu kojeg se vrši radnja, ili se nalazi neko ili nešto, u čijem pravcu neko ide i dr. Kada označava predmet između istih stvari, prevodi se instrumentalom: *Ai dallohej NDËRMJET studentëve./On se istakao MEDU studentima./N_{Inst}; Kjo le të mbetet MIDIS nesh. /Neka to ostane MEDU nama./ N_{Inst}*

20.2.4 Ablativ sa predlogom PREJ kada označava vreme početka radnja ili početak jednog perioda, određeni period trajanja (zajedno sa drugom imenicom i predlozima NË/u/, DERI NË /do/ prevodi se:

- a) *E dinte PREJ vitesh. /Znao je godinama./ {dosl. Godinama.} N_{Inst}*
- b) *PREJ të premten e deri të dielen./Od petka pa do nedelje./ N_{Gen}*
- c) *PREJ mëngjesit deri në mbrëmje. /Od jutra do uveče./ N_{Akuz}*

20.2.5 Imenice albanskog jezika sa predlogom PËRMES/KROZ koje označavaju specifičnu napravu ili uređaj prevode se akuzativom sredstva srpskog jezika. Npr. I shikoi bakteriet PËRMES mikroskopit./Posmatrala je bakterie KROZ mikroskop, ili imenica koja predstavlja rezultat nečijeg stvaralaštva: *Përmes pikturës artisti zbulon një copë/pjesë të botës./Kroz sliku umetnik otkriva parčence sveta.*

20.2.6 Ablativ s predlogom BRENDA /UNUTRA/TOKOM/ upotrebljava se sa imenicom u ablativu kada se nešto nalazi ili obavlja na mestu ili prostoru koji uključuju granice nečega, unutar jednog društvenog ambijenta, unutar predviđenih granica ili u toku vremena koje se izražava imenicom. U srpskom te rečenice prevode genitivom:

*BRENDA mureve të oborrit. /UNUTAR zidova dvorišta./ N_{Gen} ili
BRENDA kufijve shtetërorë. /UNUTAR državnih granica./ N_{Gen}*

20.2.7 Temporalni ablativ s predlogom PARA /PRE/ kada označava vreme ili događaj kada se nešto dešava, prevodi se akuzativom srpskog jezika: Ai hëngri mëngjes *PARA* nisjes në shkollë. /Doručkovao je *PRE* polaska u školu./ *N_{Akuz}*

20.2.8 Ablativ sa predlogom PAS /ZA/ označava lice ili predmet u čijem se pravcu neko kreće ili se nešto nalazi, prevodi se instrumentalom ili lokativom:

a) Njëra *PAS* tjetrës. /Jedna *ZA* drugom./ *N_{Inst}*

b) I shkonte *PAS* gjurmëve. /Išao je *PO* Njegovim Tragovima./ *N_{Lok}*

V DEO

21 ZAKLJUČAK

Balkanska jezička zajednica je naziv koji je dat zbog sličnosti koje postoje u gramatikama, sintaksi, leksici i fonologiji među standardnim jezicima, ali i dijalektima

balkanskog areala, koji pri tome pripadaju različitim granama indoevropskih jezika: albanski, grčki, rumunski i južnoslovenski jezici (bugarski, makedonski i srpski).

Među južnoslovenskim jezicima u balkanskom arealu vekovima traje konvergencija između srpskog i hrvatskog, a može se reći i divergencija niskog stepena u nekim gramatičkim oblicima, dok u odnosu na bugarski i makedonski jezik, oba jezika imaju divergenciju visokog stepena u padežnim sistemima: sedam padeža jednine i množine naspram jednog opšteg padeža (*casus generalis*) u bugarskom i makedonskom jeziku.

Tabela 13: Divergencija između srpskog i hrvatskog jezika i bugarskog i makedonskog:

	Srpski	Bugarski	Makedonski
Tip jezika	sintet.-analit.	analit.-sintet.	analit.-sintet.
Broj padeža	sedam	opšti padež	opšti padež
Predložke konstrukcije	+	+	+
Sinkretizam			
Nom./akuzativ	-	-	-
Genitiv/dativ	-	-	-
Akuz./dativ	- dijalekti	-	-
Lok./akuz./dat.	- započet	-	-
Udvajanje objekta	-	+	+
Određenost	+ (pridevski vid)	+	+
Postpozitivni član	-	-	+ (trojni)
Prepozitivni član	-	-	-

Nasuprot južnoslovenskim jezicima, između grčkog, rumunskog i albanskog jezika, vekovima se pojačavala konvergencija padežnih sistema. Razvoj analitizma u albanskom, grčkom, bugarskom i rumunskom jeziku ostvaren je kroz jednake međuetape, od kojih su najznačajnije sinkretizam genitiva i dativa i brisanje razlike između mirovanja i pravca – pojave koje prethode analitičkom izražavanju istih sintaksičkih odnosa. Tada je počeo da se formira padežni sistem „novobalkanskog tipa“ (nominativ, genitiv-dativ, akuzativ):

grčki:	(1) nominativ, (2) genitiv, (3) akuzativ, (4) vokativ
rumunski:	(1) nominativ-akuzativ, (2) genitiv-dativ, (3) vokativ
albanski:	(1) nominativ, (2) genitiv, (3) dativ, (4) akuzativ, (5) ablativ

Tabela 14: Konvergenције između grčkog, rumunskog i albanskog jezika:

Jezik	Novogrčki	Rumunski	Albanski
Tip jezika	sintet.-analit.	sintet.-analit.	sintet.-analit.
Broj padeža:	četiri	tri	pet
Predloške konstrukcije	+	+	+
Sinkretizam			
Nom./akuzativ	-	+	-
Genitiv/dativ	+	+	-
Akuz./dativ	+	-	-
Lokativ/dativ	-	-	-
Ablativ/dativ	-	-	- + u toku
Udvajanje objekta	+	+	+
Određenost	+	+(u dva broja)	+(u dva broja)
Postpozitivni član	-	+	+
Prepozitivni član	-	+	+

Ova tri balkanska jezika vekovima jačaju padežnu divergenciju prema srpskom jeziku a u odnosu na standardni bugarski i makedonski jezik sve se više smanjuje divergencija.

U balkanskom jezičkom arealu, konvergencijom su najviše obuhvaćeni albanski, rumunski, bugarski i makedonski jezik, a u nešto manjoj meri grčki jezik. U novije vreme albanski jezik pokazuje jasnu tendenciju ka daljoj redukciji padeža s pet na četiri, jer već u visokom stepenu sinkretizam objedinjuje genitiv, dativ i ablativ.

U odnosu na ostale balkanske jezike, srpski je najmanje bio podložan sinkretizmu. U slovenskim jezicima je u daljoj prošlosti genitiv sinkretistički srastao sa ablativom, dok u savremenom srpskom i ka sinkretizmu teže akuzativ i lokativ. Pojedini periferni jugoistočni srpski dijalekti, kao i crnogorski govori, zahvaćeni su sinkretizmom pod uticajem susednih jezika.

Pored izrazite unifikacije genitiva i dativa, u neslovenskim balkanskim jezicima nastale su i druge važne pojave: upotreba kratkih oblika dativa, u grčkom jeziku genitivnih oblika ličnih i povratnih zamenica u službi prisvojnih zamenica.

U važnu pojavu ubraja se i sintaksičko nerazgraničavanje kategorije mirovanja i pravca, koja se uspostavlja već ranoj epohi istorije svakog balkanskog jezika kod neosporno sintetičkog uređenja imeničkog sistema. U grčkom jeziku to je jedna sveobuhvatnija manifestacija zakonomernosti – razdvajanje dativa, koji osim što izražava funkcije indoevropskog dativa, dodaje još i instrumentalne i lokativne odnose, što dovodi do dvosmislenosti i nejasnoća i stoga do težnje da se to izbegne.

Evolucija albanskog padežnog sistema i dalje traje i može se reći da albanski jezik danas već ima četiri padeža u neodređenom vidu, dok u određenom vidu tri padeža, jer ne postoji ablativ za određeni vid, odnosno iščezao je nastavak za određeni vid množine *-shit* (*maleshit*), a s tim je, kako ističe Fatmir Agalliu, nestao i ovaj padež u određenom vidu. Kolec Topalli je izričit: “ablativ se danas može karakterisati kao gramatički oblik reliktnog karaktera”. Tome treba dodati da je rekcija s predlozima koncentrisana samo u dva padeža, u dativu i akuzativu.

Pored konvergencije u padežnim sistemima, u direktnoj vezi s reduciranjem deklinacija u balkanskom arealu jeste širenje upotrebe predloga i umnožavanje njihovih funkcija. Smatra se da u svim jezicima, naročito u onima koji teže analitizmu, predlozi teže da određuju sve oblike odnosa, koje je izražavala imenička fleksija. Taj proces u balkanskoj jezičkoj zajednici, kako je označio Zbigniew Gołąb, uticao je na nastajanje „izosintagmatskih konstrukcija s najkarakterističnijim gramatikalizovanim predlozima, koji su postali eksponenti najapstraktnijih i opštih odnosa, tako što su se u najvećoj meri

desemantizovali“. Izosintagmatske konstrukcije nastaju kao rezultat uporednog razvoja semantičkog spektra odgovarajućih predloga u balkanskim jezicima.

Pojava određenog člana u dva južnoslovenska jezika, bugarskom i makedonskom jeziku, iako tog člana nema ni u jednom drugom slovenskom jeziku, može se objasniti unutrašnjim razvojem tih jezika uz pomoć određenih pokaznih zamenica, ali i pod uticajem susednih jezika, albanskog i rumunskog, kod kojih se postpozitivni određeni član razvio već ranije.

U jezicima koji imaju član, kao što je albanski jezik, sve se više ograničavala mogućnost imenice da bude upotrebljena u neodređenom vidu bez predloga, kojoj ne prethodi determinator. Takva upotreba razlikuje se od jezika do jezika. Ograničena upotreba je kod onih jezika koji osim određenog člana imaju i neodređeni član, kao što je slučaj s albanskim i rumunskim jezikom, a naročito kod onih jezika, koji osim određenog člana, nemaju član za neodređeni vid jednine, kao što je slučaj s bugarskim i makedonskim jezikom.

Udvajanje objekta je pojava klitičkog oblika zamenice u glagolskoj frazi koja se slaže po rodu, broju i padežu ili funkciji padeža s direktnim ili indirektnim objektom. Razlike u balkanskim jezicima o udvajanju objekta uglavnom se izražavaju u različitom stepenu primene tog sintaksičkog obrta. U albanskom jeziku, zapadnim i jugozapadnim bugarskim govorima, a naročito u makedonskoj književnoj normi, ono je najšire rasprostranjeno, dok u grčkom i bugarskom ova pojava je prisutna u narodnom govoru, odnosno, dijalektima. Udvajanje objekta na albanskom i makedonskom razlikuju se samo u nekim detaljima.

Prema Buchholzu i Fiedleru, klitičko udvostručavanje albanskih direktnih i indirektnih objekata može da bude neobavezno ukoliko je red reči kanonski (SVO), posebno ako postoji leksički akcenat na tom objektu. Takvo izostavljanje nije moguće za indirektne objekte.

Za razliku od albanskog sistema, koji je tokom 20. veka smanjenjem broja padeža (sa 7 na 5), i time jače izrazio tendenciju *konvergencije* s padežnim sistemima rumunskog i grčkog jezika, srpski padežni sistem, kao i hrvatski, petrificiranjem svojih padežnih sistema (7 padeža) još jače je izrazio *divergenciju*, izuzimajući formalni sinkretizam, izjednačavanja množine imenica u dativu, instrumentalu i lokativu muškog, srednjeg i ženskog roda.

Albanski jezik pokazuje neuporedivo više sličnosti s drugim balkanskim jezicima, sa kojima deli izvestan broj karakterističnih podudarnosti koje su gotovo u potpunosti nepoznate srpskom jeziku (udvajanje objekta, prepozitivni i postpozitivni član), pa je stoga upravo u tom kontekstu kontrastivno poređenje padežnih sistema ta dva jezika, „najsintetičnija jezika na Balkanu“, ukazao na njihove morfosintasičke sličnosti i razlike.

Pri kontrastivnoj analizi albanskih i srpskih primera, kojom smo obuhvatili određeni broj rečenica, došli smo do saznanja da rečenice na albanskom jeziku promenom padeža u srpskom prevodu zadržavaju značenja i funkcije, a struktura ima samo formalnu padežnu promenu.

- (1) Sve rečenice u apelativnom, subjektivnom i predikatskom nominativu bez predloga (oko 20) poklapaju se po značenjima i po funkcijama.
- (2) Od ukupno 109 rečenica u albanskom jeziku u nominativu, 93 odgovara genitivu srpskog jezika, 1 rečenica prevedena je u dativ bez predloga, 10 u akuzativ, 2 u instrumental i 3 u lokativ. Značenja su im ostala ista kao u albanskom jeziku.
- (3) Od ukupno 90 imenica u genitivu u albanskom jeziku, 13 odgovara nominativu srpskog jezika, 6 dativu, 1 akuzativu, 1 lokativu, a 70 se poklapa sa genitivom srpskog jezika.
- (4) Od ukupno 85 primera imenica u dativu u albanskom jeziku, nijedna imenica se ne prevodi nominativom, 7 odgovara genitivu srpskog, 76 ostaju u dativu, 2 akuzativu, dok u instrumental u i lokativu nije prevedena nijedna imenica.
- (5) Od ukupno 209 imenica albanskog jezika u akuzativu, 2 rečenice odgovaraju nominativu srpskog jezika, 57 genitivu, 2 dativu, 43 instrumentalu, 30 lokativu, a 75 akuzativu srpskog jezika.
- (6) Od 108 rečenica albanskog jezika u ablativu, 1 je prevedena nominativom srpskog jezika, 73 se javljaju u genitivu, 7 u dativu, 13 u akuzativu, 11 u instrumentalu i 3 u lokativu. U svim tim slučajevima struktura, značenja i funkcije se poklapaju, a u

retkim slučajevima kada u strukturi rečenice izostaje predlog u prevodu, i tada se značenje potpuno podudara.

19 LITERATURA

- Agalliu, Fatmir (1980), “Sa rasa ka gjuha shqipe?” /Koliko padeža ima albanski jezik?]. *Studime filologjike*, 1980, 3. s. 159-170. (preštampano: *Çështje të morfologjisë së gjuhës shqipe*, Tiranë, 1988, pp. 114-127)
- Agani, Hilmi (1977), “Përsiatje rreth një sinkretizmi në shqipe” /Razmišljanje o sinkretizmu u albanskom jeziku]. *Gjurmime albanologjike, seria e shkencave filologjike*, VII, s. 83-114
- Ajeti, Idriz (2005), *Studime dialektore dhe etimologjike* /Dijalektološka i etimološka proučavanja]. Tiranë : Akademia e Shkencave e Shqipërisë
- Antonić, Ivana (2005), „Sintaksa i semantika padeža“, *Sintaksa savremenoga srpskog jezika : Proste rečenice*, u redakciji Milke Ivić. Beograd : Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska
- Asenova, Petja (2002), *Balkanska lingvistika : Osnovni problem na balkanskij jezikov sajuz*, V. T’rnovo : Faber
- Baerman, Matthew (2009), „Case Syncretism“. *The Oxford Handbook of Case*. Oxford : Oxford University Press, 2009, pp. 219-230.
- Bajbi, Džoun L. /Bybee, Joan L.] (2010), “Teorija zasnovana na upotrebi i gramatikalizacija”. *Zbornik u čast Svenki Savić : Diskurs i diskursi*, urednica Vera Vasić, preveli sa engleskog Terens Makeneni i Srđan Nikolić. Novi Sad : Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu : Ženske studije i istraživanja (Preuzeto sa interneta: http://www.ff.uns.ac.rs/biblioteka/digitalna/izdanja_fakulteta/pdf/ZbornikSvenkaSavic.pdf 15.08.2002)
- Banfi, Emanuele (1985), *Linguistica balcanica*. Bologna : Zanichelli
- Barić, Henrik (1959), *Istorija arbanaškog jezika*. Sarajevo : Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Djela, knj. XII, Balkanološki institut, knj. 1
- Belić, Aleksandar (1998), *Opšta lingvistika*. Beograd : Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava

- Beluli, Raim (2006), „Albanologu Gustav Weigand dhe vizioni i tij mbi Ballkanin“
/Albanolog Gustav Weigand i njegova vizija Balkana]. *Hylli i dritës*. nr. 1, Tiranë,
2006, f. 54-67. (Preuzeto sa interneta: http://hyllidrites.unishk-history.com/index.php?option=com_content&task=view&id=67&Itemid=52 15.08.2002)
- Bokshi, Besim (2005), *Rruga e formimit të fleksionit të sotëm nominal të shqipes* /Formiranjë savremene nominalne fleksije u albanskome jeziku]. Prishtinë : Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës
- Boškovića, Radosav (1978), *Odabrani članci i rasprave*. Titograd : Crnogorska akademija nauka i umjetnosti
- Bošnjaković, Žarko S. (2010), „Pregled makedonsko-srpskih kontrastivnih i srodnih istraživanja“, *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika : pravci i rezultati*, Beograd : SANU, 2010, s. 61-99.
- Buchholz, Oda (1977), “Mbi gërshetimin e aspekteve morfologjike e sintaksore tek rasat në gjuhën shqipe” /O prepletanju morfoloških i sintaksičkih aspekata u padežima albanskog jezika]. *Gjurmime albanologjike, seria e shkencave filologjike*, VII, s. 145-158.
- Buchholz, Oda, - Fiedler, Wilfried (1987), *Albanische Grammatik*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Bugarski, Ranko (1972), *Jezik i lingvistika*. Beograd : Nolit
- Buxheli, Ludmila (2007), *Modelet e caktimit rasor në gjuhën e sotme shqipe* /Modeli za određivanje padeža u albanskome jeziku]. Tiranë : Neraida
- Catasso, Nicolas (2011), Genitive-Dative Syncretism in the Balkan Sprachbund: An Invitation to Discussion. (Preuzeto sa interneta: http://www.skase.sk/Volumes/JTL19/pdf_doc/04.pdf 15.06.2012)
- Çabej, Eqrem (1986), “Hyrje në studimin krahasues të gjuhëve indoevropiane” /Uvod u uporedne studije indoevropskih jezika]. *Studime gjuhësore*, VII /Eqrem Çabej/. Prishtinë : Rilindja, s. 7-147
- Çabej, Eqrem (1977), “Rreth disa çështjeve të historisë së gjuhës shqipe” /O pitanjima istorije albanskog jezika]. *Studime gjuhësore*, IV /Eqrem Çabej/. Prishtinë : Rilindja, s. 103-142

- Çeliku, Mehmet (2009), *Çështje të shqipes standarde /Pitanja o standardima albanskog jezika*]. Tiranë : Akademia e Shkencave e Shqipërisë
- Çeliku, Mehmet (2000), *Format e pashtjelluara të foljes në gjuhën e sotme shqipe /Bezlični glagolski vidovi u savremenom albanskom jeziku*].Tiranë : Shtëpia Botuese e Librit Univesitar
- Çeliku, Mehmet - Karapinjalli, Mustafa - Stringa, Rudi (2002), *Gramatika praktike e gjuhës shqipe /Praktična gramatika albanskog jezika*]. Tirane : Ilar
- Demiraj, Bardhyl (1997), *Sistemi i numrimit të gjuhës shqipe /Sistem brojanja u albanskom jeziku*]. Tiranë : Akademia e shkencave e Republikës së Shqipërisë
- Demiraj, Shaban (1986), *Gramatikë historike e gjuhës shqipe /Istorijska gramatika albanskog jezika*]. Tirani : 8 Nëntori
- Demiraj, Shaban (1975), *Sistemi i lakimit në gjuhën shqipe /Sistem deklinacija u albanskom jeziku*]. Tiranë : Universiteti i Tiranës
- Demiraj, Shaban (1967), *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe /Morfologija savremenog albanskog jezika*]. Prishtinë : Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës
- Demiraj, Shaban (2004), *Gjuhësi ballkanike /Balkanska lingvistika*]. Tiranë : Shkenca (Preuzeto sa internetu: <http://dielli.net/pdf/historia/GjuhesiBallkanike.pdf> 15.06.2012)
- Dhima, Thoma, (2010), *Gjuha shqipe : Sintaksa /Albanski jezik : Sintaksa*]. Gjirokastër : Universiteti „Eqrem Çabej“
- Feleško, Kazimjež (1995), *Značenja i sintaksa srpskohrvatskog genitiva*. Beograd : Vukova zadužbina : Matica srpska : Orfelin
- Friedman, Victor A. (1995-1999), “Variation and grammaticalization in the development of balkanisms”. *Studia Albanica*, Tiranë, Vol. 32, pp. 95-110.
- Geshev /Gešev], Valentin (2010), “Parts of the Sentence and Case Constructions: The Case in Early Modern Bulgarian. *Sintaksa padeža /Uredile Matea Birtić, Dunja Brozović Rončević/*. Osijek : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, pp. 77-88.
- Gis, Ivana (2011), „Dativ i lokativ u suvremenim gramatikama“. *Hrvatistika*, Studentski jezikoslovni časopis, V, br. 5 (Preuzeto sa interneta:

- http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=121492 15.06.2012)
- Gramatika e gjuhës shqipe, 1 : Morfologjia* /Gramatika albanskog jezika, 1 : Morfologija]. (2002), Fatmir Agalliu . /etj.]; redaktor prof. Shaban Demiraj. Tiranë : Akademia e Shkencave e Shqipërisë
- Gramatika e gjuhës shqipe, 2 : Sintaksa* /Gramatika albanskog jezika, 2 : Sintaksa] (2002), Mehmet Çeliku . /etj.]; redaktor prof. Mahir Domi. Tiranë : Akademia e Shkencave e Shqipërisë
- Ivić, Milka (1957-1958), „Sistem predložkih konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku“. *Južnoslovenski filolog*, Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, XXII, s. 141-166.
- Ivić Milka (1982-1983), „O iskazivanju vremenskog ponavljanja imenima dana na južnoslovenskom, odnosno balkanskom jezičkom prostoru“. *Balcanica*, XIII-XIV, s. 323-326.
- Ivić, Milka (1995), „O strukturi srpskohrvatskog padežnog sistema“. *Lingvistički ogledi* /Milka Ivić/. Beograd : Biblioteka XX vek, s. 195-203.
- Ivić, Milka (2005), *Značenje srpskohrvatskog instrumentalnoga i njihov razvoj*. Beograd : Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Institut za srpski jezik SANU
- Ivić, Pavle (1990), *O jeziku nekadašnjem i sadašnjem*. Beograd : BIGZ - Priština : Jedinstvo
- Ivić, Pavle (2002), „Balkanski jezički savez i lingvistička geografija“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad, 45, 1-2, s. 7-12.
- Kastrati, Jup (1980), *Histori e gramatologjisë shqiptare (1635-1944)*, Prishtinë : Rilindja
- Koneski, Blaže (1967), *Gramatika na makedonskiot literaturen jazik*, I-II, Skopje : Kultura
- Kontrastivna proučavanja srpskog jezika : pravci i rezultati*, urednici Ivan Klajn i Predrag Piper. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, 2010.
- Kovačec, August (1988), „Pojam jezičnog saveza i balkanski jezici“. *SOL*, 3, Zagreb, izvanredni svezak 1, s. 21-52.
- Krapova, Iliyana – Cinque, Guglielmo (2008), “Clitic reduplication constructions in Bulgarian”. *Clitic Doubling in the Balkan Languages*. Edited by Dalina Kallulli and Liliane Tasmowski. Amsterdam : Philadelphia : John Benjamins Publishing, pp. 257-

286. (Preuzeto sa interneta: http://lear.unive.it/bitstream/10278/885/1/Bulgarian_CliticRed.pdf (15.06.2012))
- Maldživieva, Vjera (2009), "B'lgarski ezik". *Južnoslovenski jezici : gramatičke strukture i funkcije*, u redakciji Predraga Pipera. Beograd : Beogradska knjiga, s. 19-137.
- Malja-Imami, Nailje (2009), *Gramatika savremenog albanskog jezika*. Beograd : NNK
- Marojević, Radmilo N. (1986), „Tipološko diferenciranje ruskog i srpskohrvatskog jezika – iz dijahronijske i sinhronijske perspektive“. *Južnoslovenski filolog*, Beograd, XLII, s. 21-41.
- Marojević, Radmilo (2008), "Srpski jezik u porodici slovenskih jezika". *Srpski jezik danas*. Beograd : Bard-fin - Banja Luka : Romanov, s. 38-45.
- Matasović, Ranko (2008), *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagareb : Matica hrvatska (Preuzeto sa interneta: <http://www.matica.hr/www/wwwwizd2.nsf/AllWebDocs/matasovichrvatskagramatika> 10.08.2012))
- Mihaescu, Haralambie (1978), *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*. București : Editura Academiei
- Milanović, Aleksandar (2004), *Kratka istorija srpskog književnog jezika*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Milošević, Miloš (2003), *Gramatika srpskog jezika*. Beograd : Draganić
- Mirčev, Kiril (1978), *Istoričeska gramatika na b'lgarskii ezik*. Sofija : Nauka i izkustvo
- Mønnesland, Svein (2009), „Padežna neutralizacija opozicije cilja kretanja i mirovanja u crnogorskom jeziku“. *Njegoševi dani*, Zbornik radova, Podgorica : Univerzitet Crne Gore, s. 267-274.
- Pedersen, Holger (2003), *Studime për gjuhën shqipe /Holger Pedersen/*. Prishtinë : Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës
- Pešikan, Mitar (1965), *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*. Beograd : Institut za srpskohrvatski jezik
- Petrovski, Marina (2001), "Mešanje padeža mesta i padeža cilja – balkanizam ili imanentno slovenski razvoj (na korpusu ćirilskih povelja XII i XIII veka)". *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. Novi Sad, 2001, vol. 44, br. 1-2, str. 117-136.

(Preuzeto sa interneta: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-5724/2001/0352-57240102117P.pdf> 15.08.2012)

- Përnaska, Remzi (2003), “A ka rasë gjinore shqipja?” /Ima li albanski jezik genitiv]. *Seminar ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare*. Prishtinë, 21 (2), s. 107-115.
- Piper, Predrag (1997), *Ogledi srpske morfologije (u poređenju sa makedonskom)*. Seul : Hankuk univerzitet za strane studije – Katedra za jugoslovenske studije
- Piper, Predrag (2009^a), “Srpski jezik”. *Južnoslovenski jezici : gramatičke strukture i funkcije*, u redakciji Predraga Pipera. Beograd : Beogradska knjiga, s. 381-536.
- Piper, Predrag (2009^b), “O prirodi gramatičkih razlika između srpskog i hrvatskog jezika”. *Južnoslovenski jezici : gramatičke strukture i funkcije*, u redakciji Predraga Pipera. Beograd : Beogradska knjiga, s. 537-550.
- Popov, Bojan (1984), “Položaj srpskohrvatskog jezika u balkanskom jezičkom savezu”. *Južnoslovenski filolog*, Beograd, XL, s. 21-43.
- Prifti, Stefan (1975), „Mendime për disa çështje të rasave në gjuhën shqipe“ /Mišljenja o nekoliko pitanja o padežima u albanskom jeziku]. *Studime filologjike*, Tiranë, 3, s. 125-126.
- Radovanović, Milorad (1990), *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanoivića; Novi Sad : Dobra vest
- Riza, Selman (1952), *Gramatikë e sërbo-kroatishtes* /Gramatika srpsko-hrvatskog jezika]. Prishtinë : „Mustafa Bakija“
- Riza, Selman (1965), *Emrat në shqipe : sistemi i rasavet dhe tipet e lakimit* /Imenice u albanskom jeziku : padežbi system i tipovi deklinacija]. Tiranë : Universiteti Shtetor i Tiranës
- Sandfeld, Kr. (1930), *Linguistique balkanique : Problèmes et résultats*. Paris : É. Champion
- Sandfeld, Kr. – P. Skok (1936), “Balkanski jezici”. *Knjiga o Balkanu*, I. Beograd : Izdanje Balkanskoga instituta, s. 260-267.
- Sintaksa savremenoga srpskog jezika : Proste rečenice* (2005), Predrag Piper . /i dr.], u redakciji Milke Ivić. Beograd : Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska

- Smajlović, Indira (2011), "Analiza prijedložno-padežnih izraza srednjovjekovnoga bosanskohercegovačkog epigrafikona". *LINGUA MONTENEGRINA*. Podgorica, IV/2, br. 8, s. 29-50. (preuzeto sa internet: <http://www.icjk.me/lm/files/LM8.pdf> (05.09.2012))
- Sobolev, Andrej N. (2001), „Antibalkanizmi“. *Južnoslovenski filolog*, Beograd, br. 67, str. 185-195.
- Spencer, Andrew (2007), „The Possessum-Agreement Construction or ‘Does Albanian Have a Genitive Case?’“. *The Minimalist Muse* /Martin Atkinson/, 53, pp. 219-250.
- Srpskohrvatski jezik* (1972), redaktori i urednici Asim Peso, Živojin Stanojčić. Beograd : Interpres
- Stanišić, Vanja (1989), „O nekim sličnostima u padežnom sistemu između albanskog i srpskohrvatskog jezika“. *Balkanica*, XX. Beograd, s. 357-367.
- Stanišić, Vanja (2006), *Uvod u indoevropsku filologiju*. Beograd : Čigoja štampa
- Stevanović, Mijailo (1974), *Savremeni srpskohrvatski jezik*, 2 : Sintaksa. Beograd : Naučna knjiga
- Šipka, Danko (2005), *Osnovi morfologije*. Beograd : Alma
- Tomić, Olga Mišeska (2006), *Balkan Sprachbund Morphosyntactic Features*. Dordrecht: Springer, 2006. (Na internetu u odlomcima:
<http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=MFWOYUHULgsC&oi=fnd&pg=PR16&dq=Balkan+Sprachbund+Morphosyntactic+Features&ots=ZSCkWn0io1&sig=1HemXUZet7vgpfOGrNln4eUMrmw#v=onepage&q=Balkan%20Sprachbund%20Morpho-syntactic%20Features&f=false> 15.06.2012)
- Stanojčić, Živojin; Popović Ljubomir (1989), *Gramatika srpskoga jezika*, Beograd : Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva
- Šrepol, Milivoj (1890), "Analogija u sintaksi gramatičnih padeža latinskoga i hrvatskoga jezika". *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički. Zagreb, knj. 31, str. 1-29. (Preuzeto sa interneta: http://www.archive.org/stream/radjugoslavensk08umjegooog/radjugoslavensk08umjegooog_djvu.txt 15.06.2012)

- Topalli, Kolec (2008), *Evolucioni historik i përëmrave të shqipes* /Istorijska evolucija albanskih zamenica]. Tiranë : Akademia e Shkencave e Shqipërisë
- Topalli, Kolec (2011), *Gramatikë historike e gjuhës shqipe* /Istorijska gramatika albanskog jezika]. Tiranë : Qendra e Studimeve Albanologjike
- Topalli, Kolec (2009^a), *Nyjat e shqipes*. /Članovi u albanskom jeziku]. Tiranë : Toena
- Topalli, Kolec (2009^b), *Sistemi rasor i emrave të shqipes* /Padežni system u albanskom jeziku]. Tiranë : Plejad
- Topolińska /Topolinjska], Zuzanna (2010), “The Balkan Sprachbund from a Slavic Perspective”, *Zbornik matice srpske za filologiju i lingvistiku*, Novi Sad, LIII/1, s. 33-60.
- Topolinjska, Zuzana (1974), *Gramatika na imenskata fraza vo makedonskiot literaturnen jezik (rod, broj, posočenost)*. Skopje : Makedonska akademija na naukite i umetnostite
- Topoljinska, Zuzana (1996), „Padež i glagolski rod – dve strategije gramatikalizacije odnosa između predikata i njegovih argumenata“. *Južnoslovenski filolog*, Beograd, LII, s. 1-9.
- Topoljinska, Zuzana (2002), „Antropcentrična teorija jezika i srpski padežni sistem“. *Južnoslovenski filolog*, Beograd, LIII, s. 1-13.
- Turano, Giuseppina (2002), „On Modifiers preceded by the Article in Albanian DPs“, University of Venice, *Working Papers in Linguistics*, vol. 12, 2002, pp. 169-215. (Preuzeto sa interneta: <http://lear.unive.it/bitstream/10278/177/1/2002-6s-Turano.pdf> 15.06.2012)
- Vokshi, Hasan (1955), “Objekti i dyfishtë : Për përdorimin e dyfishtë të disa rasave në shqipet” /Udvojeni objekat : o udvojennoj upotrebi nekih padeža u albanskom jeziku]. *Përparimi*, Prishtinë, 4, s. 211-215.

BIOGRAFIJA NAILJE R. MALJE-IMAMI

Rođena je 22. novembra 1960. u Medveđi, na jugu Srbije, gde je završila osnovnu školu (prva generacija na albanskom jeziku). Sa 18. godina počela je da radi, najpre kao korektor u „Službenom listu SFRJ“. Paralelno je studirala albanski jezik i književnost. Od 1983. do 1988. radila je u Službenom listu SFRJ, kao prevodilac, a od 1989 kao jezički redaktor u Vojno-izdavačkom i novinskom centru u Beogradu. Pedagoškim radom bavila se od 1991. godine kao nastavnik za albanski jezik u Centru za strane jezike Vojne akademije u Beogradu. Od 1995. godine honorarno je radila prevode, lekturu i redakturu za albanski jezik u Zavodu za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava Srbije.

Prevela je veći broj stručnih knjiga i jedan broj književnih dela, kao i književne tekstove za pojedine časopise na srpskom i hrvatskom jezičkom području.

Za lektora za savremeni albanski jezik na Katedri za albanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu izabrana je 1999. godine u stalni radni odnos. U zvanje višeg lektora izabrana je 2009. godine.

Član je Udruženja stručnih i naučnih prevodilaca Srbije. Sudski tumač za albanski jezik.

Autor je univerzitetskog udžbenika “Gramatike savremenog albanskog jezika : fonetike i morfologije”, Beogradu : 2009. (NNK-International, 306 str.).

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Наилџе Маџа-Имами _____

број индекса 08047д _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Конвергенција и дивергенција падежних система у балканском језичком ареалу

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 14.02.2014. године

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора **Наилџе Маља-Имами** _____

Број индекса 08047д _____

Студијски програм Албански језик и књижевност _____

Наслов рада *Конвергенција и дивергенција падежних система у балканском
језичком ареалу* _____

Ментор проф. Др **Весна Половина** _____

Потписани/а Наилџе Маља-Имами

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 14.02.2014. године

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Конвергенција и дивергенција падежних система у балканском језичком ареалу _____

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 14.02.2014.

Потпис докторанда

